

Ruth Grüters

Refleksjon i blogg

En hermeneutisk studie av refleksjon og dens tekstlige og retoriske manifestasjoner i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, mars 2011

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier

© Ruth Grütters

ISBN 978-82-471-2678-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-2679-0 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2011:75

Trykket av NTNU-trykk

Forord

Avhandlingen er skrevet ved Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier der Finn Bostad har vært hovedveileder for arbeidet. Arbeidet med prosjektet har gått gjennom ulike faser og utviklingstrinn som i hovedtrekk kan relateres til min faglige bakgrunn og til prosjektets faglige utvikling. Bakgrunnen min er sammensatt av litteraturvitenskap hovedfag fra Universitetet i Bergen, lærervirksomhet i norsk og tysk ved videregående skoler, høyskoler og etterutdanningsprogram for lærere, og en levende interesse for ny teknologi som har resultert i flere informatikkeksamener ved NTNU.

Prosjektet startet som oppdragsforskning ved programmet "Læring med IKT" (LIKT) i februar 2005. I utlysningen til stillingen ønsket man en studie av sammenhengen mellom faktorer som omfatter både pedagogisk og teknisk kompetanse hos brukerne og erfaringer knyttet til bruken av læringsstøtteverktøy ved NTNU med sikte på både teknologisk og didaktisk videreutvikling av læringsmiljøet. Jeg fikk tildelt stillingen på grunnlag av en prosjektbeskrivelse med tittelen *Bedre læring med ny teknologi? En studie av It's learning ved NTNU, Trondheim*.

Utgangspunktet mitt den gangen var å studere hvordan nettbaserte læringsstøtteverktøy som *It's learning* utfordrer kompetanse-, tekst- og læringsbegrepet i et dannelsesperspektiv i møte med ny teknologi. Etter samråd med veileder og instituttleder ble det besluttet at prosjektet ville tjene på å få en skarpere formulert problemstilling, og den nye tittelen ble *Weblogg – et kommunikasjons- og refleksjonsverktøy i et dannelsesperspektiv. En studie av hvordan faglig refleksjon kan bli ivaretatt som skriveprosess i en digital læringsarena (LMS)*.

Etttersom den daværende utgaven av *It's learning* kun i en svært begrenset grad muliggjorde refleksjonsskriving innenfor selve plattformen, var det viktig å finne en digital læringsarena som var velegnet for refleksive skriveprosesser, og hvor et representativt empirisk materiale kunne hentes. En slik supplerende læringsarena fant jeg i en samling studentblogger som var blitt opprettet innenfor faget *IKT, kommunikasjon og kunnskapsutvikling*. Bloggene fungerte som et alternativ og supplement til *It's learning* og kunne tilby studentene kontinuerlig skriving, lesning og kommentering av hverandres tekster. Studentenes fagblogger var knyttet via en link til fagets hjemmeside i *It's learning*, men selve bloggingen foregikk ute på nettet. På bakgrunn av den nye empirien ble den endelige

prosjektbeskrivelsen levert til LIKTs programkomité med tittelen *Faglig refleksjon i digitale læringsarenaer*. Endringene ble ikke godkjent av LIKTs programkomité, og prosjektet ble derfor overført til HF-fakultetet, som siden 1.oktober 2006 har finansiert prosjektet med tittelen: *Refleksjon i blogg. En undersøkelse av hvordan studenter innfrir forventninger til reflekterende skrivepraksis i møte med en ny type skrive- og arkiveringsteknologi*.

Et prosjekt trenger ikke kun finansiering, men også oppfølging underveis. I det henseende vil jeg takke Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier (ISK) og HF-fakultetet for å ha lagt godt til rette for at arbeidet mitt kunne fullføres i en til tider turbulent periode.

Som innflytter med hovedfag i litteraturvitenskap fra Universitetet i Bergen har jeg følt meg velkommen både i det tidlige LIKT-miljøet og ved ISK. Takk til gamle og nye LIKTere for stimulerende samtaler i paviljong B, og en spesiell takk til min veileder Finn Bostad som nesten klarte å gjøre en ”språkviter” av meg.

Mine andre veiledere var Kjell Lars Berge ved Universitetet i Oslo og, tidlig i prosjektfasen, Jill Walker Rettberg ved Universitetet i Bergen. Jeg skylder begge en stor takk, men jeg vil takke Kjell Lars Berge spesielt for kritiske og konstruktive tilbakemeldinger i avhandlingens ferdigstilling.

Av de mer uformelle veiledere har Hildegunn Otnes bidratt med uvurderlig online og offline oppbakking, og ikke minst vil jeg takke Knut Ove Eliassen for å ha introdusert meg til Friedrich Kittler, skriftmediets finesser og livets gleder.

Min far, Walter Grüters, har vært en grundig korrekturleser av avhandlingens teoridel – vielen Dank Dir und der ”großen” Mutter, Inge. Ohne Euch wäre ich nie ans Ziel gekommen.

Endelig fortjener Odd og Jon min største takk for å ha vært tålmodige og forståelsesfulle med en mor i en arbeidsintensiv tid.

Trondheim, januar 2011

Ruth Grüters

Tekniske bemerkninger

Skrivefeil i bloggtekstene er ikke rettet opp for å bevare autenticiteten i tekstene. Jeg skriver derfor et kollektivt [sic!] her som skal ha gyldighet for alle ytringene i de siterte bloggene.

Sitater fra fremmedspråklige, vitenskapelige arbeider, teori- og metodetekster er på norsk der jeg har funnet frem til oversettelsen, ellers er de på tysk eller engelsk.

På grunn av anonymiseringshensyn er bloggadressene ikke tilgjengelige i den offentlige versjonen. Prosjektet er godkjent av *Personvernombud for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste*.

To kapitler er omarbeidet til artikler og på det nåværende tidspunktet under publisering. Det teknologiske sporet (kap.3.3) danner grunnlaget for artikkelen ”Weblogg – et arkiv for skriving og refleksjon” som (etter fagfelleevaluering) er under utgivelse i tidsskriftet *HUMAN IT (Tidskrift för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv)*, Høgskolan i Borås. Artikkel nummer to, ”En retorisk inspirert studie av refleksjonstekster i bloggformat”, er basert på avhandlingens retoriske analyse (kap.4.2). Artikkelen er sendt til fagfelleevaluering og antas å bli publisert høsten 2011 i antologien *Tekst & Tegn* (arbeidstittel), redigert av Bente Aamotsbakken, Elise Seip Tønnessen og Jon Smidt, Tapir Akademisk Forlag.

Innhold

1	INNLEDNING	11
1.1	Refleksjon i utdannings-Norge	16
1.2	Refleksjon i den pedagogiske forskningslitteraturen	21
1.3	Hva er en blogg?	25
1.4	Blogg i forskningslitteraturen	26
1.5	Avhandlingens disposisjon	28
2	MATERIALE OG METODE	31
2.1	Presentasjon av korpus	31
2.2	Vitenskapsteoretisk og metodologisk stillasbygging	35
2.3	Et forskningsetisk perspektiv	43
2.4	Metoder i studien	45
2.4.1	Hermeneutisk analyse	46
2.4.2	Retorisk analyse	47
2.4.3	Teknologisk analyse	55
3	PÅ SPORET AV REFLEKSJON I ET HERMENEUTISK, RETORISK OG TEKNOLOGISK PERSPEKTIV	59
3.1	Det hermeneutiske sporet: Refleksjon i en dannelseskontekst	63
3.1.1	Refleksjonsbegrepets historie, første del	73
3.1.2	Refleksjonsbegrepets historie, annen del	79
3.1.3	Hans-Georg Gadammers <i>Wahrheit und Methode</i>	81
3.1.4	Jacques Derrida og hans "motrefleksjoner"	85
3.1.5	Refleksjon som besinnelse	90
3.2	Det retoriske sporet: Refleksjonens retorikk	93
3.2.1	Hva er refleksjon i en retorisk kontekst?	96
3.2.2	Blogging i et tekst- og sjangerperspektiv	101
3.2.3	Blogging – en sjanger?	107
3.2.4	Blogging – en tekstkultur?	111
3.2.5	Refleksjonstekstens sjanger	114
3.2.6	Den digitale refleksjonssjangeren	119
3.2.7	Refleksjon – selvrefleksjon – <i>Bildung</i>	121

3.3	Det teknologiske sporet: Refleksjon og arkiv	125
3.3.1	Hyperlinker, hypertekster, hypomnemata	128
3.3.2	Fra voksblokk til Wunderblock	134
3.3.3	Dagboken – en privat skriveteknologi	137
3.3.4	Dagboken og bloggen	138
3.3.5	Loggen – en offentlig skriveteknologi	142
3.3.6	Loggen og bloggen	143
3.3.7	Arkivet – bare en lagringsteknologi?	145
3.3.8	Arkivet og bloggen	148
3.3.9	Bloggens ”multistabilitet”	152
4	ANALYSE: REFLEKSJONENS MANGE FASSETTER	157
4.1	Den hermeneutiske analysen	157
4.1.1	Posisjonering	158
4.1.2	Forståelseshorison	159
4.1.3	Dialog og leserbevissthet	164
4.1.4	Den hermeneutiske analysen – en kort oppsummering	169
4.2	Retorisk analyse	170
4.2.1	Refleksjonens dialogiske og narsissistiske aspekt	171
4.2.2	Analyse av spørsmålstyper	180
4.2.3	Direkte og indirekte tekstnormer	185
4.2.4	Refleksjonsmarkører	190
4.2.5	Den retoriske analysen – en kort oppsummering	200
4.3	Teknologisk analyse	204
4.3.1	Bloggens teknologiske mulighetsbetingelser	204
4.3.2	Bloggen som refleksjonsarkiv	221
4.3.3	Det ”statiske” bloggarkivet	222
4.3.4	Det dynamiske bloggarkivet	226
4.3.5	Den teknologiske analysen – en kort oppsummering	229
5	DRØFTING OG KONKLUSJON	231
5.1	Diskusjon av forskningsspørsmålene	231
5.1.1	Refleksjonens teoretiske forankring	232
5.1.2	Refleksjonens manifestasjoner i blogg	235

5.2 Refleksjon og dannelse	240
5.2.1 Den narsissistiske dannelsesveien	242
5.2.2 Den dialogiske dannelsesveien	243
5.2.3 <i>Refleksjon-i-blogg</i> – en dynamisk dannelsesvei	245
5.3 Kritiske tilbakeblikk og veien videre	248
5.4 Sluttrefleksjon	251
Litteratur	253
Figurliste	264
Vedlegg	265
Skisse over bloggene	265
Samtykkeerklæring	268
Tilleggsopplysninger om bruk av bloggene i AVS2220 i prosjektet mitt	269
Samtykkeerklæring i forbindelse med prosjektet	270

1 Innledning

”Refleksjon” er etablert som en grunnverdi og en bruksterm i norsk utdanning på alle nivå. Selv i dagligspråket har ordet vunnet innpass. Å være et *reflektert menneske* er en godt innarbeidet honnørformel i hverdagspråket, selv om det kan være andre betydninger som her legges i ordet ”reflektert” enn det man finner i læreplanenes ”refleksjon”. Det er begrepet ”refleksjon” som er den sentrale kategorien i det som følger. Men dette arbeidet er ikke et filosofisk grunnlagsarbeid. Min innfallsvinkel til refleksjonsbegrepet er bestemt av en helt konkret sammenheng; denne danner ikke bare rammen for analysen min, men også for de teoretiske overveielserne jeg gjør meg i den første delen av avhandlingen.

Innenfor skole- og utdanningssektoren hersker det allmenn enighet om at refleksjon er en aktivitet som er av det gode. Og reflekterte studenter og elever er en generell målsetning for norske utdannelseinstitusjoner på alle nivå. Til tross for at ordet dukker opp overalt, er det imidlertid sjelden man finner en eksplisitt redegjørelse for hva begrepet innebærer. Slik kunne man si at ordet langt på vei har blitt en floskel eller et stykke ”doxa”, rent ut sagt en selvfølgelighet som ikke trenger å forklares fordi alle mener at de nå vet hva denne verdien inneholder. Mitt ærende er ikke primært å rehabilitere begrepet ”refleksjon”, det er et arbeid jeg gjerne overlater til filosofene. Det handler i stedet om å innkretse hva dets innhold kan være, og da med et særlig henblikk på den konkrete sammenhengen som utgjøres av forskningsmaterialet mitt. Når refleksjon har vist seg å være en så anvendelig og bred term, har det gått utover presisjonen. Denne avhandlingen forsøker å utvikle et mer presist refleksjonsbegrep betinget av et konkret materiale og en bestemt teknologi, i vårt tilfelle refleksjonstekster i blogg. Dels kan man si at bloggen slik kaster et oppklarende lys på refleksjonen, og omvendt at refleksjonen setter bloggteknologien i et nytt perspektiv. Dermed blir refleksjonsbegrepet både situasjons- og mediespesifikt.

Et grunnleggende prinsipp ved refleksjon er at den forutsetter et materiale. Tanken må ha noe å tenke over for å kunne utfolde seg. Slik vil det foreliggende arbeidets refleksjoner over refleksjonen, være preget av det bestemte materialet de tar sitt utgangspunkt i. Imidlertid innebærer ikke dette at de følgende resonnementene er uten overføringsverdi, eller at de ikke sier noe prinsipielt om hva refleksjon er. Snarere handler det om spesifisitet.

Det er flere som har gått opp løypen for meg, og mange er de sporene jeg har fulgt et stykke, før de kravene materialet mitt har stilt meg overfor, har gjort at jeg har måttet brøyte meg nye spor. For det finnes etter mitt skjønn ikke én ferdig teori eller metode som dette prosjektet kunne ha anvendt på materialet. På grunn av behovet for å bøte på denne mangelen kan avhandlingen oppleves som framtung. Det henger sammen med at det har vært et viktig og nødvendig arbeid å bygge et teoretisk stillas som på den ene siden brukes til å definere et refleksjonsbegrep og, samtidig, utvikler et metodisk grep for å kunne analysere materialet.

Det er noe paradoksalt ved det å *skrive i et medium* om det å *reflektere i et medium*. Det er innbakt en form for selv-refleksivitet – *immanens* – i denne prosessen hvor den mistanken kan våkne at man projiserer sine egne erfaringer med det medium man arbeider i og med, inn i det materialet man analyserer. Jeg kan ikke uten videre hevde at jeg er immun overfor en slik forutinntatthet i forhold til analysematerialet eller avhandlingens fremstillingsform. Snarere forsøker jeg å bøte på det manglende ytre blikket ved å gjøre flittig bruk av språkets godt innarbeidete optiske metaforer, som for eksempel ”belyse”, ”fokus”, ”i lys av”, ”perspektiv” og lignende.¹ Slik har jeg tatt innover meg spenningsforholdet mellom mine refleksjoner over refleksjonen og det refleksjonsarbeidet som gang på gang må utøves om refleksjon skal ha verdi i utdanningskonteksten, et aspekt som også diskuteres i metodekapitlet (s. 31) og drøftingskapitlet (s. 240ff.).

Avhandlingens materiale, åtte studentblogger, kan sies å være både utgangspunkt og utløser for avhandlingens problemstilling: *Hvordan artikuleres refleksjon i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi som blogg?* Tekstmaterialet analyseres på den ene siden med henblikk på refleksjonsbegrepet og, på den andre siden, bloggteknologiens potensialer og begrensninger med særlig vekt på refleksjon. Forskningsobjektet er altså ikke først og fremst en studie av fenomenet *blogg*, men derimot av *refleksjon-i-blogg*, det vil si artikuleringen av refleksjon i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi.

Problemstillingen diskuteres ved hjelp av følgende forskningsspørsmål som tas opp i de følgende kapitlene. I teorikapitlet diskuteres spørsmålet: *Hva er refleksjon i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv?* Analysen tar utgangspunkt i følgende fem spørsmål: *Hva gjør bloggen til en egnet arena for dialogisk refleksjon? Hva kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster? Hvordan realiseres refleksjonspotensialet i bloggene? Hva er bloggens*

¹ Jeg kommer ikke til å utheve tekstens optiske metaforer mer enn nødvendig, men vil her tilkjenne at en avhandling om refleksjon ikke kan unndra seg språkets allerede iboende ”refleksjonsmarkører”, et begrep som presiseres senere i avhandlingen.

teknologiske mulighetsbetingelser? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen?

Inngangen til dette prosjektet, slik den ovenstående problemstillingen og de presiserende forskningsspørsmålene viser, er betinget av min undring over refleksjonsbegrepets innforståthet i den pedagogiske diskursen som ”hyller” refleksjon uten å presisere innholdet i selve begrepet. Dette er det vi kan kalle for refleksjonens første doxa-forståelse: Det forventes at man vet hva refleksjon er. Den andre doxa-forståelsen kan sies å omhandle begrepets status: Refleksjon fremstår som et honnør- eller plussord som er av det gode, og da særlig i pedagogiske sammenhenger. Inngangen til prosjektet kan i noen grad minne om det som Jürgen Habermas formulerte på slutten av 1960-tallet som en form for ideologikritikk (Habermas 1968). Undringen min kan slik også forstås i lys av hans betraktninger om et kritisk erkjennelsesbegrep. Hos Habermas grunngis det kritiske erkjennelsesbegrepet i kraft av selvrefleksjon: ”In der Selbstreflexion gelangt eine Erkenntnis um der Erkenntnis willen mit dem Interesse an Mündigkeit zur Deckung... *In der Kraft der Selbstreflexion sind Erkenntnis und Interesse eins*” (Habermas 1968: 164, forfatterens uth.). Min tilnærming til forskningsobjektet, *refleksjon-i-blogg*, er i dette perspektivet en form for ”erkjennelsesinteresse“ gjennom selvrefleksjon, noe jeg gjør ved å ”rekonstruere” refleksjonsbegrepet gjennom kritisk distanse i teoridelen, mens jeg i analysen studerer bloggtekster i grensesnittet mellom en doxisk refleksjonsforståelse og et teoretisk fundert refleksjonsbegrep.

Endelig kan inngangen til prosjektet begrunnes med min faglige bakgrunn og mitt møte med et system som har igangsatt, avsluttet og flyttet prosjektet på ulike stadier i forskningsprosessen. Preget av og utdannet i et litteraturvitenskapelig miljø med rom for fordypning i filosofiske problemstillinger, og med norsk i fag- og tysk i morsmålskretsen, har det vært naturlig for meg å ha et ”eierforhold” til prosjektet mitt. For å presisere dette vil jeg kort rekonstruere prosjektets tilblivelseshistorie siden den dokumenterer og avspeiler både utviklingen i forskningsprosessen min og et grunnleggende vitenskapsteoretisk problemområde som kan beskrives som motsetning mellom et *instrumentalistisk* og et *kritisk* erkjennelsesbegrep i Habermas’ forstand (Habermas, op.cit.). Som allerede nevnt i forordet har prosjektet mitt hatt ulike titler fra skissens første, *Bedre læring med ny teknologi? En studie av It's learning ved NTNU, Trondheim*, til avhandlingens endelige, *Refleksjon i blogg. En hermeneutisk studie av refleksjon og dens tekstlige og retoriske manifestasjoner i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi*.

Programmet for Læring med IKT (LIKT) baserte sin forståelse av forskningsoppdraget etter mitt syn på et instrumentalistisk erkjennelsesbegrep som vanskelig lot seg forene med et kritisk og selvrefleksivt erkjennelsesbegrep. Nå er det ikke min hensikt å bedrive systemkritikk i Habermas' ånd, men det uavklarte forholdet mellom et systembetinget, instrumentalistisk forsknings- og erkjennessyn og et individualistisk, kritisk syn har nødvendigvis satt sitt preg på et arbeid som hadde satt seg som mål å studere et systembetinget refleksjonsbegrep i et kritisk lys. Prosjektets vei gjennom institusjonen, fra oppdragsforskning på LIKT til "fri forskning" på HF, gjenspeiler således en institusjonell diskurs som preges av motsetningen mellom et instrumentalistisk og kritisk erkjennelsesbegrep. Det foreliggende arbeidet er således et forsøk på å forene erkjennelse og interesse i Habermas' forstand: "*Die Einheit von Erkenntnis und Interesse bewährt sich in einer Dialektik, die aus den geschichtlichen Spuren des unterdrückten Dialogs das Unterdrückte rekonstruiert*" (Habermas, op.cit.: 164, forfatterens uth.). Det "undertrykte" er i vår sammenheng refleksjonsbegrepets doxaforståelse slik det kommer til uttrykk i bloggene. Analysens oppgave er med andre ord å "rekonstruere" denne forståelsen.

En avhandling som beskjeftiger seg med "refleksjon i blogg", må avklare forholdet til tidligere forskning innenfor flere fagfelt. "Refleksjon i blogg" hentyder til en tverrfaglig innfallsvinkel der refleksjonsbegrepet viser sin tilhørighet i den humanistiske tradisjonen, mens bloggen er et eksempel på en skriveteknologi som først er blitt muliggjort gjennom Internett og datateknologien. Det tverrfaglige forskningsfeltet omtales i dag ofte som "IKT og læring", og som Hildegunn Otnes så riktig presiserer, så er det her "i stor grad generelle pedagogiske problemstillinger som råder grunnen, og teknologibruk knyttes til læring og læringssyn" (Otnes 2007: 10). Mens Otnes' bidrag til dette forskningsfeltet kan karakteriseres som et tekstfaglig supplement, ønsker jeg å fokusere på forholdet mellom et filosofisk begrep og en bestemt teknologi. Derfor vil noen kanskje mene at de mer pedagogiske problemstillingene får en noe stemoderlig behandling i denne studien – jeg prøver ikke å finne svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene ved hjelp av bestemte pedagogiske teorier, men mine teoretiske inspirasjonskilder finnes hovedsakelig innenfor hermeneutikken og retorikken. Imidlertid må det ikke glemmes at materialet i denne studien stammer fra en konkret undervisningskontekst som tar i bruk ny teknologi, og dermed åpner for en diskusjon av *Bildungs*begrepet i dagens utdannings-Norge. Nå er det ikke denne avhandlingens anliggende å studere *Bildungs*begrepet i alle dets begrepshistoriske fasetter, men å bidra til en avklaring av refleksjonsbegrepet. Når jeg likevel plasserer prosjektet mitt blant

dannelsesteoretikere som for eksempel Johann Gottfried Herder og Wolfgang Klafki, må dette ses i lys av teoretiske og metodiske valg som jeg har måttet ta for å gjøre rett mot avhandlingens problemstilling og materiale.

Den filosofihistoriske diskusjonen av refleksjonsbegrepet forankres først i hermeneutikken og dannelsesstradisjonen. Hermeneutikkens ønske om harmoniserende og horisontoverskridende fortolkninger kan slik sett kobles til et dannelsesbegrep som har utviklet seg fra å være en organisk prosess (Herder) til et kritisk-konstruktivt og dynamisk dannelsesbegrep (Klafki). I neste omgang tar jeg ytterligere et steg tilbake i historien. Med den romerske Quintilian introduseres en brobygger mellom et av dannelsesstradisjonens sentrale områder – pedagogikken – og avhandlingens andre teorisor: Det retoriske sporet. Her undersøkes refleksjonens språklige og retoriske uttrykk med utgangspunkt i speilmetaforen (som også spiller en rolle hos Gadamer i hans utredninger om språkets ”spekulative” karakter), som imidlertid også nyanseres av Derridas metaforbegrep (forskyvning, refraksjon). Refleksjon er dermed ikke en ren speilrefleks, men inneholder også delvise, fragmenterte, ufullstendige og brutte refleksjonsmekanismer, hva som i kommunikasjonstekniske termer kan omtales som ”informasjonstap”.

Som skissert, knyttes det hermeneutiske sporet, refleksjonens filosofiske begrepsavklaring, til dannelsesdiskursen, mens refleksjonens språklige og tekstlige uttrykk forbeholdes en retorisk tilnærming. I det tredje sporet studerer jeg teknologiens betydning for nettopp de refleksjonstekstene som utgjør avhandlingens materiale. At det vies mye plass til den teknologiske diskusjonen, må ikke forstås dit hen at denne studien ønsker å fremheve teknologien som determinerende faktor, men derimot rette oppmerksomheten mot teknologiens status av mulighetsbetingelse.

Gjennomgangen av teknologiens, nærmere bestemt skrive-teknologiens, betydning i tekstproduksjonen forankres ikke i et deterministisk teknologisyn, men tjener til å kunne beskrive hva som kjennetegner mulighetspotensialet til blogg som ny skrive- og arkiveringsteknologi, som i flere henseender kan sies å videreføre tidligere skrive-teknologier. Dessuten er det av betydning å kartlegge hvilken rolle blogg-teknologien spiller i tilvirkningen av refleksjonstekster. Det er med andre ord mitt anliggende å undersøke hvordan bloggen legger premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen. Premissene forstås ikke som determinerende faktorer, men som blogg-teknologiens mulighetsbetingelser. I denne diskusjonen har jeg latt meg inspirere av Friedrich Kittler, Jacques Derrida og Don Ihde for å synliggjøre teknologiens rolle i produksjonen av refleksjonstekstene.

Det er altså ikke uten betydning at refleksjonsbegrepet forekommer både i den filosofiske og pedagogiske faglitteraturen. Da avhandlingens teorikapittel innledes med å plassere refleksjon i en dannelseskontekst før selve begrepet studeres i et hermeneutisk (og filosofihistorisk) perspektiv, vil jeg i det følgende gi et kort overblikk over bruken av refleksjonsbegrepet i sentrale pedagogiske dokumenter. Denne oversikten er ikke ment å være uttømmende, men må betraktes mer som bakteppe til avhandlingens hovedanliggende: å studere refleksjon i en konkret undervisningskontekst i lys av et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv.

Etter ekskursjonen til noen aspekter av den pedagogiske faglitteraturen vil jeg presentere bloggens teknologiske rammer innenfor den etter hvert omfangsrike faglitteraturen om hva en blogg er.

1.1 Refleksjon i utdannings-Norge

Et nærliggende sted å lete for å få et aktuelt inntrykk av refleksjonsbegrepets status og nedslagsfelt i pedagogikken er utdanningsdirektoratets dokumenter. Når jeg har valgt å se nærmere på læreplanene, er det begrunnet i læreplanens sentrale rolle som veiledningsdokument for dem som er ansvarlige for utdanningen i Norge i dag. Begrepsbruken i disse dokumentene kan etter min oppfatning ikke gjøre krav på en begrephistorisk avklaring av refleksjonsbegrepet, men den kan gi opplysning om begrepets bruksområde i de aktuelle dokumentene.

I den generelle delen av læreplanene *R94*, *L97* og *Kunnskapsløftet 2006* knyttes *refleksjon* i første omgang til to andre nøkkeltermer, ”kritikk” og ”dialog”. Dette skjer vel å merke uten at forholdet mellom de tre termene presiseres. Rent generelt synes det likevel å være rimelig å hevde at grunntemaet, og grunnverdiene, er åpenhet og fleksibilitet. Slik lyder det for eksempel i *Læreplan 97*:

De unge må forstå at moralsyn kan være en kilde til konflikt, men at de [moralsynene – RG] også gjennomgår endringer, slik at det gjennom refleksjon, kritikk og dialog kan dannes nye modeller for samfunnsforhold og samkvem mellom mennesker [...] Møtet mellom ulike kulturer og tradisjoner gir både nye impulser og grunnlag for kritisk refleksjon (L97, Generell del: 9).

I neste omgang knytter imidlertid forfatteren av læreplanen *refleksjon* til ”opplæring” i mer konkret forstand, det som lærerplanen omtaler som ”*praktisk virke og læring gjennom*

erfaring”, og til og med til såkalt ”taus kunnskap”, hvor målet er at eleven skal lære å sette ord på nettopp denne type kunnskap og erfaring:

I de fleste virksomheter, også innenfor opplæring, har slike erfaringer dels avsatt seg som taus kunnskap, som sitter i hendene og formidles ved bruk. Det er viktig å bevisstgjøre og sette ord på denne kunnskapen, slik at den ikke blir et alibi for å gjøre dårlig arbeid, men gjenstand for refleksjon og debatt (Ibid.: 14).

Det er interessant å notere at det ikke nevnes hvordan denne refleksjonen skal utøves, dette synes langt på vei å gi seg selv.² Denne innforståtheten kommer også til uttrykk i avsnittet om ”Allsidig utvikling av alle” der konkrete oppgaver og erfaringen fra ”dagliglivets plikter” blir gjenstand for refleksjon (Ibid.). Men hva som kreves av en slik refleksjon, og hvordan aktiviteten kan gjenkjennes, blir ikke artikulert i denne delen av læreplanen.

Et blikk på norskfagets læreplan nyanserer imens bildet fra den generelle delen av læreplanen noe. Som morsmålsfag står norskfaget sentralt i læreplanverket, og dets oppgave er å gi elevene språklig og kulturell innsikt i morsmålet sitt ved å ” hjelpe elevene til å orientere seg i mangfoldet av tekster og gi rom for opplevelse, refleksjon og vurdering” (Læreplan i norsk). Men om ordlyden er litt mer utførlig mangler det også her en tydelig presisering av hva som kreves av å kunne reflektere, med mindre en velger å forstå den etterfølgende setningen som en omskriving av et innholdsmessig refleksjonsbegrep: ”I tillegg skal faget stimulere til utvikling av gode læringsstrategier og evne til kritisk tenkning og motivere til utvikling av lese- og skrivevaner” (Ibid.). Å utvikle ”evne til kritisk tenkning” kan anses om et forsøk på å konkretisere refleksjonsbegrepet, men hvordan eleven skal kunne utvikle denne tenkeevnen, og hva ”kritisk tenkning” innebærer, blir ikke sagt i denne sammenhengen.

Videre i læreplanen nevnes ”refleksjon” bare én gang i kompetansemålene, og da under rubrikken ”Skriftlige tekster”. Etter 10. trinn skal elevene kunne ”formidle skriftlig egne leseerfaringer og leseopplevelser basert på tolkning og refleksjon” (Ibid.). Denne korte kartleggingen av bruken av refleksjonsbegrepet er langt på vei fyldestgjørende, og både denne og de tilsvarende dokumentene i *R94* og *Kunnskapsløftet* krever en langt mer inngående analyse for å få et grep om hvordan refleksjon forstås, eventuelt hvordan det er klare mangler i måten man fremstiller begrepet på. Mitt mål er imens begrenset til å demonstrere begrepets beskjedne frekvens og utilfredsstillende presisering i både læreplanens

² Læreplanen er ifølge Kjell Lars Berge, som har vært med i utarbeidningen av Kunnskapsløftet, fritatt fra metodekrav. (Telefonsamtale med K.L.Berge, 15.1.2010).

generelle del og i norskfagets læreplan, og at dette kan tas som en indikasjon på den nærmest suverene posisjonen refleksjonsbegrepet innehar i disse viktige skolepedagogiske dokumentene.

Det kan derfor være hensiktsmessig å se nærmere på hvordan de som skal formidle refleksjon til elevene, møter begrepet i sin opplæring, nemlig lærerstudentene. I fagplanene innenfor lærerutdanningen møter en ofte formuleringer som fremhever studentens refleksjonsevne som forutsetning for god lærerkompetanse: ”Det er viktig å reflektere omkring [sic!] fagdidaktiske momenter en må bruke for å drive ulike former for aktivitet videre. Gjennom å skrive ned og tolke observasjoner skal studentene reflektere over sin utvikling av fagdidaktisk kompetanse” heter det for eksempel i en fagplan fra Høgskolen i Sør-Trøndelag (Fagplan i kroppsøving). Her gis skriving en viktig funksjon i refleksjonsaktiviteten. Denne læreplanen er forankret i kvalitetsreformens syn på lærerutdanning:

Lærerutdanning på høyt nivå krever fordypning, modning og selvstendighet. Studentene har et egenansvar for å medvirke til lærerutdanningenes kvalitet. Undersøkelser viser at lærerstudentenes engasjement er stort og ekte, men de viser også at det mangler en del når det gjelder studentenes tidsbruk og arbeidsinnsats. Et helljertet studium krever tid og fordypelse. Kvalitetsreformens ambisjon om *aktive, kunnskapsrike, reflekterte og kritiske studenter* krever at de bruker egen tid og fellesskapet med andre i studiet på en konstruktiv måte. Dette er spesielt viktig i utdanninger som forbereder for andres læringsprosesser (m.uth.) (St.meld. nr. 16).

Om refleksjonsbegrepet slik kan se ut til å være et godt innarbeidet begrep både i lærer- og profesjonsutdanningen, formuleres det likevel fra forskjellige hold behov for å klargjøre eller redefinere begrepet. I sin bok *Kraftfull refleksjon i lærerutdanninga* argumenterer Kari Søndena for ”ei utvida forståing av omgrepet” (Søndena 2004: 23). I stedet for å redusere refleksjon til et handlingsbestemt begrep som i særdeleshet stiller spørsmål om hvorfor en gjorde noe i en bestemt situasjon, skriver Søndena, må en flytte fokuset til det hun kaller ”den kraftfulle refleksjonen, som berre kan utviklast gjennom dialogen [...] det vil seie refleksjon bygd på dialog med medreflekterande” (Ibid.:16).

Hvorvidt det er tjenlig å utstyre refleksjonsbegrepet med en verdiladet dikotomisk bestemmelse, ”kraftfull” versus ”kraftløs”, stiller jeg meg tvilende til. Riktignok prøver Søndena å presisere hvordan den kraftfulle refleksjonen skal forstås, nemlig som ”eit viktig bidrag til gode praktisk-pedagogiske handlingar i profesjonsutdanning, barnehage og skule” (Ibid.: 131), men det er vanskelig å se om adjektivet ”kraftfull” bringer noe vesentlig nytt inn

i diskusjonen eller bidrar avklarende til forståelsen av refleksjon som begrep og aktivitet, kanskje snarere tvert om.

I filosofien etablerer termen seg historisk som et faguttrykk for å kunne beskrive den filosofiske tenkemåten. En annen sak er at den også er en merkelapp for en bestemt filosofisk retning, den såkalte ”refleksjonsfilosofien” (kjent fra den tyske idealismen), som jeg skal se på i litt mer detalj senere. Det interessante i denne forbindelsen er hvordan refleksjon har blitt betraktet som et særmerke for filosofiens egen måte å tenke og artikulere seg på. I hvilken grad dette er tilfellet, får man bekreftet ved å lese i fagbeskrivelsen for faget filosofi ved NTNU, nærmere bestemt i en redegjørelse for hva som kjennetegner det filosofiske essayet. Der defineres *refleksjon* både som ”grundig overveielse” og som fagets *egen* metode: ”Faget har refleksjon og selvrefleksjon som metode. Argumenterende fremstillinger er fagets primære kjennetegn. Refleksjon forstås i vid forstand som en grundig overveielse der også forutsetningene for erkjennelse, normer og oppfatninger blir tematisert” (Filosofisk institutt, NTNU). Men det forblir, i alle fall i denne fagbeskrivelsen, et ubesvart spørsmål hvordan refleksjon i denne sammenhengen anvendes, og hvilke krav som skal stilles til refleksjon som *metode*. Refleksjon presenteres også her nærmest som noe som ikke trenger å begrunnes nærmere, som tas for gitt. Til syvende og sist er virkningen at refleksjon fremstilles som et i realiteten selvinnsynende eller selvforklarende begrep for studenter som ønsker å studere filosofi.

Refleksjonsbegrepet er et hyppig forekommende begrep innenfor de humanistiske vitenskapene, og flere fagplaner kunne ha vært brukt til å illustrere mine overordnede synspunkter, og jeg vil avslutte denne oversikten med et eksempel fra helsevitenskapen som gjerne viser til den filosofiske diskursen for å legitimere bruken av begrepet. Ifølge Harald Grimen og Per Nortvedt er det viktig for helsefagene å ha bevissthet om og innsikt i filosofiske problemstillinger fordi spørsmålene mellom de to disiplinene for en stor del er overlappende: ”I helsefagene aksentueres fundamentale spørsmål som i lang tid har vært debattert i filosofi og vitenskap” (Grimen og Nortvedt 2004: 16). Forfatterne anliggende i *Sensibilitet og refleksjon* er å utarbeide og klarlegge forholdet mellom to sentrale begreper innenfor helsevitenskapen, sensibilitet og refleksjon. Kort sagt kjennetegnes for de to forfatterne refleksjon ved kognitiv distanse, mens sensibilitet beskrives som ”den affektive umiddelbarhet” – ikke sjeldent også omtalt som intuisjon i situasjoner som krever handling for å gjøre det beste for pasienten (Ibid.: 14).

I gjennomgangen av refleksjonsbegrepet i læreplanverket ovenfor kunne det konstateres en tilbøyelighet til å koble begreper til erfaring og kunnskap for å favne om den tause kunnskapen. Som begrepet "kunnskap" signaliserer, besitter fenomenet "taus kunnskap" verdifull innsikt og erfaring. Problemet i mellomtiden er at det dreier seg om kunnskap som bare vanskelig lar seg artikulere, eller ikke i det hele tatt, et moment som også Grimen og Nortvedt fremhever. Med utgangspunkt i et filosofisk fundert refleksjonsbegrep som "krever begreper, og det krever evne til å kunne se likheter og forskjeller" (Ibid.: 17) møter Grimen og Nortvedt en utfordring når den uutalte sensibiliteten, den såkalte tause kunnskapen, skal gjøres tilgjengelig for de involverte gjennom refleksjon.

Innenfor helsevesenet kunne en ideelt sett se for seg et tverrfaglig fagpersonell som deler sine erfaringer (med bakgrunn i "sensibilitet") med hverandre og diskuterer prognostiske tegn i lys av relevant faglitteratur (distansert refleksjon) for å komme frem til en mest mulig korrekt diagnose og en dertil egnet behandling. Her kunne den tause kunnskapen få en stemme som blir hørt, vurdert og diskutert som artikulert bidrag til den faglige konteksten. "Det er vesentlig at innsikt med bakgrunn i sensibilitet kan artikuleres og gjøres til gjenstand for faglige vurderinger" (Ibid.: 224). Men artikuleringen av sensibiliteten, den tause kunnskapen, synes like fullt å komme til kort når de to forfatterne noterer at, "man artikulerer ikke det som kan artikuleres" (Ibid.: 224). Med et viss forbehold kan det konstateres at Grimens og Nortvedts refleksjonsbegrep ser ut til å resignere i forhold til sensibilitetens uangripelige taushet, noe som kommer til uttrykk i en vag beskrivelse av refleksiv praksis: "Kanskje særlig mangler det mange ganger en diskusjon og gjennomgang av saker i ettertid, så en kan lære av hverandres nåværende og tidligere erfaringer" (Ibid.: 224). Etableringen av motsetningsparet "refleksjon" og "sensibilitet" illustrerer et viktig behov, særlig med tanke på å legitimere helsefagene innenfor vitenskapsteorien, men den bidrar, etter mitt skjønn, lite til å avklare hva som ligger i selve refleksjonsbegrepet.

Disse innledende betraktningene over refleksjonsbegrepets sentrale og gitte posisjon i utdannings-Norge generelt og disipliner som pedagogikk og filosofi spesielt, demonstrerer begrepets suverene posisjon i læreplandokumentene. At denne ikke er uproblematisk, kommer til uttrykk i behovet for å problematisere eller avklare begrepet generelt (Søndenå), eller mer spesielt versus eksempelvis såkalt "taus kunnskap" (Grimen og Nortvedt). Denne uroen rundt begrepets egenart peker mot den teoretiske delen av arbeidet mitt som undersøker refleksjonsbegrepet i lys av et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv.

1.2 Refleksjon i den pedagogiske forskningslitteraturen

Ovenfor har jeg skissert hvordan refleksjonsbegrepet er et allment utbredt, men utilstrekkelig definert begrep i utdannings-Norge. I det følgende vil jeg gi stemmen til noen pedagoger som har beskjeftiget seg med refleksjon i og utenfor Norge.

En sentral skikkelse i den forbindelse er John Dewey (1859–1952) som undersøker hvilken relasjon refleksjon har til tenkning og problemløsning: "Demand for the solution of a perplexity is the steady and guiding factor in the entire process of reflection" (Dewey 1910: 11). Kritisk eller refleksiv tenkning forankres hos Dewey i en problematisk situasjon som krever en spesiell innsats fra individet hvis problemet skal kunne løses. Raske avgjørelser kan ikke regnes som refleksiv tenkning: "If the suggestion that occurs is at once accepted, we have uncritical thinking, the minimum of reflection" (Ibid.: 13). Den pedagogiske konsekvensen av et slikt refleksjonsbegrep kan dermed beskrives som en ansporing til å utvikle flere strategier til løsningen av problemet selv om dette kan være en strevsom og, til tider, smertefull vei: "Reflective thinking, in short, means judgment suspended during further inquiry; and suspense is likely to be somewhat painful" (Ibid.: 13).

Mens Dewey innrømmer refleksjonen en aktiv rolle i konkrete situasjoner der et problem skal løses, opererer Lev Vygotsky (1896–1934), den andre sentrale skikkelsen jeg kort vil vise til, med et refleksjonsbegrep som utvikles i møte mellom skolen og elevens begrepsunivers slik at eleven utvikler nye og som oftest mer abstrakte begreper. Eleven må lære å utvikle refleksiv bevissthet, og ifølge Vygotsky gjør barnet det ved å lære seg vitenskapelige begreper: "Reflective consciousness comes to the child through the portals of scientific concepts" (Vygotsky 1986: 171). Når barnet på skolen møter nye og ukjente vitenskapelige begreper, settes det i gang mentale prosesser ved at barnet bruker begrepene i refleksjonsprosessen.

Den tredje stemmen som skal komme til orde her, tilhører Fred Korthagen som har beskjeftiget seg mye med refleksjonsbegrepet i forbindelse med lærerutdanningen. I "Reflection on Reflection" diskuterer Korthagen refleksjonsbegrepets betydning i den pedagogiske diskursen. Begrepet er mye brukt i lærerutdanningen, men Korthagen peker på at bruken avslører en vag definisjon av selve refleksjonsbegrepet: "Often it seems that the term *reflection* is used without careful conceptualization, in a loose way, which makes it almost synonymous to "thinking" (Korthagen 2001: 51f.). I tråd med de betraktningene jeg har gjort ovenfor, observerer Korthagen at pedagogene har vist en stor interesse for å operasjonalisere refleksjonsbegrepet for å kunne gi lærerstudentene en metode til å bli

bevisste lærere (Ibid.: 56f), men bestrebelsene har ikke ført til et enhetlig syn på hva refleksjon er eller kan være i den pedagogiske hverdagen til tross for at behovet for en slik overenskomst synes å være påtrengende:

It is important to mention that many attempts to operationalize reflection or reflective action have failed. Very often I receive an e-mail from someone somewhere in the world who is trying to develop an instrument for measuring reflection. After giving the information asked for, I always ask them to let me know when the attempt has succeeded. Generally, I never hear anything anymore (Ibid.: 57).

Slik Korthagen beskriver det kan det se ut som om refleksjon unndrar seg operasjonalisering. Refleksjonsarbeidet ser heller ikke ut til å lykkes når han etterlyser resultater fra refleksjonsarbeidet: "I never hear anything anymore" (Ibid.). Sin egen forståelse av hva refleksjon er, formulerer Korthagen slik: "*Reflection is the mental process of trying to structure or restructure an experience, a problem, or existing knowledge or insights*" (Ibid.: 58). Som mental prosess er det ifølge Korthagen refleksjonens bestrebelse å strukturere erfaringer og kunnskaper, men denne definisjonen sier fremdeles lite om hvordan disse reflekterte erfaringene og kunnskapene kommer til uttrykk.

Flere studier i forskningslitteraturen opererer med ulike refleksjonsnivåer, enten de beskriver ulike trinn i refleksjonsprosessen fra et lavere til et høyere nivå (Zeichner & Liston 1987), eller de ser på refleksjonsprosessen som en utviklende prosess (Hatton and Smith 1995). Hatton og Smith skiller tydelig mellom refleksiv og ikke-refleksiv skriving. I deres materiale har de blant annet analysert lærerstudenttekster der studenter blir oppfordret til å reflektere over studiet og praksistiden. For å finne graden av refleksjon blir tekstene kodet og delt inn i fire refleksjonskategorier. Den deskriptive skrivingen (*descriptive writing*) inneholder kun beskrivelser av hendelser eller gjengivelse av litteratur. I den deskriptive refleksjonen (*descriptive reflection*) tillegges beskrivelsene vurderinger. Ulike standpunkt og valg diskuteres. På det neste nivået, den dialogiske refleksjonen (*dialogic reflection*), tar studenten avstand til hendelsene ved å problematisere og utforske hendelsene gjennom tankeeksperiment. "Such reflection is analytical or/and integrative of factors and perspectives and may recognise inconsistencies in attempting to provide rationales and critique" (Hatton and Smith 1995: 25). I tekster som Hatton og Smith kategoriserer som den kritiske refleksjonsfasen (*critical reflection*) viser studentene evnen til å sette hendelsene i en historisk og sosiopolitisk kontekst. En slik kategorisering kan tjene til å bevisstgjøre

studentene graden av refleksjonen i tekstene deres, men en grunnleggende avklaring av hva refleksjon innebærer, kan heller ikke etterspores her.

I *Educating the Reflective Practitioner* videreutvikler Donald A. Schön konseptet han la frem i *The Reflective Practitioner* i 1983 der han ”argued for a new epistemology of practice, one that would stand the question of professional knowledge on its head by taking at its point of departure the competence and artistry already embedded in skillful practice” (Schön 1987: xi) Han differensierer refleksjonsbegrepet ved å skille mellom ”reflection-on-action” og ”reflection-in-action” (Schön 1987). Når vi har gjort en erfaring, kan vi se tilbake på den, tenke over den, eller reflektere over den. Hendelsen har skjedd, og refleksjonshandlingen skjer som *reflection-on-action* i ettertid. ”We may reflect *on* action, thinking back on what we have done in order to discover how our knowing-in-action may have contributed to an unexpected outcome” (Schön 1987: 26). Schöns anliggende er å fremme refleksjonsevnen i den aktuelle situasjonen ved å vurdere og revurdere handlingene underveis. Slik er det mulig å endre den nåværende situasjonen gjennom *reflection-in-action*:

In an action-present – a period of time, variable with the context, during which we can still make a difference to the situation at hand – our thinking serves to reshape what we are doing while we are doing it. I shall say, in cases like this, that we reflect-*in*-action (Ibid.: 26).

Det er interessen for å finne ut hvordan profesjonsutdanningen skal kunne tilfredsstille kravene til en praksisorientert epistemologi som er basert på *reflection-in-action* som er målet for Schöns arbeid. Et refleksjonsbegrep som er aktivt i handlingens NÅ-tid, ”the ’thinking what they are doing while they are doing it’” (Ibid.: xi), utmerker seg gjennom sin praksisnærhet. Hovedfokuset ligger på handlingen i nåtiden, som ved hjelp av reflekterende tenkning skal kunne justeres og omstruktureres. Et slikt handlingsorientert refleksjonsbegrep kan imidlertid vanskelig overføres til å beskrive refleksjon i et tekstunivers som er ment å dokumentere refleksjon over tid, som studentbloggene i denne avhandlingen.

I Norge er forskningslitteraturen omkring refleksjonsbegrepet i stor grad knyttet til skriveforskningen. Den er meget omfattende og stadig økende (Jf. for eksempel Evensen, Hoel 1997, Dysthe, Hertzberg, Hoel 2000, Hoel 2000, Matre 2006). Tilblivelsen og utformingen av bloggmaterialer kan i en viss forstand plasseres i den skrivetradisjonen som eksempelvis kommer til uttrykk i en bok som *Skrive for å lære* (Dysthe, Hertzberg, Hoel

2000).³ Refleksjon omtales her som en prosess, bestående av ”to hovedkomponenter: erfaringer og den reflekterende aktiviteten som er knyttet til ettertanke og tilbakeblikk” (Dysthe, Hertzberg, Hoel 2000: 71). Den reflekterende aktiviteten spleises sammen med en annen aktivitet, skriving. Kombinasjonen av de to finner man så i *refleksjonsnotatet*. Refleksjonsnotatet har sitt utspring i spontanloggen som tar vare på det viktigste som noteres umiddelbart etter en hendelse. I ettertid velger man ut enkeltepisoder, knytter dem til tidligere erfaringer og utformer den reflekterte loggen (Ibid.: 74f.). Dysthe m.fl. fremhever at slike notater kan være grunnlag for nye refleksjoner og tett forbundet med det for selvverurdering (Ibid.: 72f.). Forfatterne av denne boken presiserer at refleksjon er brukt i ”snevriere forstand enn ’tenke’”, og jeg forstår deres anliggende dit hen å beskrive refleksjon og skriving av refleksjonsnotater som en utviklende skriveferdighet i læringsprosessen (Ibid.: 73). Denne boken kan dermed også leses som en lærebok i bevisste og foreskrevne skrive- og responsteknikker (Ibid.:135ff.).

Refleksjon er i denne boken forbeholdt den aktiviteten forfatterne betegner som ”ettertanke og tilbakeblikk” (Ibid.: 71), og det er iøynefallende at refleksjonsbegrepet verken kobles til det forfatterne kaller ”tenkeskriving” eller ”presentasjonsskriving” (Ibid. 39 ff.). Tenkeskrivingen utmerkes ifølge Dysthe m.fl. ved en utforskende og uformell skrivestil, mens presentasjonsskriving jobber mot en gjennomtenkt og strukturert tekst. Det kan se ut som om refleksjon først er påkrevd når den ferdige teksten skal kommenteres og vurderes, eller når aktiviteter og opplevelser blir gjenstand for tanker i ettertid (Ibid.: 71). Dermed forutsetter også forfatterne av denne boken at refleksjon er en kjent aktivitet som defineres ved å si at det brukes ”i snevrere forstand enn ’tenke’”, og slik sett legges det ikke opp til en mer nyansert avklaring av selve begrepet.

Dette korte overblikket over refleksjonens plass og betydning i noen sentrale pedagogiske tekster, så vel norske som internasjonale, viser minst to ting: For det første brukes *refleksjon* i tekster der læring og kunnskapsformidling beskrives i en generell pedagogisk kontekst (L97, K06). For det andre har gjennomgangen av Søndenaas, Grimens og Nortvedts, Korthagens og Schöns mer praksisorienterte bidrag vist at *refleksjon* er et begrep som inviterer til, men på samme tid synes å yte motstand mot en presis begrepsavklaring.

Denne avhandlingen gjør ikke krav på å komme med et endelig svar på hva refleksjon er – et slikt standpunkt ville undergrave forståelsen av refleksjonsbegrepet som utvikles i

³ Det er ikke uvesentlig å bemerke at denne boken er pensum i andre AVS-emner og dermed kjent for studenter som har tatt tidligere emner. For studenter som kommer fra andre fagtradisjoner, kan boken derimot ikke forutsettes som kjent.

avhandlingens filosofiske spor. Avhandlingens bidrag derimot er snarere å belyse *refleksjonens* hermeneutiske, retoriske og teknologiske potensial i en konkret undervisningssituasjon. I dette perspektivet fremstår refleksjon som et begrep som må forhandles og reforhandles i samspill med dets retoriske register og dets teknologiske forutsetninger. Slik sett er avhandlingen også et bidrag til den pågående diskusjonen om refleksjonens kjennetegn. Den er et forsøk på å fylle en "begrepsnisje" ved å sette et filosofisk begrep i en retorisk og teknologisk kontekst.

Den konkrete teknologiske konteksten utgjøres i avhandlingen av en samling bloggtekster. Bloggteknologien er en forholdsvis ny skriveteknologi, og nedenfor presenteres dens mest sentrale funksjoner og kjennetegn.

1.3 Hva er en blogg?⁴

En blogg, eller web-log, er et multifunksjonelt tekstverktøy som har mye til felles med tidligere nettbaserte uttrykksformer som personlig hjemmeside, e-post, chat og diskusjonsliste. Samtidig er den også noe helt nytt.⁵ Bloggskrivere inviterer til interaksjon, og denne funksjonen gjør bloggen til en arena der skriveren legger ut sine refleksjoner, lager linker til andre nett- og bloggsider og blir deltaker i sin egen bloggdiskurs. Hvert innlegg dateres og legges øverst på siden. Under hvert innlegg er det som regel muligheter til kommentarer. Den direkte responsmuligheten gjennom kommentarbokser er et vesentlig skille mellom en bloggside og en hjemmeside og utgjør mye av den særlige styrken til denne teknologien.

Det er blitt vanlig å skille mellom ulike bloggtyper fordi bloggen brukes av både institusjoner, organisasjoner og privatpersoner. Særlig innenfor journalistikken er bloggen nå et utbredt fenomen. Journalister kommenterer for eksempel politiske hendelser gjennom en personlig skrivestil, og nyheten farges av bloggerens synspunkt.

Hermed er det også signalisert et særlig trekk ved bruken av bloggen: Den oppleves og brukes som et personlig medium hvor individualiteten til brukerne får komme til uttrykk. Et annet viktig kjennetegn er at bloggeren skriver i et offentlig rom, nett-offentligheten, og

⁴ Deler av avsnittet om blogg er publisert i Grütters, R., Langseth, I. (2009: 20), i: Otnes, H. (red). (2009).

⁵ Jf. også Jill Walker's definisjon av "weblog" i Walker (2005a).

denne funksjonen gjør bloggen også interessant som forskningsobjekt for selvfrestilling og identitetsskaping på nettet.⁶

I pedagogiske sammenhenger kan bloggen brukes på ulike måter. Som *kommunikasjonsverktøy* er en blogg en arena der bloggeren kommuniserer med andre bloggere. I undervisningssammenheng kan det være studenter eller elever som diskuterer felles oppgaver, lærere som ønsker idémyldring omkring et prosjekt, eller elever som kommenterer og vurderer hverandres tekster. Som *refleksjonsverktøy* gir bloggen muligheten til å la bloggforfatteren uttrykke sine meninger og tanker i et prosessuelt uttrykk, som når for eksempel en elev logger skolearbeidet sitt, læreren vurderer og revurderer undervisningen sin, eller studenter skriver faglogg.

Bloggens tekniske løsninger muliggjør en inter- og hypertekstuell skrivestil som er brukervennlig: Ett klikk, og et ord kan kodes som hyperlenke til et annet nettsted. En bloggpost inneholder ofte flere hyperlenker som synliggjør at teksten er en del av en større diskurs: Skriveren har muligheten til å skape en tekst som forgrener seg i Internettets tekstunivers. Lenkene som viser ut av selve bloggteksten, skaper nye meningsrom i møtet mellom bloggpost og hyperlenke. Med Don Ihdes begrep om ”multistabilitet” kan bloggen også beskrives som multistabil teknologi som nettopp rommer ulike muligheter til å realisere visse trekk (”trajectories”) ved teknologien (Ihde 2002). Dette aspektet blir behandlet mer utførlig i avhandlingens teknologiske spor (s. 152).

1.4 Blogg i forskningslitteraturen

Bloggen har med sin voksende utbredelse og popularitet blitt gjenstand for flere forskere i de senere år (for eksempel Blood 2000, Serfaty 2004, Salen 2007, Walker 2005a, 2005b, Rettberg Walker 2008, Kjeldberg 2009). Som Jill Walker Rettberg, aktiv blogger og bloggforsker, påpeker, begynte noen programmerere og nettentusiaster allerede i 1994 med å skrive nettbaserte dagbøker.⁷ ”Blogg-pioneren” Justin Halls nettside *links.net* kan for eksempel trekkes frem i denne sammenhengen (Rettberg Walker 2008). Dette nettstedet som samlet deler av Halls liv gjennom hyperlenking og dagbokinnlegg, kan sies å være starten på bloggans dynamiske, underveisskrivende og ikke minst private og individualiserende funksjon vi kjenner i dag. Selv om Halls dagbokinnlegg på *links.net* kan minne om en blogg,

⁶ Jf. tittelen på boken til Marika Lüders m.fl. som gjenspeiler dette aspektet: *Personlige medier. Livet mellom skjermene* (Lüders m.fl. 2007).

⁷ <http://jilltxt.net/>

eksisterte betegnelsen ”weblog” ikke på et tidspunkt hvor Hall enda måtte programmere hvert innlegg for hånd. Skjønt, ordet ”weblog” fantes, men i en noe annen betydning:

The term weblog was used in the early 1990s to refer to the log of visitors that a person who administers a Web server can see. A weblog showed the number of total hits a site had received, how many unique users had visited, how much data had been transferred and other information about the traffic to the site (Rettberg Walker 2008: 24).

I flere av arbeidene det refereres til ovenfor, hersker det konsensus om å tilskrive Jorn Barger, nettdesigner og skribent, æren for å ha startet weblogging. Han var i 1997 den første til å bruke ordet ”weblog” i tittelen på nettsiden sin: *Robot Wisdom: A weblog by Jorn Barger* (Blood 2000). Kortformen ”blog” oppsto etter en ordlek av nettdesigneren Peter Merholz: ”I posted, in the sidebar of my homepage: "For What It's Worth I've decided to pronounce the word "weblog" as wee'- blog. Or "blog" for short." (Merholz 2002).⁸ Suksessen til navnet ”blog” fortsatte med opprettingen av Blogger.com i 1999. Dette bloggverktøyet kunne tilby internettbrukere et teknologisk lavterskel-verktøy til å få publisert egne tekster – og senere også bilder og videoklipp.

Det som i desember 1997 startet som en enkel samling av lenker, Bargers *Robot Wisdom*, har senere funnet mange ulike uttrykksformer: nettdagbøker, journalistblogger og filterblogger. Rettberg skiller mellom tre typer blogger – personlige eller dagbokaktige blogger, filterblogger og temaspesifikke blogger. Et eksempel på en av de mest populære dagbokbloggene er Dooce.com. ”Dooce” er både tittelen på en blogg og et pseudonym for bloggforfatteren Heather B. Armstrong. Hun blogget om arbeidsplassen sin og, som en konsekvens av det, ble hun sagt opp:

I lost my job today. My direct boss and the human resources representative pulled me into one of three relatively tiny conference rooms and informed me that The Company no longer had any use for me. Essentially, they explained, they didn't like what I had expressed on my website. I got fired because of dooce.com.⁹

Den andre typen blogger Rettberg nevner, er filterblogg. En filterblogg er en kommentert liste av bloggerens nylig besøkte nettsider, som for eksempel nettdesigneren Jason Kottkes side *Kottke.org*.¹⁰ De temaspesifikke bloggene handler om bestemte temaer som politikk, teknologi, mote, hobby og lignende. Rettbergs bok om blogging skiller seg fra det store

⁸ Det er verdt å legge merke til at de første bloggerne var praktikere fra et programmerings- og nettdesignmiljø og ikke fra en snever akademisk virksomhet.

⁹ http://www.dooce.com/archives/daily/02_26_2002.html

¹⁰ <http://kottke.org>

antallet håndbøker om hvordan en blogg opprettes og utvikles.¹¹ Hun studerer i stedet bloggfenomenet i en medieteoretisk og -historisk kontekst der hun ved hjelp av utstrakt bruk av eksempler illustrerer hvordan blogging kan studeres innenfor ulike fagfelt: "Blogs are themselves related to many different contexts and can be interpreted from many different disciplines: media studies, the history of technology, sociology, ethnology, literary studies, marketing, journalism and more" (Rettberg Walker 2008: 1f.).

Fire år tidligere ga Internettforskeren Viviane Serfaty ut en bok om blogging som tematiserer forholdet mellom dagboksjangeren som privat og intim sjanger og blogg som online sjanger i en historisk kontekst: "online diaries and weblogs are but the latest avatars in the long history of self-representational writing" (Serfaty 2004: 1).¹² Ved hjelp av ordparet "mirror" og "veil" studerer hun vekselvirkningen mellom bloggerens ønske om å speile seg og å mestre språkets tilslørende funksjon, "because the primary characteristic of language is the multiplicity of meaning and its echoes with the unconscious processes of the reader/viewer" (Ibid.: 91). Nettdagbøkene som Serfaty analyserer, illustrerer i tråd med hennes teoretiske utgangspunkt og ramme for studien, hvordan forfattere av nettdagbøker bruker blogging som en slags selv-avsløringsteknikk for å oppnå større forståelse av seg selv (Ibid.: 92).

Et fellestrekk ved bloggforskningen er å beskrive bloggen som et nytt tekst- og sjangerfenomen (Miller & Shepherd 2004, Rettberg Walker 2008) som har oppstått i møte med den digitale teknologien og tidligere sjangrer (Serfaty 2004). Avhandlingens anliggende skiller seg riktignok fra denne tilnærmingen til bloggfenomenet ved å problematisere blogg som sjanger og ved å fokusere på hvordan *refleksjon* kommer til uttrykk i bloggteknologien – forstått som skrive- og arkiveringsteknologi med røtter så langt tilbake som til antikken. Det er med andre ord ikke bloggfenomenet generelt, men *refleksjon-i-blogg* som undersøkes i det følgende.

1.5 Avhandlingens disposisjon

Avhandlingen består av to hoveddeler: Del 1 inneholder det teoretiske fundamentet som er delt inn i tre spor: *Det hermeneutiske, det retoriske og det teknologiske sporet* (Kap. 3).

¹¹ Jf. Stone, B (2003), Stauffer, T. (2002), Bausch, P., Haughey, M., Hourihan, M. (2002).

¹² I 2002 disserterte Serfaty med avhandlingen *L'Internet en politique, des Etats-Unis à l'Europe* (Serfaty 2002).

Det hermeneutiske sporet begynner med en oversikt over dannelsesbegrepets betydning for refleksjonsbegrepet og fortsetter med en filosofihistorisk redegjørelse for begrepet refleksjon og derved også for noen av de viktigste forløperne og byggeklossene til det refleksjonsbegrep som i dag, ofte relativt ureflektert, anvendes i norske pedagogiske metadiskurser. Refleksjon som begrep og begrepslig aktivitet, relatert til sjangerforventning, sjanger og metaforikk, diskuteres utførlig i det påfølgende *retoriske sporet*.

Det retoriske sporet griper på den ene siden inn i det filosofiske ved å påpeke hvordan språkets spekulative karakter speiler seg i refleksjonsbegrepet, hvordan refleksjonen allerede fra sin begynnelse er gjennomsyret av metaforer, og hvordan den til og med gjør bruk av disse som retoriske ressurser for å artikulere sine innsikter. På den andre siden kan retorikk også forstås som teknologi, nemlig på samme måte som allerede retorikerne forsto retorikk: Først som redegjørelse for ordets kunster, og så hvordan en skal bruke ordets kunster, det som Aristoteles kalte for "technologos". Om det er rimelig å kalle retorikken for en teknologi, da er det også på sin plass å stille spørsmålet hvordan refleksjon forholder seg til teknologien. Utover refleksjonens optisk-metaforiske uttrykk innenfor retorikken krever refleksjon – og i denne sammenhengen er det alltid tale om den skriftlige refleksjonen – et lagringsrom, et medium for å kunne synliggjøre seg selv. Dette diskuteres i *det teknologiske sporet*.

En foreløpig oppsummering av disse betraktningene er at det er et påtrengende spørsmål *hvordan* og *i hvilket medium* refleksjon kommer til uttrykk i dannelsesdiskursen generelt og i undervisningskontekster spesielt. Og, vel så viktig, at denne prosessen neppe kan sies å være "ren" i betydningen desinteressert, men at den allerede i sin struktur, det vil si før den settes i gang, tar utgangspunkt i jegets behov for selvbekreftelse og de retoriske og teknologiske forutsetningene som stilles til rådighet for refleksjonens uttrykk.

Del 2 utgjør selve analysen av bloggtekstene og er delt inn i en *hermeneutisk, retorisk* og en *teknologisk analyse* (Kap. 4). Her studerer jeg hvordan refleksjon artikuleres i bloggtekstene i lys av det refleksjonsbegrepet som utvikles i teoridelen. Slik vil man gjenkjenne teorikapitlets inndeling i de tre sporene også i analysekapitlet.

Kapittel 1 er innledningskapitlet. I kapittel 2 presenterer jeg avhandlingens materiale og redegjør for metode og metodologiske valg. I avhandlingens siste kapittel, kapittel 5, drøfter, oppsummerer og perspektiverer jeg avhandlingens resultater.

2 Materiale og metode

En avhandling som befinner seg innenfor flere fagfelt, utfordrer valg av teori og metode i møte med avhandlingens materiale. I det følgende presenterer jeg avhandlingens korpus før jeg gjør rede for det vitenskapsteoretiske grunnsynet for avhandlingen og hvilke metodiske valg jeg har foretatt for å være i stand til å diskutere problemstillingen innenfor avhandlingens kontekst. Dette forutsetter også en klargjøring av noen metodologiske aspekter for å kunne si noe om avhandlingens gyldighet i forhold til spørsmålet om funnenes validitet og reliabilitet.

Prosjektet berører også en forskningsetisk dimensjon ettersom korpuset, bloggene, er ytringer som er publisert på Internett.¹³ Som nettsider er bloggene lesbare for alle som kjenner til bloggadressen, men deres faglig bestemte kontekst gjør dem likevel mindre offentlige, noe jeg drøfter senere i dette kapitlet. Innenfor avhandlingens rammer begrenses tilgangen til bloggene og dermed til dere lesbarhet også av det faktum at jeg ble pålagt av *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste* å anonymisere bloggmaterialiet, et aspekt som jeg kommer til å diskutere utførlig senere i dette kapitlet.

2.1 Presentasjon av korpus

Avhandlingens korpus består av blogger, skrevet av studenter i løpet av et vårsemester ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim, NTNU. Faget ble tilbudt ved institutt for språk- og kommunikasjonsstudier og heter *IKT, kommunikasjon og kunnskapsutvikling*. I fagbeskrivelsen legges det vekt på en bevisstgjøring av hvordan nye teknologier har oppstått, utviklet seg og påvirker brukerne i dag. I løpet av studiet deltar studentene på forelesninger og øvelser der ulike verktøy opprettes og analyseres av studentene med hensyn på teknologiens potensialer og begrensninger.

Fagemnene ved NTNU er alle utstyrt med individuelle fagkoder, og for dette emnet er koden AVS2220. Som det går frem av noen blogger i materialet mitt, brukes koden eller

¹³ I det retoriske sporet diskuterer jeg bloggen i et tekst- og sjangerperspektiv og forholdet mellom tekst og ytring (Jf. s. 101ff.).

delar av den i noen av studentbloggene for å markere tilhørighet til fagkonteksten (som for eksempel *AVSLene*). For å kunne gå opp til eksamen, må studentene ha fått godkjent fire obligatoriske øvinger. Selve eksamen er en hjemmeeksamen i gruppe.

Våren 2006 fulgte 24 studenter dette emnet. En av de obligatoriske øvingene var å opprette en fagblogg til faglige refleksjoner. Faglæreren ba studentene om å bruke bloggen innenfor faget, som et sted der faglige spørsmål og problemer kunne tas opp og bli gjenstand for diskusjon og refleksjon med medstudenter eller seg selv. Utover det ble det ikke gitt flere retningslinjer om hva som skulle skrives i det som faglæreren omtalte som ”refleksjonstekst”.

Minimumskravet på antall bloggposter var ti innlegg i egen blogg og fire kommentarer hos medstudenter. Det ble ikke gitt felles opplæring i oppretting av blogg, men studentene ble oppfordret til å bruke bloggverktøyet blogger.com som tilbyr en selvforklarende bloggveiledning i få trinn.

For å få tilgang til bloggene som forskningsmateriale sendte jeg en epost til alle studentene som hadde deltatt i dette emnet (Jf. s. 268). I analysen hentes det eksempler kun fra de bloggene der studentene har samtykket i å delta i dette prosjektet. Materialets omfang kan illustreres slik:

Antall blogg i faget totalt	24
Antall blogg i min studie	8
Antall bloggposter i min studie	115
Antall kommentarer i min studie	180

Figur 1: Oversikt over analysens korpus i forhold til hele materiale.

Tabellen viser at åtte studenter sa seg villig til å stille sine blogger til disposisjon. Det betyr også at det finnes studenter som ikke ga sin tilslutning til å overlate bloggene sine som forskningsmateriale. Årsaken til dette kan jeg bare spekulere på. En mulighet er at studentene har glemt å svare på e-posten som ble sendt ut, en annen er at de bevisst valgte å avstå fra å svare fordi de ikke ønsket at tekster som de hadde skrevet i løpet av det aktuelle semesteret, skulle analyseres. Dette kan ha sammenheng med at studentene opplevde tekstene som

uferdige og i en viss forstand faglig avslørende og derfor ikke ønsket mer offentlighet enn nødvendig.¹⁴

Noen blogger siteres oftere i analysen fordi de utmerker seg når vi ser på forholdet mellom blogginnlegg og kommentarer. Lenes blogg (*AVSLene*) og Trines *Svartbloggen* utgjør i så måte to ytterpunkter. I vedleggene (s. 265) finnes det en grafisk oversikt som illustrerer forholdet mellom blogginnlegg og kommentarer i bloggene til Lene (*AVSLene*) og Trine (*Svartbloggen*). Forholdet mellom antall blogginnlegg og kommentarer vises i tabellen nedenfor:

	Poster (Antall)	Mottatte kommentarer (Antall)
Trine	23	11 (+2spam)
Rune	18	18
Mats	11	26
Marius	10	16 (+1spam)
David	11	29
Liv	13	26
Lene	15	36
Marianne	14	18

Figur 2: Antall poster og kommentarer

Trine har skrevet *Svartbloggen*, og hennes blogg utmerker seg ved et høyt antall bloggposter (23) og forholdsvis få kommentarer (11). Lene som er bloggeren bak *AVSLene*, har skrevet 15 bloggposter og fått 36 kommentarer. Hennes blogg viser altså en høy kommentarfrekvens i forhold til publiserte bloggposter. Men også andre blogger utmerker seg ved antall kommentarer i forhold til antall bloggposter, som for eksempel David (*avs-david*). Han har skrevet et antall bloggposter som dekker fagets minimumskrav (11 bloggposter), og bloggen hans inneholder 29 kommentarer. Selv om noen blogger nevnes hyppigere i analysen, bruker jeg eksempler fra hele korpus for å underbygge og forklare et observert fenomen.

Oversikten nedenfor over bloggtitler og deres forfattere er ment for å gi en viss navigeringshjelp når jeg senere i kapittel 4 presenterer analyseresultater. Bloggnavnene er

¹⁴ Det har imidlertid ikke vært mulig å oppspore de studentene som ikke ville gi sin tillatelse for å vite noe om årsaken til det.

redigert i forhold til anonymiseringskravet og i noen tilfeller for å gjøre koblingen mellom blogg og forfatter tydelig i analysen. For eksempel heter Mats' blogg *AVS2220*. Her valgte jeg å føye til navnet hans i bloggtittelen for å lette lesningen. Det samme gjorde jeg med Mariannes, Marius' og Runes blogg

Bloggtittel	Bloggforfatter
Svartblogg	Trine
Livs fagblogg	Liv
AVSMarianne	Marianne
AVSLene	Lene
avs-daniel	Daniel
AVSRune	Rune
AVSMarius	Marius
AVSMats	Mats

Figur 3: Oversikt over bloggtittel og bloggforfatter

I en redelig beskrivelse av korpus må det nevnes at materialet kan vise seg å være mindre konsistent og homogent enn antatt ved prosjektets begynnelse. For det første viste det seg at noen av bloggene inneholdt kommentarer fra medstudenter som ikke hadde gitt sin tillatelse til at bloggene deres ble brukt. Hvordan skulle det håndteres i analysen? Jeg har valgt å ta med disse kommentarene i oversikten, men de inngår ikke i den tekstnære analysen. Man kan diskutere om det ikke hadde vært mulig å behandle disse kommentarene på lik linje med de øvrige når de ikke er blitt slettet i etterkant av studentene. Det sistnevnte kan ha sammenheng med at studentene som ikke ville delta i prosjektet, ikke hadde tenkt på den muligheten at de hadde etterlatt seg spor i andres blogger. Ettersom retningslinjene til *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste* pålegger meg full anonymisering, har jeg trukket den konsekvens at kommentarer fra blogger som ikke er en del av analysens korpus, ikke siteres direkte i analysen.

For det andre vil noen kanskje mene at åtte blogger er et noe begrenset materiale; selv om dette var færre tilbakemeldinger enn jeg hadde regnet med, viste bloggernes beskaffenhet og omfang å kunne gi tilfredsstillende svar på prosjektets forskningsspørsmål. Til sammen inneholder bloggene i korpuset nesten tre hundre ytringer (115 innlegg og 180 kommentarer) (Jf. Figur 1). Hver bloggytring er innenfor den tidligere skisserte konteksten skrevet som

uttrykk for refleksjon. Et slikt tekstkorpus stiller imidlertid store krav til så vel metodologi som metode. Mitt metodologiske utgangspunkt er inspirert av Jürgen Habermas' betraktninger om universalpragmatikken der han beskriver den *konstruerende* metode som forskerens oppgave å rekonstruere forståelsen (se nedenfor). Her vil jeg kort nevne Habermas' skille mellom observasjon og forståelse for å klargjøre min posisjon i forhold til materialet:

Der Beobachter macht seine Erfahrung prinzipiell einsam, auch wenn das kategoriale Netz, in dem Erfahrungen als Objektivität beanspruchende Erfahrungen organisiert sind, immer schon von mehreren (oder gar allen) Individuen geteilt wird. Der *sinnverstehende Interpret* (m.uth.) hingegen macht seine Erfahrung grundsätzlich als Kommunikationsteilnehmer auf der Grundlage einer durch Symbole hergestellten intersubjektiven Beziehung mit anderen Individuen, auch wenn er sich faktisch mit einem Buch oder einem Dokument oder einem Kunstwerk allein befindet (Habermas, 1995: 364).

Å rekonstruere mening er ifølge Habermas en kommunikativ handling som etablerer seg i et intersubjektivt møte mellom forskeren ("der sinnverstehende Interpret") og datamaterialet. Et krav som stilles i den forbindelse, er at den rekonstruerende metoden er valid og dekkende for den intersubjektive forståelse. Slik sett er det ikke dataomfanget som er avgjørende, men forskerens evne til å forklare datamaterialets implisitte kunnskap gjennom den rekonstruerende metoden på en valid måte: "Das ist die Aufgabe des *rekonstruktiven Verstehens*, also der Bedeutungsexplikation im Sinne der rationalen Nachkonstruktion von Erzeugungsstrukturen, die der Hervorbringung symbolischer Gebilde zugrundeliegen" (Ibid.: 368). I den forstand ser jeg det som min oppgave å rekonstruere studentenes forståelse av refleksjon slik den manifesterer seg i bloggene som *tekst*.¹⁵

2.2 Vitenskapsteoretisk og metodologisk stillasbygging

Avhandlingens problemstilling *Hvordan artikuleres refleksjon i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi som blogg?* inneholder både et filosofisk forankret begrep, *refleksjon*, og en forholdsvis ny skriveteknologi, *blogg*. Denne kombinasjonen har stilt meg overfor utfordringen å finne adekvate teoretiske og metodiske innfallsvinkler som gjør rett mot den ovenfor formulerte problemstillingen.

Det vitenskapsteoretiske grunnsynet som dette arbeidet om refleksjon i blogg i sin helhet hviler på og som har resultert i at avhandlingen er organisert i "tre teoretiske spor",

¹⁵ Tekstbegrepet diskuteres utførlig i det retoriske sporet (s. 101).

tydeliggjøres i tre prinsipper eller snarere dimensjoner som gjør seg gjeldende i mitt arbeid med refleksjonsbegrepet: Det første kan beskrives som et fokus på det som vedrører individets forhold til seg selv, det andre prinsippet kommer til uttrykk i vektleggingen av hvordan individet forholder seg til andre, og det tredje hvordan individets forhold er til det man kunne kalle for "tingene", for eksempel en skriveteknologi som bloggen.¹⁶

Man vil her kunne gjenkjenne Immanuel Kants differensiering av rasjonaliteten i tre gyldighetsområder. Denne organiseringen av avhandlingens ontologiske og epistemologiske plattform, som i bunn og grunn reflekterer de tre dimensjonene hvorved et kantiansk subjekt orienterer seg i verden, er grunnlaget for de tre sporene langsetter hvilke jeg forsøker å kunne belyse refleksjonsarbeid i det spesifikke mediet blogg: hermeneutikk, retorikk og teknologi. Hermeneutikkens bidrag til dette refleksjonsarbeidet er i det følgende knyttet til subjektets posisjonering og forventningshorisont, retorikken fokuserer på refleksjon i et tekst- og sjangerperspektiv som etableres i samhandling med andre, og, endelig, forankres refleksjonens materielle side i en bestemt teknologi som "tingliggjør" refleksjon som lagringsobjekt, som arkiv. Det er derfor ikke tilfeldig valgte spor som presenteres i teorikapitlet, men bevisst valgte innfallsvinkler for å kunne beskrive refleksjon i samspillet mellom et "Jeg", de "andre" og "tingene".

Å beskrive dette samspillet utfordrer imidlertid også min forskerposisjon overfor materialet som skal analyseres. Når jeg analyserer og forklarer relevante fenomen i et utvalg blogger og trekker allmenne slutninger ut fra funnene, kan det ved første øyesyn beskrives som et eksempel på en *reflekterende* bruk av *dømmekraften* slik Kant utviklet begrepet i *Kritik der Urteilskraft*. Dømmekraften er ifølge Kant en evne hos subjektet som gjør det i stand til å formidle mellom og knytte sammen virkelighet og språk, det vil si gjøre oss i stand til å anvende de begrep og kategorier vi råder over, på de fenomener vi opplever. Som avgjørende eller vurderende prinsipp formidler dømmekraften mellom det særskilte og det allmenne, mellom begrepet og mangfoldet: "Urteilskraft überhaupt ist das Vermögen, das Besondere als enthalten unter dem Allgemeinen zu denken" (Kant 1974: 87). Dømmekraften beskriver slik sett subjektets evne til ut fra et begrenset erfaringsmateriale å kunne få forståelse for og kunnskap om hvordan det enkelte forholder seg til det allmenne. Denne evnen kan på den ene siden ta utgangspunkt i det allmenne som allerede er gitt og formet av

¹⁶ Den oppmerksomme leser vil også legge merke til at avhandlingen gjenspeiler, langt oftere enn det gjøres eksplisitt oppmerksom på, min bruk av og bevissthet om metaforenes kombinasjonsvillighet når jeg eksempelvis kombinerer (infra)strukturelle og byggetmetaforer ("hvile på", "spor", "fundament") med refleksjonens optiske metaforer ("grunnsyn", "fokus", "gjenspeile" og lignende). Jf. fotnote 1.

kategoriene uavhengig av erfaring, det vil si a priori. Den deduktive bruken av dømmekraften betegner Kant som *bestemmende*: ”Ist das Allgemeine (die Regel, das Prinzip, das Gesetz) gegeben, so ist die Urteilskraft, welche das Besondere darunter subsumiert, [...] *bestimmend*” (Ibid.). På den andre siden kan den ta utgangspunkt i det enkelte for så å artikulere lovmessigheter, altså induktivt. I dette tilfellet er dømmekraften *reflekterende*: ”Ist aber nur das Besondere gegeben, wozu sie das Allgemeine finden soll, so ist die Urteilskraft bloß *reflektierend*” (Ibid.). Den reflekterende bruken av dømmekraften skiller seg dermed fra den bestemmede ved at de prinsipper den når frem til, ikke foreligger a priori, men post festum, eller, med Kants ord, a posteriori. Det får ikke desto mindre den viktige følge at de til en viss grad også er falsifiserbare, nærmere bestemt, de er i prinsippet alltid åpen for revisjon. Den reflekterende bruken av dømmekraften får dermed en klar strukturellhet med hermeneutikkens dialogiske og utspørrende holdning som utfoldes i det følgende.

I problemstillingen synliggjøres som tidligere nevnt et faglig sammensatt felt. Tradisjonsrike begrep som forståelse, erfaring, meningsdannelse og fortolkning er en del av dette feltet så vel som nye skriveteknologier og nye medier. Det har derfor vært naturlig å diskutere problemstillingen innenfor dette feltet. En kartlegging og diskusjon av refleksjonsbegrepet innenfor ny teknologi kan heller ikke gå utenom en bevisstgjøring av forskerens refleksjoner underveis. Denne vekselvirkningen mellom forskningsobjekt og egen forskerrolle kan etter mitt syn forankres i hermeneutikken slik Hans-Georg Gadamer har fremstilt den i *Wahrheit und Methode*.

Det har vært regnet som romantikkens fortjeneste å koble forståelsen og utleggingen av en tekst sammen. Forståelsen går ikke forut for tolkningen eller omvendt: ”Auslegung ist nicht ein zum Verstehen nachträglich und gelegentlich hinzukommender Akt, sondern Verstehen ist immer Auslegung, und Auslegung ist daher die explizite Form des Verstehens” (Gadamer 1990: 312). Denne romantiske sammenkoblingen har ifølge Gadamer gått på bekostning av et viktig hermeneutisk moment: applikasjonen (anvendelsen). Hermeneutikkens tre elementer, forståelse, fortolkning og anvendelse, utgjorde så sent som på 1700-tallet en enhet.¹⁷ Det er det tredje momentet, anvendelsen, som Gadamer ønsker å gjenforene med de to andre, ikke som et etterfølgende, supplerende moment, men som en integrert del av den hermeneutiske prosessen. ”Denn wir meinen im Gegenteil, daß Anwendung ein ebenso integrierender Bestandteil des hermeneutischen Vorgangs ist wie Verstehen und Auslegen” (op.cit.: 313). En lovtekst kan forstås og tolkes på ulike måter, men

¹⁷ Jf. Gadamer's henvisning til Rambachs *Institutiones hermeneutica sacrae* (1723) (Gadamer, op.cit.: 312).

først i gjennomføringen av loven, i anvendelsen av teksten, blir forståelsen og fortolkningen av teksten virksomme.¹⁸ Slik er et pragmatisk element og et praksiselement uløselig knyttet til etableringen av mening.

Hermeneutikken kan sies å være den overordnede vitenskapsteoretiske plattformen som denne avhandlingen hviler på. I den hermeneutiske analysen anvender jeg sentrale termer for å synliggjøre den hermeneutiske forankringen av så vel tekstmaterialet og dets fortolkning gjennom meg som forsker.¹⁹ At et slikt hermeneutisk fundament ikke er bygget en gang for alle, og slik sett kan ferdigstilles, men snarere er et ustanselig forhandlingsarbeid mellom tekst, kontekst og forsker, problematiseres og diskuteres i teorikapitlet. Slik sett presenteres både teori og metode på flere nivåer i avhandlingen. Hermeneutikken definerer min forskerrolle innenfor et begrepsunivers som omfatter meningsdannelse, dialog og forståelse som sentrale termer. Dette grunnleggende synet på å skape mening gjennom dialog og forståelse utfordres i det hermeneutiske sporet av Jacques Derrida. Å trekke Derrida inn i mitt arbeid skal på den ene siden problematisere forskerens, altså min, måte å håndtere godt innarbeidete begreper på. På den andre siden viser konfrontasjonen mellom Gadamer og Derrida at Gadamers grunnleggende holdning til å ville føre dialog for å fremme forståelse, er mer fruktbart enn Derridas mistenksomme holdning til tvilsomme forsøk på å overvinne metafysikken. Likevel bidrar Derrida flere plasser i avhandlingen min, nettopp i den hensikt å demonstrere viktigheten av å reforhandle overleverte begreper, som for eksempel i den filosofiske gjennomgangen av refleksjonsbegrepet. Der kan fremstillingen gi inntrykk av at jeg, i tråd med hermeneutikkens selvforståelse, kommer til å fremstille refleksjonsbegrepet slik at det unndrar seg den rene metafysiske tenkningen (s. 79ff.). Når det forankres i dialogens (Gadamer) og besinnelsens (Heidegger) ”dynamiske” fortolkningsrom, kan det se ut som om refleksjonsbegrepet har mulighet til å lure seg unna metafysikkens dikotomiske grep. Ambisjonen om å etablere ikke-metafysiske begrep har imidlertid møtt en god del kritikk, nettopp fra blant annet Derrida. Å unndra seg metafysikken er, ifølge Derrida, kort sagt, et fåfengt, ja umulig prosjekt. For så lenge en er nødt til å formulere seg gjennom det språket som er gitt, er en også prisgitt språkets referensialitet: ”Es gibt kein Signifikat, das dem Spiel aufeinander verweisender Signifikanten entkäme, welches die Sprache konstituiert, und sei es nur, um ihm letzten Endes wieder anheimzufallen.” (Derrida 1974: 17).

¹⁸ Jf. fotnote 37.

¹⁹ Slike termer er for eksempel ”posisjonering”, ”leserbevissthet” og ”dialog”.

Signifikatet, tegnets innholdsside, kan ifølge Derrida aldri unnsnippe signifikantenes (tegnenes uttrykksside) referensielle spill fordi det rett og slett er språkets forutsetning. Troen på et entydig signifikat er for den franske filosofen en ren illusjon i denne sammenhengen, og Derridas kritiske bemerkninger synes derfor å ha direkte konsekvenser for min metodiske håndtering av etablerte begreper. Her tenker jeg ikke bare på refleksjonsbegrepet, men også på analytiske kategorier som sjanger og tekst, som jeg vil behandle utførlig i det retoriske sporet.

Med andre ord så ville det være problematisk å prøve å etablere et refleksjonsbegrep som vil kunne hevde seg utenfor den metafysiske tenkningen, eller som i det minste ikke tar høyde for den kritikk som har blitt rettet mot hermeneutikken. Det bør i denne forbindelse presiseres at denne avhandlingen problematiserer noe som kan kalles for refleksjonens paradoks. På den ene siden undersøker jeg refleksjonsbegrepet, forankret i en filosofisk, retorisk og teknologisk kontekst. Refleksjon fremstår her nærmest som et ideal innenfor erfaring, forståelse og modning. På den andre siden studerer jeg refleksjon i en konkret undervisningssituasjon der refleksjon i møte med ny teknologi er en pålagt og obligatorisk aktivitet. Spenningen mellom en idealforestilling om refleksjon og dens manifestasjon i de konkrete bloggtekstene bør ikke undervurderes i analysen av bloggene, men derimot være en påminnelse om hvordan et lite definert refleksjonsbegrep håndteres av studentene i denne konkrete undervisningssammenhengen. Paradokset er med andre ord at refleksjon ideelt sett beskrives som en fri og selviakktagende aktivitet, men i vår sammenheng er refleksjon en obligatorisk og pålagt oppgave.

Nettopp av den grunn er det viktig å se på hvilke premisser et skriveverktøy eller medium som en blogg setter for refleksjon, og hvordan den qua medium setter så vel rammer som muligheter for å utvikle refleksjon (og implisitt forståelse av refleksjon som aktivitet) i en undervisningssituasjon. Forutsetningene kan rent systematisk deles inn i hermeneutiske, retoriske og teknologiske komponenter, som gjenspeiler både min teoretiske og metodiske tilnærming til avhandlingens problemstilling. Slik sett fungerer avhandlingens teoridel også som teoretisk og metodisk stillas idet den ser nærmere på sentrale begreper som kan være tjenlige i analysedelen.

På bakgrunn av disse overveielserne vil min metodiske tilnærming til materialet stå i gjeld til den hermeneutiske tradisjonen – da først og fremst Gadamer – og i tillegg har jeg latt meg forstyrre av Derrida når hans innsigelser har virket relevante, og jeg har følt meg for komfortabel og trygg i lesningen min. Selv om jeg anser prosjektet mitt som et hermeneutisk

leseprosjekt i videste forstand, er min konkrete metodiske fremgangsmåte ikke helt ut avklart av den grunn. Hvordan er forholdet mellom teori og empiri? Hvilke slutninger trekker jeg, og hvordan? Hvilke følger har kritikken av hermeneutikken for mine metodiske grep?

Når det gjelder relasjonen mellom teori og empiri, inntar jeg verken et rent deduktivt eller rent induktivt standpunkt. Min fremgangsmåte er snarere inspirert av *abduksjon* og *rekonstruksjon* som metoder for å utvendiggjøre kulturelle mønstre som kan forklare kommunikativ atferd i skrift- og tekstkulturer. Abduksjon som logisk begrep går tilbake til Aristoteles, mens rekonstruksjon som metode viser tilbake til Jürgen Habermas' betraktninger om universalpragmatikken (Habermas 1995: 353ff.).

I vår sammenheng er det relevant å se på abduksjonens teoretiske potensial slik Charles Sanders Peirce (1839–1914) har utviklet det til en egen teori. Ifølge Peirce er abduksjon kvalitativt forskjellig fra så vel deduksjon som induksjon. Mens deduktive slutninger følger kort sagt etter bestemte premisser med nødvendighet, slutter en ved induksjon fra enkelttilfellet til en allmenn regel. Hva er det som kjennetegner abduksjon? Den abduktive prosessen starter med en undring over observerte fenomen som leder til en hypotese: "The surprising fact, C, is observed; But if A were true, C would be a matter of course, Hence, there is reason to suspect that A is true" (Peirce 1955: 151). Hypotesedannelse står sentralt hos Peirce og vil i denne avhandlingen være en viktig del av den metodiske inngangen til materialet mitt. For eksempel kan man overføre den abduktive slutningsprosessen skissert ovenfor på følgende måte til mine analyser: Blogginlegget X er hyppig kommentert (The surprising fact, C, is observed). Hvis det er slik at *refleksjon er en dialektisk og spekulativ prosess i bevisstheten som i et dialogisk møte med en tekst fører til ny erfaring og kunnskap* (But if A were true), vil det være mulig å anta at blogginlegget er et uttrykk for refleksjon (C would be a matter of course). Herav kan en anta at refleksjon som dialektisk og spekulativ prosess er sann (Hence, there is reason to suspect that A is true). Dette korte eksemplet viser også at det ville være mulig å falsifisere hypotesen hvis dataene sa noe annet. For eksempel må man ta stilling til blogginlegg som ikke inneholder kommentarer. Er refleksjon fraværende i dem? Vil mange funn av kommentarløse blogginlegg lede til en omformulering av hypotesen? Disse overveielser antyder allerede at selve analyseprosessen er en dialektisk prosess mellom hypotesedannelse og tolking av dataene. Den abduktive metoden utvikler altså antakelser/hypoteser som prøves og forklares i lys av bestemte kontekster og inneholder slik sett et grunnleggende pragmatisk moment. Fenomen skal ikke bare beskrives, men også

forklares, og i den sammenhengen kan Habermas' *konstruerende* metode ses på som en utfyllende komponent i den metodiske inngangen til materialet mitt.

I artikkelen "Was heißt Universalpragmatik?" (Habermas 1995: 353ff.) utvikler Habermas tesen, "daß jeder kommunikativ Handelnde im Vollzug einer beliebigen Sprechhandlung universale Geltungsansprüche erheben und ihre Einlösbarkeit unterstellen muß" (Ibid.: 354). Det er ikke mitt anliggende å presentere Habermas' argumentasjon i sin helhet, men jeg vil trekke frem de momentene som jeg ser som relevante i vår metodiske kontekst. Utgangspunktet til Habermas er altså å "bevise" at en hvilken som helst språkhandling impliserer universelle gyldighetskrav og forutsetter at disse innfries. Et slikt syn på kommunikativ handling hviler på noen premisser som også gjør seg gjeldende i analysen som jeg vil utfolde i det følgende.

Habermas' mål for det forskningsprogrammet som han kaller "universalpragmatikk", er å rekonstruere talens universelle gyldighetsbasis (Ibid.: 357). Slik sett er det ikke kun språket som er tilgjengelig for en logisk analyse, men også talen, ytringene, "also die Verwendung von Sätzen in Äußerungen" (Ibid.: 359). En viktig premiss i denne tilnærmingen er å skille mellom iaktakelse og forståelse, "zwischen Beobachtung und Interpretation, zwischen Beschreibung und Explikation" (Ibid.: 365). Denne grunnpremissen forutsetter at en beskrivelse av fenomen allerede inneholder bevissthet om normer hvordan meningsfulle ytringer dannes: Den kompetente informant er i besittelse av en intuitiv regelbevissthet ("know how") som interpreteren/forskeren også deler. Men utover delingen vil forskeren forstå, det vil si han må omforme den implisitte kunnskapen til eksplisitt kunnskap. Med andre ord er informantens implisitte kunnskap førteoretisk (doxa) – forskerens oppgave er å rekonstruere forståelsen:

Der Interpret wiederum, der dieses implizite Wissen des kompetenten Sprechers nicht nur teilt, sondern verstehen will, muß das *know how* in ein explizites Wissen, also in ein *know that zweiter Stufe* überführen. Das ist die Aufgabe des *rekonstruktiven Verstehens*, also der Bedeutungsexplikation im Sinne der rationalen Nachkonstruktion von Erzeugungsstrukturen, die der Hervorbringung symbolischer Gebilde zugrundeliegen (Ibid.: 368).

Forskerens oppgave er dermed å forstå og forklare den førteoretiske, implisitte kunnskapen som allerede finnes hos informantene. Hos Habermas gjelder dette talens universelle regelbevissthet, i prosjektet mitt kan forskningsobjektet sies å være førteoretisk kunnskap om "refleksjon" slik den kommer til uttrykk i studentbloggene. Min oppgave er som følge av det ovennevnte å forstå, forklare og utvendiggjøre den implisitte kunnskapen om

refleksjonsbegrepet for å komme frem til epistemisk kunnskap om hverdagslig *doxisk* kunnskap, i vårt tilfelle studentenes praktiske, mer eller mindre *doxa*- baserte bestrebelsler på å leve opp til de krav som stilles dem og som ytres i bloggene.

Således fremstår analysen som teoristyrtd ettersom jeg velger sentrale begrep fra teori- og metodedelen som utgangspunkt for hypoteser når jeg går inn i materialet. Og en slik fremgangsmåte løper alltid den faren at man finner akkurat det man leter etter. Denne faren forsøker jeg å motvirke ved å bruke kategorier som analytiske konstruksjoner som har manifestert seg i etterkant av analyseprosessen. Eksempelvis er ”den dialogiske tekststrategien” ikke en kategori som skal ”fylles” med eksempler fra bloggmaterialet, men det er analysens oppgave å formulere hypoteser og kartlegge forekomster i materialet som i etterkant med stor sannsynlighet kan forklares som ”dialogisk”. Slik sett ivaretas den abduktive og rekonstruerende tilnærmingen til materialet.

Disse betraktningene problematiserer også forholdet mellom analyseprosessen og dets lineære og leservennlige fremstilling i etterkant. Selve analyseprosessen kan ses på som en frisk seilas der GPS’en har sviktet og gamle navigasjonsverktøy som kart og kompass har måttet sikre kursen. Skipsloggen av denne ferden ville uvegerlig ha måttet gjøre rede for alle kvedninger og feilnavigeringer, men en slik loggføring mangler en overordnet struktur som ordner hendelsene systematisk i etterkant.

Analysen i avhandlingen er derimot en systematisk fremstilling av det analytiske forarbeidet og gjenspeiler derfor ikke alle lesningene og feilslåtte forsøk på å systematisere materialet mitt. Dens struktur viser seg blant annet gjennom inndelingen i tre deler, overskrifter på ulike nivå samt overskriftenes tematiske utforming. Dette aspektet kan også knyttes til mine overveielser om kategoriens status ovenfor. I det henseende fungerer overskrifter som ”Refleksjonsmarkører” ikke som a priori fastlagt kategori. Analysens overskrifter kan heller sammenlignes med en utstaket kurs som har vist seg å være kjørbar etter flere feilnavigeringer – altså hypoteser i Peirce’ forstand. Således indikerer analysekategorier og overskrifter som inneholder slike kategorier, at de er blitt stående igjen som begrepsliggjorte og systematisk drøftede funn i etterkant av den første analyseprosessen.

Abduksjon og rekonstruksjon som metode styrker også avhandlingens egen gyldighetsbasis. Ytterliggjøringen av den implisitte, førteoretiske kunnskapen utvikles på den ene siden gjennom abduksjon til hypoteser som forklarer det som informantene oppfatter som meningsfullt, i vårt tilfelle manifesteres det i bloggytringene. På den andre siden gir nettopp hypotesedannelsen muligheten til å teste nye erfaringer i andre kontekster. ”Jede

Rekonstruktion eines grundbegrifflichen Systems möglicher Erfahrung muß als hypothetischer Vorschlag betrachtet werden, der anhand neuer Erfahrungen getestet werden kann" (Habermas, op.cit.: 380). I den forstand er avhandlingens analyse en utvendiggjøring av implisitt kunnskap og en overføring av studentenes *know how* til *know that* som vil kunne ha stor overføringsverdi i lignende kontekster.

Selv om etterprøvbareheten av funnene i mitt datamateriale er vanskeliggjort på grunn av forskningsetiske bestemmelser, er det mulig å etterprøve den metodiske prosessen på et lignende materiale. En kan se for seg lignende undervisningssituasjoner der blogg brukes som refleksjonsverktøy, og ved hjelp av de analysekategoriene som brukes i denne avhandlingen, vil en kunne utvendiggjøre den implisitte kunnskapen som bloggene representerer.

2.3 Et forskningsetisk perspektiv

Etter å ha satt opp et teoretisk og metodisk stillas vil jeg presisere et aspekt som bør drøftes i arbeid med internetttekster: Den etiske dimensjonen ved det å gjøre blogger til forskningsmateriale. Det er flere som har behandlet det etiske aspektet i nettoffentligheten utførlig, ikke minst Hildegunn Otnes. I artikkelen "Åpne, digitale mapper som forskningsmateriale. Noen etiske overveielser" fremmer og drøfter hun synspunkt som har relevans for og gjør seg gjeldende i min avhandling (Otnes 2004b).

Mitt materiale er blogger som, med mindre studentene har valgt å slette dem, fortsatt finnes lagret på Internett. Undersøkelsens materiale, studentbloggene, ble brukt som kommunikasjonsverktøy, ikke ulikt det Otnes beskriver som "samarbeidsverktøy innenfor en avgrenset prosjektgruppe" (Otnes 2004b: 283). Studentene publiserer blogginnlegg fortrinnsvis til gruppen og ikke til "alle" på Internett. Etter å ha innhentet studentenes tillatelse til å bruke bloggene deres som forskningsmateriale finnes bloggene også som lagrete tekstfiler på datamaskinen min. På denne måten har jeg "klippet" ytringene ut av offentlighetsdimensjonen og behandler dem som et lukket tekstmateriale i arbeidet mitt. I prinsippet kan hver og en kopiere, endre og lagre tekst og bilder som er publisert på Internett; en blogg er i så måte intet unntak. Derfor kan heller ikke bloggeren, bloggens "arkont" (Jf. s. 148), være sikker på hva som finnes av kopier på nettet. Dette antesiperer på et vis at bloggeren kun har begrenset myndighet over sin egen blogg. På den andre siden kan man observere at særlig bloggere praktiserer en siterings- og krediteringskultur som overflødiggjør direkte kopiering fra andre bloggere. Jeg tenker her først og fremst på bloggtechnologiens

hyperlenkefunksjon som kan definere enkelte ord som pekere slik at andre tekster og nettstedet kan nås ved et enkelt tastetrykk. En annen funksjon er ”tilbakelenker”, som for eksempel *trackback*. Disse kan aktiviseres i de fleste bloggverktøy hvis bloggeren ønsker å bli varslet når bloggen hans blir lest eller sitert av en annen. Slik kan bloggeren spore opp informasjon om hvem som leser bloggen hans (Rettberg Walker 2008: 67). For det tredje kan kommentarfunksjonen i bloggen sies å motvirke behovet for kopiering siden bloggerne her tilkjenner hva de er interessert i og hva de ønsker å diskutere. Ved å tilkjenne seg i en annens blogg som kommentator posisjonerer man seg også i et (nett-) etisk rom med sine regler. I vår sammenheng er dette rommet definert av faglige regler siden studentene ble pålagt å reflektere faglig. Hvorvidt disse reglene overholdes eller ikke, blir diskutert i analysen.

Et annet viktig moment i denne sammenhengen er min faglige og tekstlige ”tilstedeværelse” i studentbloggene. Jeg har vært innleid som foreleser i dette faget og har i løpet av det aktuelle semesteret flere ganger kommentert studentbloggene. Denne posisjonen anser jeg imidlertid ikke som problematisk for min forskningsetiske praksis, for den er med på å poengtere avhandlingens karakter som refleksjonsarbeid. I dette arbeidet blir mine kommentarer i studentbloggene en del av analyse materialet som så analyseres av meg som forsker. På det daværende tidspunktet visste jeg enda ikke at det var disse studentbloggene som kom til å utgjøre materialet mitt, og derfor har jeg i ettertid sett på min egen deltakelse og tilstedeværelse i bloggene som en bevisstgjørende ressurs og ikke en forskningsetisk ulempe. Mine egne refleksjoner i studentbloggene analyseres derfor på lik linje med de andre kommentarene i den spesifikke konteksten som enhver bloggpost med kommentartråd utgjør.

Tilgjengelighetsaspektet problematiserer de strenge kravene en forsker møter når forskningsmaterialet skal godkjennes av *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste*. På nettet befinner det seg et uoverskuelig antall tekster hvis produsenter i mange tilfeller ikke kan identifiseres for å gi sin tillatelse til å bruke tekstene i forskningsprosjekter. Eller tekstene er skrevet for å demonstrere en egen åpenhetskultur og kunnskapsdeling, som for eksempel åpne digitale mapper i undervisning i Otnes’ prosjekt:

Kanskje er det tillatelig – og en nødvendig konsekvens – å redefinere noen av de etiske retningslinjene for internettforskning når det gjelder forskning på åpne, digitale mapper. Har man først innført prinsippet med slike mapper, har man samtidig innført et prinsipp om åpenhet, kunnskapsdeling og samarbeid. Da må det vel være å bite seg selv i halen om man skal fornekte denne åpenheten i forskningen på digitale mapper? (Otnes 2004b: 290).

Denne avhandlingens materiale har flere fellestrekk med Otnes' bruk og analyse av digitale mapper. Tekstene som hun og jeg analyserer, ligger åpent på nettet. Tekstforfatterne skjules ikke bak pseudonym, men står frem med sin egen identitet. Dessuten er tekstene tilgjengelige på nettet selv etter at prosjektet er avsluttet. Men bloggene skiller seg fra digitale mapper ved at de i prinsippet er tilgjengelige for kommentarer selv etter at faget er avsluttet – så fremt bloggeren ikke sletter nettsiden.

Mitt arbeid med bloggmaterialiet følger retningslinjene til *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste*, med andre ord, alle navnene er etter pålegg anonymisert, og det henvises ikke direkte til bloggadressene som det siteres fra. Selv om disse kravene etterkommes i prosjektet, er det ikke mulig å helgardere seg mot at eventuelle lesere kan finne frem til bloggene (Otnes, op.cit.: 289).

2.4 Metoder i studien

Avhandlingens formål er å undersøke hvordan refleksjon artikuleres i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi, blogg. I analysen har jeg valgt tre innfallsvinkler til forskningsobjektet, *refleksjon-i-blogg*: en hermeneutisk, en retorisk og en teknologisk. Analysens tredeling gjenspeiler teorikapitlets inndeling i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk spor for å tydeliggjøre sammenhengen mellom den teoretiske diskusjonen og det analytiske arbeidet med materialet. I det henseende hentes analyseredskaper og -kategorier fra teorier som befinner seg innenfor de tre sporene. Sammenhengen mellom teori og analyse er også ivaretatt av det som jeg tidligere har beskrevet som abduksjon og rekonstruksjon i den metodologiske diskusjonen av prosjektet. I så måte er hver av analysene for det første en utvikling og utprøving av hypoteser som har sitt utspring i problemstillingen og dens tilhørende forskningsspørsmål. For det andre presenteres og *rekonstrueres* resultatene i en forklarende fremstilling. Til sammen skal de tre analysene kunne kaste lys over og forklare hvordan refleksjon artikuleres i blogg i en gitt situasjon. Analyseresultatene presenteres i tre separate underkapitler i kapittel fire.

I de neste avsnittene presenterer jeg i korthet en slags veiviser til den hermeneutiske og teknologiske analysen ettersom det teoretiske grunnlaget utfoldes grundig senere i avhandlingens teorikapittel. Presentasjonen av den retorisk-analytiske fremgangsmåten krever imidlertid mer plass, og det kan begrunnes med at jeg ikke har fulgt en klassisk

retorisk analysemal, men en modell som jeg har utviklet underveis i arbeidet med materialet, og som jeg kommer til å redegjøre for nedenfor.

2.4.1 Hermeneutisk analyse

En hermeneutisk tekstforståelse kjennetegnes av leserens evne og vilje til å gå i dialog med teksten. I den hermeneutiske analysen har jeg hentet flere sentrale begreper fra Gadamer for å studere hvordan studentenes doxa-forståelse av refleksjon kunne forklares ved hjelp av for eksempel *posisjonering, forståelseshorison, dialog og leserbevissthet*.

Posisjonerings- og horisonbegrepet kan knyttes til den hermeneutiske grunnsituasjonen som også studentene befant seg i da de startet bloggingen. Ifølge Gadamer danner bevisstgjøringen av leserens posisjon forståelseshorisonen for lesningen og fortolkningen av en tekst der horisonbegrepet forstås som "...Gesichtskreis, der all das umfaßt und umschließt, was von einem Punkt aus sichtbar ist" (Gadamer 1990: 307). På bakgrunn av denne forståelsen plasseres subjektet, den seende og sansende, i sentrum, og horisonen utgjør grensen mellom det som kan ses, og det som ligger utenfor – det usynlige. Når man kan si om en person at vedkommende *har perspektiv (Horizont haben)*, vil det, ifølge Gadamer, si at denne personen kan vurdere hvilken betydning tingene har innenfor dette perspektivet. Når disse tingene ikke er sanselige objekter, som fjellkjeden som danner horisonen for mitt blikk ut av vinduet, men betydningsenheter som begrep, uttrykk – kort sagt tekster, er det viktig å utarbeide en "spørsmålshorison": "Entsprechend bedeutet die Ausarbeitung der hermeneutischen Situation die Gewinnung des rechten Fragehorizontes für die Fragen, die sich uns angesichts der Überlieferung stellen" (Ibid.: 308). Det er viktig å huske at Gadamer utarbeidet denne hermeneutiske situasjonen for å kunne tolke historiske tekster, altså tekster hvis meningsinnhold har endret seg over tid. Dette kan skyldes rent konkrete forhold som at de har blitt oversatt, avskrevet, feilskrevet, og eventuelt også har mistet deler. Men mer prinsipielt er hermeneutikken som metode for forståelse og fortolkning av et historisk materiale knyttet til grunnleggende forhold som at ordenes og uttrykkenes innhold endrer seg over tid, og, mer generelt, at den mening de historiske situerte tekstprodusentene tilla utsagnene sine ikke lenger er tilgjengelig for oss på grunn av den avstand i tid og kultur som skiller oss fra dem. Slik innebærer hermeneutikken alltid en besinnelse på den kontekst som et utsagn blir til i og den fremmedhet som denne konteksten nødvendigvis etablerer i forhold til dem som befinner seg utenfor den. Denne situasjonen kan utstrekkes til å gjelde som et

generelt premiss for forståelse, og dermed kan Gadammers verk leses som en etablering av en hermeneutisk grunnsituasjon som alltid er til stede når man leser en tekst. Denne situasjonen er ikke på forhånd gitt, men må kartlegges og utarbeides. Og slik sett befant studentene som skrev bloggene sine i løpet av et vårsemester, seg i en hermeneutisk grunnsituasjon da de skulle *skrive om og reflektere over* forelesningens innhold og pensumstoff.

Imidlertid utgjør hermeneutikken ikke den eneste komponenten i min metodiske plattform. En avhandling stiller ikke bare et krav om at det redegjøres for premissene for fortolkning; innen analysen tar til, må det foretas en innsamling og et utvalg av materiale. Kort sagt, dreier det seg i denne sammenhengen om å begrunne utvalget av blogger. Her har jeg valgt å trekke på den såkalte ”abduktive metode”, slik denne er utviklet i forlengelse av Charles Sanders Peirce. I tråd med den abduktive metoden har jeg brukt teorikapitlets definisjon av refleksjon når jeg analyserer bloggene som hermeneutiske dialogarenaer. Bloggytringene forstås og forklares i dette perspektivet som manifestasjoner av implisitt kunnskap som i samspill med teorien kan reformuleres og rekonstrueres.

2.4.2 Retorisk analyse

Retorikken stiller et begrepsapparat til rådighet som muliggjør nyansert beskrivelse og analyse av tekster, men det må presiseres at avhandlingens retoriske analyse ikke er utformet etter en klassisk mal.²⁰ Jeg har studert bloggene i forhold til ulike *modellsendere* og *modellesere*, *tekststrategier*, *tekstnormer* og *refleksjonsmarkører* hvis teoretiske tilhørighet kan tilbakeføres til tekstvitenskapen og ikke i og for seg til retorikken som teksttradisjon- og vitenskap. Når jeg likevel bruker begrepet ”retorisk” om tekstanalysene, er det motivert av to beveggrunner: Den første er ønsket om å bygge bro mellom analysen og det retoriske sporet som i mange henseender – både abduktivt og rekonstruerende – har stilt begreper til rådighet som har spilt en stor rolle i det analytiske arbeidet. For det andre har analysen tatt utgangspunkt i det man kunne kalle for den retoriske ”ursituasjonen” (*kairos*), det vil si en henvendelse, en taler/skriver, en situasjon, et budskap/appell og en bestemt mottaker. I materialet mitt kan denne ursituasjonen lokaliseres og bestemmes i forholdet mellom bloggposten og dens orientering imot (mulige) etterfølgende kommentartråder. Kort sagt, en bloggpost er et retorisk initiativ som ønsker respons i form av en kommentar. Bloggposten, som uttrykket for et mer eller mindre påtrengende problem, rommer slik sett allerede ett (eller

²⁰ For kjennetegnene på klassiske retoriske analyser se for eksempel Andersen (1995).

flere) mulig(e) svar på et spørsmål som bloggeren ønsker å artikulere. Samtidig vil dette svaret, selve bloggposten, kunne utgjøre et nytt "kairos" hos en leser som i sin tur oppfatter teksten som "den Andre" i Gadammers forstand, og dermed blir inspirert til å svare. Denne ursituasjonen må imidlertid spesifiseres eller avgrenses for ikke å gjøre urett mot den konvensjonelle retorikkens mer generelle perspektiver, siden bloggmaterialets "kairos" i denne avhandlingen er underlagt bestemte begrensninger gjennom den konkrete undervisningskonteksten og dens krav om refleksjon hos deltakerne. Det dreier seg om en obligatorisk øvelse. Bloggpostene er derfor et resultat av pålagt skriving, men dette til tross viser like fullt noen av bloggpostene et engasjement i form av lange kommentartråder som snarere bør forklares med at bloggposten inneholder eller manifesterer et "påtrengende problem" som setter i gang en responskjede som ikke bare synes motivert av plikt, men også av interesse.

Å kartlegge sender- og leserrollen har blitt et med tiden etablert analysefelt innenfor litteraturvitenskapen, og min tilnæringsmåte til dette komplekse feltet hviler på flere bidragsytere som har beskjeftiget seg med denne problematikken, som for eksempel Umberto Eco, Wolfgang Iser og, her hjemme, Johan Tønnesson. Sistnevnte har inspirert meg til å tenke bloggforfatterens ulike senderfunksjoner som *modellsender*. Det er flere som har bidratt til modellsenderdiskusjonen, som for eksempel Kjell Lars Berge (2008). Begrepet modellsenderen er et teoretisk konstrukt som skal betegne og fremheve visse sider og funksjoner ved forfattersubjektet. Og da er bloggende studenter ikke noe unntak, men tvert imot kan deres bloggbidrag leses som realiseringer av ulike idealtyper av sendere.

Et slikt modellsenderbegrep er dermed en abstraksjon dannet på grunnlag av den empiriske senderen. Med Kjell Lars Berges ord er modellsenderen "den instansen som deltakerne i kulturen tilkjenner intensjonalitet og kompetanse til å skape teksten relevant i forhold til kulturen" (Berge 2008: 52). Berges modellsender er i dette perspektivet en kompetent instans i selve tekstskapingsprosessen.

Det er ikke mitt anliggende å utforske de konkrete bloggerne som konkrete, empiriske og psykologiske individer. Derimot brukes modellsenderbegrepet som en overordnet analytisk kategori der ulike tekststrategier identifiseres. Mitt modellsenderbegrep lar seg derfor ikke uten videre sammenligne med Tønnessons forståelse og definisjon av modellsenderens motstykke, *modelleseren*. "Modelleseren", skriver Tønnesson, "er altså en tekstualisert leser eller en *tekststrategi*. Det er viktig å holde fast ved, også under den konkrete tekstanalysen, at de tekstualiserte "motstykkene" til den empiriske leseren ikke er

sammenfallende med ham og henne” (Tønnesson 2004: 106). Problemet med Tønnessons utsagn er, om jeg har forstått ham rett, den intensjonaliteten *forut* for skrift- og lesehandlingen han etablerer i modelleseren, hhv. modellsenderen ved at han anvender den intensjonelt ladete termen ”strategi” uten nærmere differensiering eller presisering.

Jeg er enig med Tønnesson at ”de tekstualiserte ’motstykkene’ til den empiriske leseren ikke er sammenfallende med ham og henne” (Ibid.) – og slik sett kunne man også si at den empiriske bloggeren ikke er sammenfallende med modellsenderen. Mitt modellsenderbegrep er imidlertid en overordnet og analytisk konstruksjon som først manifesterer seg i *etterkant* gjennom den analytiske identifikasjonen av og differensieringen mellom ulike tekstlige valg eller dog tekststrategier. Når jeg bruker begrepet ”tekststrategi”, er det derfor ikke i Tønnessons forstand, men snarere som et tekstprinsipp som blir tydelig i etterkant. Idet jeg senere i modellen beskriver ulike modellsendertyper som ”novise”, ”narsissistisk” og ”dialogisk”, er disse ment som analytiske konstruksjoner som post festum skal tjene til å muliggjøre en analytisk inngang til blogg materialet, med andre ord brukes kategoriene som rekonstruksjon av førteoretisk kunnskap i Habermas’ forstand (Jf. s. 40).

Det må også klargjøres hvordan modellsender- og modelleserbegrepet forholder seg til et annet sentralt begrep som ikke må glemmes i denne sammenhengen, nemlig *intensjonalitet*. Tønnesson beskriver teksten som bærer av intensjonalitet:

Når vi skal fortolke tekster, og især sakprosa tekster, kan vi altså ikke ha som utgangspunkt at de betyr hva som helst: De er bærere av intensjonalitet eller intensjonaliteter som peker på saksforhold i verden og /eller bevisstheten (Tønnesson 2004: 81).

Når intensjonalitet forankres i teksten, unngår man å havne i den psykologiserende fellen der den empiriske avsenderens og mottakerens intensjon forut for tale- eller skrivehandlingen blir gjenstand og mål for analysen. Men selv om man prinsipielt kan hevde at de fleste tekster har sitt opphav i en avsender som intenderer noe, vil meningsinnholdet i ettertid aldri kunne rekonstrueres fullstendig i henhold til en opprinnelig intensjon. I det øyeblikk ordene artikuleres, begynner de semantisk å leve sitt eget liv, også i forhold til avsenderen, og dette punktet blir enda tydeligere med Derridas innsikt i bakhodet at det aldri er sammenfall mellom ytring og mening. Så like fullt, og med Tønnessons ord in mente, om at tekster er ”bærere av intensjonalitet eller intensjonaliteter” (Ibid.), vil jeg heller ikke være innstilt på å operere med én opprinnelig hensikt eller mening som norm for selve tale-/skrivehandlingen.

Et kort blick på Edmund Husserls intensjonalitetsbegrep skal tydeliggjøre hvordan dette begrepet forholder seg til både modellsenderen og modelleseren i min modell. Ifølge

Husserl er opplevelser alltid rettet mot den opplevde gjenstanden, det vil si de er karakterisert ved deres intensjonalitet. ”Darin liegt aber nichts anderes, als daß eben gewisse Erlebnisse präsent sind, welche einen Charakter der Intention haben und speziell der vorstellenden, urteilenden, begehrenden Intention (Husserl 1984: XIX: 386). I Dan Zahavis resepsjon av den tidlige Husserl parafraseres og eksemplifiseres dette momentet slik:

I sin analyse av bevidsthedens væsensstruktur fokuserer Husserl spesielt på en gruppe opplevelser, som alle er karakterisert ved at være bevidst *om* noget, dvs. karakteriseret ved deres *genstandsrettethed*, eller som det hedder, ved deres *intentionalitet*. Man elsker, frygter, ser og dømmer ikke blot, man elsker en elsket, frygter noget frygteligt, ser en genstand og dømmer om et sagsforhold (Zahavi 2001. 25).

Denne gjenstandsrettetheten kan etter mitt skjønn også overføres til det tekstuniverset som bloggtekstene utgjør, idet de utgjør et tekstkorpus som er ment å være refleksjonsuttrykk. I den forbindelse kan refleksjonskravet som stilles studentene også beskrives som en husserlsk ”vorstellende Intention” der studenten ikke kun reflekterer, men reflekterer *over* noe. Slik sett får bloggteksten en bestemt ”rettethet”, en intensjonalitet. Intensjonalitet kan ikke kobles entydig til en bestemt avsender eller leser (Jf. Berge 2002b), og derfor plasserer jeg intensjonalitetsbegrepet på det samme overordnede og analytiske nivå som modellsender- og modelleserbegrepet som så realiseres gjennom identifikasjonen av og differensieringen mellom ulike tekststrategier. Ved siden av modellsender- og modellesertypene anser jeg på dette viset sjangerforventning som en slik identifiserende tekststrategi. Å velge ulike sjangrer ved skriving av en refleksjonstekst kan sies å være et mer eller mindre bevisst valg av en tekststrategi som ønsker å gi teksten en bestemt rettethet, som nettopp er dens intensjon.²¹

I forlengelse av intensjonalitetsbegrepet er det etter min vurdering nødvendig å presisere et annet begrep som også berører en teksts ”rettethet”, nemlig det som med en term fra Bakhtin har blitt benevnt som *adressivitet* (Bakhtin 2004). Ikke fordi det spiller en viktig rolle i min analyse, men fordi det har hatt et bredt gjennomslag i deler av den tekstteorien jeg knytter analysen til. Når det gjelder intensjonalitetsbegrepet, kan adressivitet i denne sammenhengen betegnes som en aktualisert og manifestert strategi rettet mot å påvirke leseren; en aktualisering av en tenkt leser, adressaten, slik det brukes av Bakhtin når han presiserer at ytringens adressivitet, nærmere bestemt det faktum at ytringen retter seg mot noen, er dens konstitutive særtrekk. Uten dette særtrekket, adressiviteten, finnes ifølge

²¹De ulike refleksjonstekstsjangrene, som for eksempel dagboksjanger og rapportsjanger, defineres i det retoriske sporet (s. 114 ff.)

Bakhtin nemlig ingen ytring (Bakhtin 2004: 99).²² I kjølvannet av disse betraktningene om adressivtetsbegrepet bruker jeg imidlertid modelleserbegrepet som kategori på mulige tekstlige realiseringer i bloggytringene.

Ifølge disse betraktningene står modellsenderbegrepet frem som en analytisk kategori og ikke en psykologisk en, et moment som også Tønnesson poengterer i henhold til sitt modelleserkonsept (Tønnesson 2004: 106). Derfor kan den også romme flere tekststrategier som igjen kan beskrives i analysen ved hjelp av flere begrep. Selv om jeg utelukker den empiriske bloggeren fra modellsenderkonseptet, vil leseren av analysen nok legge merke til at de ulike bloggpostene og kommentarene tilskrives forfattere av kjøtt og blod.

Bloggforfatterens navn, eller det bloggeren har oppgitt som visningsnavn, plasseres automatisk under hver bloggpost og foran hver kommentar – i det minste i det bloggverktøyet som studentene i dette tekstkorpuset har brukt. Et modellsenderbegrep som ikke rommer den empiriske bloggeren, vil derfor kunne bidra til å abstrahere fra den empiriske bloggeren som uvilkårlig markerer sin tilstedeværelse gjennom sin ”underskrift”, sin ”signatur”: *posted by NN* under bloggposten og *NN says...* foran kommentaren. Selv om bloggsignaturen ikke er en håndskrevet underskrift, kan den betegnes som ”eine wiederholbare, iterierbare, imitierbare Form” (Derrida 2004: 104), her generert av blogger.com.

”Modelleseren” er på lik linje med ”modellsenderen” en overordnet analytisk kategori som har en viss affinitet med det jeg i det hermeneutiske sporet kommer til å betegne som leserbevissthet. Bloggmaterialet, både bloggpostene og kommentarene, viser i ulik grad en bevissthet om en eller flere leser(e). Her faller det naturlig å analysere leserbevissthetens realisasjoner i teksten innenfor modelleserens analysekategori, vel vitende om at det ikke er de empiriske leserne, faglæreren, medstudenter innenfor eller utenfor gruppen, som analyseres. Men, og denne innvendingen må tas alvorlig, spor etter den empiriske leseren finnes i bloggene – hver kommentar vitner om at en bloggpost har blitt lest og har inspirert til en kommentar. Antall kommentarer kan være et uttrykk for at tekststrategien er dialogisk, og på denne måten er genererte realisasjoner av modelleseren. Dermed kan modellsenderbegrepet også finne sin kategoriske anvendelse i analysen av kommentarene. Modellsenderbegrepet brukes dermed både i forhold til bloggposter og til kommentarer. I analysen vil jeg se nærmere på hvilke ulike tekststrategier som realiseres innenfor modellsender- og modelleserkategoriene.

²² Bakhtins ytringsbegrep baserer seg på de enkelte språkbrukers ytringer der hver ytring ble oppfattet som enestående begivenhet. I ytringen kombineres det leksikalske ordets diakrone kvalitet med den synkrone kvaliteten når det artikuleres i den konkrete situasjonen (von Möllendorff 1996: 51).

I tillegg til modellsender- og modelleser-kategorien vil intensjonalitetsbegrepet bygges inn i modellsender- og modelleser-konseptet. Den tekstlige realiseringen av intensjonalitet ses i sammenheng med Gadammers begrep om "Vorurteil" (fordom) som her relateres til begrepet "sjangerforventning". Som jeg vil utfolde nedenfor, kan sjangerforventning karakteriseres som en fordom som setter begrensninger for hvordan refleksjonsteksten skal realiseres.

Sjangerforventning bør ikke forstås i en psykologisk forstand i forlengelse av den alminnelige bruken av "forventning", men skal i denne sammenhengen snarere anses som et begrep som ligger tettere på Gadammers begrep "Vorurteil" som hos ham utgjør en del av den aktivitet der en leser tilrettelegger sin forståelse av teksten. Den bevisste forventningen mobiliseres av blant annet sjangerbetegnelser på selve tittelbladet, for eksempel Franz Kafkas *Sämtliche Erzählungen*. Å lese begrepet "fortellinger" vekker gadammerske dommer i den forstand at tekstene som leses, aldri leses i et "fordomsfritt" rom, men alltid ut fra tidligere forståelseshorisonter der leseren har laget seg forestillinger om hvordan fortellinger skal se ut (Jf. Derrida 1994: 260).²³ I seg selv er en fordom en dom som felles før den endelige dommen. Det er i denne forbindelsen viktig å huske på at "fordom" ikke betyr "falsk" dom, men at begrepet, for Gadamer i det minste, i prinsippet er nøytralt og beskriver en dimensjon ved måten vi tilegner oss verden på, og dypere sett, et aspekt ved temporaliteten i den menneskelige eksistens.²⁴

Forventningsbegrepet kan sies å ha en lignende innholdsstruktur som fordomsbegrepet. En som forventer noe, har en forforståelse av det som forventes, og når det forventete inntreffer, testes forforståelsen mot det inntreffe. Svarer det inntreffe til min forventning eller ikke? På lignende vis kan en fordom testes mot den hendelsen den ønsker å forhåndsdomme. Svarer den endelige dommen til fordommens utsagn eller avviker den fra

²³ Dette aspektet diskuteres mer utførlig i det retoriske sporet, s. 104f.

²⁴ At termen til tross for dette har fått en slik negativ valør, henger sammen med det forhold at det først er gjennom den endelige begrunnelsen at en dom får sin gyldighet, og at tanken på en dom som går forut for en begrunnelse dermed fremstår som ubegrunnet og vilkårlig og slik i strid med ideen om den rasjonelle domfellelsen. Ifølge Gadamer er dette en tankefigur som lar seg føre tilbake til opplysningstiden der fordomsbegrepet først fikk sitt negative stempel, formodentlig nettopp fordi begrepet ble forstått som foreløpig eller ubegrunnet dom. Som foreløpig avgjørelse kan fordommen ha negativ konsekvens for den tiltalte, men som Gadamer formulerer det, er det "gerade die positive Gültigkeit, der präjudizielle Wert der Vorentscheidung, – ebenso wie der eines jeden Präzedensfalles -, auf dem die negative Konsequenz beruht" (Gadamer, op.cit.: 275). Som "ubegrunnet dom" har man i mellomtiden oversett, påpeker filosofen, at en fordom består av alternative komponenter. "Das Fehlen der Begründung läßt in den Augen der Aufklärung nicht anderen Weisen der Gültigkeit Raum, sondern bedeutet, daß das Urteil keinen in der Sache liegenden Grund hat, 'unbegründet' ist" (Ibid.: 275). Denne forståelsen er i tråd med opplysningstidens fornuftstenkning "ein echter Schluß im Geist des Rationalismus" (Ibid.: 275). En konsekvens av denne tenkningen er at fordomsbegrepet er et negativt ladet ord den dag i dag.

det? Testingen av forventningene og fordommene kan betraktes som ledd i den hermeneutiske, sirkelformete forståelsesprosessen, mer presist som ledd i forståelsens forstruktur:

Wer einen Text verstehen will, vollzieht immer ein Entwerfen. Er wirft sich einen Sinn des Ganzen voraus, sobald sich ein erster Sinn im Text zeigt. Ein solcher zeigt sich wiederum nur, weil man den Text schon mit gewissen Erwartungen auf einen bestimmten Sinn hin liest. Im Ausarbeiten eines solchen Vorentwurfs, der freilich beständig von dem her revidiert wird, was sich bei weiterem Eindringen in den Sinn ergibt, besteht das Verstehen dessen, was dasteht (Gadamer, op.cit.: 271).

Når jeg i det følgende betrakter sjangerforventning som en type fordom som har alle verdimulighetene i seg, skjer det med tanke på Gadammers forståelse av fordomsbegrepet. Nyanseringen av fordomsbegrepet forhindrer således tilløp til å psykologisere analysen av den empiriske forfatteren og leseren som uvegerlig ville gjøre analysen inkonsistent. På bakgrunn av disse betraktningene og den hermeneutiske rammen jeg har skissert ovenfor, vil jeg nok en gang presisere at forventningsbegrepet her likestilles med Gadammers "fordom": Forventningen styrer eller leder forforståelsen av det som skal skrives i en uavsluttet prosess. Fordommer formuleres, testes og revurderes. Overført til avhandlingens kontekst er det dermed viktig å fastholde at fordommene som aktiviseres, analyseres som tekstlige realiseringer og manifestasjoner av intensjonaliteten som også er medvirkende i konstruksjonen av modellsenderen og modelleseren.

I analysen fremsettes hypotesen at modellsenderens og modelleserens realisasjoner kan sies å være betinget av en eller flere fordommer som aktiviseres i teksten. Selve refleksjonsbegrepet, studentenes forestilling om refleksjon, utgjør slik en overordnet fordom. Denne fordommen forutsettes i grunnen i alle bloggpostene siden det ligger i fagets instruksjoner at bloggen skal brukes som refleksjonsverktøy. Dermed manifesterer intensjonaliteten seg gjennom ulike sjangerforventninger i teksten.²⁵ I oversikten nedenfor skisseres forholdet mellom modellsender, modelleser og intensjonalitet:

²⁵ Jf. fotnote 21.

	Modellsender	Intensjonalitet	Konstruksjon av mulige modellesere
Tekststrategi:	Novisen	Fordom/sjangerforventning om "blogg", kjent gjennom lesning av andre blogger på Internett	Seg selv, gruppemedlemmer, faglærer, alle studenter i faget
Tekststrategi:	narsissistisk	Fordom/sjangerforventning om refleksjon Dagboksjanger	Seg selv, gruppemedlemmer, faglærer, alle studenter i faget
Tekststrategi:	Dialogisk	Fordom/sjangerforventning om refleksjon Rapportsjanger	Seg selv, gruppemedlemmer, faglærer, alle studenter i faget

Figur 4: Modell av analysens hovedkategorier

Det gjenstår imidlertid å redegjøre for hvorfor jeg har kalt de tre modellsenderne *novise*, *narsissistisk* og *dialogisk*. Når jeg kaller nybegynneren for "novise", har jeg latt meg inspirere av Hubert Dreyfus' definisjon av dette begrepet i hans ferdighetsmodell:

Stage 1: Novice. Normally, the instruction process begins with the instructor decomposing the task environment into context-free features that the beginner can recognize without the desired skill. The beginner is then given rules for determining actions on the basis of these features, like a computer following a program (Dreyfus 2001: 33).

Nybegynnerbloggeren utmerker seg som *novise* i Dreyfus' forstand ved å lære seg grunnleggende ferdigheter i opprettingen og administreringen av en blogg. Dreyfus beskriver ytterligere seks mestringsstrinn som kulminerer i "practical wisdom" (Ibid.: 46 f.). I min modell har jeg i stedet for å gradere mestringsnivå hos bloggerne, valgt å klassifisere modellsendertypene etter deres valg av tekststrategier som manifesterer seg i bloggene. Tekststrategiene som kjennetegner den *narsissistiske* så vel som den *dialogiske* modellsenderen, beskrives og forklares i den retoriske analysen i lys av ulike spørsmålstyper, tekstnormer, refleksjonsmarkører og sjangerforventninger, for å nevne noen kategorier som vil stå sentralt i analysen. Kort sagt kaller jeg, i tilslutning til pedagogen Thomas Ziehe, den sendertypen som i overveiende grad aktualiserer dagboksjangeren og skriver om seg selv og hverdagslige hendelser, for *narsissistisk*. Den *dialogiske* sendertypen utmerker seg derimot ved en utstrakt bruk av faglige emner, skrevet i rapportsjanger, som rettes eksplisitt mot en

eller flere lesere.²⁶ I denne sammenhengen gjenspeiler begrepet ”dialogisk” også ”diskusjonsrommet” som i tråd med den hermeneutiske analysen senere beskrives som ”arena for dialogisk refleksjon” (s. 164).

Modellen prøver slik å kombinere en sentral hermeneutisk forutsetning for tekstforståelse, fordommens forventningsstruktur, som her betraktes som realisering av intensjonaliteten, med et analytisk begrepspar, modellsender og modelleser. Det er et velkjent fenomen at modeller lages for å illustrere i forenklet form komplekse sammenhenger. I analysekapitlet vil jeg derfor måtte justere, utvide og korrigere denne modellen for å kunne forklare de konkrete forekomstene i bloggmaterialiet. Men som grunnstruktur inneholder denne modellen de tre viktige komponentene som i diskusjonen av hvordan samspillet mellom modellsender, sjangerforventning og modelleser kan belyse og forklare det som er tema for denne avhandlingen: *refleksjon-i-blogg*.

2.4.3 Teknologisk analyse

Den teknologiske analysen fokuserer på blogg som skrive- og arkiveringsverktøy og dens muligheter for å ivareta refleksjon. Også denne analysen drar vekslers på de teoretiske forutsetningene fra teoridelen som diskuterer utførlig skriveteknologier, arkivbegrepet, og hvordan forståelsen av hva refleksjon er, også er avhengig av den teknologien refleksjonen uttrykkes gjennom (Kittler 1985, Derrida 1996, Ernst 2002). Bloggene er i denne sammenhengen det materielle ”underlaget” som synliggjør studentenes forståelse av refleksjon. Som teknologisk og materiell uttrykksform er bloggen underlagt noen begrensninger, samtidig som den gjennom sin digitale utforming også har et kommunikasjonspotensial som får betydning for refleksjonens dialogkarakter. I analysen har jeg derfor undersøkt hvordan bloggens teknologiske mulighetsbetingelser kan sies å være forutsettende for utformingen av refleksjonsteksten. Jeg har valgt ut fire områder som kan være med på å forklare hvorfor den manifeste teksten, den konkrete bloggytringen, har fått sitt utseende og hvordan bloggens funksjonalitet er blitt utnyttet: *Oppretting, redigering, publisering og utforming*. I analysen av bloggens utforming har jeg latt meg inspirere av Gérard Genettes *paratekstbegrep* (Genette 1992: 13). Det kreves metodisk omhu når et begrep som ble utviklet til å beskrive visse aspekter ved bokteknologien og litterære tekster overføres til en ny teknologi som blogg. Og ordet ”bokteknologi” skal her forstås i

²⁶ Jf. fotnote 21.

bokstavelig forstand ettersom Genette betegner parateksten som en slags tilleggstekst som muliggjør at en tekst blir til bok og slik tilgjengelig for en lesende offentlighet: "Der Paratext ist also jenes Beiwerk, durch das ein Text zum Buch wird und als solches vor die Leser und, allgemeiner, vor die Öffentlichkeit tritt. Dabei handelt es sich ... um eine *Schwelle*..." (Genette 1992: 10). Parateksten betegner altså en terskel som markerer grensesnittet mellom tekstens indre og ytre.²⁷ Parateksten omfatter både tittel, forord, forfatternavn og illustrasjoner – den er den publiserte tekstens "utfylling" ("Beiwerk"). For å kunne skille mellom paratekstens tekstinterne og -eksterne funksjoner innfører Genette begrepene *peritekst* og *epitekst*, der den førstnevnte karakteriserer tekstrelevante faktorer (forord, tittel, kapitteloverskrifter) som befinner seg mellom de to permene, mens epitekster beskriver forhold som er relevant for teksttilblivelsen og -publikasjonen, men som befinner seg utenfor selve teksten. Som eksempel på epiteksten nevner Genette dagboknotater, brevveksling og annen privat kommunikasjon som har hatt betydning for teksten. Parateksten er sammensatt av peritekst og epitekst, eller som Genette uttrykker det "für Liebhaber von Formeln: *Paratext = Peritext + Epitext*" (Ibid.: 13).

Det som rent konkret gir tilgang til bloggen, er nettadressen. Den kan sammenlignes med forsiden til en publisert bok som man holder i hendene sine. En leser får tilgang til teksten ved å åpne boken og bla om. Her møter han innholdsfortegnelse og forord før hovedteksten begynner. I analysen har jeg studert hvordan paratekstene blir synlige i bloggen. Bloggtittelen og underoverskrifter (lenker til tidligere blogginnlegg) er plassert rundt hovedteksten og markerer "tersklene" som hjelper leseren med inngangen til bloggposten (s. 216). Det jeg har betegnet som "peritekst" i bloggen, kan også sammenlignes med begrepene "textanknutna og formatanknutna paratexter" som Karlsson og Ledin bruker til å påvise hypertekstualitet i en avisanalyse: "Men genom ett rikt system av textanknutna paratexter nås en struktur som i mycket liknar den som brukar anses k nneteckna hypertexter. En upps ttning textelement samexisterar på uppslagen, och l saren inbjuds att v lja väg, att l sa dem i valfri ordning" (Karlsson, Ledin 2000: 23). Slik strukturerer den formatavhengige parateksten avisen:

Den som öppnar tidningen, m ter sedan vad vi kan kalla formatanknutna paratexter. Sådana leder läsaren från sida till sida... Kategorier som "Kultur", "Extra", "Dokument", "Nöje", "Ekonomi", "Värt att veta",

²⁷ En interessant studie om paratekstens rolle i avissjangeren og i forhold til hypertekstbegrepet finnes hos Anna-Malin Karlsson og Per Ledin (Karlsson, Ledin 2000).

"Debatt", "Insändare", "Tv" följer i tur och ordning som sidöverskrifter (Ibid.: 10).

Periteksten i bloggen omfatter etter mitt syn både det som Karlsson og Ledin kaller for "textanknutna og formatanknutna paratexter" siden den muliggjør navigeringen gjennom tidligere blogginnlegg både etter et formatavhengig og tekstavhengig prinsipp (Karlsson, Ledin 2000). Leseren kan klikke seg gjennom blogginnleggene etter det hierarkisk tidsmessige prinsippet (som i bloggarkivet) eller bruke de tematiske permalenkene i "Previous posts".

Når det gjelder Genettes andre paratekstuelle begrep, epitekst, er det ikke uten videre selvinlysende hvor eller hvorvidt den kan lokaliseres i bloggkonteksten. Epiteksten er en mulighet for leseren til å bruke tilleggsinformasjonen i lesningen og fortolkningen av hovedteksten, men det er ikke strengt nødvendig å ty til epiteksten for å kunne forstå hovedteksten. Med andre ord er det å lese en epitekst i tilknytning til en hovedtekst et valg leseren gjør. Dette kjenner vi igjen i blogger som inneholder lenker som peker ut av bloggposten, men i analysen har jeg skilt mellom lenker som viser til medstudenters blogger, og lenker som viser til en nettside på Internett.

Som skriveteknologi er bloggen et tegnproduserende medium som produserer, distribuerer og lagrer tegn. Arkiv og arkiveringsteknologi har fått fornyet oppmerksomhet gjennom nyere medievitenskap (Ernst 2002), og på bakgrunn av denne forskningen har jeg analysert bloggytringene i spenningsfeltet mellom et *statisk* og et *dynamisk* arkivbegrep (s. 221ff.).

Etter denne presentasjonen av avhandlingens korpus og metode vil jeg i neste kapittel diskutere forskningsspørsmålet *Hva er refleksjon i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv?* ved å studere refleksjonsbegrepet i lys av de tre teoretiske sporene som jeg har valgt: hermeneutikk, retorikk og teknologi.

3 På sporet av refleksjon i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv

*... jeg er da altså nøyaktig talt bare
noe tenkende (res cogitans), det vil
si: ånd, eller sjel, eller intellekt
eller fornuft...*
René Descartes

I dette kapitlet presenteres tre tilnæringsmåter og perspektiv som skal bidra til å belyse refleksjonens egenart og føre frem til en definisjon av refleksjon som kan være operativ i analysen av materialet. De tre sporene, *det hermeneutiske, det retoriske og teknologiske sporet* strukturerer kapitlet i tre deler som hver for seg studerer refleksjonsbegrepet isolert sett. Inndelingen er imidlertid av prinsipiell, heller enn av empirisk karakter, og siden disse tre dimensjonene er innbyrdes forbundne (hvilket også vil fremkomme av diskusjonen), kommer dette i praksis til å bety at det i den følgende redegjørelsen kan forekomme at drøftingene av dem overlapper og krysser hverandre.

Etter noen innledende bemerkninger presenteres i det første delkapitlet dannelsesdiskursen som en ramme for et refleksjonsbegrep som har utviklet seg i en tradisjon som starter med Descartes og går videre over Locke og Hume frem til Hegel og Gadamer. Ved å lese og legge hovedtyngden på de filosofiske ”refleksjonstekstene” har jeg valgt ”én vei” blant flere mulige. Like fullt dreier det seg tross alt om ett hovedspor i den vestlige filosofiske tradisjonen, så det gir seg selv at ikke alle refleksjonsdiskurser vil bli diskutert her. Det hører for den saks skyld også med til denne historien at denne tradisjonen under det tyvende århundret ble utsatt for en ganske så omfattende kritikk. En av de fremste kritikerne, Jacques Derrida, vil jeg derfor trekke inn på forskjellige steder for å kunne korrigere og distansere meg fra en ensidig hermeneutisk tilnæringsmåte til refleksjonsbegrepet. Derridas kritikk av metafysikken og dens språklige basis kommer ved flere anledninger i dette kapitlet til å sette den hermeneutisk funderte forståelsen av refleksjonsbegrepet i relieff.

Refleksjonsbegrepet er også kjent fra den retoriske tradisjonen, som behandles i delkapittel to. Faktisk er termen refleksjon i seg selv opprinnelig en metafor som slik kan

illustrere det retoriske aspektet som utmerker mange sentrale filosofiske termer. Men til tross for at det bærer på en rekke bibetydninger, som sågar ofte også mobiliseres av filosofene, blir dette sjeldent eksplisitt tematisert. Begrepet henter nemlig retoriske ressurser fra et betydningsfelt innenfor optikken, der det sentrale er at refleksjon alltid forutsetter en lys- eller lydkilde og et stoff som reflekterer bølgene.²⁸ Et eksempel på dette kunne være at tanken når den reflekterer, finner en flate som tillater den å kaste fornuftens lys tilbake på seg selv for at den slik skal kunne se seg selv og få øye på sin egenart. Nevneverdig her er også at refleksjon som regel impliserer *refraksjon*, nemlig det fenomenet at en bølgebevegelse forandrer retning eller bøyes av ved grensen mellom to stoffer, som når en lysstråle faller skrått mot en vannflate, eller når speilets overflate ikke er helt plan, eller ikke reflekterer alle frekvensene like godt. Slik forvreges det bildet som sendes tilbake. Den reflekterte bølgen er dermed noe annet enn kildebølgen, og dette avviksfenomenet kan en også studere i språket. Når en tanke materialiseres gjennom ord og begreper, kan det forstås dit hen at bare en del av meningsspekteret får et språklig uttrykk. Begrepsdannelsen er med andre ord selektiv når det gjelder å formulere en tanke, for valget av bestemte konnotasjoner kan utløse og bidra til misforståelser. Den språklige refraksjonen kan eksempelvis illustreres med det store spekteret av begrep som finnes for ”kvinne” – dame, jente, kjerring, kvinfolk, for å nevne noen. Når intensjonen er å begrepsliggjøre en tanke så nøyaktig som mulig, ligger det samtidig i språkets vesen at noen betydninger vil falle utenom begrepsliggjøringen, dels fordi det ikke er plass til alle konnotasjonene, dels fordi konteksten ikke tillater alle konnotasjonene, og endelig fordi presisering innebærer begrensning av konnotasjoner. Refraksjon, bølgenes avbøyning, illustrerer til en viss grad det språklige aspektet som jeg vil diskutere senere i forbindelse med Derridas dekonstruksjonsbegrep.

Refleksjon er slik en av de grunnleggende aktivitetene i arbeidet med å forstå og fortolke. Men i denne prosessen er fortolkningen og refleksjonen også en funksjon av det medium den arbeider i. Som tekst kommer refleksjon til uttrykk gjennom ulike tekstformer eller sjangrer. Disse vil uvegerlig stikke ut noen rammer for hvordan refleksjonen kan uttrykkes og utfoldes. Det er viktig ikke å se disse rammene kun som mulige kilder til retorisk ”støy”, de utgjør også et svært viktig ledd i den sammenheng som ifølge hermeneutikken bidrar til å sikre en vellykket overføring av mening. I denne sammenhengen

²⁸ Denne avhandlingen prøver imidlertid å være bevisst på sin egen refleksivitet som i noen grad tematiseres og dermed språkliggjøres gjennom bruken av refleksjonens optiske forekomster i den fortløpende teksten. Jf. for eksempel fotnote 1, fotnote 16 og s. 240ff.

vil det derfor blant annet være viktig å avklare begrepet ”sjangerforventning”, som jeg vil relatere til Gadammers forståelse av begrepet ”Vorurteil”, og som er en avgjørende faktor i enhver kommunikasjonssituasjon. Fordomsbegrepet kan på denne måten sies å fungere som en art *pense* mellom det retoriske og det hermeneutiske sporet.

I redegjørelsen for det teknologiske sporet i delkapittel tre kommer jeg til å se på hvordan utviklingen av skriftmediet virker befordrende på refleksjonen. Jeg hevder naturligvis ikke at det ikke kan reflekteres uten å skrive, men jeg velger å forankre refleksjonsbegrepet bevisst i skriftspråket siden det er tekster som ligger til grunn for en avklaring av refleksjonens artikulasjonsformer i denne avhandlingen.²⁹ Tekstene eksemplifiserer etter mitt skjønn hvordan refleksjon forutsetter språk og artikulasjon når opplevelse skal omdannes til erfaring og kunnskap. Det er påfallende hvordan skrive-teknologiens redskaper ikke bare leverer modeller for analogier til forståelsen av sjelen (for eksempel Freuds ”Wunderblock”), men også redskapene til dem. Med en annen metafor kan vi kanskje si at de med dette leverer ”metadataene” til selvrefleksjonens arkiv. Det betyr kort sagt at det blir av stor betydning å se nærmere på hva som skjer når en av de eldste teknologiene for lagring og organisering av tekst, arkivet, remedieres i en ny teknologi, bloggen.

Det skrive-teknologiske perspektivet vies relativt stor plass i denne avhandlingen, nettopp fordi forskningsobjektet, *refleksjon-i-blogg*, manifesterer seg gjennom en ny type teknologi. Fokuset på teknologien må, som jeg har nevnt innledningsvis, ikke forveksles med en tilbøyelighet til å innrømme teknologien en deterministisk posisjon og funksjon. Slik arbeidet til Friedrich Kittler viser, er det her ikke tale om en maktforskyvning mellom meningsdannelse og meningsproduksjon til fordel for teknologiens betingelser og forutsetninger, men heller å fremheve teknologiens deltakende rolle i meningsproduksjonen. I et slikt perspektiv er det betimelig å undre seg med Kittler at ”philosophers forgot to ask which media support their very practice” (Kittler 2009: 23). Forskningsspørsmålene som står sentralt i det teknologiske sporet (*Hva er bloggens teknologiske mulighetsbetingelse? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen?*), stilles dermed med en bevissthet om at teknologien ikke har et rent ytre, utvendig forhold til meningsproduksjon og refleksjonsarbeid.

²⁹ Tekstbegrepet brukes her i snever forstand ettersom jeg undersøker refleksjonstekstene hovedsaklig som verbaltekst. En klargjøring av tekstbegrepet, i snever og utvidet betydning, foretar jeg i det retoriske sporet (s. 113).

Denne tilnærmingen utvides og nyanseres i det teknologiske sporet ved hjelp av begrepet "multistability" som Don Ihde utvikler i sin teori om teknologiens rolle. Ved å tilskrive teknologien ulike funksjoner i ulike kontekster kan en observere hvordan en teknologi stabiliserer seg over tid selv om den kan brukes på forskjellig vis i andre sammenhenger. Martin Heideggers hammer-eksempel kan tjene som illustrasjon på dette (her i Ihdes gjengivelse):

A hammer is designed to do certain things – to drive nails into the shoemaker's shoe or into shingles on my shed, or to nail down a floor – but the design cannot prevent a hammer from becoming an object d'art, a murder weapon, a paperweight, etc. (Ihde 2002: 106).

Herav trekker Ihde den slutningen at teknologiens struktur er multistabil med visse "føringer". "Within multistability there lie *trajectories*, not just any trajectory, but partially determined trajectories" (Ibid.). Bruken av mobiltelefonen som tekstmeldingsteknologi er et nyere eksempel på det samme. Fra å være en opprinnelig oral-auditiv teknologi, har mobiltelefonen utviklet seg til en skrifteknologi med mange tjenester, fra å kunne levere selvangivelsen til å bli varslet for legetime. Kort sagt, muliggjør multistabilitetsbegrepet det å kunne beskrive teknologiens struktur og historie uten å måtte innta en teknologideterministisk posisjon: "With multistability, Ihde has formulated a concept that avoids the instrumentalist conception of the relation of technology and the social that threatens the concept of interpretive flexibility" (Kiran 2009: 149). Den nettopp skisserte teknologiforståelsen danner bakgrunnen for mine betraktninger om bloggenes teknologiske potensial i det teknologiske sporet.

3.1 Det hermeneutiske sporet: Refleksjon i en dannelseskontekst

*Blüte und Ziel aller wahren
Philosophie ist Pädagogik
im weitesten Verstande,
Bildungslehre des Menschen.
Wilhelm Dilthey*

Det er to grunner til at avhandlingens sentrale begrep *refleksjon* plasseres i en sammenheng som jeg i det følgende presenterer som ”dannelseskontekst”. For det første er grunnlaget for denne studien refleksjonstekster med opphav i en konkret undervisningssituasjon. Denne situasjonen er med andre ord en konkret manifestasjon av et overordnet dannelsesbegrep som er bestemmende for undervisningsform og -innhold. For det andre spiller skriftliggjøringen av refleksjonen, og med dét realiseringen av dens teknologiske aspekt, en ikke ubetydelig rolle i dannelsesdiskursen.

Siden den greske antikkens forestilling om *paideia* har det vært en tett forbindelse mellom pedagogikk og filosofi. Utvekslingen mellom de to disiplinene har spilt en sentral rolle i den vestlige kunnskapstradisjonen fra Platon og frem til våre dager. I antikken var *paideias* innhold og anliggende å fremstille menneskets utvikling og oppdragelse. ”Das geistige Prinzip der Griechen ist nicht der Individualismus, sondern der ’Humanismus’...es bezeichnet die Erziehung des Menschen zu seiner wahren Form, dem eigentlichen Menschsein. Das ist die echte griechische Paideia, so wie ein römischer Staatsmann sie als Vorbild empfand” (Jaeger 1989: 13f.). Det greske dannelsesprinsippet tar altså sitt utgangspunkt ikke i det enkelte individet, men i mennesket som idé. ”Über dem Menschen als Herdenwesen wie über dem Menschen als angeblich autonomen Ich steht der Mensch als Idee” (Ibid.).

Fra romertiden kan Quintilian nevnes som et eksempel på en sentral skikkelse innenfor en retorisk dannelseskontekst. Som lærer i retorikk var Quintilian opptatt av å oppdra den oppvoksende slekt til gode talere. Selv om retorikken hadde tapt sin sentrale stilling under keiserdømmet, fant Quintilians *Institutio oratoria* gehør hos mange samtidige og senere lesere. Han inkorporerer pedagogen og retorikeren i en felles dannelsesdiskurs og legger slik grunnlaget for den senere forståelsen av dannelse.

En avgjørende etappe i denne historien er naturligvis opparbeidelsen av den tyske idealismens begrep om dannelse, eller *Bildung*, en term som de siste to århundrene også har vært en rettesnor for utdanningstradisjonene etter det humboldtske universitetets forbilde.

Begrephistorien til *Bildungs*begrepet er for omfattende til at den her skal rulles opp i detalj, men det kan være nyttig å ha in mente at dannelsesbegrepet har sitt opphav i middelalderens mystisk-teologiske form for kristendom. Her kobles *Bildung* både til det konkrete "Bildnis" og det symbolske "Sinnbild, Zeichen", som er tyske oversettelser av hhv. "imago" og "imitatio" (Ritter 1992). Forestillingen om at mennesket er Guds avbildning, skapt av Gud og dannet etter hans bilde, ligger altså opprinnelig til grunn for dannelsesstanken. Mennesket skulle danne seg selv i overensstemmelse med den kristne troens påbud. Dette dannelsesidealet dominerte i pietistiske kretser, og først med Herder og Goethe overføres *Bildungs*begrepet til menneskets individuelle utvikling og eksistens; hos Goethe sågar som "Lebenssymbol als Einheit von Werden und Gestalt, 'Hervorgebrachtem' und 'Hervorgebrachtwerdendem', von Kraft und Bild" (Ibid.: 924).

Det er ingen overdrivelse å hevde at Immanuel Kant var en av banebryterne for den tyske idealismens dannelsesbegrep. I 1784 formulerte han opplysningens grunntanke i en tekst som skulle få stor betydning for den tradisjonen som dagens norske pedagogikk trekker på. Kants lille artikkel "Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?" er et genuint uttrykk for opplysningstanken i en offentlig og skriftlig kontekst der hele "den lesende verden" er publikum. Opplysning er med Kants berømte formulering "Ausgang des Menschen aus seiner selbstverschuldeten Unmündigkeit". I forlengelse av denne definisjonen krever Kant at mennesket tar ansvar for å bruke sin fornuft i stedet for å dovne i umyndighetens "makelighet" (Kant 1923: 35f.). Dermed må mennesket også ta ansvar for å delta i offentligheten overfor et publikum som ikke lenger er kun tilhørere, men lesere. Hos Kant er den private bruken av fornuften forbeholdt den muntlige kommunikasjon – han illustrerer dette med offiserens lydighet og den geistliges undervisning som, ved siden av å forutsette nærhet til mottakeren, også kjennetegnes av en ikke-resonnerende, muntlig praksis. For eksempel ville det ikke være akseptabelt for en offiser å begynne å diskutere sin overordnede ordre, men som lærd samfunnsborger ("Gelehrter") utenfor det privat-muntlige rommet er det ingen som vil kunne forby ham å diskutere og stille spørsmål ved mangler i den skriftlige offentligheten. "Es kann ihm aber billigermaßen nicht verwehrt werden, als Gelehrter über die Fehler im Kriegsdienste Anmerkungen zu machen und diese seinem Publikum zur

Beurtheilung vorzulegen” (Ibid.: 37). Det er altså når mennesket som lærd person skal kunne bruke fornuften sin utenfor det private rommet, at fornuften endrer karakter og format. Fornuften skriftliggjøres; den lagres, kopieres og distribueres som tekster til et lesende publikum (noe Kants egen tekst ved å ha blitt publisert i et tidsskrift rettet mot den dannede offentlighet vitner om). Det kan se ut som om dette strengt tatt *teknologiske* perspektivet hos Kant ikke vektlegges i like stor grad av de senere dannelsesteoretikerne som viderefører essayets hovedtanke, menneskets utgang fra sin selvforskyldte umyndighet.³⁰ Denne formuleringen er et viktig bidrag til det dannelsesbegrepet som kom til å prege den tyske idealismen fra og med Herder.

Hos Herder omslutter dannelsesbegrepet mennesket, naturen og historien i en enhetlig prosess. Menneskets dannelse til humanitet (”Bildung zur Menschlichkeit”) skal ifølge Herder motarbeide og motvirke manglene og ufullkommenhetene ved det ennå unge mennesket. Mennesket utvikler seg i takt med naturen, seg selv og i fellesskap med samfunnet. Mennesket er ikke født med fornuft, men må tilegne seg den:

Der Mensch ist im Irrtum und in der Wahrheit, im Fallen und Wiederaufstehen Mensch, zwar ein schwaches Kind, aber doch ein Freigeborener; wenn noch nicht vernünftig, so doch einer besseren Vernunft fähig; wenn noch nicht zur Humanität gebildet, so doch zu ihr bildbar (Herder 1970: 7).

Det uferdige mennesket som begir seg ut på dannelsesveien, får en sentral rolle i en litterær sjanger i den tyske idealismen: Dannelsesromanen. Johann Wolfgang Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre* fra 1795/96 er lenge blitt lest som prototyp for denne sjangeren der en ung mann utvikler seg i samspillet med erfaringer og iboende egenskaper på sin vandring til et harmonisk individ. Hvorvidt Wilhelm Meister ender opp som ferdigdannet menneske problematiseres imens av en noe tvetydig instans i romanen, det såkalte ”tårnselskapet”. Tårnselskapet er et hemmelig selskap som gir ordre og oppdrag, og Wilhelm Meisters møte med dette selskapet underminerer synet på en harmonisk indre styrt dannelsesprosess i selve individet. Hvorvidt dette selskapet bidrar til dannelsen av Wilhelm Meister, er ikke avgjørende i denne sammenhengen, det interessante er selve etableringen av en utenforliggende instans som griper styrende inn i individets dannelsesprosess, motarbeider et

³⁰ Med innføringen av pc i alle norske skoler har imidlertid debatten om hvilken betydning teknologien skal ha i undervisningen, ført til flere vitenskapelige bidrag (for eksempel Ludvigsen, Østerud (ed.) (2000), Østerud (2009)) og utdanningspolitiske satsinger. (Jf. <http://itu.no>)

selvrealiserende dannelsesideal. Goethe-forskere fremhever derfor gjerne at det ikke er tårnselskapets betraktninger om dannelse alene som har betydning for romanens lykkelige slutt, men i like stor grad livets utforsigbare slumpetreff, og kjærligheten, som kan føre til et lykkelig liv:

Wilhelm lernt zwei Dinge in Bezug auf Bildung: Zum einen die Ausrichtung an der sozialen Dimension, zum anderen die Notwendigkeit, die Verantwortung für das eigene Handeln zu übernehmen. Zusätzlich lernt er aber auch, dass allein die Liebe ein Gelingen des Lebens garantieren kann. Der Begriff der 'Lehrjahre' steht also übergreifend für all das, was man über das Gelingen des Lebens lernen kann (Fischer 2004).

Med en slik differensiert lesning av *Wilhelm Meisters Lehrjahre* i bakhodet mister dette verket ikke sin posisjon som dannelsesromanens prototyp, snarere tvert imot, den styrker denne posisjonen ved å ha problematisert dannelsesprosjektet som en sammensatt og motsetningsfylt prosess istedenfor å fremstille en harmoniserende og idealiserende utviklingsvei.

Kort sammenfattet ser den tyske idealismens dannelsesbegrep ut til å omfatte både Kants opplysningsideal og utviklingstanken slik den formuleres hos Herder samt – mer sammensatt – hos Goethe. Mennesket går fra det uferdige, ufullkomne mot mer dannelse og humanitet ved å samhandle med sine indre prinsipper og verden utenfor. Dette dannelsesidealet bearbeides og endres i kjølvannet av en reartikulering av dannelsesbegrepet i verkene til for eksempel Wilhelm von Humboldt og senere Werner Jaeger. Humboldt utvikler reformplaner for utdanningsinstitusjonene der staten er tilrettelegger for dannelse uten å blande seg inn i den enkeltes selvrealiseringsprosjekt. Individets dannelse skjer ifølge Humboldt forut for inntreden i staten:

Daher müsste, meiner Meinung zufolge, die freieste, so wenig als möglich schon auf die bürgerlichen Verhältnisse gerichtete, Bildung des Menschen überall vorangehn. Der also gebildete Mensch müsste dann in den Staat treten und die Verfassung des Staats sich gleichsam an ihm prüfen (Humboldt 1841: 338).

Humboldts arbeid resulterte i grunnleggingen av et reformuniversitet i Berlin, et "Universitas litterarum" som skulle kombinere læring og forskning og slik tilrettelegge for en allsidig humanistisk dannelse. I de påfølgende tiårene oppsto det mange universiteter etter den samme humboldtske ideen.

Utover det å være et uttrykk for et tilstrebet ideal kan dannelsesbegrepet også romme historisk betingete justeringer som Werner Jagers verk *Paideia* vitner om (Jaeger 1989). Noe av det mest bemerkelsesverdige med Jaegers verk om den greske *paideia* er at den så direkte posisjonerer seg i samtidens dannelsesdebatt. I det første forordet til *Paideia* fra 1933 distanserer Jaeger seg forsiktig, men ettertrykkelig fra nasjonalsosialismen når han presiserer sin samtids forhold til humanismen: ”Dieses Problem ist heute brennender als je und besonders umstritten. Seine Lösung in der Gegenwart kann natürlich durch bloße geschichtliche Erkenntnis, wie sie in diesem Buche gesucht wird, nicht herbeigeführt werden, weil es sich dabei um uns selbst und nicht um die Griechen handelt” (Jaeger 1989: Vorwort).

Når man tar i betraktning at *Paideia* kom ut i 1933, må dette verket om det greske dannelsesidealet også leses som historisk dokument i en dannelsesdebatt som tvang seg frem med fornyet aktualitet etter 2. verdenskrig. En ungdomsgenerasjon som hadde vokst opp under nasjonalsosialismens doktriner, måtte så å si over natten avlæres et dannelsesideal som definerte seg gjennom rasebevissthet. Å besinne seg på den greske *paideia* var en måte å revurdere dannelsesbegrepet i etterkant av et diktatur som ideologisk hadde infiltrert oppdragelses- og utdanningssystemet.³¹ En dannelsessteoretiker som skriver seg inn i denne bokens virkningshistorie, er Wolfgang Klafki. Klafki beflitter seg på å utvikle en dialektisk fortolkning av dannelsens struktur ved hjelp av det han kaller for ”kategorial dannelse”. Tidligere dannelsessteorier deler Klafki inn i ”materiale” og ”formale” dannelsessteorier. De materiale teoriene kjennetegnes ved ”at de forsøker å bestemme dannelsens vesen ut fra en objektiv innholdsmessighet” (Klafki 2001: 178). De formale dannelsessteoriene deles inn i to grunnformer som Klafki betegner som henholdsvis funksjonelle og metodiske teorier. Mens den funksjonelle teorien fokuserer på ”forming, utvikling, modning og kroppslige, sjelelige og åndelige *krefter*”, betyr dannelse i den metodiske teorien ”at man tilegner seg og behersker tenkemåter, følelseskategorier og verdimålestokker, kort sagt de ’metodene’ som det unge mennesket kan bruke for å mestre den store mengden innhold når livssituasjonen krever det” (Ibid.: 179ff.).

Klafkis anliggende er ikke å lage en syntese av de ovennevnte dannelsessteoriene, men heller en dialektisk tilnærming som inkorporerer deres sentrale momenter. Slik sett dukker

³¹ Første bind av *Paideia* ble omarbeidet i 1936, og dette andre opplaget ble utgitt i uendret form i 1954, 1959 og 1973. Bind to kom ut første gang i 1944 og trykket opp i uendret form i 1954, 1959 og 1973 mens bind 3 kom ut i 1947 og senere utgitt uten endringer (1955, 1959, 1973).

både det materiale og formale aspektet opp i Klafkis nye dannelsesteori om ”kategorial dannelse”:

Dannelse vil si at en fysisk og en åndelig virkelighet har åpnet seg for et menneske – dette er det objektive eller materiale aspektet. Men det betyr samtidig at dette mennesket har åpnet seg for denne sin virkelighet – her er det subjektive eller formale aspektet i ”funksjonell” så vel som i ”metodisk” forstand (Ibid.: 192f.).

På den ene siden åpner innholdet seg i en så vel fysisk som åndelig virkelighet, på den andre siden åpner mennesket seg for dette innholdet – dannelse forstås altså som ”innbegrepet på prosesser” (Ibid.: 193). I norsk kontekst kan Erling Lars Dale, Svein Østerud, Lars Løvlie og Helge Jordheim nevnes som talsmenn for et dynamisk og foranderlig dannelsesbegrep (Dale 1990, Østerud 2007, Løvlie 2003, Jordheim 2008). Dette fremtrer eksempelvis i Jordheims definisjon av dannelsesbegrepet: ”Dannelse, vil jeg foreslå, er *kunnskap som kan forandre* – enten enkeltmenneskers liv eller samfunnet som helhet... Det er den individuelle tilegnelsen av kunnskap og utviklingen av livsverdener som danner grunnlaget for kollektive, samfunnsomveltende prosesser” (Jordheim 2008).

Et dynamisk dannelsesbegrep har det fortrinn at det kan forhandles og reforhandles i en aktuell kontekst. I et slikt perspektiv ligger dannelsesbegrepet tett opp til et annet begrep som preger den pedagogiske diskursen, *literacy*-begrepet. Selve literacy-debatten er omfattende og kontroversiell som det fremgår av ulike oversiktsartikler (Erstad 2005, Berge i: Matre (red.) 2006, Otnes (red.) 2009). Likevel nevnes den her i korthet for å presisere at det er problematisk å sette likhetstegn mellom *literacy* og *dannelse* når dannelsesbegrepet oppfattes som et dialektisk og dynamisk overordnet begrep.

Når forskningsdisiplinen ”literacy studies” betegnes som studiet av ”skriftkyndighet” og ”skriftkultur” (Berge i: Matre 2006), kan dette ses i sammenheng med en artikkel som Jack Goody i sin tid ga ut sammen med Ian Watt. Her diskuterer forfatterne hvilke konsekvenser skriftteknologien har fått for kunnskapsutviklingen og organiseringen av samfunnet. De hevder at skriften og skriftkulturen betinger vår måte å tenke på; skriften er en forutsetning for hvordan erfaringer bearbeides, utvikles og gjøres tilgjengelig i tekst, med andre ord, gis *form*. (Goody & Watt 1968: 67f.). Selv om denne noe ensidige fremstillingen av skriftkulturens rolle i samfunnet har blitt sterkt kritisert, er det mulig å lese den som en ytterliggående reformulering av Kants ”formaterte fornuft”: det lærde mennesket kan kun ved bruk av teknologi formatere, lagre og publisere tankene sine. I dette ligger det iboende et

ferdighets- og kompetanseaspekt. Teknologien må kunne mestres for at læring i vid betydning skal kunne skje. Det som Kant etterlyste på 1700-tallet, nemlig større fokus på det teknologiske aspektet i kunnskapsutviklingen, har således fått en renessanse i diskusjonen om literacy, kompetanse og dannelse.

Med innføringen av datateknologien i undervisningen har debatten om teknologiens rolle i forhold til å tilegne seg og mestre ny kunnskap blusset opp. Å bruke ny teknologi i en pedagogisk kontekst krever således også en bevisstgjøring om hvordan selve teknologien skal innlemmes i kunnskapsutviklingen som eget kompetanseområde. Dette forholdet gjenspeiles blant annet i begrepsbruken. Både ”mediekompetanse” og ”digital kompetanse” er sentrale begrep når digitale ferdighetene skal beskrives og vurderes (Erstad 2005). I denne sammenhengen må også Kathleen Tyners bidrag til kompetansedebatten nevnes. Hun opererer med en todeling som relaterer teknologiens instrumentelle ferdigheter (”tool literacies”) og teknologiens funksjonalitet til meningsskaping (”literacy of representation”) (Tyner 1998: 118ff.). Inndelingen i instrumentelle og funksjonelle ferdigheter fremstilles ikke som motsetning, men synliggjør hvordan delkompetansene utfyller hverandre i meningsskapingen. For å kunne lese, forstå og vurdere ulike medietekster, må en kunne beherske mediens instrumentelle, tekniske forutsetninger så vel som mediens kommunikasjonsformer.

I denne sammenhengen fremhever Svein Østerud et annet viktig aspekt ved literacy, nemlig konteksten. Ifølge ham må literacy også ses i forhold til den sosiale konteksten som er i endring og krever nye sosiale praksiser. Han definerer derfor literacy som et ”funksjonelt” så vel som ”dynamisk” begrep (Østerud, i: Vettenranta (red.) 2007: 51). ”Å være kompetent (”literate”) i en bestemt kultur innebærer ikke bare å kunne mestre kulturens redskaper, men også å være fortrolig med den sammensatte kulturelle konteksten den er vevet inn i” (Østerud, Skogseth 2008: 31).

Det kan synes som om literacybegrepet har fått en retorisk ekvivalent eller snarere en ”avløser” i kompetansebegrepet når en studerer OECDs DeSeCo-rapport (Definition and Selection of Competencies) så vel som Kunnskapsløftet LK06. Forfatterne av DeSeCo-rapporten forankrer sin forståelse av kompetanse i lokale og globale endringer: ”Die Menschen sollten über Schlüsselkompetenzen verfügen, die sie befähigen, sich an eine durch Wandel, Komplexität und wechselseitige Abhängigkeit gekennzeichnete Welt anzupassen” (OECD 2005: 9). Nøkkelpotensene deles inn i tre kategorier: Individet skal kunne bruke

medier og ”tools” interaktivt (for eksempel språk, teknologi), samarbeide med andre i heterogene grupper og, endelig, kunne handle selvstendig i en større kontekst (Ibid.: 7).

Denne forståelsen av kompetanse kan også spores i sentrale dokumenter tilknyttet Kunnskapsløftet. I ”Kultur for læring” beskrives kompetanse som ”hva man gjør og får til i møte med utfordringer” (St.meld. 30: 31). I Kunnskapsløftet formuleres det på bakgrunn av denne definisjonen fagspesifikke kompetansemål som innenfor hvert fag baseres på fem *grunnleggende ferdigheter*: ”å kunne uttrykke seg muntlig, å kunne uttrykke seg skriftlig, å kunne lese, å kunne regne, å kunne bruke digitale verktøy (Kunnskapsløftet LK06). I vår sammenheng er den femte ferdigheten interessant: å kunne bruke digitale verktøy. ”Å kunne bruke digitale verktøy” er en formulering som ifølge betraktningene ovenfor kan sies å romme både literacy-, kompetanse- og ferdighetsaspektene i en informasjonsteknologisk kontekst. ”Kunne bruke” uttrykker både en instrumentell og en funksjonell ferdighet (Tyner, op.cit.:118ff.) som viser at individet mestrer teknologien så vel som dens kontekstuelle anvendelse. Som jeg vil vise i analysen av bloggtekstene, er ”kunne”-aspektet i fagblogging mer sammensatt enn det å opprette selve bloggen som resultat av en teknisk ferdighet (s. 204f.). Funksjonaliteten er således tett forbundet med det instrumentalistiske ferdighetsaspektet i Kunnskapsløftets forståelse av digital kompetanse.

Kompetanse, og især digital kompetanse, er unektelig et sentralt begrep i enhver pedagogisk kontekst i dag. Den digitale kompetansens betydning skal på ingen måte underkjennes her, men snarere omformuleres til å uttrykke en holdning mer enn en ferdighet, slik Otnes formulerer det når hun velger uttrykket *å være digital* i stedet for et snevert instrumentalistisk kompetanse- eller literacybegrep. ”Å være digital”, skriver Otnes, ”er *ikke* en tilstand, det er ikke en legning, ei heller en sykdom.” Og, fortsetter hun, det ”kan muligens sies å være en holdning og en livsstil. I alle fall handler det om – enten det gjelder privatliv, yrkesliv eller skolehverdag – å ha et naturlig og *reflektert* (m.uth.) forhold til den digitale verden med dens redskaper og arenaer” (Otnes 2009: 11).

”Å være digital” er således mer enn å kunne søke på nettet, redigere et WORD-dokument eller oppdatere bloggen sin. Det er ”en ny måte *å handle på, å tenke på, å uttrykke seg på – å forholde seg til* verden på” (Ibid.). En slik forståelse er mer i tråd med en dannelsesstanke som Lars Løvlie beskriver som ”teknokulturell danning”: ”Jeg har en tese, og den er at danning i dag kan beskrives som grensesnitt – det som på engelsk så treffende heter interface. Grensesnittet er, som ordet sier, grense. Det dreier seg ikke først og fremst om

selvet eller kulturen, men om snittet der de møtes” (Løvlie 2003: 347). Forstått som grensesnitt utspiller dannelse seg altså i et interaktivt og interagerende rom slik DeSeCo beskriver handlingsrommet for de tre nøkkelkompetansene (OECD, op.cit.: 7). Men selve begrepet ”teknokulturell danning” har etter mitt skjønn tautologisk karakter ettersom det kulturelle aspektet allerede er iboende dannelsesbegrepet.

Innenfor denne avhandlingens dannelsesperspektiv legges det derfor et dannelsesbegrep til grunn som forsøker å forene Kants (og Goodys) bevissthet om skriftteknologiens fremtredende rolle med en dynamisk-dialektisk forståelse av dannelse slik den formuleres hos Klafki, Jordheim og Østerud. Inspirert av Løvlies grensesnitttenkning og presisering betegner jeg denne forståelsesrammen som *teknologisk dannelse*. Begrepet *teknologisk dannelse* fungerer på dette viset som ”basisindeks” for den teoretiske, metodiske og praktiske analysen av et refleksjonsbegrep som befinner seg i grensenettet mellom filosofi, retorikk og teknologi.

Den sentrale arenaen for dannelse er utdanningssinstitusjonene som siden antikken ble opprettet for å ”oppdra” den oppvoksende slekt (Ziehe, Stubenrauch 1982: 199f., Dale 1990: 47ff.). Oppdragelse og dannelse kan i denne sammenheng forstås som to komplementære konsepter i den pedagogiske diskursen for å forme unge mennesker til gagns samfunnsborgere. Realiseringen av de to konseptene har endret karakter siden den greske forestillingen om *paideia*. Det er ikke mitt anliggende å skissere denne endringsprosessen i sin historiske helhet, men så lenge avhandlingens forskningsobjekt er studentblogger skrevet i en konkret undervisningssammenheng, er det nødvendig å forankre bloggenes tilblivelsessituasjon i et avgrenset og for dette arbeidet relevant pedagogisk grunnsyn som også gir rom til det ovenfor definerte dynamiske dannelsesbegrepet. Det er heller ikke uten betydning at den konkrete undervisningssituasjonen i mitt prosjekt rommer et aspekt som den tyske pedagogen og psykologen Thomas Ziehe har beskjeftiget seg med siden 1975: Forholdet mellom ungdomskulturer og læringsinstitusjoner.

Særlig ett av Ziehes perspektiver har betydning for arbeidet mitt: Presiseringen og – i en viss grad rehabiliteringen – av det i hverdagspråket ikke fordomsfrie begrepet *narsissisme*. Narsissisme-begrepet kommer til å spille en betydelig rolle i analysen (Jf. s. 172). Men utover det trengs det en overordnet teoretisk klargjøring av narsissismebegrepets stilling i mitt prosjekt; jeg analyserer *tekster* mens Ziehe for sin del er opptatt av *ungdommers psyke*.

Narsissismebegrepet er i utgangspunktet et metapsykologisk begrep innenfor psykoanalysen (Ziehe, Stubenrauch 1982: 90ff.). I denne tradisjonen brukes narsissisme til å beskrive psykens dynamiske forskyvninger av energi. Individets selvopplevelse knyttes i den forbindelse til begrepsparet narsissistisk overskudd og underskudd. Ved narsissistisk underskudd har individet et intenst behov for selvbebreftelse gjennom andre og følelsen av utilstrekkelighet er stor. Narsissistisk overskudd derimot kjennetegnes av at oppfattelsen av selvverd er i balanse. De andre er ikke like viktige i individets selvbebreftelsesprosjekt, noe som fører til at individets søken etter selvbebreftelse anses som avsluttet (Ziehe, Stubenrauch 1982: 93). Innenfor vår skisserte dannelsesdiskurs som utmerkes av sin dynamiske karakter, kan dette narsissismebegrepet illustrere noen aspekter ved de psykiske prosessene som også er virksomme i "utviklingen av livsverdener" (Jordheim, op.cit.). Å skape seg en livsverden er således avhengig og betinget av både institusjonelle og individuelle faktorer.

Når jeg i analysen bruker narsissismebegrepet, er det imidlertid ikke i en streng psykoanalytisk forstand. Jeg henter narsissismebegrepet ut av individenes psyke og studerer dens tekstlige manifestasjoner i de konkrete bloggene. Dette gjøres i overensstemmelse med det Ziehe beskriver som "estetisk-narsissistiske uttrykksmidler" som svarer til spesifikke kommunikasjonsmønstre. Disse mønstrene kjennetegnes av emosjonalitet, subjektivitet og metakommunikasjon:

Emotionalität, indem die Subkultur stark expressive Kommunikation toleriert und auch fördert; Subjektivität, indem der Kommunikation über eigenes Erleben ein absoluter Vorrang vor sog. "sachlichen" Themen zukommt; Metakommunikation, indem man sich daran gewöhnt, eigenes Verhalten intersubjektiv zu interpretieren und zu kritisieren (Ziehe 1975: 192f.).

I den retoriske analysen overfører eller "poder" jeg disse kommunikasjonsmønstrene, som hos Ziehe forbindes med emosjonalitet, med egne opplevelser og erfaringer, og selvframstillingen som metakommunikasjon, til en analytisk modell.³² På denne måten plasseres også avhandlingens hovedanalyse gjennom narsissismebegrepet i en dynamisk dannelsesdiskurs hvis dannelsesbegrep utmerkes av den grunnleggende spenning som Klafki har vært toneangivende for.

Prosjektets andre hovedspor, det retoriske sporet, kan også ses i lys av dannelsesperspektivet. Den klassiske retorikkens formål var å gi samfunnsborgerne

³² "Pode" brukes her i Derridas forstand, jf. Derrida (2004: 89).

opplæring i talekunst: ”Samfunnsdannelse forutsetter retorikk” (Andersen 1995: 272). I den norske pedagogiske debatten i dag er retorikken i ferd med å få fornyet status som teori- og undervisningsfag: ”Retorisk teori får oss til å sjå etter andre ting, og spørje på andre måtar enn det pedagogisk teori gjer. Retorisk teori tydeleggjer språket si rolle i undervisninga” (Nyrnes 2004: 207). Retorikkens rolle i prosjektet kan derfor sies å ivareta to aspekter; for det første stiller den et begrepsapparat til rådighet som muliggjør både en teoretisk avklaring og en metodisk analyse av refleksjonsbegrepet. For det andre plasserer retorikken, i tråd med de ovennevnte betraktningene, denne avhandlingen i en dannelsesdiskurs som snarere kan betegnes som et kart over ulike dannelsesveier enn en normativ definisjon av hva dannelse ”bør” være (Jf. kap.5).

Spenningen i dannelsesbegrepet mellom formalt og dynamisk, resymerer langt på vei grunnlaget for denne avhandlingen hva pedagogisk teori angår. På grunn av sin iboende dialektiske og prosessuelle karakter har dette dannelsesbegrepet forutsetning og berettigelse til å ivareta en begrepslig spenning og dynamikk mellom norm og prosess som også vil gjenfinnes i senere deler av avhandlingen; i Hans-Georg Gadammers hermeneutikk og Jacques Derridas dekonstruksjon, i den retoriske diskusjonen av bloggen som problematisering av sjangerbegrepet og i bloggteknologiens stabile og ustabile karakter.

3.1.1 Refleksjonsbegrepets historie, første del

Det filosofiske refleksjonsbegrepet føres i de fleste begrephistoriske fremstillingene, som vi straks skal se, tilbake til skolastikken, nærmere bestemt til Thomas (Aquinas). Men allerede lenge før begrepet ”refleksjon” ble anvendt til å beskrive tankens tilbakeskuende bevegelse, gjorde man seg tanker om nettopp denne bevegelsen, som også kan betegnes som en søken etter erkjennelsens vesen. I dialogen *Charmides* spekulerer Sokrates på forholdet mellom besinnelse og erkjennelse. ”Altså den besinnelsesfulle mann – og han alene- erkjenner seg selv og er i stand til å utforske hva han selv faktisk vet og hva ikke [...] og det er å besinne seg og å erkjenne seg selv, og det er besinnelse: å vite hva man vet, og hva man ikke vet” (Platon 2004, bd. II: 32). Min hensikt er ikke å følge hele argumentasjonen til Platon, men jeg vil fremheve at selverkjennelse i form av besindighet har med en synsmåte, en særskilt optikk å gjøre. ”Erkjenne” kan på den ene siden leses som den intellektuelle aktiviteten som også det norske verbet ”erkjenne” betyr. Men på den andre siden artikulere det en synsmåte i

betydningen ”jeg kjenner deg igjen, jeg ser deg, jeg vet hvem du er”. Den ”besinnelsesfulle” iakttar seg selv og erkjenner seg selv som vitende eller uvitende. I dag ville en slik form for selverkjennelse kunne omtales med termen ”selvrefleksjon”, men dette begrepet skulle først dukke opp senere. Selv om Sokrates i nettopp denne dialogen ender i en apori om besinnelsens nytteverdi i erkjennelsesprosessen (Ibid.: 36ff.), er det nærliggende å si at erkjennelsens betraktning av seg selv er en omformulering av intellektets, fornuftens tilbakevending til sin egen aktivitet.

Det interessante med denne lille begrephistorien i denne forbindelse er at nyplatonikerne betegnet erkjennelsens tilbakevending til seg selv som *epistrofè*. ”Umkehr”, vending, tilbakevending kunne brukes konkret, som å gå tilbake, vende om, eller i overført religiøs betydning, å bli omvendt.

Ἐπιστρέφω, Epistréfo, umkehren. [...] Moralisch: zu einem umkehren, wieder gute Worte geben [...] und im N.T. brauchens die Apostel von dem Uebergange vom Heidenthum zum Christenthum, oder vom Aberglauben überhaupt zur vernünftigen Erkenntnis und Verehrung Gottes durch Tugend (Bahrtdt 1786: 269).

I den klassiske retorikken gjenfinner vi *epistréfo* (”å vende tilbake”) i den retoriske figuren *epifór*. Når det gjelder oversettelsesveien til denne figuren, er det interessant å se at den i middelalderens skolastiske vokabular oversettes til ”reditio” og ”conversio”, i betydningen ”Jeg går tilbake”, av *redire* (å gå tilbake) og ”conversio” av latin *convertere* (vende, snu). Thomas Aquinas bruker verbet ”redire” for å beskrive jegets besinnelse på seg selv: ”reditio in seipsam” – jeg går tilbake til meg selv. Hos Thomas, hevdes det gjerne, er man vitne til en begrepsblanding. Han bruker termene *reditio* og *reflexio* om hverandre. Det er ikke mitt poeng å tilskrive Thomas tittelen som historiens første refleksjonsfilosof, men det er ikke uinteressant at verbet *reflexio* i første person entall hos ham brukes i betydningen *reditio* (Ritter 1992, bd. 9: 396). Slik kan følgende tenkte eksempel, ”Jeg går tilbake til meg selv når jeg reflekterer,” oppsummere den påvirkningen Thomas’ begrepsblanding kom til å få på den senere refleksjonsdiskursen.

Med Thomas kobles refleksjonsbegrepet sammen med vår evne til å betrakte og vurdere oss selv – ikke ulik det René Descartes senere formulerer på følgende vis: ”Men hva er jeg da? Et tenkende, hva er det? Jo, det er noe som tviler, forstår, bekrefter, benekter, som vil, som ikke vil, som også innbilder seg, og som føler” (Descartes 1992: 31). Spørsmålet om hva dette jeg er, har i ettertiden ofte blitt betegnet med termen ”subjekt”. Nå kan det rent

begrephistorisk være misvisende å sette likhetstegn mellom Thomas' og Descartes' *ego* og det komplekse subjektsbegrepet som i dag er i alminnelig bruk, blant annet som betegnelsen på et selvstendig tenkende individ. Thomas' subjektsforståelse er førmoderne og preget av den aristoteliske oppfatningen som ser på et subjekt som materie eller, når det anvendes på mennesket, som bærer av dyder eller laster:

Wird der S.-Begriff auf den Menschen angewendet, spielt sich die Diskussion vor allem auf dem Gebiet der Habituslehre ab. Gefragt wird nach dem genauen Träger, also S. des jeweiligen Habitus (sei es Tugend oder Laster) bzw. der Leidenschaften (Ritter 1992, bd 10: 375).

En lignende betenkning kan vi anføre i Descartes' tilfelle ettersom heller ikke han bruker begrepet "subjekt" i moderne forstand, men snarere bestemmer subjektet som en bærer av "cogitationes", hvilket nettopp begrepet *res cogitans* tydeliggjør. Det er først Edmund Husserl som flere hundre år senere endegyldig gjør Descartes til subjektets filosof: "In der Tat, Descartes inauguriert eine völlig neuartige Philosophie: ihren gesamten Stil ändernd, nimmt sie eine radikale Wendung vom naiven Objektivismus zum transzendentalen Subjektivismus, der in immer neuen und doch immer unzulänglichen Versuchen auf eine notwendige Endgestalt hinzustreben scheint" (Husserl 1963: 46). Dette er i parentes bemerket ikke stedet for å diskutere problemene som hefter ved dette terminologiske grepet hos Husserl, og jeg følger derfor for enkelthets skyld den nyere tradisjonen og omtaler Descartes' *ego* som et subjekt.

Hos Descartes danner tvilen selve grunnlaget i tankesystemet. "Et tenkende" eller en "tenkende ting", slik ser Descartes seg selv. Den siste tvilen i hans bevissthet gir ham sikker kunnskap, kunnskap om at han som tenkende individ, som subjekt eksisterer. Subjektet som *res cogitans* bruker tanken til å forme kunnskap:

Jeg går altså ut fra at alle de ting som jeg ser, er usanne. Jeg forutsetter at intet noensinne har vært til av det som min upålitelige hukommelse fremstiller for meg. Jeg tenker meg at jeg ikke har sanser, at legeme, skikkelse, utstrekning, bevegelse og sted ikke er annet enn kimærer. Hva blir da igjen som sant? Kanskje ikke annet enn dette: at intet er sikkert (Descartes, op.cit.: 29).

Slik kommer Descartes frem til at det eneste som kan motstå denne tvilen, er subjektets tvil: "Endelig kommer jeg nu, efter å ha overveiet alt nøye, til å fastslå at dette utsagn: *jeg er*, eller *jeg eksisterer* (*ego sum, ego existo*), nødvendigvis er sant hver gang jeg uttaler det eller begriper det i min ånd" (Ibid.: 39).

Refleksjon som tvilstenkning blir hos Descartes sterkt knyttet til subjektets eksistens og evne til å komme frem til erkjennelse. Tvilen fører Descartes inn i et stummende mørke, en nærmest religiøs tvilstilstand, som har sitt opphav i en listig og ond ånd som har prøvd å innbille ham at all tidligere erfaring av virkeligheten er illusjoner. Han føler seg som en "fange som i søvne nyder en innbildt frihet, frykter for å våkne når han har begynt å ane at friheten kun er en drøm" (Ibid.: 27). Det eneste som kan motstå denne bedrageren, er selve fornuften: "Slik vil jeg befeste min ånd så godt mot denne store bedrageres list, at hvor mektig og listig han enn er, *vil han ikke føre meg bak lyset*" (Ibid. m.uth.). Lysmetaforene spiller her (som i avhandlingen min for øvrig) en helt sentral rolle (tidligere i slutten av første meditasjon har tvilen ført Descartes ut i et stummende mørke). *Å føre jeget bak lyset* og slik etterlate det i mørket er måten bedrageren prøver å narre "subjektet" på. Men Descartes' ego lar seg ikke "føre bak lyset", lyset fremstår som et bilde på fornuften og vekker tanken om "at en eller annen ond ånd som på samme tid er allmechtig og svikefull, har anvendt all sin flid på å bedra meg" (Ibid.). Den som tenker en slik tanke, kan ifølge Descartes bare være sikker på én ting: "Jeg er da altså nøyaktig talt bare noe tenkende (*res cogitans*), det vil si: ånd, eller sjel, eller intellekt eller fornuft, ord hvis betydning tidligere var meg ukjent" (Ibid.: 30). Lyset reflekteres og refrakteres – brytes – fra fornuften i det tvilende subjektet. Det tenkende subjektet er seg bevisst dette virkelighetstapet som alltid følger refleksjon og refraksjon. Dette forholdet gjenspeiles også i en annen av Descartes' lys- og synsmetaforer: "selvinnlysende" (evident). Slik etablerer Descartes en plattform der subjektet danner grunnlaget for å forstå verdenen.

Hos John Locke og David Hume erstattes det cartesianske subjektet av en kunnskapssamlende bevissthet, en bevissthet som mottar og samler sanseinntrykk og bearbejder dem. Lockes utgangspunkt er en bevissthet eller forstand som er like ubeskrevet som et hvitt papir, "void of all characters, without any *ideas*" (Locke 2001: 73).³³ Påtrengende for Locke er å finne ut hvordan den tomme, "umøblerte" bevisstheten blir innredet, på hvilken måte ideene tar bolig i bevisstheten: "How comes it to be furnished? [...] Whence has it all the materials of reason and knowledge?" (Ibid.: 73). Svaret kan ifølge Locke gis med ett ord: "*experience*". Subjektet erfarer på to måter: På den ene siden erfarer subjektet materielle ting, "objects of sensation" (Ibid.: 74). På den andre, og i denne

³³ Forestillingen om den umøblerte forstanden (*tabula rasa*) har et forelegg i Platons dialog *Theaitetos*, som jeg vil studere nærmere i det teknologiske sporet (s. 134).

konteksten interessante, siden tilskrives kilden til ideene "every man ... wholly in himself" (Ibid.) idet enhver "reflekterer" over bevissthetens egne operasjoner. Denne tankeoperasjonen kaller Locke refleksjon, og han fortsetter: "the objects of *REFLECTION*, are, to me, the only originals, from whence all our ideas take their beginnings" (Ibid.). Operasjonsbegrepet definerer Locke i vid betydning: "The term *operations* here, I use in a large sense, as comprehending not barely the actions of the mind about its ideas, but some sort of passions arising sometimes from them, such as is the satisfaction or uneasiness arising from any thought" (Ibid.). Hos Locke er det dermed gjennom erfaring at kunnskap dannes og forstanden fylles: *Sensation* (av den ytre verden) og *reflection* (bevissthetens operasjoner) er de eneste kildene til kunnskap.

En todeling mellom sansning og refleksjon finnes også hos David Hume, men med et tydeligere avhengighetsforhold mellom iakttakelsene (sansene hos Locke) og erfaringen (refleksjonen hos Locke). Ifølge Hume medfører erfaringen, som er den syntetiske bearbeidelsen av iakttakelsene, forventninger som innebærer at man i høy grad forutsetter bestemte sammenhenger mellom begivenheter (såkalte årsaksforhold). Og begivenhetene møter en gjennom sansene, som Hume deler i to "styrkeklasser":

All the perceptions of the human mind resolve themselves into two distinct kinds, which I shall call IMPRESSIONS and IDEAS. The difference betwixt these consists in the degrees of force and liveliness, with which they strike upon the mind, and make their way into our thought or consciousness (Hume 1999: 9).

Inntrykkene kjennetegnes ved umiddelbar og ufiltrert kraft gjennom den direkte påvirkningen av sansene. "Those perceptions, which enter with most force and violence, we may name impressions: and under this name I comprehend all our sensations, passions and emotions, as they make their first appearance in the soul" (Ibid.: 9). Ideene derimot er avbildninger av de første umiddelbare inntrykkene. "By ideas I mean the faint images of these in thinking and reasoning; such as, for instance, are all the perceptions excited by the present discourse, excepting only those which arise from the sight and touch, and excepting the immediate pleasure or uneasiness it may occasion" (Ibid.). Disse svekkete avbildningene ("faint images") er resultatet av refleksjonen i dens opprinnelige tilbake-kastende betydning. "The one seems to be in a manner the reflexion of the other; so that all the perceptions of the mind are double, and appear both as impressions and ideas" (Ibid.: 10).

Det er altså sanseintrykkene som reflekteres i bevisstheten, både som inntrykk og ideer. Dermed blir det en direkte forbindelse mellom forestillingen (ideen) og den utenforliggende virkeligheten. Persepsjonens inntrykk gir opphav til en tilsvarende idé, om enn svakere enn inntrykket ("faint images"). Hume drøfter et problem i denne speilingsteorien. Hvordan kan jeg forestille meg noe jeg aldri har sett?

I can imagine to myself such a city as the New Jerusalem, whose pavement is gold and walls are rubies, tho' I never saw any such. I have seen Paris; but shall I affirm I can form such an idea of that city, as will perfectly represent all its streets and houses in their real and just proportions? (Ibid.).

For å forklare denne type forestillinger innfører Hume begrepene *komplekse inntrykk* og *komplekse ideer* i tillegg til *enkle inntrykk* og *enkle ideer*. Mennesket kan sette sammen *enkle ideer* til komplekse, og slik vil det være mulig å forestille seg noe en aldri har sett.

Avgjørende for dette resonnementet er forholdet mellom inntrykk og idé. Det er nemlig årsaksbetinget: Enkle inntrykk går alltid forut for de korresponderende ideene, men ikke omvendt. En kan ikke tenke seg smaken "bittert" uten å ha knyttet den til en smaksopplevelse av noe som smaker bitter, for eksempel en grapefrukt. "The constant conjunction of our resembling perceptions, is a convincing proof, that the one are the causes of the other; and this priority of the impressions is an equal proof, that our impressions are the causes of our ideas, not our ideas of our impressions" (Ibid.: 11). Etter ideenes første passive tilblivelse som speilende, tilbakekastende virkning av inntrykkene kan disse første ordens ideer gi opphav til "impressions of reflexion", det vil si ideer på et annet, høyere nivå:

An impression first strikes upon the senses, and makes us perceive heat or cold, thirst or hunger, pleasure or pain of some kind or other. Of this impression there is a copy taken by the mind, which remains after the impression ceases; and this we call an idea. This idea of pleasure or pain, when it returns upon the soul, produces the new impressions of desire and aversion, hope and fear, which may properly be called impressions of reflexion, because derived from it. These again are copied by the memory and imagination, and become ideas; which perhaps in their turn give rise to other impressions and ideas (Ibid.: 13).

Refleksjon hos Hume kan altså beskrives som et forløp der inntrykk produserer et sett med ideer som igjen gir opphav til ideer på et annet nivå. Viktig i denne sammenhengen er forholdet mellom inntrykkene og ideene som uttrykker et speilingsforhold, ikke ulikt det som er forutsetningen for optikkens beskrivelse av refleksjon. Men i stedet for et reflekterende

stoff, som et speil eller vann, er det bevisstheten. Kort sagt, hos Locke reflekteres indre sansninger og hos Hume ideer.

3.1.2 Refleksjonsbegrepets historie, annen del

Det refleksjonsbegrepet vi har diskutert så langt, er enten forankret i sjelens tenkeevne (Descartes) eller i bevissthetens automatiserte refleksjonsprosesser som ”fyller” forstanden med kunnskap og dermed bidrar til kunnskapsdannelse (Locke og Hume). Å forstå verden og få kunnskap om den er hos de tre filosofene jeg har sett på subjektets anliggende. I og med Georg Wilhelm Friedrich Hegel forskyves fokuset – refleksjonsbegrepet historiseres og rykkes dermed nærmere et annet sentralt begrep, erfaring.

Hegels utgangspunkt er at det alltid går noe forut for refleksjonen – det har ”hendt” noe før det kan reflekteres over det hendte, og det kan gjøres til erfaring. Med utgangspunktet i bevisstheten som vet *noe*, beskriver Hegel dette ”noe” som gjenstandens doble natur: ”Das Bewußtsein weiß *etwas*, dieser Gegenstand ist das Wesen oder das *Ansich*; er ist aber auch für das Bewußtsein das *Ansich*; damit tritt die Zweideutigkeit dieses Wahren ein” (Hegel 1952: 73). Bevissthetens kunnskap om en gjenstand eksisterer altså på to måter – som bevissthet for seg selv (*Ansich*) og som bevissthet om seg selv (*Für-es-sein dieses Ansich*). Den første gjenstanden (das *Ansich*) går over fra å være en gjenstand til å bli en ”forestilling” om gjenstanden (*Für-es-sein dieses Ansich*):

Der letztere scheint zunächst nur die Reflexion des Bewußtseins in sich selbst zu sein, ein Vorstellen, nicht eines Gegenstandes, sondern nur seines Wissens von jenem ersten. Allein wie vorhin gezeigt worden, ändert sich ihm dabei der erste Gegenstand; er hört auf, das *Ansich* zu sein, und wird ihm zu einem solchen, der nur *für es* das *Ansich* ist (Ibid.).

Gjennom refleksjon erfarer bevisstheten virkeligheten, gjenstanden, ”*Ansich*”. Kunnskapen om gjenstanden fører imidlertid til at gjenstanden opphører å være ”*ansich*”. Hegel fremhever at det er ”Wissen” om gjenstanden, med andre ord refleksjon over den første, opprinnelige gjenstanden, som er grunnen til at gjenstanden endrer karakter, den blir rett og slett en ny gjenstand: ”... somit aber ist dann dies: das *Für-es-sein dieses Ansich*, das Wahre, das heißt aber, dies ist das *Wesen*, oder sein *Gegenstand*. Dieser neue Gegenstand enthält die Nichtigkeit des ersten, er ist die über ihn gemachte Erfahrung” (Ibid.). ”Die Nichtigkeit des ersten” kan vi forstå som en slags tilintetgjørelse av virkelighetens gjenstand som eksisterer

uavhengig av bevisstheten. I og med bevissthetens evne til å reflektere og forestille seg noe, erstattes og ytterliggjøres den opprinnelige gjenstanden av og gjennom erfaring. Refleksjon er dermed en integrert prosess i bevisstheten som kobles både til erfaring og kunnskap ("Wissen").

En for dette avhandlingsarbeidet avgjørende dimensjon ved Hegels refleksjonsbegrep er at det er direkte knyttet til kunnskapstilegnelse og dermed også til et enfatisk begrep om kunnskap. Ifølge Hegel er refleksjon en dialektisk bevegelse som fører frem til kunnskap om den reflekterte gjenstanden (*der neue wahre Gegenstand*). Denne prosessen omtaler han som *erfaring*: "Diese *dialektische* Bewegung, welche das Bewusstsein an ihm selbst, sowohl an seinem Wissen als an seinem Gegenstände ausübt, *insofern ihm der neue wahre Gegenstand* daraus *entspringt*, ist eigentlich dasjenige, was *Erfahrung* genannt wird" (Ibid.: 73).

Innenfor hermeneutikken henger kunnskapsdannelse, erfaring og refleksjon nøye sammen med to andre begrep, forståelse og tolkning. Hos Friedrich Schleiermacher, som gjerne betegnes som den moderne hermeneutikkens far ved å ha gjort den snevre bibeltolkningen til en allmenn tekstfortolkning, legges grunnlaget for en fortolknings teori som har fått stor betydning.³⁴ For å forstå en tekst i Schleiermachers forstand, må leseren plassere seg selv i tekstens og forfatterens historiske og språklige kontekst: "Eine Hauptsache beim Interpretieren [sic] ist daß man im Stande sein muß aus seiner eigenen Gesinnung herauszugehen in die des Schriftstellers" (Schleiermacher 1959: 32). Leserens må rett og slett ha evnen til å tre ut av sitt sinn, sin bevissthet ("Gesinnung") og innlate seg på å leve seg inn i forfatteren og samtiden hans. Schleiermacher ønsker slik å etablere et hermeneutisk grunnlag og en fortolkningspraksis som motvirker misforståelser i leseprosessen (Ibid.: 86), og som har som mål å komme frem til en forståelse av teksten som selv forfatteren ikke alltid har sett for seg:

Die Aufgabe ist auch so auszudrücken "die Rede zuerst eben so gut und dann besser zu verstehen als ihr Urheber[...]. Denn weil wir keine unmittelbare Kenntniß dessen haben, was in ihm ist, so müssen wir vieles zum Bew[ußtsein] zu bringen suchen was ihm unbewußt bleiben kann außer sofern er selbst reflectirend sein eigener Leser wird. Auf der objectiven Seite hat er auch hier keine anderen Data als wir (Ibid.: 87f.).

Schleiermachers teoretiske betraktninger om den hermeneutiske fortolkningspraksis har vært banebrytende i den forstand at hermeneutikken fant sin plass utenfor teologien, ikke minst

³⁴ "Die Hermeneutik als Kunst des Verstehens existirt [sic] noch nicht allgemein, sondern nur mehrere specielle Hermeneutiken." (Schleiermacher 1959: 79).

ved å gi leseren like stort handlingsrom som forfatteren i fortolkningsprosessen. Hvordan dette hermeneutiske grunnlaget er blitt videreutviklet, vil jeg komme inn på i det følgende.

3.1.3 Hans-Georg Gadammers *Wahrheit und Methode*

Gadamer har problematisert den harmoniserende fortolknings teorien til Schleiermacher ved å påvise at det er en illusjon at leseren kan ta bolig i en forfatter og slik gjenspeile i leseakten det som forfatteren ønsket å si. Selv om leseren og forfatteren ikke kan smelte sammen i en felles bevissthet, kan en kanskje hevde at leserens ønske om å forstå teksten og meningen med teksten er selve drivkraften i fortolkningsprosessen. Jeg vil nærme meg dette metodiske behovet ved å se nærmere på utdrag av Gadammers *Wahrheit und Methode* (Gadamer 1990). Det jeg ønsker å vise, er hvordan en metodisk fortolknings praksis også kan bidra til en begrepsavklaring av refleksjonsbegrepet.

I *Wahrheit und Methode* videreutvikler Gadamer Hegels erfaringsbegrep. Gadamer mener at erfaring i Hegels forstand blir noe absolutt idet alt som var ukjent og fremmed, skulle absorberes og forenes gjennom den dialektiske refleksjonsprosessen. For Gadamer er det ikke nok at bevisstheten gjør nye gjenstander ”til sitt” eller sin eiendom (tysk ”besitzen”): ”Wenn man eine Erfahrung gemacht hat, so heisst das, man besitzt sie” (Gadamer 1990: 359). Derfor omformulerer han den hegelske dialektiske bevegelsen: Erfaringens dialektikk kjennetegnes ikke av et avsluttende kunnskapsbegrep (”in einem abschließenden Wissen” (Ibid.: 361)), men av erfaringens åpning mot nye horisonter.³⁵ Det utkrystalliserer seg dermed hos Gadamer en foreløpig begrepsavklaring av hva som kjennetegner refleksjon i en slik hermeneutisk vinkling: Refleksjon er en dialektisk bevegelse i bevisstheten som fører til nye horisonter, og dermed ny erfaring og kunnskap.

Gadamer baserer dette åpne og uavsluttede erfaringsbegrepet på omtalen om ”spørsmålets struktur”, for uten å spørre, gjør man ingen erfaring. ”Man macht keine Erfahrungen ohne die Aktivität des Fragens” (Ibid.: 368). Å stille spørsmål forutsetter en annen som kan svare på spørsmålet en stiller, og når den andre er en tekst, kan den hermeneutiske tolkningspraksisen karakteriseres som en skriftlig dialog eller ”ein In-das-

³⁵ ”Horizont ist der Gesichtskreis, der all das umfasst und umschliesst, was von einem Punkte aus sichtbar ist” (Gadamer 1990: 307).

Gesprächkommen mit dem Text.”³⁶ Som samtalepartner og gjenstand for fortolkning (“Auslegung”)³⁷ stiller teksten et spørsmål og utfordrer dermed leserens erfaringshorisont. Å svare på tekstens spørsmål blir det samme som å forstå teksten: ”Daß ein überlieferter Text Gegenstand der Auslegung wird, heißt bereits, daß er eine Frage an den Interpreten stellt. Auslegung enthält insofern stets den Wesensbezug auf die Frage, die einem gestellt ist. Einen Text verstehen, heißt diese Frage verstehen” (Ibid.: 375). Samtidig kan teksten forstås som et svar på tidligere stilte spørsmål. Når leseren vil forstå teksten, må han derfor innlate seg på spørsmålet som teksten stiller og spørsmålet, henholdsvis spørsmålene som teksten er et svar på. Disse spørsmålene utgjør tekstens ”Fragehorizont”, som kort kan beskrives som den horisonten som er rammen for tekstens betydning. Leserens vil kunne oppdage flere spørsmål innenfor denne særskilte horisonten som teksten ikke svarer på, like fullt får teksten først sin mening når leseren forstår hele spørsmålshorisonten: ”Man versteht den Text ja nur in seinem Sinn, indem man den Fragehorizont gewinnt, der als solcher notwendigerweise auch andere mögliche Antworten umfasst” (Ibid.: 375). Det er først idet leseren forstår at tekstens spørsmålshorisont også kunne ha generert andre tekster, at han til fulle kan forstå tekstens betydning.

Selv om Gadamer's tolkningspraksis skiller seg fra Hegel's monologiske refleksjonsprosess ved å ville føre en ”virkelig” samtale med teksten, holder han fast ved dialektikken som en grunnleggende spørsmålsstruktur: ”Die Kunst des Fragens ist die Kunst des Weiterfragens, d.h. aber sie ist die Kunst des Denkens. Sie heißt Dialektik, denn sie ist die Kunst, ein wirkliches Gespräch zu führen” (Ibid.: 372).

Kunsten å spørre er i Hegel's forstand en dialektisk refleksjonsprosess som foregår i subjektet, men Gadamer går et skritt videre. Han åpner for en dialektisk fortolkningspraksis mellom subjektet og teksten i den *virkelige samtalen*: ”Hegel's Dialektik ist ein Monolog des Denkens, der vorgängig leisten möchte, was in jedem echten Gespräch nach und nach reift” (Ibid.: 375). Med et tilbakeblikk på Hegel's dialektiske refleksjonsprosess ser vi at hermeneutikken i like stor grad er basert på dialektikken som refleksjonsprosess, men med en utvidelse av det hegel'ske erfaringsbegrepet, som var en innestengt tankebevegelse i

³⁶ Gadamer viser her til Platons dialoger som forbilde for skriftlige samtaler (Ibid.: 374).

³⁷ Gadamer skiller mellom utlegning og fortolkning, det vil si ”Auslegung” og ”Interpretation”. Dette skillet er, så langt jeg har klart å bringe på det rene, ikke begrepslig opparbeidet i den norske Gadamer-resepsjon (se *Hermeneutisk lesebok* (Lægneid, Skorgen (red.) 2001) som ikke er konsekvent på dette punktet). I samsvar med norsk språkpraksis har jeg derfor valgt å bruke ”fortolkning” til å oversette ”Auslegung”, men da nettopp i Gadamer's forstand av termen.

bevisstheten. Gadamer ser selv likheten mellom Hegels og hermeneutikkens dialektikk når han beskriver den som *spekulativ*, nettopp som speilingsforhold: "Im Anschluß an einen bei Hegel nachweisbaren Sprachgebrauch nennen wir das Gemeinsame zwischen der metaphysischen und der hermeneutischen Dialektik das *Spekulative*. Spekulativ heißt hier das Verhältnis des Spiegeln" (Ibid.: 469). Når noe speiler seg i noe annet, blir bildet kastet tilbake; det som speiles synes å eksistere to ganger: "Es ist wie eine Verdoppelung, die doch nur die Existenz von einem ist" (Ibid: 470). I filosofien på 1800-tallet var det ikke uvanlig å betegne noen eller en tanke som "spekulativ", det vil si "avspeilende" (av "speculum" som betyr speil). Det er i denne tradisjonen og i forlengelse av Hegel at Gadamer i det følgende utvikler sin forestilling om det spekulative som uttrykkelig forankres i det opprinnelige speilingsfenomenet.

Spekulativ ist jemand, der sich nicht unmittelbar der Handfestigkeit der Erscheinungen oder dem Gemeinten in seiner fixen Bestimmtheit überlässt, sondern zu reflektieren weiß – hegelisch gesprochen: wer das Ansich als ein Fürmich erkennt. Und ein Gedanke ist spekulativ, wenn sich das in ihm ausgesagte Verhältnis nicht als die eindeutige Zusprechung einer Bestimmung zu einem Subjekt, einer Eigenschaft zu einem gegebenen Ding denken lässt, sondern als ein Spiegelverhältnis gedacht werden muß, in dem das Spiegeln selber nichts als die reine Erscheinung des Gespiegelten ist, wie das Eine das Eine des Anderen und das Andere das Andere des Einen ist (Ibid.).

Å forholde seg spekulativt er da å utvise en form for skepsis overfor det som synes å fremstå med fastsatt bestemthet ("fixe Bestimmtheit"). En spekulativ person vet å reflektere; han har evnen til å tilegne seg kunnskap gjennom erfaring. Den spekulative tanken ser også ut til å forholde seg, om enn ikke med skepsis, så med tilbakeholdenhet til å kunne uttrykke entydighet mellom gjenstanden og dens språklige uttrykk. Denne tilbakeholdenheten er ikke ment som beskjedenhet, men beskriver snarere språkets spekulative karakter som et sted der ordenes endelige betydninger viser sin utilstrekkelighet overfor det mente: "Spekulativ ist ein solcher Vollzug, sofern die endlichen Möglichkeiten des Wortes dem gemeinten Sinn wie einer Richtung ins Unendliche zugeordnet sind" (Ibid.: 473). Det spekulative kan dermed betraktes som en forutsetning for mening og forståelse "als Vollzug von Sinn, als Geschehen der Rede, der Verständigung, des Verstehens" (Ibid.). Å formulere mening og å gjøre seg forstått innbefatter ifølge Gadamer også å få frem det usagte. Det spekulative språket avbilder ikke det som er, men uttrykker et forhold til det som er:

Wer in dieser Weise spricht, mag nur die gewöhnlichsten und gewohntesten Worte gebrauchen und vermag doch eben dadurch zur Sprache zu bringen, was ungesagt ist und zu sagen ist. Insofern verhält sich, wer spricht, spekulativ, als seine Worte nicht Seiendes abbilden, sondern ein Verhältnis zum Ganzen des Seins aussprechen und zur Sprache kommen lassen (Ibid.).

Den språklige hendelsen i betydningen det *spekulative* står sentralt i Gadammers fremstilling av den hermeneutiske erfaringen. Den som snakker, forholder seg spekulativt: En bruker vanlige ord ("die gewöhnlichsten und gewohntesten Worte") og får likevel uttrykt det usagte i betydningen det ennå ikke artikulerte – ikke ved ren avbildning, men i forholdet til *det som er* ("zum Ganzen des Seins") som altså ligger implisitt i det som er sagt.³⁸ Det spekulative i språket, som riktignok tar utgangspunkt i den hegelske refleksjonsprosessen, utvider den hermeneutiske erfaringen til også å gjelde spørsmål-svar-dialektikken: "Sofern die hermeneutische Erfahrung ein sprachliches Geschehen enthält, das der dialektischen Darstellung bei Hegel entspricht, gewinnt auch sie an einer Dialektik teil, nämlich der obenentwickelten Dialektik von Frage und Antwort" (Ibid.: 475).³⁹ Formålet blir slik å få teksten til å si det den ikke umiddelbart artikulerer.

Ettersom han fokuserer og retter blikket på den Andre (teksten) i fortolkningsprosessen og på språkets spekulative dialektikk (forholdet mellom spørsmål og svar), kan man anse Gadammers tolkningspraksis som *dialogisk refleksjon*, og den foreløpige begrepsavklaringen kan modifiseres og formuleres som hypotetisk definisjon: Refleksjon er en dialektisk og spekulativ prosess i bevisstheten som i et dialogisk møte med en tekst fører til ny erfaring og kunnskap. Når jeg på den ene siden betegner refleksjonsprosessen som dialektisk, har det sin bakgrunn i Hegels og Gadammers forståelse av bevissthetens tankeformer og -bevegelser. På den andre siden har jeg valgt å fremheve det spekulative for å forankre refleksjonsarbeidet i språket i Gadammers forstand og for å fremheve det produktive elementet i hermeneutikken. De to ovennevnte egenskapene, dialektisk og spekulativ, er ikke ment som merkelapper for "god refleksjon", men de karakteriserer et for denne avhandlingen sentralt anliggende: Å synliggjøre refleksjonens dialektiske karakter gjennom og i språket, som igjen kan sies å være et møte med" teksten" i Gadammers forstand av begrepet.

³⁸ Et forhold som også står sentralt i den semiotiske tradisjonen (Saussure, Wittgenstein, den "språklige vending"), men som her behandles i den hermeneutiske konteksten og senere i kapitlet utfordres av Derrida.

³⁹ Her viser Gadamer i en fotnote til side 375ff. der han diskuterer spørsmålet og svarets logikk. (Gadamer 1990).

Denne gjennomgangen har vist at begrepet *refleksjon*, med dets metaforiske opprinnelse i optikken, må, om den nå skal kunne forstås som kunnskapsfrembringende metode i en hermeneutisk tradisjon, begripes som det som holder den dialektiske prosessen mellom bevisstheten og teksten i gang. Og man kan her legge merke til at den optiske analogien gjenfinnes i tankens ”speilende” bevegelse i spekulasjonen. Slik blir refleksjonen som prosess utgangspunktet for erfaringsdannelse og forståelse. Når refleksjon blir grenseoverskridende, kan den imens komme til å utfordre hermeneutikkens grunnleggende tanke om at ethvert forsøk på å forstå forutsetter i det minste den prinsipielle muligheten for en felles meningsdannelse. Som sådan, eksplisitt eller ikke, settes dette som mål og formål, eller sågar regulativt prinsipp, for den hermeneutiske aktiviteten. Det betyr endelig at den felles meningsdannelsen langt på vei blir et normativt mål som strukturerer kunnskapstilegnelsen som sådan, men som dermed også regulerer og normativiserer den. Gadameres forestilling om horisontsammensmelting antyder slik at selv om det finnes ulike forståelseshorisont, så skal enhver utveksling mellom disse, forstått som fortolkningsprosesser, rent prinsipielt føre i retning av en felles forståelse og dermed også gi en mening som både er enhetlig og helhetlig. Kritikere har imidlertid slått ned på dette punktet og understreket at det her finnes et sted hvor den hermeneutiske prosessen synes å stoppe opp og lukke seg om seg selv ved å slå over fra en rent deskriptiv og analytisk beskrivelse av refleksjonsprosessen til en normativ en. I det følgende vil jeg forfølge denne kritikken ved å ta utgangspunkt i et møte mellom Gadamer og Jacques Derrida i 1981 og trekke inn noen synspunkter fra noen av Derridas sentrale skrifter (Derrida 2004).

3.1.4 Jacques Derrida og hans ”motrefleksjoner”

I april 1981 møtes Gadamer og Derrida for første gang i Paris. Anledningen for dette møtet er et symposium som arrangeres med utgangspunkt i Gadameres ”Text und Interpretation”. ”Text und Interpretation” er også Gadameres formelle bidrag på symposiet i Paris, og denne teksten er i all hovedsak et overblikk over hermeneutikkens utvikling og anvendelsesområder. Men den er også en stillingtagen til den franske scenen, især møtet med Derrida som Gadamer betegner som ”eine echte Herausforderung” (Gadamer 1986: 333).

For å kunne sette Derridas senere reaksjon på Gadameres foredrag i sitt rette lys, vil jeg kort skissere hvordan Gadamer tok imot den franske utfordringen, og hvilke momenter han

synes er utfordrende eller til og med problematiske i Derridas tenkning. Det er særlig ett moment som utkrystalliserer seg som vanskelig i Gadamer's fremstilling: Derridas tolkning av Nietzsches og Heideggers forhold til metafysikken. Gadamer kan ikke følge Derrida som hevder at Nietzsche er mer radikal enn Heidegger. Ifølge Gadamer ser Derrida på Nietzsche som en som i motsetning til Heidegger har overvunnet metafysikken. "Er [Nietzsche] sei vielmehr die Überwindung der Metaphysik, in der Heidegger befangen bleibe, wenn er nach dem Sein, nach dem Sinn von Sein wie nach einem aufzufindenden Logos frage" (Ibid.: 333). Derrida synes derfor at Nietzsche går lenger enn Heidegger, for han "forankrer ikke betydningsdannelsen i en forutbestemt logos, men setter den i maktviljens tjeneste ("Sein Begriff der Interpretation meine nicht die Auffindung eines vorhandenen Sinnes, sondern die Setzung von Sinn im Dienst des Willens zur Macht", Ibid.: 333). Gadamer på sin side oppfatter Heideggers grep for å komme seg "hinsides" metafysikkens språk, nemlig hans særegne halvveis poetiske skrivemåte, som mer radikalt enn det man finner hos Nietzsche:

Nun ist klar, daß der späte Heidegger selber, um der Sprache der Metaphysik zu entgehen, seine halbpoetische Sondersprache entwickelte, die von Versuch zu Versuch eine neue scheint und einen vor die Aufgabe stellt, für sich selber ständig als ein Übersetzer dieser Sprache tätig zu werden [...] Es ist die Aufgabe des 'Verstehens' (Ibid.: 333).

Gadamer påpeker videre at Heidegger gjennom sin særegne skrivestil problematiserer selve tolkningssituasjonen og utfordrer enhver leser, noe Gadamer er seg bevisst når han innrømmer sin egen forutinntatthet i møte med Heideggers tekster ("wie stark ich selber in der romantischen Tradition der Geisteswissenschaften und ihrem humanistischen Erbe verwurzelt bin", Ibid.). Fra denne posisjonen ser Gadamer hvordan Heidegger har vist muligheten til å kunne bevege seg hinsides metafysikken ved å kunne "tenke Væren": "Heideggers Versuch, das Sein zu denken, geht weit über solche Auflösung der Metaphysik in Wertdenken hinaus oder besser: er geht hinter die Metaphysik selber zurück, ohne in dem Extrem ihrer Selbstauflösung Genüge zu finden, wie Nietzsche" (Ibid.: 334).

Ikke uventet utløser foredraget en respons fra Derrida. Derrida stiller Gadamer tre konkrete spørsmål. Det første spørsmålet viser tilbake til Gadamer's ytring om en absolutt vilje til felles forståelse, eller som Derrida uttrykker det: "The first question concerns [the] appeal to good will, and to the absolute commitment to the desire for consensus in understanding" (Michelfelder & Palmer 1989: 52). Hvis en ifølge Derrida forutsetter den gode viljen som absolutt aksiom i spørsmålet om konsensusens mulighet, vil ikke det bety at

det nettopp er viljen som er ”the form of that unconditionality, its last resort, its ultimate determination?” (Ibid.: 52) Det andre spørsmålet formulerer Derrida på bakgrunn av Gadamer's utsagn om forholdet mellom en psykoanalytisk hermeneutikk og en generell hermeneutikk. Hva betyr ”god vilje” i psykoanalysen? Vil det være tilstrekkelig å utvide tolkningskonteksten? Og endelig stiller Derrida seg undrende til det som Gadamer kaller ”Verstehen”, i betydningen å forstå den andre og forstå hverandre. Dette leder ham til det tredje spørsmålet der han spør om ikke det som utgjør betingelsen til felles forståelse, snarere er et brudd enn å vise kontinuitet?

Whether one speaks of consensus or of misunderstanding (as in Schleiermacher), one needs to ask whether the precondition for *Verstehen*, far from being the continuity of rapport [...], is not rather the interruption of *rapport*, a certain *rapport* of interruption, the suspending of all mediation? (Ibid.: 53).

I sitt svar på Derridas spørsmål presiserer Gadamer at han oppfatter Derridas spørsmål dit hen at Derrida mener at han, Gadamer, er villig til å *forstå* spørsmålene. ”Derrida directs questions to me and therefore he must assume that I am willing to understand them” (Ibid.: 55). Denne bemerkningen må leses som noe mer enn et retorisk grep fra Gadamer's side,⁴⁰ for i denne spørsmål-svar-situasjonen er hele Gadamer's hermeneutikk forankret, en forankring som muliggjør prosessen der felles forståelse dannes og omdannes, og som til syvende og sist vil kunne beskrive språkets funksjoner og mulige skriftlige uttrykk. Et slikt utgangspunkt er ifølge Gadamer på ingen måte metafysisk forankret. ”Surely this is not at all a kind of metaphysics, but the presupposition that any partner in a dialogue must assume, including Derrida, if he wants to pose questions to me” (Ibid.:56).

I ettertid kan man være fristet til å stille noen kritiske spørsmål ved denne meningsutvekslingen mellom Gadamer og Derrida i Paris. Det kan synes som om Derrida ikke ville tre inn i en dialog med Gadamer når han stiller tre spørsmål som berører bare en liten del av Gadamer's tekst. ”Derrida responded to Gadamer's presentation with several questions that, at least on the surface, appear to have been misdirected” (Ibid.: 3). Derridas eget bidrag ser heller ikke ut til å invitere til dialog med Gadamer. Gadamer's navn blir ikke nevnt en eneste gang. ”While Gadamer takes account of the challenge of Derrida, at no point in his formal paper does Derrida even bring up Gadamer's name” (Ibid.: 4).

⁴⁰ ”Retorisk” brukes her i betydning ”spissfindig argumentasjon” (Andersen 1995: 12).

Den uteblitte konstruktive dialogen mellom Gadamer og Derrida i Paris har i mellomtiden ført til flere tekster hos Gadamer der han forfølger og diskuterer Derridas synspunkter (Gadamer 1985, 1987a, 1987b). Gadamers interesse for Derrida kan muligens ligge i hans genuine hermeneutiske interesse for å forstå denne franskmannen, som synes å ha samme utgangspunkt som Gadamer i en filosofisk nyorientering. Både Gadamer og Derrida står i gjeld til Martin Heidegger. Gadamer ser seg selv som videreutvikler av Heideggers innsikter: "So habe ich gerade die Unvollendbarkeit aller Sinnerfahrung festzuhalten gesucht und aus der Heideggerschen Einsicht in die zentrale Bedeutung der Endlichkeit Schlüsse für die Hermeneutik gezogen" (Ibid.: 333).

Begge følger Heidegger når de benekter muligheten for et transcendent, språkfritt standpunkt for menneskelig forståelse. Begge ser på språkets rolle som en utfordring til å reformulere den metafysiske diskursen. Begge stiller spørsmål ved den metafysiske antakelsen om at språket står til vår tankes disposisjon. Det er ikke vi som har kommandoen over språket, men heller tvert imot. I forlengelse av Heidegger ville Gadamer og Derrida kunne enes om at språket er det området der mennesket møter betingelsene så vel som grensene for sin subjektivitet. Men her skiller de også lag. Mens Gadamer holder fast ved muligheten for en felles forståelse, er det for Derrida en illusjon å prøve å overvinne metafysikken siden metafysikken er språket iboende. Språkets referensialitet hviler på en tanke om at ordet betegner verden, at benevnelsen rommer, eller sågar er, den språklige ekvivalenten til noe ikke språklig. Nå kan språket aldri gi en absolutt representasjon av omverdenen, ikke bare fordi et tegn grunnleggende sett trer i stedet for noe annet, nemlig referenten, og slik snarere enn å markere nærværet av referenten, markerer fraværet av den, men også fordi ordet (som allment tegn) generaliserer og avgrenser et stykke virkelighet som ikke har realbestand, men som er å anse som en semiotisk effekt.

Ifølge Gadamer derimot lever språket gjennom dialogen. I *Wahrheit und Methode* beskriver Gadamer Platons dialoger som paradigmatisk samtaler der dialogens vellykkethet er avhengig av samtalepartnernes vilje til å fortsette dialogen til det er oppnådd en felles forståelse. Således blir språket det båndet som knytter subjektene sammen i en felles virkelighetsforståelse. Gadamers videreutvikling av Heidegger går på dette viset i en retning der språket gjennom dialogen sikrer en enhetlig forståelse. For Gadamer har tekster en iboende sannhet og mening; muligheten for felles meningsdannelse er det normative prinsippet for hans forståelse av språkets funksjon i erkjennelsesprosessen. En slik felles

meningsdannelse gjennom det talte ordet er ifølge Derrida ikke mulig siden det talte ordet aldri kan rettferdiggjøre språkets egentlige karakter som i utgangspunktet er skriftlig (eller snarere, om konsensus inntreffer, er det snarere en illusjon, eller i verste fall et uttrykk for tvang og maktbruk). Som språk tegn er det talte ordet splittet gjennom fravær. Entydig mening kan verken fremstilles eller oppdages siden språket alltid utsetter og skyver meningen foran seg. Språkets tvetydighet kan ikke reduseres til en felles forståelse, men den kan kun beskrives i språkets skriftlighet (Derrida 2004). Derfor finnes, som det så ofte påpekes i forbindelse med Derrida, ingen "hors-texte". Eller sagt annerledes: Det finnes ingen tekst som gir oss adgang til det som er utenfor teksten. Tekster kan kun henviser til andre tekster.

Et vesentlig kjennetegn ved det språklige tegnet er ifølge Derrida dets bevegelighet i forhold til ulike kontekster. Ord og uttrykk kan "podes på" andre kontekster slik det står i den tyske oversettelsen. "Möglichkeit des Herausnehmens und des zitathaften Aufpropfens, die zur Struktur jedes gesprochenen oder geschriebenen Zeichens [*marque*] gehört" (Derrida 2004: 89). Den engelske teksten bruker derimot "graft" som karakteristikk på tegnets siterbarhet, som kan bety både poding, svindel, og i medisinsk sammenheng også transplantasjon (Derrida 1988). Denne flertydigheten tillegges vekt her fordi den illustrerer Derridas poeng om kontekstens uendelighet i ett innefattet ord: *graft* (i den franske teksten "greffer" (Derrida 1972: 381)). Et tegn, et ord eller et uttrykk kan kappes av (transplanteres) som en trekvist og plantes, podes på en ny kvist hvis dette uttrykket forstås innenfor den botaniske konteksten. Men Derrida gir ingen tolkningsforskrifter – det er opp til hver enkelt å "pode" og dekode uttrykket i den nye konteksten. Anliggendet hans er snarere å belyse at tegnets siterbarhet baner vei for nye betydninger i et uendelig antall kontekster. Det siterte tegnet merkes gjerne med tilleggstegn som anførselstegn i den nye konteksten:

Jedes Zeichen [*signe*], sprachlich oder nicht, gesprochen oder geschrieben (im geläufigen Sinn dieser Opposition), als kleine oder große Einheit, kann *zitiert* – in Anführungszeichen gesetzt – werden; von dort aus kann es mit jedem gegebenen Kontext brechen und auf absolut nicht sättigbare Weise unendlich viele neue Kontexte zeugen (Derrida 2004: 89).

Som jeg vil komme tilbake til senere, får denne siterbarheten en ny funksjon i hypertekster. Ord og uttrykk som kodes som lenke, mer presist som *peker*, i en tekst, kan ses på som sitert, uthevet uttrykk. Men det er en betraktelig forskjell til Derridas forståelse av tegnets siterbarhet. Pekerne i en bloggtekst, for eksempel, er en del av bloggkonteksten, men ved å være klikkbare, viser de likevel ut av den. Som uthevet, markert og merket uttrykk tilfører de

ved første øyekast ikke noe nytt til konteksten, men ved et enkelt tastetrykk er leseren ute av konteksten og inne i en ny. Slik sett markerer pekeren et snitt mot den nye konteksten, pekeren podes på en ny node.

Selv om denne avhandlingen hovedsaklig hviler på et hermeneutisk fundament som er murt opp av Gadamer og til dels Heidegger, kan det se ut som Derridas kritikk har slått noen sprekker i grunnmuren. Slike sprekker skal tas alvorlig, både ved fysiske og metafysiske byggverk. I denne sammenheng er det derfor avgjørende at jeg på slutten av denne filosofihistoriske lesningen av refleksjonsbegrepet ikke havner i den metafysiske fallgraven og presenterer en presis, stringent og entydig definisjon av hva refleksjon er eller bør være. Den ovenfor hypotetisk formulerte begrepsavklaringen av refleksjonstermen – *refleksjon er en dialektisk og spekulativ prosess i bevisstheten som i et dialogisk møte med en tekst fører til ny erfaring og kunnskap* – etablerer imidlertid et viktig grunnlag for den videre analysen, og kan på denne måten betegnes som definisjon. Det spekulative aspektet ved refleksjon, nærmere bestemt dens språklige forankring som prosess, er derfor ikke utelukkende tuffet på Gadammers hermeneutikk, men inkluderer momenter fra Derridas dekonstruksjon.

3.1.5 Refleksjon som besinnelse

Et definisjonsforsøk av refleksjonsbegrepet forutsetter endelig også en avklaring av konteksten for refleksjon, som her er utdanningskonteksten og dermed dannelses- eller *Bildungs*diskursen. I denne omgang er det viktigste ved *Bildungs*begrepet at det er grunnleggende for forståelsen av det verdigrunnet som begrunner kravet om refleksjon som dagens norske elever og studenter forventes å leve opp til. Jeg var allerede innledningsvis inne på hvordan refleksjon og dannelse siden antikken har vært et sentralt begrepspar i den vestlige pedagogiske og filosofiske tradisjonen. Selv om dette for meg ikke kan være noe hovedanliggende, går det frem av begrepenes tradisjonstygde at en refleksjon over refleksjonen, over dens medier, også må ta i betraktning at refleksjon alltid retter seg mot et mål og dermed også impliserer normer og verdier. Det betyr like fullt ikke at disse verdiene står absolutt hevet over den retorikk og den teknologi som muliggjør dem.

En av dem som i det tyvende århundret både videreførte og problematiserte denne tanketradisjonen, var nettopp Heidegger. Ganske så forenklet er ett av hans poeng i foredraget "Die Zeit des Weltbildes" (Heidegger 1994) at vi i dag lever i representasjonens

tidsalder, og at den moderne måten å forholde seg til verden på, foregår indirekte, gjennom representasjoner. Vi betrakter ikke verden rett og slett, men forskjellige avbildninger av den. Det å betrakte verden som et bilde har imidlertid visse følger, understreker Heidegger. En av disse er at det indirekte postuleres eksistensen av et subjekt som er i stand til å stille seg overfor – og utenfor – verden og *reflekterer* over den. Den forståelsen av subjektet som betraktende, anskuende og distansert, har befestet seg i filosofien siden Descartes, hevder den tyske filosofen. Det problematiske består, nok en gang i all korthet, i at disse bildene har fått sitt eget liv, de har sluttet å være kun bilder, men har fått virkelighet i egen rett slik at bildene tar verdens plass.

I kontrast til dette foreslår Heidegger en annen måte å forstå subjektet på, ikke som noe som står utenfor, men snarere som noe som inntar en mellomposisjon når det skal se og erfare verden: ”in jenes Zwischen, darin er dem Sein zugehört und doch im Seienden ein Fremdling bleibt” (Heidegger 1994: 96). Denne mellomposisjonen muliggjør det Heidegger kaller for *besinnelse*. ”Besinnelse” er en art selvkritisk operasjon hvor subjektet ikke tar de etablerte bildene av verden for gitte og selvfølgelige, men snarere inntar en posisjon hvor det har muligheten til å stille kreative og ubekvemme spørsmål: ”Besinnung ist der Mut, die Wahrheit der eigenen Voraussetzungen und den Raum der eigenen Ziele zum Fragwürdigsten zu machen” (Ibid.: 69). Heideggers ”besinnelse” er et begrep som knyttes direkte til det han omtaler som ”spørsmålets vesen”: Å sette ord på det usikre, det som ikke er formulert i teksten. *Besinnelse* er slik navnet på anstrengelsen på å nå frem til det mest spørreverdige i kunnskapsdannelsen. Eller med Erling Aadlands formulering: ”Det er noe annet enn vitenskapelig tenkning, noe annet enn (metafysisk) filosofi, og noe annet enn bevisstgjøring og lavsinnnet humanistisk dannelse (”Bildung”). Besinnelse er å innlate seg på mening og å åpne seg for det spørreverdige” (Aadland 1995: 5). ”Å innlate seg på mening og å åpne seg for det spørreverdige” kan også ses på som en hermeneutisk tilnærming til tekstfortolkningen når leseren forholder seg dialektisk, spekulativ og dialogisk til teksten og slik erverver ny kunnskap.

Mange vil nok kunne si seg enig i at en ”besinnende” holdning i Heideggers forstand kan være tjenlig i alt forskningsarbeid. Når jeg velger å trekke inn dette begrepet i den metodiske selvrefleksjonen av mitt arbeid, så er det allikevel først og fremst fordi den heideggerske ”besinnelsen” har vært en inspirasjonskilde for det refleksjonsbegrepet som utvikles i dette arbeidet. Refleksjonen deler det med besinnelsen at den i sin natur er en

grenseoverskridende prosess. *Selvrefleksjon* er også i sin ytterste konsekvens, når den vender seg mot seg selv, en prosess som nettopp åpner mot det Heidegger omtaler ”det mest spørreverdige” (Heidegger 1994: 69). I en slik heideggersk *besinnelse* ligger det både muligheter og utfordringer for den pedagogiske fagtradisjonen til å kunne forstå refleksjon som en dialektisk, dialogisk og, ikke minst, åpen prosess som etterstreber og oppsøker ubekvemme spørsmål i kunnskapsdannelsen.

Hvis en slik ”tør” tenke refleksjon som ”besinnelse”, tar en tvilen og det mest spørreverdige på alvor og utfordrer dermed det refleksjonsbegrepet som har etablert seg i ulike fagtradisjoner, et aspekt som diskuteres mer utførlig i kapittel 5 (s. 232).

Det gjenstår like fullt å beskrive refleksjonens skriftlige uttrykk slik det foreligger her, som tekst, nærmere bestemt bloggtekst. Teksten fremstår her både som dialogpartner i en hermeneutisk situasjon og som skriftteknologi. Refleksjonens retoriske potensial, som også kan ses i gjenskinnet av Gadammers betraktninger om det spekulative, og refleksjonens uttrykksmåte, dens teknologi vil bli fulgt opp og diskutert i det etterfølgende retoriske og teknologiske sporet.

3.2 Det retoriske sporet: Refleksjonens retorikk

*Was ist also Wahrheit? Ein bewegliches Heer
von Metaphern, Metonymien,
Anthropomorphismen kurz eine Summe von
menschlichen Relationen, die, poetisch und
rhetorisch gesteigert, übertragen, geschmückt
wurden, und die nach langem Gebrauche einem
Volke fest, canonisch und verbindlich dünken:
die Wahrheiten sind Illusionen, von denen man
vergessen hat, daß sie welche sind, Metaphern,
die abgenutzt und sinnlich kraftlos geworden
sind, Münzen, die ihr Bild verloren haben und
nun als Metall, nicht mehr als Münzen in
Betracht kommen.
Friedrich Nietzsche*

Innledningsvis har jeg fokusert på den særlige koblingen mellom refleksjon og blogg som forskningsobjekt. Jeg har videre antydnet hvordan retorikken og dens begrepsapparat kan brukes til å beskrive og presisere innholdet i aktiviteten ”refleksjon”. Dette vil jeg redegjøre for i det som følger, blant annet ved å gi det retoriske perspektivet et faglig og begrepslig fundament som i neste omgang kan bidra til å artikulere refleksjonspotensialet i avhandlingens bloggmateriale. Den retoriske tilnærmingen skal lede opp til forskningsspørsmålet *Hva kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster?* Dette legger det teoretiske grunnlaget for analysen av refleksjon i blogg i avhandlingen.

Som vitenskapelig og akademisk disiplin har retorikken aldri hatt en sterk stilling i Norge, men det har utviklet seg fagdisipliner, som for eksempel lingvistikk, litteraturvitenskap og tekstvitenskap, som alle står i gjeld til den retoriske tradisjonen fra antikken og fremover. Nå er det ikke denne avhandlingens oppgave å argumentere for retorikkens posisjon, under- eller overordnet, innenfor dagens fagdisipliner. Det vil i analysedelen heller ikke bli foretatt en klassisk retorisk analyse med metodologisk utgangspunkt i disiplinens rigide regler for veltalenhet og tekstutforming. Retorikkens sentrale plass i arbeidet skyldes andre forhold. Retorikken stiller et begrepsapparat til rådighet som, til forskjell fra den hermeneutiske fremgangsmåten, gjør det mulig å beskrive språklig praksis ”utenfra”, i den forstand at det som vektlegges ikke primært er ”mening” i

dialogen mellom tekst og leser, men snarere språkfunksjonene som mobiliseres i utøvelsen av den.

Bloggtekstene blir i analysen beskrevet og analysert som tekster der refleksjon kommer til uttrykk og artikuleres i bestemte kommunikasjonssituasjoner hvor deltagerne er stilt overfor et sett med forventninger de forsøker å leve opp til gjennom anvendelsen av forskjellige elementer fra et retorisk repertoar. Min retoriske analyse legger derfor mindre vekt på hva studentene måtte ”mene” – det er slik ingen hermeneutisk *fortolkning* jeg bedriver⁴¹ –, fokuset settes i stedet på de retoriske ressurser studentene anvender for å løse oppgaven. Slik innebærer en besinnelse på retorikken også en bevissthet om at enhver språkbruk, også refleksjon, utfolder seg i en kontekst som er bestemmende for det retorikken kaller for ”talerens bruk av virkemidler”. Retorikken kan slik brukes til å kaste et blikk på språket som redskap og den sammenhengen redskapet skal anvendes i, samt valget av hvilke retoriske midler som er mest velegnet og hvilke muligheter, men også begrensninger disse innebærer. I det som er avhandlingens sammenheng medfører dette et slags tredobbelt blikk på henholdsvis funksjon, selvfremstilling og dannelse.

Om man nå ser nærmere på det ”funksjonelle” perspektivet, utkrystalliserer det seg tre spørsmål: Hva er refleksjon i en retorisk kontekst? Hvordan realiserer studentene refleksjon i blogg? Hvordan forholder ”blogging” seg til sjangerbegrepet? Diskusjonen av refleksjonsbegrepet i en retorisk kontekst vil belyse refleksjon som metafor. For å kunne diskutere studentenes realisering av refleksjon har jeg, som nevnt i metodekapitlet, valgt å se nærmere på sender- og leserstrategier som studentene aktiverer når de blir bedt om å reflektere (Jf. Figur 4).

Sjanger spørsmålet vil bli behandlet nokså utførlig, og dette særlig av to grunner: For det første er bloggen innenfor nyere retorierteori i ferd med å oppnå sjangerstatus (Miller & Shepherd 2004). For det andre krever selve sjangerbegrepet en diskusjon om sjangerens virkemåte når det oppstår nye tekstformer som bloggen.⁴² Også i denne diskusjonen kommer Jacques Derrida og hans dynamiske oppfatning av sjangerens funksjonsmåter til å bidra med synspunkter som etter mitt skjønn er nyttige for å unngå et altfor lettvent og statisk bestemt begrep om sjanger. Det handler med andre ord om å unngå å ta sjangerbegrepet som et absolutt eller på forhånd gitt kvalifiserings- og sorteringsprinsipp, for i stedet å diskutere

⁴¹ Jf. fotnote 37.

⁴² Jeg bruker ikke begrepet ”teksttype” i denne sammenheng ettersom dette begrepet innehar en særstilling i tekstlingvistikken som kan føres tilbake til Egon Werlichs ”teksttypemodell” (Werlich 1975).

hvilke betingelser som ligger til grunn for at ”sjanger” overhodet er egnet til å karakterisere og analysere bloggtekster.

Uløselig forbundet med denne betraktningsmåten er undersøkelsen av hvordan refleksjon får et konkret språklig uttrykk i blogg: Hvilke forskjellige retoriske grep, metonymier, metaforer brukes i bloggen for å artikulere refleksjon? I analysen kaller jeg disse grepene for *refleksjonsmarkører*. De manifesterer seg i bloggen både som faglige, ikke-faglige, kognitive og optiske markører (s. 190).

Når det handler om studenters obligatoriske oppøvelse i refleksjon, er det viktig å minne om at refleksjon alltid også innebærer selvbetragtning og dermed selvfremsstilling. Subjektet som reflekterer i en faglig kontekst, reflekterer også over seg selv, og over seg selv sett utenfra (i forhold til standarder satt av andre). Denne refleksjonen kommer til syne som en artikulering av et reflektert og, i forlengelsen av refleksjonen som prosess et ”dannet” jeg. Å beskrive selvrefleksjon som selvoppdragelse er et bokstavelig talt klassisk tema i den pedagogiske diskursen som i dette kapitlet danner det historiske bakteppet. Det kan sies å strekke seg fra det greske idealet om *Paideia* (Jaeger 1989) over romantikkens *Bildung* (Ritter 1992) og frem til den nyere pedagogikkens narsissismebegrep (Ziehe, Stubenrauch 1982).

Etttersom denne avhandlingen undersøker bloggen som redskap for *læring* og *refleksjon*, vil jeg begynne med ”en ’glemte’ pioner innenfor humanistisk pedagogikk og didaktikk” (Gustafson 2002: 92), Marcus Fabius Quintilianus. Quintilians hovedverk *Institutio Oratoria* er ikke bare en lærebok i klassisk retorikk, men også en grundig innføring i og diskusjon av pedagogikkens grunnsituasjoner. Blant annet diskuterer Quintilian i andre bok av *Institutio Oratoria* ved hvilken alder det passer best for et barn å begynne med den retoriske undervisningen, og han fremfører i den forbindelsen det synspunkt at nybegynnere trenger de beste lærerne. Når det gjelder å bestemme hva som er den passende alderen for å begynne med undervisningen i retorikk, gir Quintilian et oppsiktsvekkende moderne svar: ”sic optime finiri credo: cum poterit” (Quintilian 2001: 264).⁴³ Utover det å gi barnet undervisning på det rette tidspunktet, er det ifølge Quintilian avgjørende at barnet har velutdannede lærere. Den velutdannede læreren vil være lettere å forstå for eleven, hevder Quintilian, all den stund han kan uttrykke seg med klarhet; dette i motsetning til den mindre

⁴³ ”Det beste svaret er etter min mening: Når han er klar.” (min oversettelse)

lærde som strever med å uttrykke seg klart og tydelig, omtrent ”ut statura breves in digitos eriguntur et plura infirmi minantur” (Ibid.: 278).⁴⁴

Hensikten min med å gå tilbake til Quintilian er todelt. På den ene siden er *Institutio Oratoria* en retorisk lærebok som rommer konkrete råd og anvisninger til god taleførhet og taleutforming, og som fremstiller og analyserer retorikken. Men Quintilian er også en kritisk retoriker. Læreboken hans var ment som et slags motskrift rettet mot datidens overfladiske regelretorikker. *Institutio Oratoria* er dessuten både en regelbok og et forsøk på å kombinere retorikkens ferdighetslære med et større prosjekt: Det handler primært om barnets, elevens vei til et dannet menneske. *Institutio Oratoria* kan slik også bli sett på som et verk som ligger i forlengelsen av *Paideia*-diskursen. Todeltheten, det vil si verkets fremstilling av både en formell regelretorikk og presentasjon av et allment dannelsesprosjekt, vil formodentlig skinne gjennom de følgende sidene når refleksjonsbegrepet skal undersøkes kritisk retorisk i en dannelseskontekst. Men samtidig må det også minnes om at Quintilians klassiske posisjon er grunnleggende sett statisk i sitt normsett og dermed rommer elementer, for eksempel når man betrakter sjangerforståelse, som ikke uten videre er forenlig med de perspektiver jeg har anlagt. Kanskje kan denne nødvendige reservasjonen også ha en viss overføringsverdi overfor de pedagogiske idealer som formuleres i læreplaner med hensyn til refleksjon.

3.2.1 Hva er refleksjon i en retorisk kontekst?

Refleksjon har sitt etymologiske opphav i det latinske "reflectere" der forstavelsen re- betyr "tilbake" og flectere "bøye, krumme". Innenfor fysikken beskriver *refleksjon* hva som skjer når en bølge møter et annet stoff eller en grenseflate. Noen av bølgene går gjennom stoffet, mens andre blir kastet tilbake eller bøyes av. Stoffet som reflekterer, kalles ”reflektor”, og hvor mye som reflekteres, og hvordan, avhenger av reflektorens beskaffenhet. Speilet er et eksempel på en reflektor som tilsynelatende gir total-refleksjon. Vann er et annet eksempel, men til forskjell fra eksemplet med speilet trer her tre av refleksjonens karakteristiske trekk tydelig frem: lysbølgens energitap, øyets lyssamlende rolle og lysbølgens avbøyning i møte med det reflekterende stoffet (refraksjon). Oversatt i kybernetiske eller kommunikasjonsteoretiske termer vil dette si: Informasjonstap, fortolkningsarbeid og støy. En fysiker er interessert i å studere et stoffs refleksjonsegenskaper for å få kunnskap om selve

⁴⁴ ”som kortvokste menn går på tå og svake menn bruker flere trusler.” (min oversettelse)

stoffet. Her blir selve refleksjonen av sekundær interesse idet interessen rettes mot det som skjer mellom lyskilden og det reflekterende stoffet.

Som jeg var inne på i det hermeneutiske sporet, er det først på 1600-tallet at refleksjon etableres som filosofisk begrep.⁴⁵ Nettopp på grunn av refleksjonens opprinnelige betydning i optikken forbindes også det filosofiske begrepet med speilbildet, men det har også røtter som går tilbake til antikkens talekunst. For eksempel er det greske begrepet for ”reflexio” *anáklasis*. Av det kommer ”ana-klán” som betyr ”bøye” eller ”sende tilbake”. I den klassiske retorikken brukes *anáklasis* som ”returball”, når taleren tar opp et ord motstanderen har benyttet, men benytter det i en annen eller motsatt betydning” (Eide 1999: 21), som når rådmannen i Goethes *Götz von Berlichingen* tilbyr Götz å tale hans sak, mens Götz bruker ”gut machen” i betydning rehabiliterer, reparere: ”RAT. Wenn ich Euch Bescheidenheit geben könnte, würd ich Eure Sache gut machen. GÖTZ. Gut machen! Wenn Ihr das könntet!” (Goethe 2005: 146).⁴⁶ Refleksjonens forhold til speilet begrenser seg imens ikke til det å betegne en talefigur som *anáklasis*. I den klassiske retorikken betegnes en overføring fra et betydningsområde til et annet som *metafor*. Refleksjon, omskrevet metaforisk som speiling, brukes her som bilde på det som skjer når tankene vender seg tilbake på noe som har hendt, eller vender seg mot seg selv som tenkning om tenkning.

Å behandle refleksjonsbegrepet som metafor kan være problematisk, for en metafor oppstår når ord og begreper overføres fra ett betydningsfelt til et annet, eller når en gjenstand eller et saksforhold får egenskaper som de opprinnelig ikke eier. Når f.eks. Rolf Jacobsen i diktet ”Fanfare” (Jacobsen 1933/1996:39) snakker om «sleggenes muntre sang», overføres en menneskelig uttrykksmåte (sangen) til et menneskeskapt redskap (sleggene), og dette gir verktøyet en antropologisk tilleggsdimensjon (besjeling). I eksemplet ovenfor er den ”muntre sang” i tråd med terminologien fra I.A. Richards metafor-teori det *vehicle* (bildeledd) som overfører betydning til *tenor* (saksleddet), ”sleggene” (Richards 1936: 99). Det som binder de to leddene sammen, er lyden, eller mer presist, sangen. I retorikken kalles dette underforståtte leddet for *tertium comparationis*.

”Sleggenes muntre sang” er et lydbilde som leseren stopper opp ved, og slik sett kan en karakterisere metaforer som små bremsklosser i leseprosessen. Kraftige, nyskapende og uvante metaforer krever mer av leseren enn mer innarbeidete metaforer. De har gått inn i

⁴⁵ Jf. anmerkning 1 hos Ritter 1992: 404.

⁴⁶ Et annet eksempel finner man i Ibsens *En folkefiende*: ”HOVSTAD. Jeg kan godt begribe, at De har imod os for vor holdning under møtet i går – DOKTOR STOCKMANN. Og det kalder De holdning? Jo, det var en dejlig holdning! Jeg kalder det holdningsløst, kjærringaktig -. Fy for fanden!” (Henrik Ibsen. *En folkefiende*. 1882, i: Eide 1999:21).

hverdagsspråket uten at man lenger legger merke til det opprinnelige betydningsfeltet de kommer fra (Haverkamp 1996). De er *døde* metaforer. Det kan være fristende å betegne den filosofiske refleksjonen som ”død metafor” når man ser på bruken av begrepet i hverdagsspråket. For de færreste tenker over at de bruker et fagbegrep fra optikken når de *reflekterer*. Men refleksjon er på ingen måte et unntak når det gjelder å hevde seg i et nytt betydningsfelt. Ikke sjeldent blir fysiske og teknologiske fenomen ”levendegjort” av metaforer i hverdagsspråket, såkalte *katakreser*, som så forsvinner inn i det språklige fellesgods: *fjellrygg*, *kameraøye*, *lysbølger*, tiden *går* og lignende. Refleksjonsbegrepet på sin side kan sies å ha gått fra å beskrive et naturvitenskapelig, optisk fenomen, til å slå seg ned i den filosofiske diskursen for å beskrive tenkningens egenart.

Om filosofiens ”refleksjon” noen sinne har vært en dristig metafor, skal jeg ikke ta stilling til her. Hovedveien i den filosofiske terminologiske metaforikken er visuell, for eksempel $\theta\epsilon\omicron\rho\varsigma$ (theoros), som har gitt opphavet til ord som ”teater” og ”teori”. Den visuelle metaforikken gjenspeiler seg også i akademiske fraser som ”å innse, evident, selvnlysende, klart” og lignende. Men det finnes også sideveier, andre veier som ”sanseliggjør” filosofiens metaforikk. Det taktile aspektet kjennes igjen i ”begrepet”; ”smaken” brukes til å karakterisere subjektive opplevelser av kunstgjenstander, og også høresansen overføres til å metaforisere for eksempel matematiske fenomen, som den ”harmoniske rekken” eller det medisinske ”syndrom X” som går under navnet ”harmoniske hormoner.”

Allerede Aristoteles skrev om hvordan metaforen dannes etter analogiens regler. En metafor er ifølge Aristoteles:

die Übertragung eines Wortes (das somit in uneigentlicher Bedeutung verwendet wird) [...] nach den Regeln der Analogie. [...] das Alter verhält sich zum Leben, wie der Abend zum Tag; der Dichter nennt also den Abend 'Alter des Tages', oder, wie Empedokles, das Alter 'Abend des Lebens' oder 'Sonnenuntergang des Lebens' (Aristoteles 1982: kap.21).

Da er det muligens snarere en form for *analogi* mellom det optiske og det erkjennelsesteoretiske refleksjonsbegrepet vi her har med å gjøre, en sammenføring av to betydningsområder.⁴⁷ Men det spørs hvor langt denne analogien er holdbar. Kan man med

⁴⁷ Begrepshistorien til *analogi* avslører at forekomsten av enkeltbegrepene *aná* og *lógos* hovedsaklig forekommer innenfor militær- og handelsvesenet, mens sammensetningen av de komponentene til *analogi* opptrer først hos musikk- og matematikkvitenskapsmannen Archytas. Iøynefallende er det at Platon ikke diskuterer dette begrepet særskilt – dermed kan det antas at begrepet ikke er hans nydannelse, men er et overført

rimelighet snakke om tankens reflektor på samme måte som i fysikken? Umiddelbart vil jeg si at tanken kan reflekteres mot nye situasjoner, som frembringer en tilbakevending mot tidligere tanker og erfaringer. Og disse situasjonene kan sies å spille reflektorens rolle som kaster den nåtidige tanken tilbake. At det kan være problematisk å se på refleksjon som en enkel og utvetydig overføring fra et område til et annet, skal den følgende – i beste Heideggertradisjon – ubekvemme ekskursjonen til Derridas betraktninger om kommunikasjonsbegrepet belyse – vel vitende om at heller ikke denne utflukten kan gi avkall på eller prøve å erstatte språkets allerede etablerte refleksjonsmetaforer, som i dette tilfellet ”belyse”. Denne avsporingen er ikke ment som en endelig underminering av det hermeneutiske fundamentet som denne avhandlingen tross alt hviler på, men heller som en bevisstgjøring av språkets og dermed refleksjonens skriftlighet og metaforikk. Speilmetaforikken åpner nemlig også for andre optiske lys- og lydfenomen, som refraksjon, brytning og diffraksjon: Bildet som reflekteres, kan inneholde større eller mindre endringer – noen aspekter kan være forstørret, andre forminsket, atter andre kan ha gått tapt under refleksjonsprosessen.

Metaforiseringen av et begrep som ”refleksjon” illustrerer slik språkets doble karakter i Derridas forstand: På den ene siden et ønske om å fremstille verdenen utenfor språket i språket og, på den andre siden, motarbeide, ”dekonstruere”, denne bestrebelsen. Hvordan denne bestrebelsen kan arte seg på andre områder enn refleksjonens metaforikk, viser den følgende gjennomgangen av Derridas dekonstruksjon av begrepet *kommunikasjon*.

I forbindelse med sin diskusjon av Austin i ”Signatur Ereignis Kontext” underkaster Derrida kommunikasjonsbegrepet til å begynne med en bokstavelig og følgelig en ikke metaforisk lesning (Derrida 2004: 69f.). I denne sammenhengen er kommunikasjon en ikke-språklig bevegelse eller en kraft som overføres:

Was hier also passiert, was übermittlelt, kommuniziert wird, sind nicht Sinn- oder Bedeutungsphänomene [*phénomènes de sens ou de signification*]. In diesem Fall hat man es weder mit einem semantischen oder begrifflichen Inhalt noch mit einem semiotischen Vorgang zu tun, und schon gar nicht mit einem sprachlichen Austausch (Ibid.: 69).

Kommunikasjon har ifølge Derrida først og fremst med transport å gjøre, ikke med overføring av språklig betydning. Det er med andre ord problematisk å ”overføre” (metaforens grunnleggende praksis) et ikke-språklig begrep, kommunikasjon som

begrep. For det siste taler at Platon bruker *analogi* hovedsakelig i matematiske sammenhenger, og således er det nærliggende å anta at han har overtatt begrepet fra matematikkens fagspråk (Horowitz 1978: 180).

”transport”, til et språklig betydningsområde. Metaforens funksjon, å overføre betydningen fra et betydningsfelt til et annet, forutsetter nemlig at begrepets første betydningsinnhold får status som den opprinnelige, den egentlige betydningen.

Kommunikasjon er riktignok et godt etablert begrep innenfor lingvistikken som i tråd med betraktningene ovenfor kan sies å ha fått sin betydning i henhold til en analogi til den fysiske, ”opprinnelige” transport- kommunikasjonen (Ibid.). Men en slik metaforisk forskyvning, overføringen fra ett område til et annet, er ifølge Derrida problematisk fordi det er vanskelig å avgjøre hva ”egentlig betydning” er. Det kreves med andre ord varsomhet i omgangen med begreper som gjør krav på opprinnelighet, og dermed høyere ontologisk status. Denne varsomheten kommer blant annet til uttrykk i dekonstruksjonsbegrepet. I ”Signatur Ereignis Kontext” hevder han at dekonstruksjonens oppgave er å omorganisere den begrepsmessige ordenen og ikke erstatte begrep med hverandre: ”Die Dekonstruktion besteht nicht darin, von einem Begriff zum anderen überzugehen, sondern eine begriffliche Ordnung, an die sie geknüpft ist, umzukehren und zu verschieben” (Ibid.: 105). Dekonstruksjon forutsetter med andre ord bevegelighet, forskyvningsmuligheter som igjen underbygges av språktegnets virkemåte slik Derrida fremstiller det.

Derridas betraktninger over kommunikasjonsbegrepet er ikke uvesentlige tatt denne avhandlingens begrepsavklaring av refleksjonsbegrepet i betraktning, og det kan være hensiktsmessig å eksponere refleksjonsbegrepet for en dekonstruksjonistisk lesning, omtrent tilsvarende det Derrida utsetter kommunikasjonsbegrepet for. Som jeg har nevnt tidligere, betegner refleksjon i den fysiske verden en prosess der lys- eller lydbølger reflekteres mer eller mindre fullstendig fra en overflate. Ved overføringen av optikkens refleksjonsbegrep til den filosofiske diskursen skjer det to ting: For det første får optikkens refleksjonsbegrep status av opprinnelighet slik at det filosofiske refleksjonsbegrepet underordnes det opprinnelige og tildeles sekundær status. For det andre antas det at den metaforiske overføringen har foregått uten komplikasjoner, rettere sagt uten menings- eller informasjonsstap, -endringer eller -forskyvninger. Dekonstruksjonens innsikt er at slike avhengighetsforhold mellom begrep ikke lar seg nøytralisere; det være seg det ovennevnte eksemplet, subordinasjonen mellom optikkens og filosofiens betydningsfelt, eller metafysiske motsetningspar: ”Sehr schematisch: Eine Gegenüberstellung metaphysischer Begriffe (zum Beispiel Rede/ Schrift, Anwesenheit/ Abwesenheit und so weiter) ist niemals das Gegenüber zweier Termini, sondern eine Hierarchie und die Ordnung einer Subordination” (Ibid.: 105).

Derfor er det dekonstruksjonens ærende å gjøre oppmerksom på dette og å snu og dermed innbyrdes forskyve begrepenes ordning.

Når det gjelder refleksjonsbegrepet, blir resultatet av denne operasjonen en forskyvning som rykker begrepet nærmere en annen retorisk figur, metonymien. Mens metaforen kjennetegnes ved likhetsprinsippet, karakteriseres metonymien gjennom nærhetsrelasjoner. En slik nærhetsrelasjon har jeg forsøkt å skissere i det filosofihistoriske sporet som tok utgangspunkt i tankens og erkjennelsens behov for å se og betrakte seg selv (s. 73f.). Epiforen, figuren som i den klassiske retorikken betegner tankens tilbakevending, kan sies å uttrykke et metonymisk forhold til den tankebevegelsen som senere skulle få betegnelsen refleksjon. I dette begrepshistoriske sporet er det dermed ikke begrepenes hierarkiske orden som angir refleksjonens karakter, men snarere en forskyvning side om side på innholdsplanet.

Disse betraktningene viser at refleksjon er et begrep som unndrar seg en entydig retorisk tropefastsettelse. Forstått som speilmetafor viser begrepet ”refleksjon” likheten mellom den optiske tilbakekastingen av en lysbølge og i overført betydning tankens tilbakevending. Det metonymiske aspektet illustrerer derimot refleksjonens nærhet til erkjennelsesformer som i andre uttrykksformer, som epiforen, beskriver den tilbakevendende tankebevegelsen. Metonymiens kjennetegn, å etablere nærhetsrelasjoner ved hjelp av forskyvninger, tar i denne sammenhengen også høyde for refleksjonens ufullstendige og brutte refleksjonsformer. Den legger med andre ord til rette for en differensiert måte å analysere ulike refleksjonsformer på (Jf. s. 192f.).

3.2.2 Blogging i et tekst- og sjangerperspektiv

I løpet av de senere årene har tekstvitenskapen bidratt med viktige og konsekvensrike definisjonsforsøk og presiseringer av selve tekstbegrepet. Det har vært et sentralt anliggende for tekstvitenskapen å markere og befeste seg som en forskningsdisiplin som verken tilhører lingvistikken eller litteraturvitenskapen, men som eksisterer i egen rett. Et springende punkt har vært bestemmelsen og avgrensningen av et eget fagspesifikt forskningsobjekt, teksten. Kjell Lars Berge innrømmer i den forbindelse at tekstbegrepet kan være vanskelig å definere fordi det ”har svært forskjellig betydning i dagligtalen på den ene sida, og innenfor de ulike vitenskapelige tradisjoner der begrepet inngår som faglig term, på den andre” (Berge 2002a: 235). Han finner det derfor nødvendig å avgrense tekstbegrepet mot ytringsbegrepet som når han skriver at ”alle tekster er ytringer, men ikke alle ytringer er tekster” (Ibid.: 236). Denne

påstanden befester han ved hjelp av en tekstdefinisjon som tildeler brukerne og kulturen de befinner seg i, ansvaret for hva som får tekststatus og tekstverdi: ”Tekster er ytringer som deltakerne i en viss kultur gir en spesielt avgrenset status eller verdi, der det i kulturen er utviklet tekstnormer som avgjør hvilke ytringer som gis tekstverdi, og hvordan slike tekster ordnes (Ibid.: 236).”

Til tross for dens høye abstraksjonsnivå kan det se ut som om denne definisjonen lykkes i forsøket på å etablere et begrep om tekst som kan samle teksters normative dimensjoner så vel som deres dynamiske. De normative dimensjonene etableres av forventninger som tekstkulturens deltakere møter teksten med. Selv om det dreier seg om forholdsvis stabile forventninger, er disse integrert i og bestemt av en kulturkontekst som endrer seg over tid. I endringsprosessen kommer dermed samspillet mellom tekstenes normative og dynamiske potensial til uttrykk. På den ene siden formidler tekstnormer en viss stabilitet i hvordan en tekst kan leses, gjenkjennes og forstås innenfor en viss kultur. På den andre siden utgjør deltakerne og tekstene et dynamisk lese- og tolkningsfellesskap som utfordrer, videreutvikler og redefinerer vel etablerte tekstnormer i det som Berge kaller ”en viss kultur”. At denne kulturen ikke er en statisk tekstnormforvalter, men snarere en dynamisk tekstnormforhandler, kan for eksempel digitaliseringen av teksten illustrere. Epost, nettsamtaler (”chat”) og blogg er eksempler på tekstkulturer som i kraft av både ny teknologi og ny samhandlingspraksis mellom deltakerne ”har gjort oss mer overbeviste om at tekstkulturer ikke er stabile størrelser, men dynamiske prosesser” (Berge 2002b: 12).

En eksamensbesvarelse kan illustrere hvordan en tekst endrer seg gjennom å gå fra å være en uautorisert kladd på studentens skrivepult til å bli en avlevert og katalogisert eksamenstekst og til syvende og sist bedømt eksamensbesvarelse eller sågar en eventuell klagesak. På et hvert tidspunkt i denne prosessen får teksten status og verdi i møtet med de tekstnormene som definerer utdanningsinstitusjonenes kultur. På lignende vis danner bloggtekstene i denne avhandlingen en egen tekstkultur der studentene deltar i en faglig utdanningskultur som bestemmes av de tekstnormene som gjør tekstene til refleksjonstekster. I denne sammenheng er det også viktig å se nærmere på kontekstbegrepet, som i dette arbeidet baserer seg på den såkalte ”sosialsemiotiske” tradisjonen slik den er blitt tradert i Norge.⁴⁸

Den spesielle konteksten som avhandlingens materiale er blitt til i, nemlig situasjonskonteksten, er i denne sammenheng bestemt av rammene til en konkret

⁴⁸ Jf. Berge, K.L., Coppock, P., Maagerø, E. (red.) (1998).

undervisningssituasjon ved universitetet. I løpet av et vårsemester skulle det skrives et visst antall bloggposter i etterkant av holdte forelesninger. Den andre rammefaktoren for ytringenes tilblivelse og sammenheng er bestemt av den såkalte *kulturkonteksten*, her representert av universitetet som samfunns- og utdanningsinstitusjon. Ytringenes innlemming i så vel situasjons- som kulturkontekst gjør det i stor grad mulig å kvalifisere dem som tekst i tråd med sitatet til Berge ovenfor.

Jeg beholder ytringsbegrepet i den senere analysen når enkelte tekstutsnitt analyseres. På denne måten tjener ytringsbegrepet også som fagterm for et ”utklip” eller sitert tekstsegment. Den løsrevne ytringen kan slik studeres som et eget selvstendig sitat og åpne for nye meningskontekster. Derrida formulerer det slik:

Jedes Zeichen [*signe*], sprachlich oder nicht, gesprochen oder geschrieben (im geläufigen Sinn dieser Opposition), als kleine oder große Einheit, kann *zitiert* – in Anführungszeichen gesetzt – werden; von dort aus kann es mit jedem gegebenen Kontext brechen und auf absolut nicht sättigbare Weise unendlich viele neue Kontexte zeugen (Derrida 2004: 89).

Med dette for øye skal refleksjonsbegrepet analyseres gjennom den tekstlige utformingen det har fått. Utover situasjons- og kulturkonteksten mobiliserer skriving av refleksjonstekster også bestemte skrivestrategier hos studentene. Skrivestrategiene skal studeres generelt i forhold til de to kontekstbegrepene, og mer spesifikt som innlæringsstrategier som gjennom bestemte tekstkulturer, tekstnormer og sjangrer har fått festet seg i studentenes utdanningsforløp.

Denne avhandlingen tar ikke mål av seg å kartlegge hele spekteret av mulige relasjoner mellom ytring, tekst, tekstnorm og kontekst, men ønsker å se på samspillet mellom disse faktorene når studentøvelser i refleksjon analyseres som tekst. På den ene siden støtter jeg meg til Berges oppfatning at kulturkonteksten bruker skjønn. ”Dette skjønnet er organisert som *tekstnormer*. Tekstnormene er kriterier for å bedømme tekstverdien til en ytring.” (Berge 2008: 44). På den andre siden plasseres kulturkonteksten og tekstnormene i en større kontekst som jeg anser som en nødvendig videreføring og nyartikulering av Paideia-diskursen, i den forstand at den konkrete situasjonskonteksten i samspill med kulturkonteksten, og den institusjonelle konteksten utgjør en større, spesifikk dannelseskontekst. Tekstnormene som etableres i denne *Bildungs*-konteksten, kan være av ulik karakter og utforming. Tønnesson snakker for eksempel om ”direkte” og ”indirekte” tekstnormer som jeg vil komme tilbake til om litt (Tønnesson 2008: 82). Imidlertid kan tekstnormene også knyttes direkte til et annet

sentralt begrep i denne sammenheng, nemlig sjangerbegrepet, som jeg vil utfolde i det følgende.

Berge beskriver sjangrene som ”kulturelt skapte, normativt forankrede, typifiserte handlinger og handlingsmønstre som er formidlet gjennom ulike medier med ulike meningsskapingssressurser (f.eks. språket), det være seg ved snakking, verbalspråklig skriving, å tegne, skape hypertekster, eller ved ulike gester og fakter” (Berge 2002a: 234). Vesentlig i denne sammenhengen er at sjangrene ”blir tilgjengelige for oss og representeres/ materialiseres som tekster” (Ibid.). I et annet arbeid, seks år senere, kobler Berge sjangerbegrepet til tekstnormbegrepet: ”Stabile tekstnormer etableres som kulturens *sjangre*” (Berge 2008: 44). Selv om Berges sjangerbeskrivelse kan se ut til å være en uproblematisk definisjon av sjangerens egenart, vitner imens sjangerdiskusjonen og faglitteraturen om sjangerbegrepet i så vel den litteraturvitenskapelige som den retoriske teoriutviklingen om svært ulike syn.

Utgangspunktet for avhandlingens syn på sjanger kan føres tilbake til Berges definisjon, men det skal på ingen måte forespeile at sjangerbegrepet er en udiskutabel og entydig definert merkelapp for tekstformer. På den ene siden tyder mye på, at det forhold at sjangerbegrepet er et veletablert klassifiseringsbegrep, langt på vei kan tilskrives sjangerbegrepets brukervennlighet, og at dets seiglivethet henger sammen med at det så lett har latt seg skrive inn i utdanningskonteksten og læreboktradisjonen. På den andre siden innehar sjangerbegrepet et stort potensial til å kunne utvikle sitt begrepsapparat i nye omgivelser eller kontekster, noe som blant andre Helge Jordheim for nylig har vært inne på når han utvikler et ”konsept for sjangerhistorie, med utgangspunkt i tanken om ’sjangerforhandlinger’ (Jordheim 2008: 190). En slik dynamisk sjangerforståelse vil etter mitt skjønn være til hjelp for å forstå hvorfor bloggen kan omtales som ”ny sjanger”, og klargjøre i hvilken grad et slikt utsagn er meningsfullt.⁴⁹ Den påfølgende avklaringen av begrepene sjangerforventning og sjanger kan også leses som et forsøk på å etablere en mer metodisk smidig inngang til tekstmaterialet.

Forhandlingsaspektet ved sjangerbegrepet er kjennetegnet ved tekstenes kontinuerlige samspill (Ibid.: 192), og det dynamiske aspektet kan til en viss grad også leses ut av Derridas betraktninger om sjangerbegrepet. I diskusjon med Gérard Genette fastholder han at en sjanger ikke er en kategori tekster tilhører, men at tekster snarere *deltar* i sjangeren: ”Jeder Text hat teil an einer oder mehreren Gattungen, es gibt keinen Text ohne Gattung, es gibt

⁴⁹ Jf. Miller & Shepherd (2004).

stets eine Gattung und Gattungen, aber diese Teilhabe ist niemals Zugehörigkeit" (Derrida 1994: 260). Ut fra et slikt synspunkt vil enhver tekst prinsipielt by på en anledning til å igangsette et refleksjonsarbeid som problematiserer den sjangeren den innretter seg mot, ettersom den ikke restløst kan sies å gå opp i den, siden sjangre alltid etableres post festum. Dermed oppstår også muligheten for at den enkelte teksten med nødvendighet alltid bidrar til å endre de etablerte forestillingene om den spesifikke sjangeren den henregnes til. Forholdet mellom det "å merke", "å klassifisere" en tekst med en sjangerbetegnelse og det merkete objektet problematiserer Derrida slik:

Nehmen wir die Bezeichnung "Roman" als Beispiel... Diese Bezeichnung ist nicht romanhaft, sie geht nicht vollständig im Korpus auf, den sie bezeichnet. Noch ist sie dem Korpus einfach äußerlich. Aber dieser besondere *topos* plaziert im Werk und außerhalb des Werkes, an seiner Randung, eine Inklusion und eine Exklusion im Hinblick auf die Gattung im allgemeinen, auf eine identifizierbare Klasse im allgemeinen (Derrida 1994: 260).

Sjangermarkøren er slik en definatorisk sett problematisk kategori. Den er både innenfor og utenfor det den betegner. Det innebærer blant annet at den ikke er upåvirkelig av hva som samles under dens navn. Slik er sjangermerket en del av sjangeren, hvilket omvendt vil si at de enkelte aspektene som faller inn under sjangermerket også påvirker det. Verket faller dermed ikke inn under sjangeren, men kobler seg til og deltar i den.

Dette synet utvikles og utfoldes hos Derrida dels i hans gjennomgang av en "fortelling" som ikke er en "fortelling", nemlig Maurice Blanchots *La folie du jour* (Ibid.: 261), dels i en analyse av Genettes diskursbegrep fra *Discours du récit*. Det ville ikke være i tråd med avhandlingens tilstrebede refleksjonsarbeid å gi sin fulle tilslutning uten videre til Derridas standpunkt. Derridas betraktninger er snarere ment som en påminnelse om å trå varsomt i sjangerdiskusjonen og ta vare på mistenksomheten overfor et antatt og entydig etablert sjangerbegrep. Til grunn for avhandlingen ligger en hermeneutisk fortolkningsramme som henter impulser fra den filosofiske tradisjonen som jeg har vist allerede, men den lar seg også inspirere av retorikken og tekstvitenskapen. I den forstand kommer jeg til å bruke noen av Genettes begreper i analysen av tekstmateriale – slik de har etablert seg i den norske litteraturvitenskapelige Genette-resepsjonen.⁵⁰ Men de vil dog ikke fungere som absolutte kategorier. Snarere vil de kunne anses som en alternativ måte å belyse noen av materialets fenomen som jeg har skissert i metodekapitlet (s. 55ff.) og anvendt i selve analysen (s. 219ff.)

⁵⁰ Jf. Aaslestad (1999) og Lothe (1994).

Det skal avslutningsvis her nevnes at i kjølvannet av Derridas Genette-kritikk også kunne være nærliggende å betegne en blogg som en egen *diskurstype* eller *diskursmodus*.⁵¹ Dette er et spor som jeg imidlertid ikke kommer til å videreutvikle i det følgende da det ville sprengte rammene for diskusjonen. Til gjengjeld kommer jeg om litt til å argumentere for bloggen som en egen tekstkultur.

Derridas betraktninger om sjanger kan i en viss forstand også relateres til retorikkens, og nærmere bestemt Quintilians, diskusjon av imitasjonens fallgruver. I stedet for å prøve å imitere blindt forgjengernes tekster og sjangrer, bør man ifølge Quintilian finne det som er felles for all veltalenhet, som i kraft av sin forbilledlighet ligger forut for en sjangerimitasjon:

Id quoque vitandum, in quo magna pars errat, ne in oratione poetas nobis et
historicos, in illis operibus, oratores aut declamatores imitandos putemus.
Sua cuique proposito lex, suus décor est... Habet tamen omnis eloquentia
aliquid commune: id imitemur quod commune est (Quintilian 2001: 332).⁵²

Quintilians synspunkt brukes også i en avklaring av sjangerbegrepet hos Anne Freadman: "He (Quintilian) did not teach his students to mimic the typical; he taught them to emulate the uniquely excellent" (Freadman 2001:199). Følgelig betyr etterligning eller "emulasjon", å inspirere til eksemplarisk status istedenfor å reproducere en på forhånd gitt form å etterligne, men også å overgå. I den forstand er en sjanger en både "autorisert" og dynamisk tradisjon (Ibid.). Dette synspunktet er ikke ulikt Derridas utgangspunkt når det er tekstene som gjennom imitasjon deltar i og kobler seg til en sjangertradisjon.

Jeg har så langt presentert sentrale begreper i det som kommer til å utgjøre avhandlingens retoriske tilnærming til refleksjonsbegrepet. De forskjellige kontekstbegrepene danner ifølge mine betraktninger en større *Bildungs*-kontekst som igjen gir næring til det som finner sitt uttrykk som refleksjon i tekst, nærmere bestemt refleksjon i blogg. Jeg vil derfor se nærmere på hvordan bloggen forholder seg til forestillingen om, eller snarere, forventningen til et sjangerbegrep innenfor denne skisserte *Bildungs*-konteksten.

⁵¹ For dette diskursbegrepet se Derrida 1994: 265 og Genette-resepsjonen i for eksempel Aaslestad (1999) og Lothe (1994).

⁵² "Vi mener også at en må unngå det som mange tar feil i når de imiterer diktere og historikere i talene, og (likeledes) talere og kunstatere i historie og diktekunst. Hver sjanger har sin egen lov og sin egen utsmykning. Likevel, all veltalenhet har noe til felles, og det er dette felles elementet som bør imiteres." (min oversettelse)

3.2.3 Blogging – en sjanger?

Blogg er i dag som et nettfenomen mange har en viss formening om eller forventning til. Det publiseres personlige, faglige, journalistiske og institusjonelle blogger på Internett hver dag, og de fleste Internettbrukere har forestillinger om hva en blogg er. Det er denne forestillingen, og sjangerforventningen knyttet til den, jeg vil stoppe opp ved for å beskrive.

Før jeg imidlertid kretser inn et eget sjangerbegrep for bloggen, kan det være hensiktsmessig kort å se på hvorvidt bloggen kan karakteriseres som medium i sin egen rett.⁵³ Selv om jeg kommer til å ta opp bloggen i et medieteoretisk perspektiv senere (s. 125), kan det være nyttig å bruke litt tid på dette aspektet også her. Et nytt medium oppstår ikke i et vakuum eller faller ned fra himmelen (Kittler 2002: 11), men det bygger på kjente former eller sjangrer og videreutvikler og omformer disse. I språk- og medievitenskapen betegner man denne utviklingen gjerne for ”remediering”; form- og uttrykksregisteret fra eldre sjangere reaktualiseres som representasjons- eller uttrykksformer i nye medier. Eller som Marshall McLuhan i sin tid uttrykte det i slagordsform: ”the ’content’ of any medium is always another medium. The content of writing is speech, just as the written word is the content of print, and print is the content of the telegraph” (McLuhan 1987: 8). Begrepet ”content” kan være villedende hvis man leser det kun i en semiotisk sammenheng der innholdssiden er uløselig knyttet til en uttrykkside. I vår sammenheng kan heller følgende sitat av McLuhan være retningsvisende: ”All media are active metaphors in their power to translate experience into new forms” (Ibid.: 57). Media oversetter og overfører prosessen der vi tar i bruk nye uttrykksformer for å representere det eldre medier hadde representert, er slik sett en metaforisk prosess, og i dette perspektivet fremstår remediering som en term som gjør oppmerksom på og beskriver mediernes avhengighet av hverandre:

Remediation as the mediation of mediation. Each act of mediation depends on other acts of mediation. Media are continually commenting on, reproducing, and replacing each other, and this process is integral to media. Media need each other in order to function as media at all (Bolter, Grusin 2001: 55).

Når det gjelder for eksempel utviklingen innenfor nyhetsmediene, så har det skjedd store endringer i takt med utbredelsen av Internett. Samme nyhet presenteres i dag i så ulike medier som papiravis, nettavis, tv og nett-tv, for å nevne noen. Papiravisen har med andre ord

⁵³ Jill Walker Rettberg argumenterer for at blogg er et medium: ”A game made in Flash is thus using a different medium, with different constraints and affordances, from a video edited in iMovie and uploaded to YouTube. In this sense of the word, blags are a medium, not a genre” (Rettberg Walker 2008: 20). I avsnittet om det teknologiske sporet avklares forholdet mellom medium og teknologi (s. 125).

opplevd en remediering gjennom nettavisen, tv, og noen vil kanskje også si blogg. Spørsmål som presser seg på i denne sammenhengen, er hva en blogg er, og hva som remedieres i bloggen.

Bloggen kan beskrives som et asynkront medium som innebærer at publiserte bloggposter ikke adresseres til lesere i en samtidig kommunikasjonssituasjon. En leser av en blogg har muligheten til å velge selv når bloggen skal leses eller kommenteres. Slik sett er det nærliggende å si at brevsjangerens, både den tradisjonelle og den elektroniske, ”ikke-samtidighet” remedieres i bloggen. Jeg nevnte tidligere at det finnes personlige, faglige, journalistiske og institusjonelle blogger på Internett, og disse bloggene kan sies å remediere sine respektive forgjengere, som dagbok, forskerlogg, reportasje og oppslagstavle.

Ser man på bloggen med en programmerers øyne, er en blogg nokså forenklet sagt ikke noe annet enn en kombinasjon av koder som produserer en nettside med visse funksjoner, som for eksempel rask publisering av tekst og bilde, lenking mellom nettsider og kommentarfunksjoner. Bloggprogrammenes begrensninger ligger ikke på det innholdsmessige planet, men på ramme- eller layoutplanet. Publisering av innhold er overlatt til brukeren, men plassering og utforming av tekstene er forhåndsprogrammert av det gjeldende bloggprogrammet. Bloggtekstene er ordnet i omvendt kronologisk rekkefølge, utstyrt med dato, klokkeslett og forfatternavn. Tidsoppsettet er kjent fra både dagbok- og brevsjangeren. Så vel et dagboknotat som et formelt brev har faste formler som dato og avsender i oppsettet sitt. Ut fra disse premissene skulle den tekniske løsningen i bloggen dermed favorisere sjangertyper kjennetegnet ved en personlig og privat skrivestil. Men til forskjell fra disse skrivesjangrene eller tekstformene er bloggen ikke et privat medium – den bruker Internett som publiseringsarena, og i denne konstellasjonen – eller skal vi heller si kollisjonen? – blir sjangerspørsmålet påtrengende å diskutere. Ikke minst siden det er rimelig å anta at det vil ha føringer for hvordan brukerne forholder seg til sjangerforventningen om blogg.

Mitt utgangspunkt er at det er nærliggende å anta at trekk ved bloggens tekniske utforming inviterer til tekstformer som ligner på dagbok- eller brevnotater, uten at det dermed er sagt at bloggen fortrinnsvis bør brukes slik. I utgangspunktet er det ingen som kan hindre en i å skrive eventyr eller dikt i en blogg. Medier er aldri absolutt resistente overfor brukernes appropriering av dem (mobiltelefonen er vel et av de mer berømte, nyere eksempler; gramfonen et annet). Som blogger står man fritt til å skrive det man ønsker, fra dagboknotat og fiktiv fortelling til nyhetsreportasje. I en slik kontekst bruker man

bloggverktøyet som publiseringsverktøy for ulike tekster og sjangrer. Med tilgangen til brukervennlige bloggverktøy har for mange bloggen utviklet seg til å bli et kombinert skrive- og publiseringsverktøy. Det ser ut til at dagbokformatet har inspirert privatpersoner til å publisere sine betraktninger om hverdagslige hendelser, journalister til å rapportere omgående fra aktuelle begivenheter og akademikere til å skrive forsker- og refleksjonslogg.⁵⁴

Den fortløpende, kontinuerlige og frie skrivepraksisen tyder på å ha medvirket i etableringen av bloggen som en overordnet tekstkultur som kan romme flere ulike tekster og dermed ulike realiseringer av sjangerforventninger. Johan Tønnesson beskriver blogg som "dagbok og skrytealbum, men det er også avis, leksikon og løpeseddel" (Tønnesson 2008: 78). Det finnes flere bloggspesifikke kjennetegn som umiddelbart lar en leser forstå at han har åpnet en bloggside på Internett. Følgelig vil det være nærliggende å kalle disse trekkene for "sjangertrekk", underforstått at bloggen fungerer som en slags hovedsjanger som kan inneholde mange ulike sjangrer fra tekstverdenen.

Hvordan disse sjangertrekkene har etablert seg, kan med hell beskrives med Jordheims begrep om "sjangerforhandlinger". Dette begrepet har – for øvrig på linje med Derridas insistering på at sjangere alltid er i tilblivelse og at deres prinsipper alltid fremstilt i etterkant av prosessen – den styrken at det peker eksplisitt på at sjangere konstitueres i et sosialt fellesskap, at de altså har en eksplisitt sosial dimensjon. Carolyn Miller og Dawn Shepherd har i den forbindelse knyttet etablering av sjanger til sosiale kontekster. "[W]hen a type of discourse or communicative action acquires a common name within a given context or community, that's a good sign that it's functioning as a genre" (Miller & Shepherd 2004).

En slik forståelse av sjanger synes svært anvendelig til å belyse fenomenet blogg, noe Miller & Shepherd også gjør i artikkelen "Blogging as Social Action: A Genre Analysis of the Weblog" (Ibid.). Hovedanliggendet deres er å anvende en retorisk sjangeranalyse på bloggfenomenet ved å undersøke spørsmål som "Why did blogging catch on so quickly and so widely? What motivates someone to begin and continue a blog?" (Ibid.).

Materialets beskaffenhet i vår sammenheng er av en slik art at noen av svarene på Millers & Shepherds spørsmål allerede er gitt gjennom rammene og undervisningsformen for det aktuelle studiet. Antall poster som studentene ble pålagt om å skrive, er på forhånd bestemt av faglærer siden det skulle skrives et visst antall bloggposter for å få godkjent emnet. Og det forutsatte at studentene skrev mer eller mindre kontinuerlig, motivert eller

⁵⁴ Bloggpotensialets ulike realiseringer diskuteres i det teknologiske sporet i lys av Ihdes multistabilitetsbegrep (s. 152).

ikke. I lys av dette mister bloggmaterialet mitt rimeligvis noe av det påtrengende momentet som Miller & Shepherd mener å observere i de bloggene de har studert. Millers term for det retorisk ”rette øyeblikket” er *kairos*, et begrep hun låner inn fra den antikke retorikken – og faktisk også fra de klassiske kirkefedrenes teologi (Ritter 1992: 667ff.). I antikken betegner termen den særlige og unike situasjon hvor taleren, for eksempel i en rettssak, tar ordet, og som setter betingelsene for hvilke ord han skal velge, og hvordan hans ord skal kunne påvirke og endre situasjonen. Å ha fornemmelse for øyeblikkets egenart, *kairos*, kan sammenlignes med det man beskriver som teft, eller fingerspitzengefühl.⁵⁵

I Miller & Shepherds analyse beskrives *kairos* som et moment i kulturen der diskurser oppleves som passende på et bestemt tidspunkt.⁵⁶ ”*Kairos* describes both the sense in which discourse is understood as fitting and timely ‘the way it observes propriety or decorum’ and the way in which it can seize on the unique opportunity of a fleeting moment to create new rhetorical possibility” (Miller & Shepherd 2004). Sjangrer uttrykker dermed en relasjon mellom tid og sted, ikke ulikt Bakhtins kronotopbegrep, men de er av den grunn ifølge Miller & Shepherd på ingen måte statiske. For å kunne fange opp, uttrykke og reflektere et gitt kulturelt moment i en bestemt form, er sjangrer snarere produkter av endringsprosesser. Sjangrer er med andre ord underlagt samfunnsutviklingen og oppstår som uttrykk av dynamiske forhold mellom diskurs og *kairos* (Ibid.). På bakgrunn av denne sjangerforståelsen kan bloggen som sjanger forstås som sosial handling, men den kan også tolkes som respons på en retorisk situasjon i Bitzers forstand, der den retoriske situasjonen inneholder tre grunnleggende elementer: ”exigence” (det påtrengende problemet), ”audience” (publikum) og ”constraints” (retoriske betingelser) (Bitzer 1968). Begrepet ”exigence” er blitt tatt opp og videreført av Miller & Shepherd. Deres forståelse av ”exigence” innebærer ikke at det påtrengende problemet er årsaken til diskursens opprinnelse, men heller noe som muliggjør sosialt repeterbare og gjenkjennbare motiver. Forstått slik er *exigence* ikke en materiell konstruksjon, men et sosialt fenomen, et sosialt motiv, en form for felles konstruksjon. Blogger er i så måte sosialt gjenkjennbare handlingsmåter som kan ses på som retoriske og sosiale svar på påtrengende problem.

⁵⁵ Billedhuggeren Lysippos fremstilte guden Kairos som yngling med lite hår på bakhodet. På tysk finnes ordtakene: ”Die Gelegenheit beim Schopfe packen”, med andre ord grip sjansen mens den er der. Når det rette øyeblikket har passert, er det for sent. Da har hodet passert, og det skal godt gjøres å få tak i et glatt bakhode.

⁵⁶ Diskursbegrepet ble opprinnelig brukt som ”samtale”, men i dagens litteraturvitenskap har begrepet fått en videre betydning som ”utsigelse” eller ”tekst” (Aaslestad 1999: 7). Hos Miller & Shepherd brukes diskursbegrepet verken i den snevre, opprinnelige eller den litteraturvitenskapelig forankrede betydningen, men hos henne kan ”diskurs” snarere beskrives som ”meningsskapende samhandling” (Miller & Shepherd 2004).

I tråd med denne argumentasjonen har Miller & Shepherd studert det tidsrommet som etter deres mening har muliggjort og frembrakt bloggen som ny sjanger. Det aktuelle og avgjørende tidsrommet starter på 1990-tallet med MTV's lansering av den første reality-tv-serien. "Vanlige" mennesker ble plassert i en leilighet og filmet døgnet rundt. Senere samme året svarte Bill Clinton på hvilken type underbukser han brukte. Clinton overskred bevisst en intimitetsbarriere mellom sin posisjon som guvernør og offentligheten som han ønsket seg valgstemmer fra.

I bloggens tilfelle bestemmer Miller & Shepherd dens kairos i det unike historiske sammenfallet mellom teknologiens forutsetninger og publikums ønske om å fremstille seg selv i samspillet med andre:

The blog reveals something about the configuration of the subject in the kairos that we have described a kairos of mediated voyeurism, widely dispersed but relentless celebrity, unsettled boundaries between public and private, and new technology that disseminates these challenges beyond capital and corporations to individuals (Miller & Shepherd 2004).

Det som Miller & Shepherd skisserer her, er også en forskyvning av grensen mellom det offentlige og det private rom, et moment jeg vil komme tilbake til i det teknologiske sporet. På bakgrunn av Millers & Shepherds betraktninger om blogg som sosial sjanger kan begrepet *kairos*, forstått som "cultural moment" (sammen med flere andre momenter fra deres bloggsjangeranalyse), bidra til å forstå også mitt materiale.

3.2.4 Blogging - en tekstkultur?

På bakgrunn av sjangerdiskusjonen velger jeg å betrakte bloggen som tekstkultur med mulighet for å romme flere sjangrer. Dette gjør jeg ikke for å trekke meg unna sjangerdiskusjonen, men for å presisere tekstnormenes betydning for etableringen av en ny tekstkultur. "Tekstnormene er grunnleggende for etableringen av tekstkulturen" (Tønnesson, op.cit.: 82). I bloggen som tekstkultur kan man skjelve mellom ulike normer. På den ene siden finnes det normer som bestemmes av bloggprogrammet og dets teknologiske muligheter og begrensninger. Andre normer kommer til uttrykk gjennom bloggerens valg, både direkte og indirekte.⁵⁷ Ser vi først på de "programmerte" normene, kan vi fremstille de mest sentrale på følgende vis:

⁵⁷ Veum og Raddum snakker om "etablerte, konvensjonaliserte" og "institusjonaliserte" tekstnormer uten å skille mellom ulike typer tekstnormer (Veum og Raddum 2006).

1. Bloggpostene er organisert i omvendt kronologisk rekkefølge. Det vil si at det som publiseres sist, plasseres øverst på siden.
2. Hver bloggpost har sin egen adresse, URL, også kalt permalink. Under hver bloggpost står som regel forfatternavn, dato og klokkeslett.
3. Hver bloggpost har som oftest knyttet til seg en kommentarfunksjon.
4. På skjermen bruker som regel bloggpostene over 2/3 deler av skjermbildet. Den resterende plassen brukes til informasjon i sidespalten, som ”min profil”, andre bloggere og arkivfunksjonen, for å nevne noen.

Layoutmessig kan en bloggside minne om en avisside, og innenfor de teknologisk gitte rammene kan bloggforfatteren gjøre egne tekstnormvalg, enten eksplisitte (direkte) eller implisitte (indirekte). De direkte normvalgene kan ifølge Tønnesson komme til uttrykk gjennom valg av tittel og adresse, fargen på bloggen, lenkesamlingen i sidespalten og personlig informasjon om bloggeren, for å nevne noen. De indirekte normene kan først utledes gjennom studier av de konkrete bloggtekstene der de avspeiler seg i bloggerens språkbruk, eller som Gadamer formodentlig ville ha formulert det, i språkets ”spekulative karakter” (Gadamer 1990: 472f.). I dette perspektivet kan de direkte og indirekte tekstnormene knyttes til to begrep som i det teknologiske sporet brukes for å karakterisere arkivstrukturen i bloggen: *statisk* og *dynamisk*. Direkte tekstnormer kan sies å komme til uttrykk gjennom statisk lagret informasjon (for eksempel bloggtittel), mens de indirekte normene uttrykkes gjennom bloggpostenes dynamiske oppdatering.

Temaer som bloggeren tar opp, lenker som viser ut av bloggposten, og bilder som settes inn i teksten, kan være pekepinner for både direkte og indirekte tekstnormer bloggeren ønsker å etablere i bloggen sin. I analysen betegner jeg tekstnormene som er knyttet til bloggens teknologiske forutsetninger, for eksempel innholdet i de førprogrammerte malene, som *direkte tekstnormer*. Her står bloggeren fritt i å bestemme hva bloggen skal hete, hva den skal brukes til og hvilken farge den skal ha. Andre faste strukturer bestemt av teknologien finnes i bloggmargen: I profilvisningen kan bloggeren presentere seg og legge ut et bilde. Bloggadministratoren kan legge ut lenker til andre nettsteder, sette inn lysbildevisninger og videolinjer. Nå er bloggene som behandles i denne avhandlingen, som sagt skrevet med utgangspunktet i et obligatorisk krav om å skrive faglige refleksjoner. De direkte tekstnormene er slik sett mer eller mindre gitt gjennom bloggteknologiens underliggende og statiske struktur.

De tekstnormene som ikke formuleres direkte, men snarere synliggjøres gjennom tematiske valg og den språklige fremstillingen, er *indirekte tekstnormer*. Med andre ord utgjør tekstnormene et repertoar som bloggeren benytter seg av, henholdsvis kobler seg til. Denne definisjonen følger Tønnessons tankegang, men med en avgjørende presisering. Når Tønnesson hevder at ”andre normer *bestemmes* av redaktøren”, vil jeg distansere meg fra dette synspunktet fordi jeg oppfatter normbegrepet ikke som noe en bloggforfatter har mulighet for å *bestemme* selv, men som kommer til syne i de valgene bloggeren gjør, med andre ord er det tekstnormene som fremtrer og manifesterer seg i bloggenes utforming (Tønnesson, op.cit.: 83) [m.uth.].

I et mer overordnet perspektiv er det viktig å understreke at tekstnormer kan være konstituerende normer og pliktnormer slik Berge karakteriserer og definerer normbegrepet (Berge 1990: 24f.). Pliktnormer omfatter påbud, forbud og tillatelser, mens de konstituerende normer, som Berge kaller for *kvalifikasjonsnormer*, defineres som ”kriterier for hva som gjør en viss type atferd til denne type atferd, mao. som det konstituerende ved denne type atferd” (Berge, op.cit.: 25). I denne forstand forutsetter pliktnormer ”en eller annen form for kvalifisering” (Ibid.: 26). De direkte og indirekte tekstnormene som konstitueres i bloggtekstene, kan således med Berge beskrives som kvalifiseringsnormer.

Når bloggtekstene ses på som en tekstkultur som avgrenser seg mot andre tekstkulturer gjennom sine normvalg, kan bloggen rimeligvis plasseres i sakprosa sjangeren, forstått som ”tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten. Sakprosa teksten kommuniserer gjennom skriftlig verbalspråk, men dette skjer ofte i samspill med andre tegnsystemer” (Tønnesson 2008: 34). Bloggmaterialet mitt er for det meste skrevet i verbalspråk, men, som jeg skal komme tilbake til i analysekapitlet, så fremstår bloggene også som sammensatte (multimodale) tekster der andre tegnsystemer – bilde, lyd og skrift – kan forekomme. Bloggteksten, forstått som sammensatt tekst, forutsetter derfor et utvidet tekstbegrep (Liestøl, Fagerjord, Hannemyr 2009: 13f.).

Bloggen betraktes i denne avhandlingen altså som tekstkultur, en tekstkultur med mulighet for å romme ulike sjangrer generelt, og i denne sammenheng refleksjonstekstens kjennetegn spesielt. Et viktig anliggende i det følgende er derfor å se nærmere på hva som kjennetegner en refleksjonstekst generelt og en refleksjonstekst skrevet i blogg spesielt. Med andre ord, hvilke sjangerforventninger er bestemmende for refleksjonstekstens endelige utforming?

3.2.5 Refleksjonstekstens sjanger

Den filosofiske diskursen kan sies å være toneangivende når man tenker på sjangeren refleksjonstekst – en resonnerende, gjerne argumenterende tekst. Å skriftliggjøre tanker og filosofiske problemstillinger har fått sitt uttrykk i ulike tekstformer eller sjangrer. Fra antikken kjenner vi Platons dialoger som i skriftform gjengir Sokrates' samtaler med disiplene sine. Men den fremherskende sjangeren for den filosofiske refleksjonen i dag er det som man de siste tiårene gjerne har omtalt som "sakprosa".

Selve refleksjonsbegrepet kan se ut til å påvirke tekstsjangervalget i retning av den resonnerende tekstsjangeren – kjent fra den filosofiske diskursen og lignende sakprosattekster. For å kunne beskrive denne påvirkningen så nøyaktig som mulig, vil jeg granske hvilke forventninger det er som stilles til refleksjonsteksten som sakprosasjanger. En av de mest iøynefallende forventningene eller "fordommene" viser seg i tekstens forhold til en verden utenfor teksten, tekstens referensialitet. Det forventes at teksten svarer til denne verdenen i den forstand at den ikke inneholder fiksjon. For eksempel settes det ikke spørsmålsteget ved sannhetsgehalten til en bruksanvisning. Her forventes det et samsvar mellom bruksanvisningens tekst og gjenstanden som skal tas i bruk.

Den forventede overenskomsten mellom tekst og virkelighet/referent forekommer både i "litterær og funksjonell sakprosa" (Tønnesson 2008: 34). Den litterære sakprosaen skrives ifølge Tønnesson av "navngitte forfattere. Forfattere forstås her som individer", mens forfatterforståelsen i det som hos Tønnesson kalles funksjonell sakprosa, ser ut til å uttrykke fellesskap. "Forfatteren henvender seg som skribent på vegne av en institusjon til allmennheten eller andre institusjoner" (Ibid.). Som vi ser, er det ikke forholdet mellom tekst og virkelighet som gjenspeiles i skillet mellom litterær og funksjonell sakprosa. Dette skillet opprettes kun for å beskrive avsender- eller forfatterrollen, ikke for å differensiere eller modifisere tekstens referensialitet.

En resonnerende tekst kjennetegnes også ved å ha et ærlig forhold til den virkeligheten den handler om. Brudd på slike forventninger kan føre til store protester, som bloggen om den kreftsyke Kaycee Nicole er et slående eksempel på. Kaycee Nicole er en oppdiktet person, skapt av "moren" Debbie Swenson. Ved å skrive om en fiktiv datters sykdom og død i en tekstkultur som forventes å gjengi et sant innhold, har forfatteren problematisert hvordan et brudd på en sjangerforventning kan føre leserne bak lyset (Kaycee Nicole 2008, May 27). Vi kan kanskje si at de rasende leserne av denne bloggen har lest historien om Kaycee Nicole

fordomsfull i Gadammers forstand. Siden en blogg antas å referere til historisk sanne hendelser, forventet de en sann historie.

Studentene i denne avhandlingen møter kravet om refleksjon med en lignende fordomsfullhet som eksemplet ovenfor illustrerte. Å skrive en refleksjonstekst fremkaller hos studentene en sjangerforventning som de har lært og tilegnet seg fra grunnskolen av. Tekstene som ble skrevet i denne konteksten, ble som regel seende ut som logger eller rapporter.

Det er på dette tidspunktet trolig på sin plass å minne litt om loggens egenart, som en egen sjanger. En logg er en sekvensielt skrevet tekst, godt kjent fra den maritime konteksten som skipslogg der vind- og sjøforhold ble notert i faste rubrikker. Opprinnelig stammer begrepet fra metoden som ble brukt for å måle en båts hastighet. En ”log” (eng. for tømmerstokk) ble kastet ut fra båten, og slik kunne båtens fremdrift måles (s. 142f.). Ideen om å måle og dokumentere fremdrift finner vi igjen i skolens innføring av loggskrivning. Elevene skriver korte notater mens prosjektarbeidet utføres. De korte notatene viser til slutt i sin helhet elevenes progresjon og fremdrift i arbeidsprosessen. Riktignok er det ikke arbeidets hastighet som måles i skoleloggene, men skolearbeidets utvikling langs en tidsakse der det siste loggnotatet også markerer slutten på prosjektet.

En rapport kjennetegnes kort sagt ved en saklig fremstilling av et saksforhold. Rapporten er preget av en upersonlig skrivestil for å gi inntrykk av størst mulig objektivitet. Det er formodentlig illusjonen om å kunne beskrive verden utenfor teksten med objektiv distanse, som har bidratt til at rapportsjangeren og den saklig refererende teksten fremdeles blir brukt som mal for refleksjonstekster i undervisningssammenhenger, men også som mal for arkivet ettersom rapporter også er dokumenter der institusjonen kommer til orde, og ikke den personlige, individuelle stemmen.

Et søk på ”refleksjonstekst” på Internett gir mange treff.⁵⁸ De fleste treffene kjennetegnes ved at det er elever eller studenter som har fått i oppgave å levere en refleksjonstekst på slutten av skoleåret eller semesteret – gjerne som del av en mappeevaluering. I et nettbasert studium om digital fotografering for eksempel kreves det at studentene skal skrive et refleksjonsnotat på slutten av semesteret:

Refleksjonsteksten som beskriver prosessene knyttet til prosjektarbeidet i forhold til prosjektplanen:

⁵⁸ Et googlesøk på ”refleksjonstekst” ga 1110 treff, på ”refleksjonslogg” 1450 treff og på ”refleksjonsnotat” 8870 treff 6.1.2011.

Fatt deg i korthet, her er det først og fremst snakk om å rapportere om det som ikke har gått som planlagt, og som dermed kan ha betydning for vurderingen av prosjektet. Dette punktet teller ikke i seg selv med i vurderings-grunnlaget, men kan være med på å kaste lys over premissene for vurderingen av prosjektet (Digitalfoto).

I dette eksemplet er det interessant å se at refleksjonsnotatet skal være kortfattet, og det som skal rapporteres, er det som ikke gikk som planlagt i løpet av studiet. Rapporteringen i seg selv får ingen betydning for vurderingsgrunnlaget; dermed blir terskelen for å rapportere holdt lavt. Med andre ord, refleksjonsnotatet skal inneholde studiets faderer og feil, og ikke en helhetlig vurdering av studiets utbytte for studenten. En slik innholdsmessig begrensning kan tolkes som et selvkritisk element i vurderingsprosessen. Å beskrive og sette ord på "alt som gikk galt underveis" kan være en nyttig bevisstgjøring i læreprosessen, men det er likevel overraskende at refleksjonsnotatet kun skal inneholde negative opplevelser og erfaringer.

Et blikk på studier om refleksjon i før-digitale utdanningskontekster viser også bare i liten grad interesse for selve refleksjonstekstens utforming. Som oftest blir studenter og elever bedt om å reflektere skriftlig etter en aktivitet uten nærmere veiledning om hvordan refleksjonen skal utformes. Denne uuttalte troen på elevens skriftliggjøring av sin "indre stemme" kan ses i sammenheng med en annen sjanger som har hatt stor betydning i utdanningssystemer: skolestilen. Eksempelvis var tidlig på 1800-tallet temaet for den tyske artiumsstilen et selvvalgt tema for å styrke elevens fantasi:

Der deutsche Abituraufsatz darf frei gewählt und schon darum vom Thema her "niemals blos ein factischer sein", weil er "vorzüglich die Bildung des Verstandes und der Fantasie beurkunden soll". Aufgeschriebene Phantasien legen nämlich die ganze "Individualität" des Schülers, "sein innerstes Selbst" "dem Lehrer in die Hände". Das heißt dann "die Bedeutung der Aufsätze in der Muttersprache" (Kittler 1985: 184).⁵⁹

Den tyske artiumsstilen skulle fremme elevenes individualitet uten å gi begrensende retningslinjer for skrivingen. En lignende tendens kan man også observere i norske skolestiler som kun oppgav tittel.⁶⁰ Det må imidlertid presiseres at norsk skrivestilhistorie er langt mer sammensatt enn det ovennevnte eksemplet skulle tilsi (Jf. Berge 1988). Etter at latinstilen var fjernet i 1859, kunne eleven nå velge mellom "fagstilen" og "skildringen". "Det sensasjonelle

⁵⁹ Sitatene i Kittler-sitatet er fra Friedrich Schleiermachers *Gutachten der wissenschaftlichen Deputation zu Berlin über die Abiturprüfungen* (1810), her sitert i Kittler (1985).

⁶⁰ Jf. Alfrida Aspaas skolestil "En vakker udsigt" (Aspaas 1904).

var ikke bare emnene, men også at kandidaten skulle uttrykke seg i to *ulike* genrer” (Berge, op.cit.: 49).

Skolestilens omfattende historie er ikke mitt anliggende her.⁶¹ Likevel vil jeg se nærmere på et avgrenset aspekt innenfor denne skrivetradisjonen for å finne en mulig forklaring på den skrivepraksis i utdanningssystemet som har vist seg å være meget seiglivet: På den ene siden dyrkingen av den innforståtte, inderliggjorte og individuelle stemmen, og på den andre siden den faglige, resonnerende stilen.⁶² Den sistnevnte kan ifølge Børre Johnsen karakteriseres på følgende vis (Johnsen 1993: 92):

Oppgave type:	”Fagstilen”
Oppgaveskriving:	Resonnement
Pedagogisk og skolepolitisk:	Råd, sensorer og offentlighet
Kulturhistorisk:	Arv og reform
Fremtidsperspektiv:	Fornyelsens vilkår

En fagstil skrives altså som resonnerende tekst over et oppgitt emne som kunne forankres i det kulturhistoriske så vel som det fremtidsrettete perspektivet, noe som også kan leses ut av oppgaveformuleringene: ”Gjør greie for hovedsyn og argumentasjon i teksten” (Johnsen, op.cit.: 100). Det som jeg i mitt arbeid kaller for *rapportsjanger*, skal i dette perspektivet ses i sammenheng og forlengelse av en lenge praktisert og institusjonalisert resonnerende skrivepraksis.

Når man kaster et blikk på Johnsens kronologiske oversikt over artiumsstiler fra 1880 – 1993, er det den resonnerende oppgaven som dominerer, riktignok med noen unntak som for eksempel i 1917 ”En utsikt” og i 1919 ”Våren kommer” (Ibid.: 160ff.). Å skrive en tekst om ”en utsikt” inviterer eleven til å formulere og tekstliggjøre egne erfaringer og opplevelser. En slik tekst vil uvegerlig fremvise et uttalt ”jeg” og spille på andre språkregistre enn ”fagstilen”. Her kan vi si at vi nærmer oss den type eksamenstekster som ble innvilget fra 1990-tallet: novellen, essayet og kåseriet. Disse sjangrene tillater og nærmest oppfordrer skriveren til å bli ”synlig” i teksten (Berge m.fl. 2005). Å bruke ”seg selv” ved å artikulere egne opplevelser og oppdiktete hendelser i en skoletekst kan sies å ha utvidet språkregisteret. ”Språket i disse fortellende tekstene er rikt på djerpe og nyskapende metaforer” (Berge 2005: 82).

⁶¹ For et detaljert overblikk over artiumsstilens historie se Egil Børre Johnsen (1993).

⁶² Disse to retningene peker frem mot det som senere i avhandlingen omtales som *narsissistisk*, henholdsvis *dialogisk* modellsender.

I elevtekstene som Berge har undersøkt, er refleksjon ikke gitt som eksplisitt instruks, men den ”gode” elevteksten gjør (automatisk) bruk av et større register, ”konteksten skapes i teksten selv som en virtuell virkelighet” (Ibid.). Berges analyse støtter således inntrykket av at tekstlig refleksjon synliggjøres i språket (”djerve og nyskapende metaforer”) og av tekstens ”virtuelle virkelighet” (Ibid.).

Et blikk på lærerutdanningen eksemplifiserer et lignende forhold mellom tekst og refleksjon. Her blir studentene ikke sjeldent oppfordret til å reflektere i såkalte veiledningssamtaler og refleksjonstekster (Søndenå 2004). Det er iøynefallende at det ser ut til å spille liten rolle *hvordan* refleksjonsteksten skal skrives i disse studiene. Studentene leverer enten rapporter med refleksjoner eller en metatekst i mappeevalueringen (Hatton 1995, Dysthe & Engelsen 2003). Slik vises en annen usagt forforståelse. Den første forforståelsen kan sies å gjelde selve refleksjonsbegrepet. Når studenter blir bedt om å reflektere, gjør de det uten å etterspørre hva som kreves av dem, for ikke å si: De gjør det på ”refleks”, uten å reflektere i genuin forstand. De sikter kun mot å innfri formelle eksamensoppgaver. Den andre formen for forforståelse gjelder selve sjangeren, nærmere bestemt refleksjonsteksten. Det skrives refleksjonsrapporter og metatekster når refleksjon er påkrevd. Men det fremgår ikke hvordan slike refleksjonstekster skal se ut, altså faller studentene tilbake på et kjent mønster, en kjent sjanger som har røttene tilbake til forrige århundrets skolestiler. De skriver både resonnerende og personlige, bekjennende tekster som mangler eksplisitt instruksjon på kriterier og kjennetegn på måloppnåelse, men heldigvis med noen unntak. Når man tar i betraktning hvordan ”gode” elevtekster skiller seg ut (Berge m.fl. 2005), er det iøynefallende hvordan den intimiserende, personlige stemmen i elevfortellinger utvides av et refleksjonsnivå som ikke fremhever ”selve fortellingen og de hendelsene den refererer til, men reflekterer over hendelsene på en måte som er selvkommuniserende. Tekstene er fylt med ulike former for indre samtale og/eller refleksjon, der fortellerens evaluering av de refererte hendelsene er noe av hensikten med å skrive teksten” (Berge, op.cit.: 82). Den ”gode” elevteksten ser ut til å trekke veksler på ”internalisert[e] tekstnormer fra kulturkontekster utenfor skolen, framfor alt fra moderne skjønnlitteratur” (Ibid.). Den reflekterende skrivepraksis kan på dette viset også beskrives som et grensesnitt mellom ulike erfaringshorisonter eller kulturkontekster der den institusjonelle skolekonteksten utgjør den ene komponenten og elevens personlige erfaringer den andre.

I den etter hvert store forskningslitteraturen om mappevurdering inngår refleksjon og refleksjonstekster som en naturlig og udiskutert del av mappene der det hevdes at ”mapper

fremmar metaperspektiv ved at refleksjon på fleire nivå inngår i mappearbeidet. Refleksjonstekstar kan også inngå som element i sjølve mappene” (Dysthe & Engelsen 2003: 31). En nyansering av refleksjonsskriving som didaktisk sjanger foretar imidlertid Ellen Krogh ved å utvikle ”forskellige typer af refleksion” (Krogh 2009:114). Fortløpende refleksjoner har i hennes studie karakter av loggskrivning, den kollektive refleksjonen finner sted i klasserommet, mens presentasjonsskrivingen legger vekt på selvevaluerende refleksjon som kjennetegnes av argumentasjon. Kroghs klassifisering av refleksjonstekster ser ut til å utvide det jeg ovenfor kalte rapportsjangeren. Mappetekstene i hennes studie utmerker seg ved at de alltid har ”interagerende karakter, alltid innebærer metakognitive prosesser og alltid har selvevaluering som overordnet perspektiv” (Ibid.: 115). Fremstillingsformen i slike refleksjonstekster kan betegnes som saklig refererende og interagerende, altså tekster som, med vår tidligere skisserte modellsender- modellesermodellen i bakhodet (Figur 4), kan tilskrives den dialogiske modellsenderen og en sjangerforventning som ligger tett opp til rapportsjangeren.

3.2.6 Den digitale refleksjonssjangeren

Med en økt bruk av IKT i utdanningen de siste årene har også refleksjonsformen endret seg. En kan selvsagt fremdeles skrive rapporter og metatekster på samme måte som før selv om en bruker et digitalt tekstbehandlingsprogram. Men den nye teknologien legger også til rette for andre kommunikasjonsformer og dermed tekstformer, som for eksempel diskusjonsfora, læringsplattformer og digitale mapper. Interessant i denne sammenheng er å se hvordan bruken av de nye mediene har påvirket studentenes refleksjonstekster. I en studie av kommunikasjonsmønsteret i et interaktivt diskusjonsforum kommer Dysthe frem til at tekstsjangeren i forumet kan ”karakteriserast som ein hybrid sjanger mellom to skriftlege sjangrar, nemleg uformell, utforskande skrivning, som ofte blir kalla ’friskrivning’ eller ’tenkeskriving’ (Elbow 1973, Dysthe 1995), og presentasjonsskriving” (Dysthe 2001: 326).

I prosjektet ”IKT og nye læreprosesser” ved Høgskolen i Vestfold brukte studentene åpne nettstedmapper i motsetning til lukkede LMS-mapper for å dokumentere arbeidet sitt (Otnes 2004).⁶³ Nettstedmappene karakteriseres blant annet ved å ligge åpent på nettet, mens LMS-mapper er integrert i en læringsplattform som krever pålogging for å kunne lese innholdet der. Den nye teknologien gjør det mulig å knytte studentenes mapper sammen til et

⁶³ LMS: Learning Management System (for eksempel *ClassFronter* eller *It's Learning*).

læringsfellesskap eller ”en stor dialog, der studentene *følger opp* hverandres faglige bidrag” (Otnes 2007). I det sistnevnte prosjektet er nettsamtaler stedet for refleksjon. Studentene oppfordres til å bruke ”chat” som refleksjonsform og -format når de diskuterer pensumstoff.⁶⁴ Som ny teknologi kan nettsamtalen ikke automatisk klassifiseres som ny sjanger, men den ”er et tekstredskap og den har et sjangerpotensial” (Ibid.: 68). Hvorvidt dette synspunktet også kan brukes på bloggen, vil jeg komme tilbake til. Hva nettsamtalene i Otnes’ studie angår, kan de karakteriseres som faglige gruppenettdialoger, til forskjell fra fritidschattingen, som stort sett ikke domineres av faglighet. Selv om fokuset i hennes studie ligger på lytteperspektivet i nettsamtalene, nevner hun refleksjon som en viktig faktor i studentenes bevisstgjøring av læringsprosessen: ”Den synkrone nettsamtalen er et potensielt redskap for slik felles refleksjon og prosessdokumentasjon” (Otnes 2007: 8). Otnes analyserer nettsamtalene i et samtaleanalytisk perspektiv for å kartlegge lyttemekanismer, ikke for å påvise refleksjonsgraden i dem. Skjønt nettsamtaler er skrevne tekster, og regnes som refleksjonstekster i hennes studie, preges de av en stor grad muntlighet slik allerede ordet ”samtale” viser. Og en samtale kan beskrives som ”en muntlig tekst som skapes fortløpende av to eller flere personer i samarbeid. I motsetning til skriftlige tekster er fokuset i samtalen mer på prosessen enn på produktet” (Svennevig et al. 1995: 56). Nettsamtaler, sett på som refleksjonstekster, viser altså en meget forskjellig språkform fra de ovennevnte metatekstene og refleksjonsrapportene (Jf. for eksempel vedlegg 6 i Otnes 2007).

Materialet i min studie kan også sies å være av hybrid karakter. Bloggtekster er preget av en muntlig stil som må ses i sammenheng med en bestemt forforståelse eller sjangerforventning. Denne sjangerforventningen ligger tett opp til dagboksjangeren som jeg allerede har vært inne på i modellsender -leser – konseptet. Her vil jeg ikke desto mindre dvide litt ved dagboksjangeren for å se nærmere på dens retoriske grep når den realiseres og remedieres som refleksjonstekst i blogg.

En dagbok inneholder daglige, henholdsvis regelmessige notater fra dagbokskriverens liv. Opptegnelsen av personlige opplevelser og erfaringer setter sitt preg på utformingen og formen som kan sies å tilhøre

der nicht kunstmäßigen Prosa von monlog. [sic] Charakter
(Selbsterforschung, Betrachtung, Beschreibung), doch mit dem Reiz der
Unmittelbarkeit, der Subjektivität, der Unausgewogenheit und
Aufeinanderbezogenheit, die das Leben als Phänomen zu erfassen sucht und

⁶⁴ Chatting er en aktivitet der deltakere samtaler via Internett med hverandre. ”Pratingen” skjer via tastaturet, og det er slike nettsamtaler Otnes baserer sine funn på.

die Widersprüche in der Person der Verfassers überwindet (von Wilpert 1989: 918).

von Wilperts definisjon av dagboksjangeren betoner det subjektive aspektet ved dagboksjangeren der dagbokskriveren bedriver en form for selvgransking gjennom skrivning.

Dagbokskrivning kan forutsettes som en kjent sjanger hos studentene, og det er interessant å studere hvordan denne sjangerfordommen aktiveres i møtet med bloggteknologien som kan sies å skrive seg direkte fra studentenes tidligere møter med ulike blogger på Internett. Forkunnskapen til dagboksjangeren og Internettkulturen kan også ses i lys av det Berge kaller for ”deltakerkunnskap”:

For å forstå hva tekster er, hvordan det skilles mellom ytring og tekst, hva slags tekster som finnes og hvilke sjangre de representerer, må vi altså kjenne til den kulturen tekstene er blitt til, ytret og forstått i. Kunnskap om tekster er *deltakerkunnskap*. Den er ofte taus og innforstått (Berge 2008: 46).

Hvordan nettopp den tause og innforståtte kunnskapen om ulike sjangrer og tekstkulturer manifesterer seg i materialet mitt, vil jeg komme tilbake til i analysen.

3.2.7 Refleksjon – selvrefleksjon – *Bildung*

Refleksjonen produserer, betraktet som optisk metafor, en form for bilder, ”idet man preger et bilde av sin oppfatning i talestrømmen liksom i et speil eller i vann” (Platon 2004, bd. VI: 214). Ser vi nærmere på hva som karakteriserer et *bilde*, er det iøynefallende at et bilde gjerne rommer et forhold til noe annet, som også er utenfor det og uavhengig av det. For bilder, sier man gjerne, i alle fall i den grad de er avbildninger, har et indeksikalsk forhold til det som blir avbildet. De trenger ikke å være fotografisk nøyaktige i gjengivelsen for at en betrakter kan se samsvaret mellom bildet og det forelegget for bildet, for-bildet. Også her, som i refleksjonens tilfelle, er det rom for refraksjon og diffraksjon. En kan derfor reise spørsmålet om hvorvidt den iboende dobbelheten eller dialektikken mellom det som avbildes/ reflekteres og det avbildete/reflekterte i så vel *Bildungs*- som refleksjonsbegrepet kan være årsaken til at refleksjonsbegrepet har fått en fremtredende plass i dannelsesdiskursen (den pedagogiske konteksten) i dag. Ligger det i refleksjonens natur (så vel det avbildende som det forvrengende aspektet) at begrepet innehar en slik sentral plass i undervisningssituasjoner og dermed i dagens dannelsesdiskurs? Jeg kommer ikke til å forfølge alle de filosofiske implikasjonene av dette sporet, men vil gjerne beholde en del av dette problemkomplekset,

nemlig forholdet mellom idealet om refleksjonen og forestillingen om en forbilledlig dannelse.

Refleksjon innebærer alltid også selvbetragtning. Denne selvbetragtningen manifesterer seg i språket gjennom refleksivpronomenet "sich", som hos den tyske filosofen Theodor W. Adorno har utviklet seg til en til tider maniert skrivestil og i ettertid til et irritasjonsmoment hos Friedrich Kittler, som – ikke mindre tilgjort – prøver å unngå refleksivpronomenet for å kunne ivareta subjektets relasjoner til omverdenen istedenfor å peke innover mot seg selv. I det foreliggende arbeidet brukes refleksivpronomenet verken på Adornos eller Kittlers vis, men konfrontasjonen mellom disse to tydeliggjør hvordan språkets utforming er med på å styre refleksjonsprosessen. Sagt på en annen måte så uttrykkes den re-fleksive bevegelsen, som jo utgjør refleksjonens tilbakepekende egenart, også gjennom språkets grammatikalske strukturer og språkbilder.⁶⁵

Bildung innebærer på sin side en forestilling, eller til og med et bilde, om noe ideelt. Når refleksjonen skal tre i dannelsens tjeneste, kreves det av det reflekterende individ at det både betrakter seg selv, men samtidig reflekterer denne selvbetragtningen i forhold til et sett med idealer. Den selvbetraktende refleksjonen kan også betegnes som dialogisk når modellsenderen etablerer seg selv som modelleser i selvbetragtningen sin (s.172ff.)

Det er ikke vanskelig å argumentere for at det fort kan komme til å ligge et narsissistisk moment i refleksjonsbegrepet. Når selvrefleksjon vender blikket mot subjektet, kan refleksjonens ideelle form lett kontamineres og få patologiske uttrykk: Slik kunne det være fristende å betegne narsissismen som refleksjonens "onde tvilling". Den patologiske varianten av refleksjonen, hvor selvet blir sitt eget ideal, når aldri ut i verden, slik det så slående er illustrert i myten om Narcissus som elsket sitt eget speilbilde i vannet, men aldri kunne nå det han betraktet uten å bryte det vannspeil som gjorde refleksjonen mulig. Strukturen i henholdsvis narsissismen og selvrefleksjonen fremtrer slik som analoge – subjektet ser på seg selv som objekt. Forskjellen ligger i narsissismens patologiske tilnærming til seg selv, slik lyder i alle fall den tradisjonelle fremstilling av narsissisten.

⁶⁵ I en samtale med Stefan Banz formulerer Kittler sitt syn på bruken av refleksivpronomenet: "An dem Gebrauch oder Nicht-Gebrauch des Wortes «sich», Reflexivpronomen, hing der ganze Adornismus! Alles was an Adorno ist, schreibt sich eigentlich mit dem reflexiven Pronomen, und wenn das weg ist, schreibt man ganz anders, und ein bestimmter Idealismus verschwindet. Es gibt keine Beziehung mehr zu sich selbst, weil das Wort sich verboten ist, also wie wenn Heidegger sagt «an ihm selbst», anstatt «an sich selbst», was ein wichtiges Beispiel für mich war. Anstelle der Reflexion, an die ich nicht glaubte und auch heute noch nicht richtig glaube, setzt man transitive Beziehungen, also Beziehungen nach draussen statt nach innen" (Kittler und Banz 1995).

Nå har imidlertid dette bildet av narsissismen blitt problematisert, i første rekke av den tyske kritiske pedagogen Thomas Ziehe. ”Narzißtische Störung’ heißt nicht etwa, jemand ist gestört, weil er zu narzißtisch sei – so wird das ja offenbar häufig verstanden – sondern narzißtische Störung heißt, jemand ist gestört *darin*, offensiv narzißtisch sein zu können” (Ziehe, Stubenrauch 1982: 71). Det Ziehe her presiserer, er viktigheten av å frata ordet ”Störung” den negative klangen. Narsissismens forstyrrelse i Ziehes forstand er ikke ment som noe klanderverdig, men det dreier seg heller om beskrivelser av hvordan mennesket realiserer og anvender sine narsissistiske muligheter. Spissformulert kan en si at det ikke finnes for mye narsissisme, men ”Gegenstand der Debatte [ist] eher das Gegenteil: daß es ’zu wenig’ Narzißmus gibt, jedenfalls soweit er dem handelnden Ich zur Verfügung steht und es bereichern könnte” (Ibid.: 71). Som sitatet presiserer, betraktes narsissismen i Ziehes pedagogiske teori heller som en ressurs i subjektets identifikasjonsarbeid, og ikke som hemmende og forstyrrende selvopptatthet.

Nå er mitt arbeid ikke psykoanalytisk motivert. I vår sammenheng anvendes narsissismebegrepet som et tekstanalytisk begrep for å kunne beskrive selv fremstillingens refleksjonspotensial i tekst. Selv fremstilling er ifølge den norske pedagogen Erling Lars Dale ”handlinger mellom aktører som utgjør et publikum for hverandre. En fremstiller seg for hverandres øyne” (Dale 1990: 179). Overført til et tekstunivers kan selv fremstilling således være med på å kartlegge tekststrategier som realiseres i for eksempel en narsissistisk modellsender.

Når den narsissistiske modellsenderen innrømmes betydelig plass i analysen,⁶⁶ er det viktig å huske Ziehes nyansering og min overførte betydning av narsissismebegrepet som i betydelig grad er med på å reaktualisere selvrefleksiv skrivning i dannelseskonteksten. Hvordan denne reaktualiseringen fortoner seg konkret i valg av refleksjonsmarkører, vil jeg overlate til analysen. Men hele tiden vil det være refleksjon som ”styrer” utvelgelsen av markørene og aktualiserer seg selv i bloggen som både dialogisk refleksjon og selvrefleksjon. I denne sammenheng kan refleksjon således betegnes som et ”språklig prisme” der det narsissistiske aspektet formgir en av prismets sider, mens de språklige markørene (metaforens og metonymiens ”bevegelige hær”) utgjør andre sider ved prismet.

De foregående betraktningene om refleksjonens retorikk kan oppsummeres med at retorikken, slik den brukes i min avhandling, stiller et bredt analyseregister til disposisjon –

⁶⁶ Det er nærliggende å tenke på *autopoiesis*-begrepet i denne sammenhengen, men en åpning mot systemteorien og dens begrepsbruk så jeg som uforenlig med den hermeneutiske metoden som arbeidet mitt hviler på.

fra modellsender- og modelleserkonseptet via et dynamisk sjangerbegrep, tuftet på direkte og indirekte tekstnormer, til refleksjonsmarkører som artikulere refleksjon som dialogisk og selvrefleksjon i en bestemt type teknologi. Det gjenstår nå å se nærmere på hvordan de teknologiske betingelsene i denne konteksten er bestemmende for refleksjon. Dette er tema for neste kapittel.

3.3 Det teknologiske sporet: Refleksjon og arkiv

Das Archiv "reflektiert" nicht, es codiert.
Knut Ebeling

I de forrige kapitlene har jeg sett nærmere på begrepet "refleksjon" innenfor rammene av henholdsvis hermeneutikkens og retorikkens begrepsuniverser. Det gjenstår nå å undersøke avhandlingens tredje spor og se på hvordan refleksjonsarbeidet også har et teknologisk aspekt, eller mer presist, hvordan de historiske forestillingene om, og forståelsen av, hva refleksjon er, også er underlagt teknologiske betingelser. Jeg vil i det som kommer, legge det teoretiske grunnlaget for analysens undersøkelse av forskningsspørsmålene: *Hva er bloggens teknologiske mulighetsbetingelser? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen?*

Når antikkens retorikere bedrev refleksjon som indre meditativ virksomhet, var dette frukten av et omfattende apparat som omfattet alt fra retorikkens undervisningsredskaper som skrivetavler og codexer, via retorikerens erindringsteknikker til de fora hvor de utøvde sine ferdigheter. Det refleksjonsarbeidet som opp gjennom historien har blitt utøvd innenfor filosofi og utdanning, har slik alltid vært preget av det man kan kalle for dets teknologiske mulighetsbetingelser og rammer, for eksempel i form av de kanaler som har vært tjenlige og hensiktsmessige til å utvikle og artikulere refleksjon, og eventuelt lagre og sette dens resultater i sirkulasjon. Slik sett ville det etter mitt skjønn være en tankefeil å hevde at nettopp bloggen skulle skille seg fra tidligere historiske medier ved at den ikke skulle være preget av den teknologien som bestemmer brukernes grensesnitt. Det er dette aspektet som utvikles i det følgende for å plassere neste kapitlets konkrete analyse av avhandlingens empiriske materiale, bloggtekstene, i en teknologisk definert og betinget kontekst.

Det vil være viktig å presisere hvordan begrepene *medium* og *teknologi* brukes i dette kapitlet, for leseren vil støte på termen "skriftmedium" og "skriftteknologi", og til og med "medieteknologi". Et medium kjennetegnes ved sin materielle utforming og sin funksjon som mellomledd – begrepet stammer som kjent fra latin og betyr *i midten*. En utbredt måte å beskrive medium på er å karakterisere det som en kanal som relaterer noe til noe annet med henblikk på en overføring. Denne beskrivelsen forutsetter i mellomtiden et entydig definert

mediebegrep slik at dette kan stå til rådighet i og være grunnlag for videre begrepsavklaringer.⁶⁷

At mediebegrepet i seg selv ikke nødvendigvis er gitt som entydig, har blant andre Friedrich Kittler demonstrert med et historisk eksempel hentet fra Thomas Aquinas. Kittler gjør oppmerksom på en tilsynelatende feil i Thomas' gjengivelse av første brev til Korinterne (Kittler 2003: 196). Mens det i den autoriserte latinske oversettelsen *Vulgata* står "nunc videmus per speculum" (vi ser nå gjennom et speil), endrer Thomas preposisjonen og skriver "ut in speculo" (som i et speil). "Som i et speil" kan derfor tyde på ulike lysbrytende, det vil si ulike mediale kvaliteter. Preposisjonsskiftet fra *per* speculum (gjennom et speil) til *ut in speculo* har ifølge Kittler konsekvenser for selve mediebegrepet. Hos Aristoteles, Thomas' store forbilde, ble mediet ansett som en materie som i praksis unnslipper våre sanser, men som likevel er uunnværlig for sansningen. Uten mediet (luften) kan ifølge Aristoteles øyet nemlig ikke sanse. Det "aquinske" mediebegrepet ("ut in speculo") erstatter dermed forestillingen om umiddelbar mediering slik det kom til uttrykk i formuleringene fra *Vulgata*. Skiftet fra "per" til "ut" impliserer andre (lys-) brytningsmessige kvaliteter, med andre ord, andre medieteknologiske egenskaper og dermed et skifte fra det umiddelbare til det middelbare (Ibid.).⁶⁸

Mediebegrepet impliserer i et slikt perspektiv at mediet på den ene siden er et mellomledd mellom to eller flere enheter. Slik sett er for eksempel skrift et *medium* ettersom den overfører informasjon mellom en avsender og en mottaker. På den andre siden preges mediet av den teknologien det realiseres gjennom. Betraktes slik skrift som *teknologi*, innsnevres begrepet til bestemte typer teknologier som i kraft av sin struktur og beskaffenhet setter rammer for hvordan det skriftlige mediet fungerer. Slik vil en avis, et velkjent skriftmedium, fremstå forskjellig gjennom ulike skriftteknologier, det være seg for eksempel papirutgaven eller nettutgaven. Disse har varierende grad av smidighet i forhold til oppdatering, lesbarhet, mobilitet og distribusjonsapparat. Teknologien er med andre ord forutsetningen for hvilken utforming et medium kan få; den påvirker og preger det mediet den realiserer.

Et kort blikk på teknologibegrepets opprinnelse (fra gresk "tekhne", kunst, håndverk og "logos", lære) viser koblingen mellom teori (logos) og praksis (tekhne), med andre ord

⁶⁷ Jf. "Hvor var media før Samuel Morse?" (Eliassen og Jacobsen i: Lüders m.fl. 2007).

⁶⁸ "Denn was Thomas "abstrakt" nennt, ist es in Wahrheit so wenig, daß er auch den Paulus-Satz, wir sähen jetzt wie durch einen Spiegel, einst aber von Angesicht zu Angesicht (1. Kor. 13,12) zu nunc videmus ut in speculo umschreiben kann" (Kittler 2003: 196).

teknologi er læren om hvordan noe omsettes i praksis gjennom bestemte metoder og ferdigheter. Begrephistorisk dukker ordet ikke nevneverdig opp før 1880 – selv Karl Marx brukte ikke ordet, som Leo Marx understreker. ”That this broader, modern sense of ”technology” was just emerging at the middle of the nineteenth century is further indicated by the fact that Karl Marx and Arnold Toynbee, who were deeply concerned about the changes effected by the new machine power, did not use the word (Marx 1994: 247). Ifølge Leo Marx kjennetegnes et abstrakt teknologibegrep av ”blodfattig ubestemthet”: ”The lack of sensuous specificity attached to the noun ”technology,” its bloodless generality, and its common use in the more generalized singular form make the word conducive to a range of reference far beyond that available to the humdrum particularities of “the mechanic arts” or “the industrial arts” (Ibid.: 248).

I vår sammenheng brukes ”teknologi” som så vel overordnet, abstrakt begrep som betegnelse på en spesifikk skriveteknologi, blogg, som uten datateknologien ikke hadde vært mulig. Det er ikke min hensikt å forfølge teknologibegrepets utvikling og forgrening i det følgende, men undersøke teknologiens betydning, konkretisert i bloggteknologien, i en bestemt kommunikasjonssituasjon (*refleksjon-i-blogg*). I det henseende støtter jeg meg til nyere medie- og kommunikasjonsteori som har satt søkelyset på medieformens betydning for hva som formidles i en kommunikasjonssituasjon (Jf. for eksempel Kittler 1985, 1986, Bolz 1993, Debray 1996, Hörisch 2001, Manovich 2001). Teknologi betraktes og oppfattes av disse ikke kun som et nøytralt hjelpemiddel til overføring av informasjon. Derimot preger, ja til og med formaterer, den det materialet den viderebringer. I den forstand hevdes det at transmisjon alltid innebærer transformasjon; ikke reproduksjon, men produksjon. Den er heller ikke kun redskap eller middel for å realisere mediet, men aktivt deltakende i mediets utforming. Poenget i min sontring mellom medium og teknologi er derfor å kunne skjelne mellom to aspekter av overføringen av informasjon, vel vitende de problem som hefter ved overførings- eller transmisjonsbegrepet.

I de foregående kapitlenes drøfting av refleksjonens plass og funksjon i hermeneutikken og retorikken var det en forutsetning at refleksjon manifesterer seg i tekster gjennom skrift, slik at den med andre ord alltid forekommer ytret i et medium som fastholder den (jeg har i all hovedsak sett bort fra refleksjonsarbeid som en indre, artikulert prosess eller som muntlig samtale som ikke lagres for ettertiden). Imidlertid er teknologiens rolle ikke blitt kommentert nærmere i refleksjonsprosessen. Denne avhandlingens empiriske materiale er like fullt en

særlig type refleksjonstekster hvor selve måten refleksjonsarbeidet utfolder seg på, bærer tydelig merke av å ha blitt muligjort av en spesiell type teknologi, webloggen.

I det retoriske sporet plasserte jeg bloggen i en sjangerdiskusjon der jeg diskuterte bloggens forhold til andre og tidligere refleksjonssjangrer. I det som kommer, vil jeg derfor se på bloggens teknologiske utforming i lys av følgende spørsmål: Hvilke tidligere skriveteknologier for refleksjon kan sies å være bloggens ”forgjengere”? Hvordan kan disse brukes til å forstå bloggens egenart som refleksjonsmedium? Eller, sagt på en annen måte, hvordan videreutvikler bloggen tidligere skriveteknologier som i ulik grad representerer (refleksjons) teknologier for selvframstilling, kommunikasjon og lagring? Jeg er ikke fremmed for den tanken at også andre teknologier, medier og kommunikasjonsformer skulle kunne brukes til å kaste lys over webloggens egenart. Målet for dette kapitlet er alt tatt i betraktning ikke å gi en uttømmende redegjørelse for skriveteknologiens historie,⁶⁹ men derimot å synliggjøre dels hvordan webloggen med hell kan forstås i forlengelsen av sentrale og veletablerte kulturteknikker – her forstått som skrive- og lagringsteknologier –, dels hvordan den bringer noe nytt inn i diskusjonen om dens ”forløpere”. De skrive-, registrerings- og kommunikasjonsteknologier som jeg i det følgende diskuterer, spenner fra skrivetavlen, dagboken, loggen og ikke minst til arkivet. På bakgrunn av en nyartikulering og nyproblematisering av arkivbegrepet (Derrida 1996, Ernst 2002) kommer jeg til å se nærmere på hvordan arkivbegrepet kan belyse refleksjonstekstenes egenart. De ovennevnte skrive- og lagringsteknologiene tar ikke mål av seg å være en fullstendig liste, men de utgjør, etter min oppfatning, de mest relevante i denne sammenhengen.

3.3.1 Hyperlinker, hypertekster, hypomnemata

Det finnes en rekke type lagringsmedier. De utmerker seg med et stort antall funksjoner og egenskaper. Noen er av flyktig karakter, de greske geometrikerne brukte sand i undervisningen, og fra klasserommet er vi alle fortrolige med tavlen eller forskjellige typer av prosjektører; andre er av det mer varige slaget, så som bøker, for ikke å snakke om det som er risset i stein, innskifter på søyler, monumenter, gravsteiner, etc. Skrifteknologier har utviklet seg, og utvikler seg, og de betjener menneskets behov for å artikulere og lagre – ”ytterliggjøre” vil Hegel ha sagt – sine tanker, ideer og overhørte ord og vendinger. Og for å

⁶⁹ Jf. Coulmas (1992).

kunne meddele dem andre. Men det som her og i første omgang primært skal belyses, er hvordan skriftteknologier gjør det mulig å fastholde ordet.

Skrifthistorikere skiller gjerne prinsipielt mellom skriftmedium som er utviskbare, og dem som ikke er det (Green og Stallybrass 2006, Chartier 2007). Utviskbarheten er riktignok et kriterium som kan brukes for å sammenligne så ulike skriftteknologier som tegning og sletting i sanden med trykking av *delete*-knappen i for eksempel en blogg. Men utover det å være preget av og underlagt skriveteknologienes ”reset”-funksjoner er det to andre kriterier som i vesentlig grad kan brukes til å karakterisere skriftteknologiens utvikling: lagringsevne og mobilitet. Som lagringsmedium betraktet kan en gravplate av stein sies å ha nærmest ubegrenset lagringsevne ikke minst sammenlignet med geometrikerens bruk av sand. Men om de to mediene har forskjellig grad av varighet, har begge det til felles at de er bundet til selve lagringsplassen. Først med utviklingen av bærbare skriftmedier kunne den lagrete tanken som objekt løsrives fra stedet og flyttes fra A til B.

Bloggen kan i en viss grad sies å tilhøre den første gruppen (utviskbare medier) når det tas i betraktning hvordan bloggen tillater både sletting av bloggposter og av selve bloggen,⁷⁰ men den utmerker seg også gjennom sin mobilitet og lagringsevne. Skjønt i dag synes mobilitetsbegrepet å være av en noe annen endret karakter om det jevnføres den fysiske overføringen av skrivetavler, brev og depesjer ved hjelp av budbringere og postvesen med hvordan den digitale teknologien pakker inn og pakker ut informasjonsbiter gjennom for brukeren usynlige nettverksprotokoller som for eksempel *Transmission Control Protocol* (TCP).

Mobilitetsbegrepet får dermed en mindre konkret betydning i bloggenn enn i skrivetavlens tilfelle siden bloggen ikke er et fysisk tekstunderlag som kan flyttes fra A til B. Mobiliteten må derfor heller forstås som tilgjengelighet uavhengig av tid og sted. En blogger kan flytte seg fra datamaskin til datamaskin og likevel redigere bloggen sin ettersom bloggteknologiens grensesnitt muliggjør pålogging og rask oppdatering uavhengig av én fysisk lokalisert datamaskin.

Et annet aspekt som nyanserer synet på mobiliteten, er hyperlinkprinsippet som tillater brukeren å komme frem til en blogg via ulike nettsider. Mobilitet er i bloggenn tilfelle dermed også forbundet med både tilgjengelighet og fleksibilitet. Riktignok kan bloggenn innhold endres og oppdateres i løpet av kort tid – informasjonen er så rask som aldri før, men etter

⁷⁰ Det finnes imidlertid medieteorikere som argumenterer på motsatt vis og fremhever sikker og varig lagring ved den digitale teknologien, som for eksempel Matthew G. Kirschenbaum (2008).

min mening kan den raske informasjonsflyten ikke skilles fra de mulighetene en blogger har for å koble eller linke seg til bloggen sin uavhengig av hvor han måtte befinne seg.

Suksessen til vokstavlen, en av bloggernes forløpere, kan tilskrives nettopp kombinasjonen av smidighet og det forhold at den til enhver tid var for hånden og således kunne tilfredsstille den respektive brukeren og imøtekomme hans spontane behov. Vokstavleskribenten risset inn det som i øyeblikket ikke måtte glemmes. Når så tavlen var full, og den informasjonen man ønsket å bevare, var overført til et mer permanent medium, kunne voksoverflaten på tavlen glattes ut og gjøres klar til å ta imot nye ord. Grekernes betegnelse for slike lagringsmedier var *hypomnemata*. Hypomnemata kalles opptegetninger, notater og utkast gjort i etterkant av samtaler og lektyrer nettopp til støtte for erindringen. I denne forbindelse kan det være av en viss relevans å se litt nærmere på betydningen av de gammelgreske ordene *hyper* og *hypo*. Både *hyper* og *hypo* kan være enten preposisjon eller prefiks i gammelgresk. Grunnbetydningen for *hyper* er ”over”, ”ovenfor”, for *hypo*, ”under”, ”innunder”, og da både i romlig og tidsmessig betydning (Liddell and Scott 1968).

En kjent litteraturteoretiker som har brukt begrepsparet ”hyper”- og ”hypotekst”, er Gérard Genette (Genette 1997). Genette ønsket å beskrive to typer ”transtekstuelle” forhold som kan finnes mellom to tekster hvor den ene kalles hypertekst, den andre hypotekst:

What I call hypertext, then, is any text derived from a previous text either through simple transformation, which I shall simply call from now on *transformation*, or through indirect transformation, which I shall label *imitation*. (Genette 1997: 7).

Det dreier seg altså om å benevne to forskjellige former for bearbeidelse en grunntekst kan utsettes for. I sin modell av transtekstuelle relasjoner beskriver Genette hypertekstualitet som ”any relationship uniting a text B (which I shall call the *hypertext* to an earlier text A (I shall, of course, call it the *hypotext*), upon which it is grafted in a manner that is not that of commentary” (Genette 1997: 5). I Genettes terminologi fungerer hypoteksten som en ”undertekst”, et grunnlag for hyperteksten som gjennom ulike imitasjonsteknikker av undertekstens elementer manifesterer seg som ”over-tekst”.

Det er viktig å understreke at Genettes hypertekstbegrep ikke må forveksles med det hypertekstbegrepet som i dag er kjent gjennom den digitale teknologien. Grunnen til at Genette nevnes her, er for det første å illustrere hvordan det gammelgreske ordparet *hyper/hypo* anvendes i sin opprinnelige betydning i moderne litteraturteori, og, for det andre, å tydeliggjøre forskjellen mellom Genettes ”hypertekst” og det hypertekstbegrepet som i dag brukes i en digital kontekst.

Det digitale hypertextbegrepet brukes gjerne som betegnelsen på et struktureringsprinsipp og kan derfor heller sies å betegne arkiveringsteknologien enn de retoriske organiseringsformene som kommer til uttrykk gjennom ulike sjangrer. Oversettelsen av det greske "hyper" til preposisjonen "over" kan virke forledende ved at det gir konnotasjoner til et overliggende eller høyere nivå, altså at hypertexten nettopp er en overtekst; i den digitale kontekst er det imidlertid avgjørende å fremheve at hypertextualitet først og fremst er et struktureringsprinsipp. Det er ikke en "supertekst" som organiserer nodene på Internett, men derimot er det den interne og globale lenketeknologien, tekststruktureringsprinsippet, som skaper et tekstunivers som er en uavsluttet, stadig foranderlig hypertext. Dette er et sentralt moment jeg kommer tilbake til i avsnittet om arkivet og bloggen som skrive- og arkiveringsteknologi.

Når preposisjonen *hypo* settes sammen med *mnema*, som betyr minne eller hukommelse etter erindringens muse, *Mnemosyne*, blir den direkte oversettelsen "underminne" eller "under-hukommelse". Dette kan på den ene siden forstås som det å gi hukommelsen et under-lag, bokstavelig talt som når minnet flyttes ut av bevisstheten og over på et materielt underlag hvor det kan fastholdes, som for eksempel en skriveplate. På den andre siden kan det også bety "noe som får oss til å huske på", "en påminnelse" – uten tanke på skriveunderlaget, men mer i den konkrete betydningen av selve handlingen å "skrive ned" eller "nedtegne". Den temporale betydningen av *hypo*, forstått som "under" eller "imens", kan muligens ytterligere utvide prefiksets betydningsspekter fordi den opprettholder en lett forskjøvet samtidighet mellom minnet og dets opptegnelse. Og i den forbindelse kan *hypomnemata* etter min mening også tolkes i konkret forstand: "Jeg må skrive dette ned, mens jeg husker det" – selv om den ovennevnte betydningen "noe som får oss til å huske på" er den konvensjonelle (Liddell and Scott 1968).

Hypomnemata var slik ment å kunne bli lest igjen for å friske opp hukommelsen. Hos Platon derimot ble den skriftliggjorte hukommelsen forstått som et stykke "uegentlig" hukommelse, og, til forskjell fra *mneme* eller *anamnese*, som han anser som den sanne indre ihukommelse, ikke til å stole på. Det sistnevnte er også forankret i hans kunnskapsteori, og i hans forståelse av hvordan erkjennelse forholder seg til kunnskap – for paradoksalt nok lar denne relasjonen seg ikke forklare uten et skriftteknologisk perspektiv, som jeg vil se nærmere på i det følgende.

I dialogen *Theaitetos* tematiserer Platon forholdet mellom erkjennelse og kunnskap. Mer presist handler det om å nå frem til en forståelse av *episteme* som er filosofens høyeste

mål. For å illustrere forholdet mellom erkjennelse og kunnskap bruker han to bilder: en voksblokk og et dueslag. Både voksblokken og dueslaget er analogier på sjelens rolle i møtet, eller grensesnittet, med sansene og tankene, men i denne sammenhengen skal jeg bare se på voksblokken. Platon foreslår følgende analogi: Hvis en fyller sjelen med voks, vil både ytre inntrykk (gjennom sansene) og indre inntrykk (gjennom tankene) sette sine spor i voksen. Så lenge avtrykkene finnes i voksen, vil vi huske dem. De vil være preget inn i sinnet:

SOKRATES: La oss da for argumentets skyld gå ut fra at vi i vår sjel har en vokstavle som er større hos noen, mindre hos andre [...] La oss si at denne tavlen er en gave fra musenes mor, Mnemosyne, og at hvis det er noe av det vi har sett eller hørt eller selv tenkt som vi ønsker å huske, så holder vi voksen under fornemmelsene eller tankene og lager et avtrykk av dem, slik vi setter et stempel med en signetring. Det vi har avtrykk av, husker vi og vet om så lenge bildet av det forblir i voksen, men det som viskes ut eller ikke kan gi noe avtrykk, det har vi glemt og vet ikke om (Platon 2004, bd. VI: 192).

På grunn av avtrykkene, sporene i voksblokken, kan mennesket altså erindre det som satte sporene. Slettes derimot sporene, glemmer man det som ga avtrykk i sjelens vokstavle; kunnskapen "nulles ut". Voksblokken muliggjør utvelgelse og lagring av sanseinntrykk.

Platons bruk av voksblokken som bilde på hvordan mennesket akkumulerer kunnskap, viser på et slående vis hvordan bruken av teknologien og forståelsen av de mentale operasjonene gjensidig farger av på hverandre; skriveplatens voksblokk er en eksternalisert hukommelse, og sinnet en internalisert skriveplate. Tavlen voks registrerer og tar vare på så vel *inntrykk* utenfra (sansene), som innenfra (tankene), og utgjør slik *grunnlaget* for det mennesket kan vite.

Idéhistorikeren Michel Foucault presiserer i et intervju fra 1984 at hypomnemata også ble brukt som en bred betegnelse på bøker, offentlige register og private notiser: "In the technical sense, the hypomnemata could be account books, public registers, individual notebooks serving as memoranda" (Foucault 1984: 364). Jacques Derrida utvikler i *Archive Fever* termen videre i en mer systematisk retning. "Hypomnema" betegner for ham enhver form for skrifteknologi som fungerer som "mnemotechnical supplement or representative, auxiliary or memorandum" (Derrida 1996: 11), altså et underlag som gjør det mulig å fastholde for minnet det som i seg selv er flyktig og ustabil, men også som et hjelpemiddel mot den indre erindringens mangler og brister. Avgjørende for Derrida er at *hypomneme* må forstås i kontrast til *mneme*, den levende erindring. Det handler med andre ord om forskjellen mellom indre erindringsarbeid og den erindring som muliggjøres ved hjelp av erindringsproteser. Hypomnemata og hypomneme kan slik sett ses på som samlebetegnelser

for fysiske og mentale erindringsteknologier som hjelpemiddel til å tilfredsstille menneskets behov for og streben etter å bevare, utvide, ytterliggjøre og dele tanker og minner.

Slike erindringsteknologier har opp gjennom historien bidratt til å forme vår oppfatning av erindringsarbeidets og dets to sentrale prosesser: innerliggjøring og ytterliggjøring. Platon bruker vokstavlen som et eksempel på en skriveteknologi som fungerer analogt med sjelens erindringsarbeid. Hans bilde på det uberørte menneskesinnet, den uberørte, tomme tavlen som preges av ytre impulser, ble siden tatt opp av John Locke i hans bilde på hvordan sansenintrykkene mottas av en ”tom”, *tabula rasa*-bevissthet. Dette igjen, er ikke ulikt det Sigmund Freud senere formulerte i sine betraktninger over leketøyet ”Wunderblock” i et forsøk på å anskueliggjøre hvordan psykoanalysen forstår de ulike nivåene i menneskets bevissthetsstruktur. Disse modellene er varianter av det Georg Wilhelm Friedrich Hegel formulerte som ”ytterliggjøringens trinn”. Som jeg har vært inne på i det hermeneutiske sporet, kjennetegnes erfaringens natur ifølge Hegel gjennom en ytterliggjøring av tanken i det som fremstår som ”ny gjenstand”. Ytterliggjøringen er dermed forutsetningen for at tanken kan oppstå som ny gjenstand og dermed gjøres til objekt for videre tankearbeid (Jf. s. 79).

At det nettopp var vokstavlen Platon brukte som bilde, har sammenheng med skrivetavlens materielle utforming og beskaffenhet. En treplate ble dekket med voks, og ved hjelp av en enkel penn, griffel, kunne man risse inn tall og korte tekster. Den såkalte ”diptychon” besto av to plater som var festet til hverandre med et hengsel. Slik kunne det som var risset inn i voksen ikke bli skadet ved transport. Mottakeren hadde så muligheten til å slette, glatte ut voksen og slik slette meldingen hvis han ønsket det – ikke ulikt det en datamaskin gjør etter ”reset”- kommandoen. Det er verdt å huske at skrivetavlen ikke utgjorde den eneste skriveteknologien i antikken. Bokrullen eksisterte side om side med treplatenes codexer, og etter hvert ble treplatene byttet ut med lettere materiale, som papyrus, pergament, ja, til og med silke. Men siden dette var kostbare skriveunderlag, var skriveplaten forbløffende lenge i bruk, faktisk helt frem til det nittende århundret.

Refleksjonsarbeidet ser dermed ut til å ha gått i lang tid hånd i hånd med ulike teknologiske forutsetninger. Eller som Friedrich Kittler formulerer det: ”Man weiss nichts über seine Sinne, bevor nicht Medien Modelle und Metaphern bereitstellen.” Og han fortsetter: ” Und siehe da: zur Definition der Seele bot sich also gleich die Wachstafel an, jene tabula rasa, in die die Griechen mit einem Schreibgriffel ihre Notizen und Briefe einritzten. So kam als Fluchtpunkt der neuerfundenen Seele schliesslich denn doch – in der Verkleidung einer Metapher, die eben keine blosser Metapher war – die neue Medientechnik

zur Sprache, die diese Seele hervorgerufen hatte" (Kittler 2002: 28f.). Dette aspektet er allerede Aristoteles inne på når han presiserer at skriveavlen ikke må oppfattes som ren representasjon av minnet, men "it is rather the aptitude of the tablet while yet unscribed which corresponds to the mind, which is potentially everything, yet previously to thought actually nothing" (Hicks 1907: 54).

Ifølge Kittlers resonnement er det altså teknologien, "die Medientechnik", som stiller modeller til rådighet som i sin tur muliggjør forståelsen av menneskets sanser og sanserfaringer, og dette synet vil følge oss som en rød tråd gjennom fremstillingen av bloggens medieteknologiske forgjengere.

3.3.2 Fra voksblokk til Wunderblock

Platons velkjente skepsis overfor skrivekunsten trekkes i dag ofte frem som en kuriositet. I *Faidros*-dialogen advarer han mot at skrivekunsten vil svekke hukommelsen: "For denne oppfinnelse vil inngi glemsel i lærlingenes sjel ved at minnet forsømmes. Av tillit til skriften vil de hente sitt minne utenfra, fra fremmede tegn, ikke innenfra, fra dem selv. Så ikke et minnets, men et påminnelsens middel har du oppfunnet" (Platon 2004, bd. IV: 240). Platons bekymring grunnet i at skriften ville motvirke evnen til å huske fordi hukommelsen kom til å bli avhengig av ytre tegn, en oppfatning som illustrerer paradokset i denne dialogen: Platon *skrev dialoger mot skriften*. Han brukte selv "fremmede tegn" for å bevare dialogene. Like fullt er referansen til Platon ikke uten betydning, for det Platon artikulere, er skriftens sekundære rolle i forhold til det han oppfatter som den opprinnelige tankevirksomheten og hukommelsens evne til å ta vare på tanker og resonnementer uten ytre hjelpemidler.

Nettopp det forhold at erindringen trenger et grunnlag, et substrat eller en flate den kan fastholdes i og på, blir også understreket av Jacques Derrida. Han fremhever i *Archive Fever* at for at noe skal kunne arkiveres, forutsetter det et grunnlag, det Derrida betegner med den franske termen *subjectile* (Derrida 1996: 26f.). Bokstavelig betyr ordet "grunning" ved malerarbeid, altså det underlaget som gjør at malingen sitter fast. Derrida bruker *subjectile* som et romlig begrep, en term som karakteriserer erindringens topologi, mer presist som "a psychic spacing" idet han med "spacing" alluderer til mellomromstasten på skrivemaskinen og mellomrommene i tekstflaten, det vil si de hvite feltene mellom ordene på en side som nettopp lar grunnlaget, det som skriften er festet på, tre frem (Ibid.). I et essay om Antonin Artaud beskriver Derrida "subjectile" som "a solidified interval between above and below,

visible and invisible, before and behind, this side and that” (Derrida &Thévenin 1998:78). Lagringsmediet er dermed noe som ligger utenfor selve representasjonen, eller som er det rommet, intervallet, som muliggjør og begrenser representasjon, som i selve møtet mellom inntrykk og underlag innrammer minnesporet og danner dets bakgrunn og ramme.

Som en beskrivelse av den grunnleggende mekanismen i opparbeidelsen av et minne, kan Platons og Derridas betraktninger være nyttige. Et annet spørsmål er imidlertid hvor langt disse betraktningene bringer oss når det gjelder måten minnet er organisert på.

Erindringsfragmenter gir ikke av seg selv noen sammenheng, og en vilkårlig opphoping av dokumenter utgjør ikke i seg selv noe arkiv. For å skape orden og sammenheng, for at lagrede minner skal gi mening, forutsetter det systematisering, klassifiseringsprinsipper. Finnes slike prinsipper allerede hos Platon? Blir inntrykkene klassifisert etter bestemte lover?

Et stykke ut i *Theaitetos*-dialogen defineres *episteme* som sann *doxa*. Doxa-begrepet kan oversettes med ”oppfatning”, og i innledningen til den norske utgaven skriver Øyvind Rabbås: ”oppfatninger er ikke bare noe man *har*, men noe man *danner seg* – på basis av sakkunnskap og (noen ganger) overveielse, samt tilgjengelig belegg” (Rabbås i: Platon 2004, bd. VI: 110). Og dermed kan vi danne oss rette og falske oppfatninger eller forestillinger. Det ligger ifølge Rabbås et dømmeprinsipp til grunn for å skille mellom de rette og de falske oppfatningene:

Det er etter hvert blitt vanlig blant filosofer å oversette doxa med ”dom” (engelsk judgement), og saklig er dette en god idé ettersom ordet både er knyttet til verbet å ”dømme” (eller ”bedømme”) og henger sammen med substantivet ”dømmekraft” (”skjønn”), altså evnen til å danne seg de rette oppfatninger om ting. (Ibid.:110f.).

Dette dømmeprinsippet kan i vår sammenheng betegnes som et arkiveringsprinsipp i erkjennelsesarbeidet. Inntrykkene gir opphav til menneskets evne til å bedømme og dermed klassifisere dem. Likevel er klassifiseringen ikke mulig uten et erindringsredskap, eller i det minste et bilde på en allerede kjent erindringsteknologi, for eksempel vokstavlen, som lar mennesket sanse, huske og klassifisere inntrykkene.

Nå er det i denne sammenheng ikke formålstjenlig å utfolde skriveteknologiens utvikling fra antikken til i dag, men når jeg i dette kapitlet diskuterer teknologiens rammevilkår for refleksjon, er det fordi dette også kaster et visst lys innover bloggens styrke som skriveteknologi. For det første er det interessant å legge merke til hvordan den materielle utformingen utkonkurrerte bokrullen. Codexenes ”bokform” frigjorde en hånd der en tidligere trengte begge hendene for å holde oppe rullen. Formatet gjorde at det ble mulig å

lese, bla og skrive samtidig. Formatet gjorde også at codexene var lette å bære med seg og sende som brev. Skrivetavlene ble brukt som notatbøker eller regnskapsbøker, og det er ikke minst kjent hvordan en av stenografiens pionerer, Ciceros greske slave Tiro, brukte nettopp slike skrivetavler, codexer, til å notere utkast og ideer til sin herres taler. Slik kunne denne særlige skriveteknologien tilfredsstillende behøvet for å avlaste hukommelsen.

I nyere tid dukker tavleteknologien, som tillater skriving og sletting på samme overflate, opp i Freuds teori om bevissthetsstrukturen. Opprinnelig var denne skriveteknologien et leketøy, "ein Wunderblock". Den finnes fremdeles i dag som skrivetavle der man kan skrive og tegne, og hvor man ved å dra ned en hendel, kan få alt til å forsvinne. Tavlen tømmer og kan brukes om og om igjen. Freud brukte dette leketøyet for å forklare hvordan bevisstheten administrerer sanseinntrykkene slik at noen huskes, andre glemmes, atter andre fortrennes. Det er dog ikke skriveverktøyet, "der Wunderblock", som skal undersøkes her, men den analogiske bruken av dette verktøyet innenfor psykoanalysen for å se hvordan teknologien – helt i tråd med Kittlers beskrivelse av teknologiens produktive rolle – stiller modeller til rådighet for å kunne forklare menneskets indre, psykiske, ja til og med under- og ubevisste prosesser.

I *Psychologie des Unbewussten – Notiz über den "Wunderblock"* bruker Freud leketøyet *Wunderblock* som analogi på hvordan mennesket persiperer, tror å glemme, men aldri glemmer helt. Det opplevde vil alltid ligge risset inn i voksplaten uavhengig av lagene som skrives på nytt og på nytt oppå det som blir visket ut:

Denkt man sich, dass während eine Hand die Oberfläche des Wunderblocks beschreibt, eine andere periodisch das Deckblatt desselben von der Wachstafel abhebt, so wäre das eine Versinnlichung der Art, wie ich mir die Funktion unseres seelischen Wahrnehmungsapparates vorstellen wollte (Freud 1975: 369).

Wunderblock-analogien illustrerer treffende det som også er kjent som "den første topologiske modellen" hos Freud: Psykens måte å bearbeide, undertrykke og fortrenge inntrykk på. Bevisstheten er det som de fleste forbinder med uttrykket "å være seg selv bevisst". Mer interessant er før-bevisstheten: Innholdet i førbevisstheten er ikke umiddelbart tilgjengelig, men kan nås gjennom konsentrasjon. Her finnes det som ligger godt bevart i hukommelsen, språket og tidligere ferdigheter. I det ubevisste ligger alt det som ikke når frem til bevisstheten, arvelige drifter og undertrykte erfaringer som har oppstått gjennom konflikt med for eksempel over-jeg'et. Og her viser "Wunderblock"-bildet noe av sin suverenitet:

Psykens voksplate tar imot alle inntrykkene, lagrer dem og glatter over dem slik at overflaten kan passere førbevissthetens sensur og i mange tilfeller dukke opp i bevisstheten.

Både vokstavlen og ”Wunderblock” kan sies å tjene på hver sin måte som bilde på en teknologi som er ment å anskueliggjøre skjulte prosesser i menneskets bevissthet. Med andre ord, teknologien kan brukes til å synliggjøre indre, mentale prosesser i mennesket. I denne forstand er skriften også en teknologi som er ment å synlig- og ytterliggjøre menneskets indre prosesser, refleksjoner og tanker, et aspekt som utfoldes i neste avsnitt.

3.3.3 Dagboken – en privat skriveteknologi

Med dagboken tas steget fra de tankemodeller filosofien har brukt for å anskueliggjøre hvordan bevisstheten og refleksjonen er strukturert, over til de konkrete teknologier for selvrefleksjon. Et slikt fokus på dagboken som medium eller skriveteknologi krever imens noen overveielser om forholdet mellom medium og sjanger. Vår tematisering av dagboken i det som følger, skiller seg fra den tidligere drøftingen av dagbokens *retoriske* egenart fordi vekten i stedet vil legges på det skriveteknologiske aspektet, selv om begge aspektene, sjangeren så vel som teknologien er innbyrdes tett forbundet. Skriveteknisk sett er en dagbok et personlig hefte som i utgangspunktet inneholder blanke ark, med eller uten linjer. Noen dagbøker er utstyrt med små lås og nøkkel for å kunne beskytte innholdet mot uvedkommende lesere. Dagboken kan med andre ord beskrives som en ekstra ”harddisk” for opptegnelser av privat art. Innholdet er skriverens eiendom og behandles deretter.

Teknologier henger ikke i løse luften. De inngår alltid i større sammenhenger, slik man i medieteorien gjerne snakker om ”medieøkologier”. I forbindelse med dagboken og dens historie er det derfor relevant å fremheve en teknologi som har hatt en direkte forbindelse med dagboken, tidsmålere i form av pendelur og mindre armbåndsur. Den personlige dagboken, slik vi kjenner den fra 1600-tallet, er nemlig både forbundet med håndskriften og dens papir- og (fjær)pennteknologi og tidsteknologien og fremveksten av moderne tidsmålingsteknologier som muliggjorde eksakte opptegnelser og nøyaktig tidfesting av hendelser. Begge nyvinningene fra denne tiden, dagbokskrivningen og det personlige uret, lar seg illustrere med et kjent brødrepar fra Nederland: Constantijn jr. og Christiaan Huygens. Den første var hoffsekretær og skrev så godt som daglig i dagboken sin fra 1688–1696 (Dekker 2007: 438). Broren, Christiaan, var urmaker og hadde revolusjonert tidsmålingen gjennom å erstatte pendelen i uret med en springfjær. De to brødrene, den ene dagbokskriver,

den andre urmaker, personifiserer på hvert sitt vis 1600-tallets nye tidsoppfattelse (Ibid.: 439).⁷¹

Det tidlig moderne individet, sier man gjerne, kjennetegnes av bevisstheten av sin egen individualitet, og denne nye individualiteten fant sitt skriftlige uttrykk i personlige jeg-fortellinger, gjerne reiseskildringer, som var ordnet kronologisk og berettet om individets tanker, følelser og erfaringer. Dagboken fungerer her som et slags personlig minnearkiv, og den samtidige fascinasjonen for utviklingen av teknologier for tidsmåling nedfeller seg i dagbokens nøyaktige dateringer og nedtegnelser av klokkeslett. Iblant angav Huygens nøyaktige tidsopplysninger, for eksempel da han våknet en natt klokken ett og ikke fikk sove mer (8. september 1695), eller da han skrev at han hadde snakket med noen i tre kvarter (19. juli 1694) (Ibid.: 439).

Vi kan skille mellom dagbøker av offentlig og privat karakter. Reisedagbøker var ment å bli lest av andre enn dagbokskriveren selv. Til den samme gruppen hører også skjønnlitterære dagbøker, som ofte gis ut etter forfatterens død. Til den andre gruppen hører de utallige dagbøkene som gjerne blir påbegynt i ungdomsårene, og som fyller det behovet å kunne ”si alt” til en ufarlig (fordi kjent) leser, men som også tilfredstiller et sterkt narsissistisk behov. Dagboken blir personifisert som skriverens ”beste venn”, og innholdet blir behandlet med den største hemmelighet. Det finnes eksempler på hvor slike fortrolige dagbøker likevel er blitt publisert, som i Anne Franks tilfelle. Men det jeg vil vektlegge her, er dagboken som en intim skriveteknologi der skriveren trer i dialog med seg selv og sine tanker, drømmer og ønsker for å ytterliggjøre dem i skriftform. Skriveren har så muligheten til å bli leseren av sine innerste tanker fordi de står skrevet i dagboken, ordnet etter dag og år. Slik gjør den kronologiske og regelmessige fremstillingen av dagbokskriverens ”ytterliggjorte” tanker dagboken også til et privat arkiv.

3.3.4 Dagboken og bloggen

Når dagboken digitaliseres og publiseres på Internett, endres, differensieres og problematiseres den opprinnelige dagbokens skrivepraksis og skriveteknologi. Det første momentet, en endring av skrivepraksisen, er allerede en bekymring hos Platon når han påpeker skriftens spenningsfylte forhold til offentligheten:

⁷¹ Fra innledningen: ”[Sie] waren beide auf ihre Art Experten in 'time sharing', der eine als Erfinder von Uhren, der andere als moderner Tagebuchschreiber” (Dekker 2007: 445f.).

Dette må du overveie og se opp for, slik at du ikke senere en gang kommer til å angre på det som du nå lar tilfalle uverdige. Det sikreste botemiddel mot det er ikke å skrive det ned, men å lære det utenat. Det er nemlig umulig å forhindre at det som blir nedskrevet, ikke dermed også blir utbredt (Platon 2004, bd IX, 156).

Å nedtegne og publisere noe man kunne komme til å angre på, kan ifølge Platon kun unngås ved at man ikke skriver det ned siden alt skriftlig uvegerlig har muligheten til å bli gjort kjent for en offentlighet. Platons formaning illustrerer et vesentlig aspekt i overgangen fra dagbokskriveren som skriver for skuffen og bloggeren som beretter om livet sitt på nettet.

I bloggens tilfelle kan det se ut til at Platons alvorsord om den publiserte skriften forskyves til å gjelde spenningen mellom det private og det offentlige, og tydelig kommer dette til uttrykk i en type bloggtekster som går under betegnelsen *nettdagbok*.⁷² Som enhver annen dagbok i papirformat, er det også i nettdagboken et *Jeg* som skriver om sine private opplevelser og følelser. Avsenderen har ikke like stort behov for å knytte sine opplevelser til utenforliggende nettstedet som for eksempel en avis-blogger. Å skrive dagbok på nettet utfordrer forholdet mellom det private og det offentlige og fremprovoserer noen spørsmål av prinsipiell natur som jeg indirekte kommer inn på i avhandlingens analysekapittel: Hvor privat kan bloggeren skrive når ønsket er om å bli lest? Hvem utgjør leser-offentligheten til bloggeren?

Hvis det er slik Kittler hevder, at mediene stiller modeller til rådighet for å forklare menneskets erfaringer (Kittler 2002: 28), kan bloggens popularitet de siste årene anses som et tegn på at den er et redskap som virkeliggjør brukernes ønske om å publisere seg selv i en offentlighet. Det er ikke enkelt å anslå hvor mange blogger som finnes. Mange blogger som blir opprettet, blir ikke vedlikeholdt og oppdatert, eller det er rett og slett ”spam blogs, blogs created by marketers and spammers that are simply foils for search engines, full of garbled, machine-generated posts that link to Web sites that the spammers want search engines to see as popular” (Rettberg Walker 2008: 29).⁷³ Kun en liten del av denne offentligheten kan sies å være kjent for ”gjennomsnitts”- bloggeren, som for eksempel studentbloggene i denne studien. Bloggen ligger åpent for mange ukjente lesere som bloggeren ikke vet om, og dette er etter min mening et aspekt av det fundamentalt nye som bloggen tilbyr den private

⁷² Jf.f.eks.: <http://nettdagbok.no>

⁷³ En søkemotor som technorati.com registrerer aktive blogger, og i august 2008 registrerte comScore MediaMetrix 77.7 millioner bloggere i USA. Sammenlignet med 41 millioner facebook-brukere og 75,1 millioner Myspace-brukere utgjør bloggerne i denne oversikten det største antallet av den totale Internett-offentligheten (comScore MediaMetrix 2008).

skriveren. Bloggeren bestemmer til en stor grad sin bloggs innhold og utseende og velger ut det han ønsker å publisere uten å vite sikkert hvem som kommer til å lese det. Bloggen kan således karakteriseres som en type personlig hjemmeside hvor bloggeren har muligheten til å publisere sine tanker i et rom som inviterer lesere til å bidra gjennom kommentarer (Rettberg Walker 2008, Fagerjord i: Lüders m.fl. 2007, Serfaty 2004). Den personlige, ja ofte private, skrivestilen, som preger mange blogger, har derfor blitt karakterisert som online-dagbokskrivning.⁷⁴

Ett i denne sammenhengen vesentlig aspekt er bloggens kommunikasjonspotensial som her relateres til dagboksjangeren. Som tidligere nevnt, bruker dagbokskriveren ofte brevformler i notatene sine. Dagboken har således en adressat som stort sett er skriveren selv. Slike brevformler dukker også opp i bloggen som vi skal se eksempler på i analysekapitlet. Bloggens slektskap med dagbok- og brevformen, ja sågar den muntlige samtalen, kan også beskrives retorisk ved hjelp av dens digitale etterkommere, epost, chat og sosiale nettsteder som for eksempel *Facebook* og *Twitter*. Alle preges de av den sjargongen som har blitt utviklet i disse kommunikasjonsformene, og et stykke på vei også av deres hastighet eller forgjengelighet. Med andre ord, bloggen har et element av noe flyktig, den er et slags ”temp”-medium som til en viss grad remedierer både brevformen og samtalen gjennom elementer fra andre kommunikasjonsteknologier. I det følgende vil jeg med det for øye fokusere på dagbokens og bloggens skriveteknologiske forutsetninger og betingelser.

Når det gjelder det å kunne skrive en tradisjonell dagbok, regnes de teknologiske forutsetningene i dag for enkle og oversiktlige: Blanke ark, skriveredskap og – ikke minst – et gjemmested, eventuelt en lås. En digital dagbok som bloggen kan derimot bare opprettes ved hjelp av en datamaskin, tilhørende programvare og nettilkobling. Når en blogg først er opprettet, dvs. bloggens ”blanke ark” ligger foran brukeren, kan man se noen skriveteknologiske paralleller mellom den digitale dagbokformen og den tradisjonelle dagboken. Et berøringspunkt jeg vil trekke frem her, er påloggingsfunksjonen. Å måtte logge seg på sin ”egen” blogg, kan sammenlignes med å finne dagboken frem fra gjemmestedet og låse den opp. Brukernavnet og det tilhørende passordet er i dette perspektivet den digitale gjenfinnings-og låsemekanismen for å åpne dagboken på nett. Bloggeren er på dette tidspunktet i en like privat skrivesituasjon som dagbokskriveren i enerom – dagboken er åpnet, og både bloggeren og dagbokskriveren skriver uten at andre kan lese det som skrives.

⁷⁴ Vi ser her bort fra blogttyper innenfor f.eks. avissjangeren som remedierer sportssiden, kultursiden og lignende.

Når dagboklåsen forstås som en lås som åpnes for å få tilgang til teksten, er parallellen med bloggens påloggingsrutine innlysende. Men dagboklåsen er også ment for å låse vekk teksten, skjule den for uvedkommende lesere. I dette perspektivet må vi forlate analogien til bloggens pålogging, for i stedet for å låse vekk og gjemme teksten, har bloggeren muligheten til å trykke ”publish” og offentliggjøre teksten sin for i prinsippet mange lesere. Parallellen mellom dagboklåsen og bloggens pålogging gjelder derfor kun i det øyeblikket skriveren (dagbokforfatteren og bloggeren) skaffer seg tilgang til teksten for å skrive.

Dagbokskriveren som skriver for hånd og slik sett profiterer av en tidlig innlært og internalisert skriveteknologi, har direkte kontakt med skriveunderlaget, og skrifttegnene er fysiske objekter som, ved feilskrivning, kan viskes bort eller strykes gjennom. På lignende måte skriver bloggeren i bloggens tekstredigeringsvindu. Det kan virke som om avstanden mellom den fysiske skriften og skriveren er større, muligens både uoverskuelig og fremmedgjort. Skrivetegnene på tastaturet står riktignok i samsvar med tegnene som dukker opp på skjermen, men dens materialitet består kun av binære tallkombinasjoner. Binære tallkoder ligger mellom bloggerens tanker og den teksten som til slutt publiseres i bloggen. Det finnes et usynlig antall programmer som muliggjør tekstens synlighet. Dette gjelder selvsagt all symbolproduksjon på datamaskinen og er ikke forbeholdt en blogger som oppdaterer bloggen sin. ”Wir können schlichtweg nicht mehr wissen, was unser Schreiben tut” (Kittler 1993: 229). Når det likevel nevnes eksplisitt her, er det begrunnet i den observasjonen at skrivesituasjonen til henholdsvis den analoge og den digitale dagbokskriveren – så lik den enn måtte fortone seg ved første øyekast – synes å være nokså fundamentalt forskjelligartet. Mens den analoge dagbokskriveren kan føle papiret han skriver på, fornemme hvordan ulike bokstaver og ord høres ut, ja, til og med dyrke nærheten mellom tanken, følelsen og skriften ved å parfymere utvalgte tekstpassasjer, er bloggeren henvist til en teknologi som på nærmest klinisk sterilisert klikke-vis, forvandler tanken til en binær tallkombinasjon. Den taktilitet i bred forstand som preger den analoge skrivesituasjonen, er imidlertid ikke forsvunnet, men snarere erstattet av en ny taktilitet når man tar i betraktning hvordan mennesker knyttes følelsesmessig til for eksempel mobiltelefonen sin⁷⁵

Bloggens dateringsfunksjon holder orden på dagbokskriverens innlegg, og slike dagboktekster inneholder som regel ikke hyperlenker til for eksempel politiske nettsteder (Rettberg Walker 2008: 20). Etter endt dagbokskrivning kan vi nokså forenklet konstatere at den analoge dagbokskriveren avslutter skriveøkten sin ved å lukke igjen dagboken og legge

⁷⁵ Jf. Manovichs diskusjon i ”The Practice of (Media) Life.” (Manovich 2008).

den tilbake i skuffen, mens bloggeren trykker på ”Publish” og sender teksten sin ut i en digital offentlighet der den legges ut med dato, klokkeslett og forfatterinformasjon øverst i bloggen. Først når bloggeren velger å publisere teksten, er den i prinsippet lesbar for alle som er pålogget og kjenner nettadressen til bloggen.⁷⁶ Tidfestingen av bloggpostene og bloggerens ”signatur” er imidlertid strukturingsprinsipper som er kjent fra dagboken, men også fra skipsloggen som er tema i neste avsnitt.⁷⁷

3.3.5 Loggen – en offentlig skriveteknologi

Liksom dagboken så også skipsloggen dagens lys på midten av 1600-tallet. Det var påkrevd av skipskapteiner å føre såkalte dagsregistre. Siden 1650-tallet ble dette gjennomført etter et fastlagt mønster (Dekker, op.cit.: 446). Det ble altså laget en mal for hvordan opptegnelsen i skipsloggen skulle se ut. Ikke overraskende observeres på samme tid fremveksten av almanakken som en hendig liten bok med mange praktiske informasjoner om torgtider, reisetider og handelsskipenes avgangstider (Ibid.: 446). Når loggen fremheves som en av bloggens skriveteknologiske forgjengere, kan det på den ene siden begrunnes med loggens offentlige karakter, og, på den andre siden med den kjensgjerningen at skipsloggen også er et produkt av den teknologien som muliggjorde den og bestemte dens utseende med henblikk på sekvensielle og daterte opptegnelser. Dertil hører i særlig grad instrumenter til tidsmåling – uunnværlig for å kunne bestemme lengdegradene til sjøs, og dermed spesielt ettertraktet i en tidsalder som var i ferd med å lage mobile klokker, men enda ikke hadde utviklet urverk som tålte påvirkningen fra sjøgangen. På 1600-tallet var sjødyktige klokker så etterlenget at det ble utlyst belønninger for urmakere som kunne lage stabile ur, men det skulle gå flere tiår før det første pålitelige og driftssikre skipsuret ble konstruert (Ibid.: 444).

Skipslogger ble skrevet og skrives for å dokumentere skipets vei fra A til B og de klimatiske og astronomiske forhold som rår under ferden, samt andre opplysninger som vedrører den daglige driften av skipet og observasjoner av uvanlige hendelser. Ved uhell eller forlis kan loggen dermed gi opplysning om mulige årsaker til uhellet. Årsakene kan være feilberegninger, feilaktige kart eller menneskelig svikt. Men loggen kan også ha en forebyggende funksjon når det noteres nye skjær eller mangler ved sjømerker. Til forskjell fra den svarte boksen i et fly, som registrerer flydataene automatisk uten noen form for

⁷⁶ I noen bloggverktøy finnes det offentlighetsgrader, det vil si at bloggeren kan velge å publisere for en på forhånd definert gruppe eller på hele Internett.

⁷⁷ For et differensiert syn på signaturbegrepet se Derrida/Kittler (2000: 11 ff.).

menneskelig hjelp, er skipsloggen basert på menneskets registreringer, observasjoner og tolkninger.

Det som kjennetegner skipsloggen som skriveteknologi, er dens systematiske dokumentasjon av ytre forhold i protokollform. Rubrikkene i loggen representerer mange hundre års erfaring til sjøs, de er kategorier som har vist seg å kunne gi avgjørende informasjon om ytre faktorer som påvirker et skips ferd fra A til B. Temperatur, fart, vind og strøm er eksempler på slike kategorier som oppdateres eksakt og kontinuerlig underveis. Det er verdt å huske på at loggen i stor grad er avhengig av andre teknologier, som for eksempel klokke, kompass, sekstant, trekant, passer, kart, kritt og andre skriveredskaper, samt termometer og vindmåler – og ikke minst skrivetavler som ble brukt til notater og mellomregninger. Uten disse navigasjons- og skriveteknologiene ville loggen ikke kunne blitt oppdatert. Først etter dagens målinger av vind, vær og bølgehøyde kan dataene avleses og skrives i loggen. Hensikten med skipsloggen er å prøve å gi et så nøyaktig bilde av skipets posisjon og bevegelse at de dataene som føres inn, ikke er ment å endres eller manipuleres i ettertid. Loggen er altså fast forbundet med skipet – det finnes bare én logg per skip. Bare i et nødstilfelle skilles loggen fra båten – og da for å representere og dokumentere skipets ferd på land, for eksempel foran en havarikommisjon. En skipslogg utgjør altså en viktig ressurs i et skips historie, og er å anse både som et offentlig dokument og som et lagringsmedium for kapteinens og styrmannens registreringer.

I vår sammenheng kan loggen betegnes som et hypomnematisk dokument som kjennetegnes ved sin mobile karakter. Både dagboken og skipsloggen kan dermed betegnes som skriveteknologier som i kraft av nettopp sin teknologi gir uttrykk for tanker, registreringer og målinger.

3.3.6 Loggen og bloggen

På samme vis som skipsloggen er bloggen et sted for dokumentasjon av ytre forhold og et sted for krøniken hvis primære kjennetegn er registreringer av begivenheter i deres kronologiske rekkefølge (Rettberg Walker 2008: 17). Men bortsett fra den temporale orden som organiserer blogginnleggene i omvendt kronologisk rekkefølge, mangler bloggen like entydig definerte innholdskategorier som skipsloggen, som oppdateres etter regelmessige målinger. For eksempel fylles skipsloggens temperaturkategorier ut med målte verdier på bestemte klokkeslett. Riktignok er de fleste bloggutforminger slik vi kjenner dem i dag, laget

etter en mal som tilbyr bloggeren å ”fille ut” informasjon i kategorier som ”Om meg selv”, ”Mine interesser” eller ”Andre blogger jeg leser” (Fagerjord i Lüders m.fl. 2007). Men bloggmalen er til forskjell fra skipsloggen uforpliktende på minst to måter: For det første pålegges bloggeren ikke å fylle ut kategorien ”Om meg selv” og, for det andre, pålegges bloggeren vanligvis ikke å oppdatere bloggen regelmessig av et overordnet regime eller reglement.⁷⁸ Mens det kan ha fatale følger om en kaptein unnlater å oppdatere skipsloggen – i tilfelle båten skulle gå på et skjær eller forlise – mangler bloggen denne dokumentasjonsfunksjonen, med mindre bloggen brukes i en pedagogisk kontekst der en kunne se for seg at manglende oppdatering kunne føre til skipbrudd, som i denne sammenhengen ville bety stryk til eksamen. Remedieringen av skipsloggen i bloggen viser seg ifølge det ovennevnte i den temporale orden, malstrukturen som avhengig av konteksten kan brukes enten uforpliktende eller forpliktende i bloggens tilfelle og, i tillegg, i dokumentets offentlige status. Skipsloggen er ikke et privat notat som dagboken, men en dokumentasjon over skipets ferdsel som skal kunne leses av andre instanser enn skipets styrmenn. Bloggen som ligger åpent på nettet, kan således også anses som et offentlig dokument som kan leses av andre, men innholdet i bloggen vil ofte synliggjøre den flytende grenseoppgangen mellom det offentlige og private. Slik sett kan blogger som skrives i regi av aviser eller offentlige institusjoner, ses i sammenheng med skipsloggens karakter av offentlig dokumentasjon.⁷⁹ I samme kategori faller også såkalte forskerlogger der forskere utvikler og deler ideer og prosjekter med likesinnete. En bloggpost kan i denne sammenheng være utgangspunkt for en faglig diskusjon som føres i kommentarfeltene eller generere nye bloggposter. På det viset kan en forskerblogg bidra til vitenskapelighet i skjæringspunktet mellom et privat skrive-engasjement hos bloggeren og en lesende og kommenterende blogg-offentlighet.

Det finnes imidlertid enda et loggformat som etter mitt skjønn her fortjener en viss oppmerksomhet. I programmererkretser har det lenge vært vanlig skikk og bruk å gjøre bruk av en såkalt ”versjonskontroll” mens et program utvikles og kjøres. Et slikt ”versjonskontrollsystem” er for eksempel *Concurrent Versions System* som ble laget for å holde orden i en filstruktur, om det dreier seg om en kildekode til et program, konfigurasjonsfiler eller et katalogtre. En type versjonskontroll er helautomatiske logger som registrerer all aktivitet over tid, som for eksempel epostprogram som, usynlig for brukeren,

⁷⁸ I undervisningssammenheng kan likevel læreren kan inneha rollen som overordnet reglement når elevene eller studentene pålegges å blogge.

⁷⁹ For eksempel har rektor ved NTNU sin egen blogg: <http://commonweb.ntnu.no/rektors-side/>

registrerer all aktivitet i en epostkonto. Ved feilmeldinger kan så den systemansvarlige gå inn i versjonskontrollen og finne feilen ved å rekapitulere tidligere versjoner ved hjelp av metadataene. Slik blir versjonskontrollsystemet en loggbok som brukes til å holde styr på utviklingen av programmet.

En i denne sammenhengen enda mer relevant side ved versjonskontrollen er den muligheten den gir programmerere til å samarbeide om programmet som er under redigering eller utvikling. Hver bruker har sitt eget, unike brukernavn og sin egen versjon av filene liggende på sin maskin. Dermed kan filen endres uavhengig av hva andre brukere har gjort. Hvis flere brukere velger å jobbe med de samme filene samtidig, har CVS innebygget logikk for å kombinere de nye endringene ved opplasting. Bruken av CVS begrenser slik mange problemer som kan oppstå under vedlikehold av en filstruktur. Selv om mye av funksjonaliteten ligger i selve programvaren i CVS, er brukerne medansvarlige for at medprogrammererne får den riktige informasjonen. Endringer blir nemlig gjerne kommentert slik at andre brukere lettere kan følge endringsprosessen innad i kildekoden.

Som skriveredskap i nettoffentligheten ivaretar bloggen således skriftens opprinnelige karakter: å formidle og lagre erfaringer, med andre ord, opptegnelsene, om de befinner seg i en dagbok eller en logg, kan også anses som lagret informasjon, og lagringsbegrepet leder direkte over til det som behandles utførlig i det følgende: Arkivet.

3.3.7 Arkivet – bare en lagringsteknologi?

Arkivbegrepet som danner bakgrunnen for dette kapitlet, er inspirert av en lesning av Derridas *Archive Fever. A Freudian Impression* (1996) og av en aktualisering av arkivbegrepet gjennom medieteorikerne Friedrich Kittler og Wolfgang Ernst (2002, 2006).

Gjennom skriving er det mulig for mennesket å konservere, bearbeide og arkivere opplevelser og erfaringer – fiktive eller ikke-fiktive – for seg selv og for andre. Skriving produserer tekst, som – takket være boktrykkerkunsten og dagens datateknologi – lett kan reproduseres og publiseres i utallige eksemplarer. En fortidig, historisk tekst kan derfor få mange lesere i nåtiden og fremtiden. Eller, sagt på en annen måte, skriveteknologien synes å motarbeide glemselen og bidra til å bevare nåtiden som fremtidens historie. Men utover det å være et medium for lagring, en arkiveringsteknologi, er skriften, også et medium for kommunikasjon og selvframstilling. Dette er i nåtiden, ”real time”, et aspekt som utfoldes konkret og praktisk i analysekapitlet.

Skrivingens rolle i overlevering av dokumenter begrenser seg imidlertid ikke til at skriften i seg selv er et lagringsmedium. Også måten de skrevne dokumentene har blitt oppbevart og organisert på, er en viktig del av skriftteknologiens funksjonsmåte. For, som Derrida trekker frem, hviler skriftens autoritet på en annen teknologi: Oppbevaringsplassen, eller *arkivet*. Det er arkivet og dets ”uskrevne” autoritet som skal utfoldes i det følgende, og som vil få en sentral plass under studiet av hvordan bloggen inkorporerer og remedierer eldre skriveteknologier. I forlengelsen av dette er det viktig å klargjøre etter hvilke prinsipper bloggen kommuniserer, fremstiller og ikke minst arkiverer refleksjonsinnholdet sitt.

De svært ulike arkiverings- og skriftteknologier som jeg har nevnt ovenfor, er ikke bare videreføring av analogier fra Platons vokstavle til Freuds *Wunderblock*, men også ytterst konkrete *hypomnemata* i Foucaults forstand, utbredte og sentrale kulturteknologier. Alle disse teknologiene, hvor ulike de enn måtte fortone seg, deler det fellestrekket at de organiserer, systematiserer og representerer menneskets tanker – om det dreier seg om ideenes avtrykk i voksblokken, sansenes inntrykk i en *Wunderblock* eller tankenes manifestasjon og skriftliggjøring i en maritim logg, en privat dagbok eller, for den saks skyld, en html-kodet blogg.

Arkivet er huset der arkivets vokter, arkonten, forvalter og utøver arkivet ut fra den autoritet han har blitt tildelt av polis. I grekernes tid ble offisielle dokumenter oppbevart i arkontenes hus, datidens atenske riksarkiv. I tillegg til pliktene til å oppbevare dem, hadde arkontene også retten til å tolke dokumentene. Den arkontiske makten krever ikke bare at arkivet er lokalisert på en bestemt plass og er disponibelt for en hermeneutisk autoritet, men det kjennetegnes i tillegg av et strukturerende prinsipp, et ordensprinsipp. Dokumentene må samles, selekteres, identifiseres, klassifiseres, kort sagt forvaltes. Et arkiv er slik sett et uttrykk for makt, det er også et redskap for å intervenere i verden, til å styre og til å kontrollere. Dette viser Derrida også ved å påpeke arkivbegrepets semantiske opprinnelse. Arkhé-begrepet splittes i to: sted og bud. Gresk *arkheion* er stedet, huset der arkontene oppbevarte og bevoktet offisielle dokumenter. Derridas anliggende i *Archive Fever* er å skille mellom arkivet og det som man gjerne blander det sammen med, nemlig minnet og ønsket om å kunne vende tilbake til opprinnelsen. Arkivet er et skjæringspunkt mellom det topologiske og det nomologiske, plassen og loven, grunnlaget og autoriteten (Derrida 1996: 3).

Loven bestemmer isølge Derridas resonnement hva som skal arkiveres, og arkivets topos bestemmer hvor og hvordan loven skal arkiveres. Dette gjenspeiler seg i den arkontiske

makten som kjennetegnes av innsamling, identifikasjon og klassifikasjon av dokumentene, dataene. Men intet arkiv uten institusjonen og dens rom. Og intet arkiv uten lagringsmedia og deres materialitet med alt det som dette innebærer av begrensinger og muligheter. Derfor spiller to sentrale begreper fra Freuds psykoanalyse, "Verdrängung" og "Unterdrückung", en viktig rolle i bestemmelsen av arkivets funksjoner og representasjonsmåter. Ifølge Derrida er forskjellen mellom "Verdrängung" og "Unterdrückung" ikke bare et semantisk eller retorisk spørsmål, men det angår direkte arkivets struktur fordi "they touch on the topic differences and thus on the location of the substrates of traces, on the subjectile of consignment (*Niederschrift*), from one system to the other" (Derrida 1996: 28). I den forbindelse blir det aktuelt å spørre om hvordan det stiller seg med dokumenter, hendelser som ikke havner i arkivet, eller som havner i arkivet for å bli gjemt bort – politisk farlige dokumenter og arkiverte dokumenter som er farlige for dem utenfor arkivet. Det utøves alltid vold mot dokumentene, og arkontene er i egenskap av arkivets beskyttere også arkivets "voldsmenn". For eksempel gjennom et klassifiseringsprinsipp som gir noen dokumenter høyere prioritet eller viktighet enn andre, fremheves disse dokumentene, mens andre blir skjøvet til side. Merknader som *NB!*, *VIKTIG* skrevet på dokumenter, gjør noen dokumenter mer synlig og gir dem derved også høyere status. Viktigheten av det som er skrevet, er ofte sammenfallende med det som øyet faller først på, og i den forstand fungerer også bloggens tekststruktureringsprinsipp: Det sist skrevne innlegget plasseres øverst på siden.

Som vist ovenfor er arkivbegrepet ikke et entydig struktureringsprinsipp som lagrer og systematiserer informasjon interesseløst etter et eller annet slags objektivt prinsipp. Arkivet blir til for å tjene et formål; dette formålet er reflektert i dets ordningsprinsipper. Arkivet uttrykker en interesse og en hensikt, og ofte også makt. Det er i det henseende at jeg ønsker å se på hvordan arkivet som et symbolsk og symboliserende, et ordnet og ordnende lagringsmedium, lagret i en materiell teknologi, påvirker og setter merker i den lagrete informasjonen.

Fremstillingen så langt har vist at det kan gjøres avtrykk, inntrykk, påtrykk og innskrift på et underlag, *subjektilet*, og i det henseende fungerer Wunderblock-analogien utmerket, både som teknologi og bilde på sjelens (Platon) og psykens arbeidsmåte (Freud). Voksplaten som tar imot tegn, sletter dem uten å ut-radere dem og gjemmer tegnene til senere bruk, jobber på lignende måte som den menneskelige psyken, som, nokså skjematisk uttrykt, lar inntrykkene feste seg og lagrer dem enten bevisst, lettere undertrykt i førbevisstheten, eller fortrenget i underbevisstheten.

I og med von Neumanns datamaskiner endrer imidlertid lagringsteknologien seg grunnleggende, og dermed endres også arkiveringsteknologien. Datamaskinen lagrer både algoritmer og data som prosesseres, på samme plass. Det er derfor mulig for datamaskinen å endre sitt eget program mens den er slått på. Datamaskinen er med andre ord mottakelig for feedback og kan reagere på ny informasjon – og dette momentet gir et dynamisk moment til arkivet som ikke eksisterte i det klassiske arkivet eller arkontenes hus. I og med interaksjonen mellom program og lagret informasjon kommer et nytt moment inn i lagringsteknologien, og dette momentet utgjør hovedforskjellen mellom et klassisk trykkbasert arkiv og digital lagring. I et datateknologisk perspektiv kan det tradisjonelle arkivet slik betegnes som *read only memory* – de trykte tekstene reproduseres gjennom lesingen uten å endres i sin representasjonsform. I motsetning til dette er leseren av en digital tekst aktiv – leseaktiviteten kobles direkte til feedback: "In multi-media space, however, the act of reading, that is the act of re-activating the archive, can be dynamically coupled with feedback" (Ernst 2006: 110). På hvilken måte en blogg også kan være et eksempel på dynamisk arkiveringsteknologi utfoldes i neste avsnitt.

3.3.8 Arkivet og bloggen

En blogger kan velge å skrive kontinuerlig, slik vi har nevnt i eksemplet om nettdagboken, men han kan også sette inn lenker i teksten sin som gir leseren muligheten til å klikke seg ut av bloggen. Digitaliseringen av dokumenter og betydningen av nye kommunikasjonsformer som har oppstått med datateknologien, utfordrer således arkivet og dets materialitet, dets tekster, dokumenter og lagringsprinsipper, noe som Derrida allerede antyder, men i liten grad viderefører. Derrida poengterer at psykoanalysen og dens arkiv neppe ville vært det den er, hvis, for eksempel, epost hadde eksistert på Freuds tid. Dette vil også ha konsekvenser for den fremtidige psykoanalysen som vil arte seg annerledes nettopp på grunn av de nye teknologiene. Elektronisk post transformerer ifølge Derrida det offentlige og det private rommet, først og fremst grensen mellom det private og det offentlige. I tillegg utfordrer de nye teknologiene selve starten på arkivet: Hva er arkiveringens øyeblikk? Starten kan ikke lokaliseres i selve erindrings-prosessen, eller det levende minnet – "so-called live or spontaneous memory (mneme or anamnesis)" (Derrida 1996: 25) – men snarere når minnet registrerer, finner et underlag, et substrat for å kunne bli lagret, funnet frem for repetisjon, trykking og publisering.

Det er muligens ikke så oppsiktsvekkende at Derrida får slike tanker mens han leser Freud og samtidig skriver på sin lille Macintosh, og man kan ha ham mistenkt for først og fremst å tematisere sine egne skriveerfaringer. Dette gjør likevel ikke hans innsikter prinsipielt ugyldige. Mens han produserer tegn på dataskjermen og lagrer dem ved et klikk, gjøres teksten tilgjengelig om igjen og om igjen. Datamaskinen fungerer altså som en (med Platons ord) lagringsprotese eller et lagringsmedium med sin spesifikke teknologi.

Innenfor lukkede digitale arenaer lever det ”arkontiske prinsippet” i beste velgående, for eksempel i digitale bibliotek eller i såkalte *Learning Management Systems* (LMS). LMS er samlebetegnelsen for læringsplattformer som skal lette undervisningssituasjonen for studenter og lærere ved utdanningssituasjoner, men brukes også innenfor næringslivet og bedrifter som fokuserer på e-læring i bedriften sin (Håland 2008). Selve oppbyggingen av et LMS kan minne om et *arkheion*, en plass der dokumenter oppbevares, klassifiseres og tolkes. Et slikt lukket rom illustrerer det historiske skjemaets fremtid: *avenir*. Ethvert arkiv, for eksempel ved oppretting av mapper på PC'en er laget på grunnlag av våre forventninger og fordommer. Vi oppretter nye mapper etter behov og etter forestillinger om deres nødvendighet, men på et tidspunkt svarer disse forventningene ikke lenger til realitetene, og vi oppretter nye mapper – fremdeles innenfor det som forventes av fremtidig bruk. Mot denne fremtidsoppfatningen setter Derrida *l'â-venir* som betegner det kontingente, altså bruddet med de forventningene vi hadde, ikke nødvendigvis tilfeldig, men det kaster om på for eksempel arkivet.

I denne sammenhengen kan bloggen karakteriseres som et tradisjonelt arkiv som lagrer og systematiserer alle tekstene som publiseres i den. Hver bloggpost får en unik nettsadresse, en permalenke, som letter søkefunksjonen etter den. Bloggpostene lagres i en på forhånd programmert arkivfunksjon som sorterer tekstene kronologisk. Men samtidig motarbeider hver blogg sin egen systematikk ved å åpne muligheten for hypertekstualiteten som synliggjør det fundamentalt nye i bloggen som digital teknologi. En hypertekst byr på nye utfordringer for leseren som er vant til å lese en tekst lineært. Det kan imidlertid være misvisende å bruke linearitetsprinsippet som eneste forskjellsmarkør i karakteristikken av hypertekstens lesbarhet. Leseren av trykte tekster er fra før vant med ikke-lineær lesing fra eksempelvis leksikonartikler eller fagtekster som inneholder fot- eller sluttnoter (Aarseth 1997). En blogg med mange lenker ut av sin egen tekst lager riktignok små brudd eller kontingente avbrekk i leseprosessen og stiller spørsmålet: Hvor starter teksten, og hvor slutter den? Blogg som hypertekst problematiserer i dette perspektivet ikke kun den brutte lineære

leseprosessen, men kan også ses på som et eksempel på hypertekst der hyperlenkene oppfattes som retoriske komponenter:

Rather than defining hypertext as a particular non-linear narrative form, we can consider hypertext as characterized by the hypertextual link: *å rhetorical device characterized by the possibility of a user/reader-activated mechanized jump from one node to another based on the use of electricity* (Dalgaard 2004, 148).

Hver nettside eller node er slik sett en del av en hypertekst som ikke kan kontrolleres eller administreres i sin helhet. En bloggside kan dermed betraktes som et digitalt partitur, et digitalt tankekart som inneholder ulike retoriske komponenter (hyperlenker) som igjen tillater leseren å kombinere kartets ”koordinater” (hyperlenker) etter ønske.

Slik kan bloggen på den ene siden ses på som et verktøy som inneholder arkontiske prinsipper slik de ble praktisert av grekerne, og muligens i enda høyere grad når vi også betrakter forholdet mellom det offentlige og det private rommet. De greske arkontene samlet og katalogiserte dokumentene i et dertil viet hus (*arkheion*). På lignende vis samles og arkiveres bloggposter i selve bloggen, bloggerens ”private” *arkheion*, frem til det øyeblikket bloggeren bestemmer seg for å publisere. Først nå blir dokumentene tilgjengelige for andre lesere, som riktignok ikke kan redigere dem (med mindre de er invitert i bloggen som medforfattere), men de kan kommentere dem. På den andre siden motarbeider bloggen det statiske arkivets forutsigbarhet og fremstår som et *dynamisk* arkiv,

eine arbeitende Struktur, in der nicht erst der konkrete mediale Körper (Buch, Akte, Bild), sondern schon seine Vorstufen, ein realer Fundus von Entwürfen auf Abruf harren. Dynamisch erzeugte Information ist die Signatur des Internet, während die Benutzer des klassischen Archivs bisher überwiegend auf *statische* Informationen zugegriffen haben (Ernst 2002: 134).

I dette perspektivet kan en blogg ikke betegnes som en ”konkret medial kropp”, slik Ernst karakteriserer for eksempel bokmediet. Bloggposter er snarere en samling utkast, basert på dynamisk implementert informasjon som kan redigeres og slettes etter ønske.

I Internettets mangfold utfordres arkivbegrepet når det tenkes på tradisjonelt vis som systematisert og statisk fremtidshorisont, det som Gadamer betegnet som ”horisontsammensmelting”, eller, for å bruke Derridas betegnelse for den forventede eller bestemte fremtid, *l'avenir*, det vil si den skjematisk fremstillingen av forventninger. Bloggteknologiens temporalitet kan kanskje med større hell betegnes som *l'à-venir* i Derridas forstand, nettopp det fenomen som Derrida beskriver som en ubestemt fremtidshorisont, åpen

mot ubestemtheten, ”den fremtid som skal komme” (Derrida 1996: 68). Bloggteknologien bekrefter og saboterer på samme tid et arkivsystem som ønsker å gjøre bloggen søkbar, systematisk og forutsigbar. Dette tosidete og ambivalente aspektet ved bloggen kan også beskrives i forhold til en tidsakse gjennom ”janusansiktets” metafor. Janusansiktet består som kjent av et ansikt som vendes mot fortiden og ett som vendes mot fremtiden. Bloggens fortidsansikt kan i denne sammenhengen tilskrives dens forespeiling av en tradisjonell og statisk arkivstruktur som tilbyr bloggene et virtuelt og søkbart skrive- og lagringsrom, ikke ulikt Windows’ skrivebordsmetaforikk som Wolfgang Ernst kaller ”einen anachronistischen Archaismus und Archivismus ... aus alteuropäischen Zeiten der Sekretäre und Büros” (Ernst, op.cit.: 136). Bloggen retter seg derimot mot en ubestemt fremtid gjennom funksjoner som motarbeider det tradisjonelle arkivet. Bloggens grunnleggende struktur, hypertexten, gjør en statisk arkivtanke sårbar når forutsigbarhet er et primært ønske. En hyperlenke som viser til et nettsted, er et potensielt ”farvel” til bloggen hvis leseren ikke klikker seg tilbake til bloggen.

Selv om en kan si at de store serverne på Internett er ”plassen”, *topos*, der arkivet manifesterer seg, blir dette lagringsprinsippet underminert av koplings- og kopieringsmulighetene. Dokumentet som lastes opp en plass, kan etter en stund finnes som kopi på flere andre servere. Forenklet sagt er arkiveringsprinsippet her underlagt selvstendige tekniske løsninger: programmer som sorterer, lagrer og klassifiserer dokumenter. Internett-arkiveringen foregår altså ikke lenger etter ett arkontisk prinsipp, men motarbeider seg selv: ”The archive always works, and *a priori*, against itself” (Derrida, op.cit.: 12). Dermed må topostanken vike forestillingen om en ny type elektronisk lagringsplass, en ”topologisk konfigurasjon”: ”Die Krake der elektronisch übertragbaren Speicher heißt Internet und verheißt digitale Archäologie ... Cyberspace ist nicht einmal ein Raum, sondern vielmehr eine topologische Konfiguration” (Ernst 2002: 131). Internett, forstått som ”topologisk konfigurasjon” manifesterer seg også i det teknologisk betingete lagringsprinsippet der dokumenter ikke lenger arkiveres på fysiske hyller og reoler, men i stedet er koblet til symbolske adresser:

Access to texts (and archives) is [...] no longer connected with their physical location, but is instead connected with their symbolic address on the Internet. Or in other words: the name of the archive and its web address are significant, while its actual geographic location in terms of access is irrelevant (Dalgaard 2004, 146).

Bloggen kan slik sett karakteriseres som et eksempel på et digitalt arkiv som anvender andre former for temporalitet og strukturingsprinsipper enn tidligere arkiv, mer presist, bloggen er ”posten” for ”topologisk konfigurasjon”.

3.3.9 Bloggens ”multistabilitet”

I dette topologiske ”ikke-rommet” er det, slik forskningsspørsmålene innledningsvis antyder, en utfordring å bestemme entydige premisser for den refleksjonen som foregår i bloggene. Bloggens reaktualisering og -mediering av så vel dagbok, skipslogg og arkiv er samtidig også en reaktualisering og remediering av *hypomnemata* i Foucaults forstand. Så vel det remedierende som dynamiske aspektet ved bloggen danner slik sett en sentral teknologisk forutsetning for refleksjonsarbeidet som foregår i bloggene. Bloggens teknologiske strukturer og funksjoner, det være seg malstrukturen, arkivfunksjonen og hyperlenkingen betinger både remedieringen av tidligere skriveteknologier og bloggpostene som skrives og lagres.

Teknologiens rolle oppfattes dog ikke her som determinerende faktor, men som mulighetsbetingelse, det vil si teknologien er ”ikke gitt a priori, men oppdages i utviklingens løp og under bruk” (Feenberg 1999: 45). For å gjøre det klarere hvordan jeg tenker dette, vil jeg trekke inn Don Ihdes begrep om ”multistabilitet” (Ihde 2002). Dette begrepet beskriver sammenhengens (i vid forstand) betydning for hvilke aspekter – *trajectories* – ved en gitt teknologi som utvikles, videreføres og stabiliseres over tid (Ihde 2002: 106). Etter mitt skjønn kan dette begrepet også tjene til å belyse bloggteknologiens forskjellige historiske realiseringer eller ”trajectories” (Ibid.) og dermed også gi en utdyping av det dynamiske sjangerbegrepet som jeg har beskrevet i det retoriske sporet.

Ihdes begrep om multistabilitet innbefatter både historiske og strukturelle aspekter ved teknologi og favner slik sett om både bruken av teknologien og teknologien selv. For å kunne lokalisere de stabiliserende elementene i bloggens utviklingshistorie er det nærliggende å se på hvordan dens aktuelle utforming springer ut av de tidlige nettsidene på 90-tallet og hvordan denne teknologien ble anvendt og tilpasset egne interesser og formål – altså appropriert – av brukernes. Side om side med publiseringen av de første hjemmesidene oppsto nemlig også nettsider som mer eller mindre systematisk samlet lenker og ledsaget dem med korte personlige kommentarer som anbefalinger til eventuelle lesere. ”The original weblogs were link-driven sites. Each was a mixture in unique proportions of links, commentary, and personal thoughts and essays” (Blood 2000). Forskningslitteraturen synes å

være samstemt i å fremheve starten for webloggen nettopp i denne typen lenkesamling; den skulle da også etter hvert gi opphav til navnet ”weblog”.

Formen for kommenterte logger utgjør etter min oppfatning også et viktig bidrag til bloggens historiske utvikling. Vi har tidligere nevnt versjonskontrollfunksjoner, og flere av dem er gjenkjennbare i bloggteknologien: Pålogging med eget brukernavn, kommentering og den tidsmessige loggføringen av skrevne innlegg. Slik demonstreres også tydelig forbindelsen bakover til funksjonene til tidligere historiske former for loggføring, ikke minst de maritime.

Men det er ikke kun versjonskontrollen som videreføres av bloggteknologien. Parallelt med teknologiens utvikling aktiveres loggsjangeren hos brukerne. Dermed kan Ihdes begrep om multistabilitet utvides ved å integrere sjangermessige ”trajectories”. I det retoriske sporet påpekte jeg hvordan møtet med en ny skriveteknologi mobiliserer ulike sjangerforventninger hos brukeren (s. 107f.). Teksten som produseres som følge av forventningsaspektet, kobles til en sjanger, og enhver etterfølgende tekst som skriver seg inn i tråd med denne sjangerforventningen, stabiliserer sjangeren over tid; med andre ord, retorikkens begrep om sjangerforventning innbefatter både multistabilitet og ”trajectory”. Bloggeren som velger å bruke denne teknologien til å publisere tekst, realiserer ifølge disse betraktningene i utformingen av sin blogg *både* en av teknologiens ”trajectories” og en av retorikkens sjangerforhandlinger. Sjangerforhandlinger og realiseringer av ulike ”trajectories” forekommer altså side om side og synliggjør både teknologiens og sjangerens dynamiske aspekt. En dagbokblogg vil for eksempel kunne inneholde elementer av andre sjangerer og dermed åpne for dynamiske sjangerforhandlinger (Derrida 1994) selv om hovedsjangeren, den ”partially determined trajectory” i retorisk og teknologisk forstand, uttrykker bloggens tendens mot stabilitet.

I eksemplet med versjonskontrollen er det loggsjangeren (skipsloggen, men også prosjektlogger av ymse slag etc.) som brukes som grensesnitt mellom bruker og teknologi og på denne måten stabiliseres og videreføres i bloggen. I avhandlingens materiale, studenters refleksjonslogger, både viderefører og utvider altså bloggen en allerede kjent skrivestrategi fra utdanningskonteksten. Loggskrivning i blogg er slik med på å stabilisere bloggen som offentlig og dialogisk tekstkultur. Her kan bloggens ”trajectory” beskrives som en realisering av bloggens dannelsesfunksjon, et aspekt som vil utdypes ytterligere i avhandlingens kapittel om de ulike dannelsesveiene (s. 240). Det viktige i denne sammenhengen er at loggen er én mulig realisasjon av bloggens multistabilitet, dagboken og arkivet en annen.

Dagbokfunksjonen til bloggen kan også betraktes som "trajectory" som stabiliserer seg over tid i en kontekst som legger til rette for denne type tekstproduksjon. Denne konteksten kan beskrives som ønske om økt deltakelse og selvframstilling av individet (narsissisme) i den offentlige sfæren slik den kan sies å ha blitt initiert av de første reality-tv-sendingene (Miller & Shepherd 2004). I bloggteknologien tilbys enkeltindividet en teknologi som muliggjør slik også en "trajectory" som kan omskrives som narsissistisk deltakelse i offentligheten.

Ihdes begrep om "trajectory" gir også et oppklarende perspektiv på det jeg har omtalt som bloggens arkivstruktur. Om blogg, forstått som "logg", befinner seg i skjæringspunktet mellom sjanger og skrive-teknologi, er dens aktuelle format og de praksiser som ledsager dette, også et uttrykk for et vekselspill mellom teknologiske muligheter og sjangermessige appropriasjoner. Denne utviklingen har sine historiske røtter i den tidlige skrive-teknologiens ulike lagringsuttrykk, og strekker seg slik kort sagt, fra hypomnemata til hypertexter. I den tidligere gjennomgangen av arkivbegrepet som trekker veksler på Jacques Derridas betraktninger over arkivet, handlet det nettopp om å synliggjøre hvordan bloggen kombinerer ulike sjangerforventninger og "trajectories" i en teknologisk kontekst. I dette perspektivet er bloggen nettopp et uttrykk for Ihdes begrep om teknologiers multistabilitet; i bloggen er sjangre og "trajectories" til enhver tid gjenstand for forhandlinger som destabiliserer og restabiliserer dem. Slik sett er teknologien, som sjangeren, en åpen prosess ettersom den alltid realiseres i møtet med bruk og misbruk, konformitet og kreativitet.

I dette delkapitlet har jeg diskutert hvordan skrivingens rolle i overleveringen av dokumenter ikke begrenser seg til at skriften i seg selv er et lagringsmedium, men at måten de skrevne dokumentene har blitt oppbevart og organisert på, også utgjør en viktig del av skrive-teknologiens funksjonsmåte. Flere skrive-teknologier har stått sentralt i denne diskusjonen hvor det har dreid seg om så ulike arkiverings- og skrive-teknologier som Platons vokstavle, Freuds *Wunderblock* og Googles' blogg. Ved å undersøke bloggens forgjengere som dagboken, loggen og arkivet spesielt, ble det tydelig hvordan alle disse teknologiene, så ulike de ved første blick enn måtte fortone seg, deler det fellestrekket at de produserer, representerer og organiserer menneskets tanker gjennom skrift.

På denne måten er det nærliggende å fremsette den påstand at bloggens fundamentalt nye bidrag som skrive-teknologi manifesterer og – med Ihdes bidrag – stabiliserer seg i det digitale møtet mellom de ovennevnte erindrings- skrive- og lagringsteknologiene, og den

refleksjonen som springer ut av dette møtet, er således analysens oppgave i det påfølgende kapitlet å undersøke.

4 Analyse: Refleksjonens mange fasetter

I den teoretiske delen av avhandlingen så vi på refleksjonsbegrepet i en filosofisk, retorisk og teknologisk kontekst. Etter å ha fulgt refleksjonens varierte uttrykk blant ulike filosofer og innenfor forskjellige teoridannelser og -tradisjoner, har refleksjonsbegrepet vist seg som et begrep som kan gjøres anvendelig på mange områder – ikke bare innenfor bestemte fagfelt, som tidligere nevnt, men også med henblikk på bestemte funksjoner og innhold. Refleksjon kan derfor betegnes som så vel dialogisk, narsissistisk som teknologisk betinget aktivitet (s. 59ff.). I analysen som helhet har jeg studert tekstmaterialet i samklang med avhandlingens undertittel: *En hermeneutisk studie av refleksjon og dens tekstlige og retoriske manifestasjoner i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi.*

I neste delkapittel har jeg tatt utgangspunkt i forskningsspørsmålet *Hva gjør bloggen til en egnet arena for dialogisk refleksjon?* Det som presenteres nedenfor, anses med andre ord for å være sannsynlige mønstre i den meningsskapende aktiviteten som er ment å illustrere studentenes forståelse av refleksjonsskriving i blogg ved hjelp av noen hermeneutiske kategorier som ble anvendt for å få en dypere forståelse av studentenes egen refleksjonspraksis, så vel som refleksjonspraksisen overfor potensielle lesere ("den Andre" i Gadammers forstand) og overfor selve refleksjonsmediet, bloggen. Analysen er med andre ord også et forsøk på å vise hvordan møtet mellom hermeneutikkens dialogiske refleksjonsbegrep og studentenes doxaforståelse av refleksjon nedfelles i bloggtekstene. De to etterfølgende delkapitlene presenterer systematiske slutninger basert på abduktive antakelser om bloggtekstenes refleksjonspotensial, først i en retorisk og deretter i en teknologisk kontekst.

4.1 Den hermeneutiske analysen

Sentrale kategorier som utkrystalliserte seg i den hermeneutiske analysen, er *posisjonering*, *forståelseshorison*, *dialog* og *leserbevissthet*. Eksempler fra materialet som kan beskrives ved hjelp av disse kategoriene, er ment å belyse det ovennevnte forskningsspørsmålet. Dette kan også formuleres som en abduktiv hypotese i Peirce' forstand: *Blogg er en egnet arena for dialogisk refleksjon*. I tråd med dette er hypotesen for dette kapitlet et resultat av at jeg har

både observert og undret meg over forekomster i bloggene. Det topologiske elementet i hypotesen, ”arena”, omskrives og utfoldes i det følgende ved hjelp av hermeneutikkens topologiske kategorier, ”posisjonering” og ”horisont”.

4.1.1 Posisjonering

Posisjonering av et faglig subjekt knyttes hos Gadamer til den hermeneutiske grunnsituasjonen. Denne etableres i en dialektisk prosess mellom forståelse og fordommer (Gadamer 1990: 308 ff.). ”Fordommene” kan beskrives som et sett med forestillinger studentene aktiverer i meningsskapingen for å omforme noe nytt og ukjent til ny kunnskap og erfaring. Med andre ord kan den gadamerske modellen anvendes på studentenes forsøk på å reflektere i blogg (nytt og ukjent) ved hjelp av noen kjente forestillinger og mønstre, som for eksempel forskjellige sjangerforventninger, for å artikulere sin forståelse av bloggens refleksjonspotensial.⁸⁰

I blogg materialet foregår posisjoneringen i to trinn. Den første bloggposten fungerer som en igangsetter av bloggprosjektet. For eksempel:

Fagblogg

Da var min første blogg laget. Dette har jeg aldri gjort før så det kan bli en utfordring (Lene, 13. januar 2006).

I neste omgang plasserer studentene seg i den faglige konteksten, for eksempel:

Min faglige bakgrunn

Faglærer ber om det, dere andre sitter sikkert også på kanten av stolen etter å få vite det, men tør ikke si fra ... nu vel, her kommer det: Min bakgrunn.

Av fag har jeg halvannet år med medie- og filmfag bak meg, og etter dette et år med de obligatoriske emnene på Språklig kommunikasjon. Trives stort der, og det ser ut som om jeg får knyttet sammen både språkfag og mediefag i AVS2220.

I tillegg til studiene, har jeg engasjert meg i diverse aktiviteter. Siden våren 2004 har jeg vært med i studentavisa Under Dusken, først som kulturjournalist, senere som korrekturleser. Jeg var dessuten med i Forfatterkollegiet som skrev UKErevyen til UKA-05. Disse engasjementene går vel ikke direkte på faget AVS2220, men det er uansett en bakgrunn jeg kan hente erfaringer fra, ikke minst i gruppesammenheng.

⁸⁰ Sjangerforventningenes tekstlige utforming er imidlertid tema for den retoriske analysen (s. 171).

Det var meg. Hvem er dere? (David, 19. januar 2006).⁸¹

Gadamer fremhever viktigheten av subjektets bevissthet om sin egen historiske situerthet, og det er langt på vei det studentene gjør tidlig i bloggene sine. De plasserer seg som faglig skrivende subjekter i et fellesskap. Analysen av studentenes posisjonering i fagfellesskapet viser slik sett en overveiende felles forståelse for at en bloggpost i den tidlige bloggfasen skulle brukes som presentasjon og åpningssekvens av bloggeren og bloggprosjektet.⁸² Noen studenter utvidet presentasjonen av seg selv med også å trekke inn sin faglige bakgrunn i den første bloggposten, som for eksempel Liv:

Min faglige bakgrunn
Hei, velkommen til min blogg. Mitt fulle navn er Liv X, jeg er 23 år og holder på med mitt siste semester i en bachelorgrad med to fordypninger [...] (Liv, 19. januar 2006) [Klammerparentesene er mine, m.anm.].⁸³

Men de fleste brukte den første bloggposten til å si ”hei”, som Rune:

første side
Hei, her er jeg – dette er en testside (Rune, 19. januar 2006).

Ønsket om ”å teste” siden kan forklares med bloggens tekniske utforming. Ved oppretting av en ny blogg, havner bloggeren automatisk i tekstredigeringsvinduet. Her kan bloggeren skrive sin første bloggpost og trykke ”publish” for å teste om teksten er publisert på bloggen. Selv om man kan gå tilbake og slette et innlegg, tyder det på at dette ikke har blitt gjort; de første postene har blitt stående uredigert. Det kan derfor tenkes at studentene anså den første bloggposten med sitt nybegynnerpreg som betydningsfull. Posisjoneringen som nybegynner kan derfor forklares som en ydmykhetstroe og som en appell til leseren om å være noe overbærende med denne nye deltakeren i bloggsamfunnet.

4.1.2 Forståelseshorisont

Sammen med posisjoneringen etableres studentenes forståelseshorisont, som her forstås i Gadamers forstand (Gadamer, op.cit.: 307). Horisonten er det som blir synlig fra et bestemt

⁸¹ Bloggsitater er autentiske, det vil si eventuelle skrivefeil er ikke rettet opp. Jf. forordets kollektive [sic], side v.

⁸² Som tidlig bloggfase regner jeg januarmåned, i noen tilfeller også februar når det ikke har vært aktivitet i bloggen i januar.

⁸³ Punktum i klammerparentes er mine, mens punktum uten klammer er direkte sitert fra bloggene.

ståsted og i vår sammenheng kan sies å avgrense refleksjonsrommet, ”arenaen”.

Forståelseshorizonten kommer på ulikt vis til uttrykk i studentenes bloggytringer og opptrer på forskjellige nivå.

Det første nivået kan kobles til posisjoneringen av studentenes faglige ståsted idet artikuleringen av nybegynnerstatus også avtegner en forståelseshorizont som prøver å beskrive det ukjente og uforutsigbare ved hjelp av noe kjent, som i Mats’ første post:

Da er loggen min oppe
Her skal det postes et faglig innhold slik at siden etter hvert blir mer fyldig.
Har aldri prøvd denne formen for ”dagbok” før så dette kan bli mye rart
(Mats, 8. januar 2006).

Når Mats beskriver bloggen som en form for ”dagbok”, forstår jeg det som en mulighet om å plassere det nye, bloggen, i en kjent kontekst, det vil si innenfor en forståelseshorizont som Mats er kjent med fra før. Slik kan man si at det nye skriveverktøyet allerede så tidlig som i den første bloggposten er med på å utvide forståelseshorizonten til Mats. Han sammenligner bloggen med en etablert sjanger, dagboken, men er likevel usikker på hvordan det kommer til å utvikle seg, ”så dette kan bli mye rart” (Mats, *ibid.*).⁸⁴

Noen bloggposter viser tydelig vekslingen mellom det kjente og ukjente. På den ene siden begrenser horisonten det som er synlig fra et punkt eller ståsted, men samtidig synliggjør denne grensen at det finnes noe utenfor horisonten som umiddelbart unndrar seg blikket vårt – nærmere sagt, andre horisonter som kun ved hermeneutisk anstrengelse lar seg sammensmelte (Gadamer, *op.cit.*: 310f.). Rune, for eksempel, skriver hvordan han bruker bloggen til å formulere sin forståelse av forskjellen mellom ”kompleksitet” og ”hyperkompleksitet”:

Jeg vil i denne bloggen forsøke å lete meg frem til en forståelse av skillet kompleksitet kontra hyperkompleksitet, uten relasjon til samfunn, kommunikasjon, IKT eller psykologi.
Qvortrup gir en definisjon som ikke gir meg mye med "Hyperkompleksitet kan defineres som kompleksitet af 2. orden, dvs en kompleksitet der henviser til sig selv"(ibid:30).
Sikkert nøyaktig og bra, men forståelsen forutsetter to ting. For det første forståelse av hva kompleksitet er, og dernest inneholder den en distinksjon mellom hyperkompleksitet og kompleksitet (Rune, 21. februar 2006).

Rune fremhever at han vil bruke bloggen til ”å lete [seg] frem til en forståelse” ettersom definisjonen av begrepet ”hyperkompleksitet” som han leser hos Qvortrup (2001), ikke er

⁸⁴ Den retoriske analysen kommer til å behandle utførlig bloggens forhold til blant annet dagboksjangeren.

forståelig for ham: ”Qvortrup gir en definisjon som ikke gir meg mye.” Med andre ord befinner Qvortrups definisjon av hyperkompleksitet seg utenfor Runes forståelseshorisont. Ved hjelp av hermeneutisk ”anstrengelse” (Gadamer, *ibid.*) klarer Rune imidlertid å møte den nye horisonten. Han benytter seg av kjente kilder:

For sikkerhets skyld konsulterte jeg min forståelse av kompleksitet med Gyldendal og Aschehougs kunnskapskilde; av latin *complexus* - sammenfattende, samling av et meget sammensatt hele, mangesidig. Min forståelse av kompleksitet er at den er sammensatt av en (for mennesket) stor, men overskuelig mengde elementer (Rune, 21. februar 2006).

Begrepsavklaringen i en kjent kilde, her et leksikon, gir Rune en forståelse av begrepet som har tilbakevirkende kraft på hans forståelse av Qvortrups definisjon. Det som først var ukjent og uforståelig, blir etter møtet med kunnskap som er formidlet på et vis mottakeren er fortrolig med, innlemmet i Runes egen forståelseshorisont, og han kommer frem til en konklusjon:

Hyperkompleksitet blir da en overskuelig mengde elementer som blir tilført så mange elementer at den ikke lar seg organisere og blir uoverskuelig og ikke mulig å få en helhetlig oversikt for menneskets interlektuelle kapasitet alene. Denne forståelsen satt inn i Qvortrups definisjon gjør definisjonen forståelig (Rune, 21. februar 2006).

Det som tidligere virket uforståelig, Qvortrups definisjon av hyperkompleksitet, fremstår ikke lenger som totalt fremmed, men er nå blitt en del av Runes forståelseshorisont ved at han har reformulert det ukjente ved hjelp av kjente begreper og slik skapt seg i alle fall en første og foreløpig forståelse av Qvortrup.

En faglig avklaring hentes imidlertid ikke kun fra faglitteratur, men også fra det som jeg betegner som det andre nivået i etableringen av forståelseshorisonten, nærmere bestemt bloggerens erfaringshorisont, noe det følgende eksemplet illustrerer:

Tanker rundt begrepet ”læring”
Hva er læring? [...]
Jeg har en teori som jeg skal forsøke å forklare [...] Det vi lærer, lærer vi fordi det på et eller annet plan berører oss og derfor utgjør en forskjell i oss [...] Om man ikke lærer, er man ikke menneskelig (sterk påstand?)
(Trine, 8. mars 2006).

”Jeg har en teori...”. Innenfor den hermeneutiske forståelsesrammen kan denne bloggposten leses som et uttrykk for et subjekt som bruker sin egen horisont (”Jeg har en teori”) i avklaringen av temaet: Å finne ut hva læring er. Hun tar leseren med i refleksjonsprosessen

som kjennetegnes i teksten blant annet ved bruken av *aposiopese*: ("eller..."), en ufullendt setning som ender med tankestrek, tre punktum eller lignende, og en interrogativ påstand som kan sies å vekke ettertanke hos leseren: "(sterk påstand?)" Subjektets forståelseshorisont fremstilles ikke som tilfredsstillende, men erfarer en utvidelse gjennom spørsmål ut av denne horisonten. "Hva gjør en forskjell?" kan i dette perspektivet forstås som en metakommentar til nettopp det bloggeren har formulert tidligere: "Det vi lærer, lærer vi fordi det på et eller annet plan berører oss og derfor utgjør en forskjell i oss" (Trine, 8. mars 2006). Trine bruker sin egen forståelseshorisont mens hun utforsker hva læring er, og det som jeg ovenfor har betegnet som metakommentering, kan i et hermeneutisk perspektiv også karakteriseres som *selvrefleksiv posisjonering*. Bloggeren "tenker høyt" ved å trekke inn seg selv i forklaringen: "Jeg har en teori som jeg skal forsøke å forklare" (Ibid.). Bloggposten kan således anses som et forsøk på å etablere et rom der refleksjon kommer til syne gjennom møtet mellom bloggerens forståelseshorisont og et faglig spørsmål: "Hva er læring?" (Ibid.).

Et tredje nivå i etableringen av forståelseshorisonten har jeg valgt å knytte til ytringer som diskuterer blogging i et metaperspektiv. Da den første horisontdannelsen var knyttet til blogging som et nytt fenomen som åpner mot nye forståelseshorisonter, har flere studenter bestrebet seg på å forklare hvordan de forstår blogging. De følgende eksemplene illustrerer i denne sammenhengen hvordan forståelseshorisonten ble utvidet hos den enkelte og i felleskap gjennom kommentarfunksjonen og mellom gruppebloggene.

Marius betegner bloggen som "uhøytidelig forum": "He, he, jeg er glad dette er et uhøytidelig forum:-)" (Marius, 16. februar 2006). Forståelseshorisonten kommer i dette eksemplet til uttrykk gjennom en underforstått tekstnorm som tillater uhøytideligheter i bloggen, ikke minst bruken av smiley'en.⁸⁵ Hans neste blogginnlegg kan også leses og forstås som en utfoldelse av den nettopp nevnte implisitte normforståelsen:

Jeg har registrert at blogging som fenomen har vært gjenstand for grundig refleksjon, og har selv noen tanker omkring temaet. Jeg har nemlig tenkt mye på at bloggfenomenet må kreditteres for å ha bidratt til at (kanskje særlig unge) mennesker med skrivelyst har fått en ny arena, og (etter min mening) forbedrede rammebetingelser for utforsking av skriftspråket [...] (Marius, 18. februar 2006).

Artikuleringen av "noen tanker omkring temaet" utfolder og presiserer bloggfenomenet som "uhøytidelig forum", og er således med på å utvide forståelseshorisonten – ikke kun hos

⁸⁵ Tekstnormbegrepet kommer jeg tilbake til i den retoriske analysen (s. 185).

denne bloggforfatteren, men også hos en annen leser: Marianne kommenterte dette blogginnlegget og viser hvordan hun etter å ha lest det er blitt oppmerksom på nye sider ved blogging:

... jeg ser jo også mange positive saker ved blogg, også nå etter å ha lest innlegg ditt... (Mariannes kommentar til Marius, 18. februar 2006).

Ifølge Gadamer oppnås forståelse etter sammensmeltingen av horisonter som eksisterer side om side: "Vielmehr ist Verstehen immer der Vorgang der Verschmelzung solcher vermeintlich für sich seiender Horizonte" (Gadamer, op.cit.: 311). En slik sammensmelting av ulike horisonter ser vi hos Liv når hun forklarer bloggfenomenet i lys av en fagterm som hun kjenner fra et annet studium: *tenkeskriving*:

Tenkeskriving er et verktøy jeg har blitt kjent med gjennom studiet av språklig kommunikasjon ... Tenkeskriving på blogg, der faglærer og andre studenter aktivt kommenterer hverandres innlegg, svarer på spørsmål, stiller utdypende spørsmål m.m., kan bidra med en ny dimensjon til tenkeskrivingen; nemlig den å få hjelp til å klare tankene og til å tenke videre [...] (Liv, 20. februar 2006).

I dette eksemplet fremstilles horisontutvidelsen ved at bloggingen tilkjennes en "ny dimensjon" (Liv, ibid.) i tenkeskrivingen. Forestillingen og betraktningene om blogging i dette innlegget beskriver altså hvordan bevisstgjøringen av de to horisontene (tenkeskrivingen og bloggfenomenet) fører til ny kunnskap og forståelse hos Liv.

De fleste blogginnleggene i materialet mitt beskriver blogging ved å sammenligne denne aktiviteten med noe kjent. Hos Liv var tenkeskriving sammenligningsmomentet, mens Trine beskriver blogging som en aktivitet som spenner fra "reklame for noe" til et medium for selvframstilling:⁸⁶

Jeg har observert at blogger blir brukt til det meste fra å gjøre reklame for noe til å vise fram seg selv. Folk liker å skrive om seg selv, og prøver å utdype (for seg selv minst like mye som for andre?) hvem man egentlig er – denne personligheten som trer frem når vi er for oss selv med dette verktøyet for selfexpression ... Blog. Jeg lurer på hvor alle disse korte tekstene mine blir av. De fleste blir lange og dryge å lese [...] (Trine, 19. april 2006).

De tre nivåene i etableringen av forståelseshorisonten, eksterne og interne kilder, samt metaperspektivet, hviler alle på den hermeneutiske fremgangsmåten om å forklare det ukjente

⁸⁶ Selvframstillingen i blogg diskuteres mer utførlig i den retoriske analysen i lys av narsissismebegrepet (s. 172).

med noe kjent, for så å gjøre det ukjente til ny erfaring og dermed ny kunnskap. Jeg har så vidt nevnt leseren i dette avsnittet, og i det følgende har jeg analysert så vel leserbevisstheten som dialogens rolle for å finne ut om bloggen er en egnet arena for dialogisk refleksjon.

4.1.3 Dialog og leserbevissthet

Dialogbegrepet opptrer i flere fagtradisjoner, men i vår sammenheng brukes begrepet i Gadamer's forstand, som en betegnelse på samspillet mellom et subjekt og en tekst der subjektet bestreber seg på å rekonstruere tekstens spørsmålshorisont og utøver "die Kunst des Fragens" (Gadamer 1990: 373). I dette perspektivet fremstår det dialogiske i et samspill mellom artikulerte spørsmål og leserbevissthet.⁸⁷

En student som har opprettet en blogg og dermed er blitt en blogger, har bevisst eller ubevisst bestemte forventninger ("Vorurteile") til "denne formen for 'dagbok'" (Mats, 8. januar 2006). Dagboksjangeren er en kjent sjanger hos studentene, men særlig ett sjangertrekk ved dagboken endres ved blogging. Hvem skriver bloggeren til? En dagbokforfatter skriver som regel til seg selv. Skriver og leser er samme person, og selv om dagbokskriveren kan dikte opp en fiktiv leser, er denne leseren en del av dagbokskriverens private rom.⁸⁸ En blogger publiserer teksten sin på Internett, og det betyr at det finnes et utall potensielle lesere som bloggeren skriver til. Studentene i denne studien skriver altså både til ukjente og kjente lesere som medstudenter og faglærer (og venner som ikke er tilknyttet faget). Hvordan kommer denne leserbevisstheten til uttrykk i studentbloggene?

David avslutter sin andre bloggpost med "Dette var meg. Hvem er dere?" (David, 19. januar 2006). Her demonstrerer han en tydelig leserbevissthet når han stiller et direkte spørsmål til leserne, som i dette tilfelle forventes å være hans medstudenter. Det er åpenbart at David ikke har Internettets leserskare i tankene når han stiller dette spørsmålet, men fagets deltakere. "Hvem er dere?" signaliserer også at David nærmest forventer at medstudentene presenterer seg på lignende vis som han selv gjorde. David ønsker altså å etablere et samtalerom som han vil dele med de andre studentene, og dette rommet er til forskjell fra dagbokskriverens private rom *offentlig*. Å skrive i et offentlig rom problematiseres for eksempel av Liv: "Det jeg skriver i denne bloggen er jo nettopp tanker og forvirring. Det var

⁸⁷ Spørsmålsstrukturen analyseres mer inngående i den retoriske analysen – i det følgende vises til eksempler som blant annet illustrerer spørsmålsstrukturens betydning for leserbevisstheten i en hermeneutisk kontekst.

⁸⁸ Mange forfattere har enten frigitt sine dagbøker eller fått publisert dem post mortem (for eksempel Franz Kafka, Thomas Mann og Anne Frank), men i vår sammenheng er det den ukjente "hvem-som-helst" som er dagbokforfatteren.

skummelt og uvant i begynnelsen, har nå blitt trygt :)” (Liv, 16. mars 2006). Den uttalte integreringen av leseren gjennom smiletegn, et såkalt *emoticon*, kan tilskrives studentenes forforståelse av bloggen som dialogisk arena. Leseren tenkes automatisk med mens bloggpostene skrives, enten som emoticon eller som direkte oppfordring til mulige gruppemedlemmer: ”Så var det dette med gruppe da, gi meg et pip så vi kan komme i gang fortst mulig!” (Mats, 16. januar 2006).

Man kan hevde at en dialog først er fullbyrdet når den Andre, det vil si leseren, fullfører ved å svare. Bevisstheten om og respekten for en tenkt leser er med andre ord forutsetninger for at bloggen kan fungere som et offentlig skriverom. Men bare bevisstheten om en tenkt leser er ingen garanti for kommentarer i bloggen. En blogger som Trine forsøker å fange leserens interesse eller i det minste velvilje ved å gjøre seg selv uinteressant, rotete og kjedelig:

Dette blir veldig rotete og grøssende kjedelig for den stakkaren som av en eller annen merkelig grunn har bestemt seg for å lese alt tullet som havner i posten min. Unnskyldningen min er at jeg skriver ganske konstant uten å tenke for mye igjennom det jeg skriver (Trine, 26. januar 2006).

Selv om hun tenker på en mulig leser (”den stakkaren”), undergraves en mulig etablering av en leserkontrakt gjennom måten hun beskriver sin egen skrivepraksis: ”... jeg skriver ganske konstant uten å tenke for mye gjennom det jeg skriver” (Ibid.). Det viser seg at dette skriveprosjektet som omtaler seg selv som nærmest ”tankeløst”, ikke lykkes i å generere faglige kommentarer i særlig grad. Når Trine likevel har valgt å publisere ”alt tullet som havner i posten”, kan det forstås dit hen at bloggen åpner for selvrefleksiv skriving. Jeg har tidligere nevnt selvrefleksiv posisjonering i Trines *Svartblogg*, og denne skrivepraksisen som avtegner seg her, studeres senere mer inngående i den retoriske analysen i lys av narsissismebegrepet (s. 172).

Når skriverommet skal bli en *arena for dialogisk refleksjon*, må leseren, utover det å være til stede som leserbevissthet hos bloggeren, gjøre seg synlig i form av kommentarer. Kommentarene til tidlige bloggposter ser ut til å ha ulike funksjoner. I eksemplet nedenfor er samtalestrukturen preget av spørsmål som ikke er retoriske i klassisk forstand, men besvares av bloggskriveren i samme post:

Er jeg nå på full fart inn i den hyperkomplekse virkeligheten? Nei jeg synes da min virkelighet har vært ganske så kompleks ganske lenge.. Bli min virkelighet mer interaktiv, blir jeg nå mer interaktiv? Ja antageligvis. Jeg tar ihvertfall enda et skritt videre når det gjelder å utnytte og utforske de ressursene som den teknologiske utviklingen de senere år har gjort

tilgjengelige ... merker at selve skriveprosessen tok over styringen av teksten og det ble litt lengre enn jeg hadde tenkt:-) (Marius, 18. januar 2006).

Dette blogginnlegget ble kommentert av fem medstudenter. Fire av dem er tilknyttet faget, mens den femte ikke er det. Kommentarfunksjonen i bloggen kan derfor sies å være en viktig forutsetning for at bloggen kan betegnes som egnet arena for faglig refleksjon.

Kommentarene kan være av oppmuntrende og støttende karakter, som i de ovennevnte kommentarene til Marius' bloggpost av den 18. januar:

Faglærer said...
gratulerer Marius,
du er en skriveglad person, og skriving er nøkkelen til en posisjonering i kommunikasjonsamfunnet og i academia. Fortsett med å utforske gjennom skriving.

Marianne said...
Hei Marius, jeg er med på gruppe. Fin fagbakgrunn hvis Erik blir med også.

Trine said...
Det Finn sa.

Fortsett å post! Var interessant å lese.

Både den artikulerte leserbevisstheten og skrivegleden ser ut til å være igangsettere for kommentarer. I midten av januar har studentene så vidt kommet i gang med bloggingen, og det kan være grunnen til den generelle formen kommentarene ennå har ettersom ingen av dem kan sies å være en faglig tilbakemelding. Skriveformen virker formell med tiltaleformer som hentes fra brevsjangeren, og innholdsmessig kan alle kommentarene sies å være en oppmuntring til bloggeren om å fortsette å skrive.

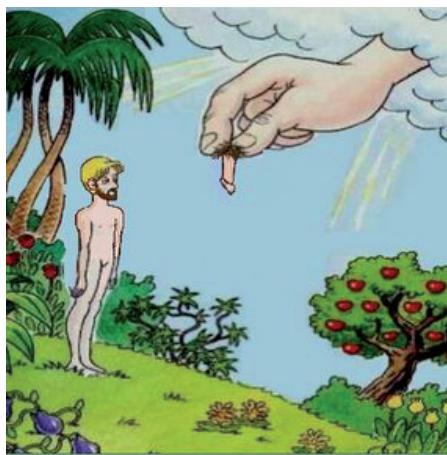
Kommentaren til Lenes første bloggpost er av samme oppmuntrende karakter, men ikke i samme formelle stil: "Ditto! Bloggen din var fin og oversiktlig. Herra bli bra!" (Trines kommentar til Lene, 13. januar 2006). Kommentatoren karakteriserer bloggen som "fin og oversiktlig" – altså en beskrivelse av bloggens ytre, dens design. Men den inneholder også en direkte henvisning til bloggpostens innhold: Ved å skrive "Ditto!" er kommentatoren enig i det Lene skriver. Hun kjenner seg kanskje igjen i den beskrivelsen Lene gir av at bloggingen kan bli en utfordring.

En lignende uformell kommentar kan leses hos David. Etter presentasjonen av hans faglige bakgrunn i den andre bloggposten skrives det én kommentar:

Marius said... Jeg ser for meg at din kreative revyskriving kan komme godt med når det begynner å nærme seg fristen for innlevering av øving i avs2220 (Kommentar til David, 19. januar 2006).

Kommentaren inneholder ingen formell tiltaleform. Marius skriver en direkte tilbakemelding som refererer til Davids fagbakgrunn. Grunnen til denne uformelle kommentaren kan være at David og kommentatoren kjenner hverandre, for det går frem av så vel kommentaren som lenkelisten i Davids blogg at begge to er på samme gruppe i faget. Ved siden av oppmuntringsfunksjonen kan kommentaren slik sett også tjene til å etablere et arbeidsfellesskap og være en appell til gruppetilhørighet,⁸⁹ som vi også ser i nedenstående eksempel:

Kjære gruppe!

It's true that I didn't make you as smart as woman, so here's a little something to do your thinking for you

Hilde og Katrin! Vil dere komme på besøk til meg på lørdag for å så smått jobbe litt med gruppeoppgaven som vil bli etterfulgt av pils, pizza, pottis og bytur? Fin idé? Se artige stripa jeg fant! Håhåhåh! Forresten så fant jeg en tøff definisjon på ordet "super" i den vidunderlige ordboka:

super: m2 en som drikker mye alkohol

Det visste dere ikke, det..? Er du en sånn en super, Katrin? Enn du, Hilde? Isåfall blir det brus på lørda på supern! "Du må vente te lørrda"

Figur 5: Utsnitt av Svartbloggen

Illustrasjonen i denne bloggposten fungerer som en slags oppmerksomhetsmarkør, et humoristisk og multimodalt "hei" til gruppen. Siden denne gruppen består av kun kvinnelige

⁸⁹ Studentene oppfordres til å danne grupper når de skal skrive de obligatoriske øvingene i faget.

studenter, er billedteksten med på å definere ”kvinnelig intelligens” i motsetning til den mannlige som tegningen harselerer med.

Et annet gruppedannende moment er tiltaleformen som er hentet fra brevsjangeren. Bloggeren skriver til gruppen sin: ”Kjære gruppe!” for å avtale et møte. Her er brevets tiltaleform (”Kjære”) brukt i selve bloggposten, og bloggeren får svar fra et gruppemedlem (1. kommentar) og fra faglærer (2. kommentar):

Hilde said...
Hallois! Hørtes ut som en go plan d ja! Men får besøk i helga=/ så kunne vi kanskje tatt d søndagen?

Faglærer said...
nå er du registrert og oppe - kreativt design!

Den første kommentaren bruker tiltalen ”Hallois!”, og skriveformen minner om den som er vanlig i nettsamtaler. I dette eksemplet bruker bloggeren både formelle og innholdsmessige elementer for å etablere en dialogisk arena. På den ene siden praktiseres altså kjente sjangrer (brev og chat), på den andre siden er den humoristiske stilen med på å holde skriveterskelen hos adressatene lav. Å svare på spørsmålet om ”å jobbe litt med oppgaven som vil bli etterfulgt av pils, pottis og bytur” (Ibid.), synes overkommelig i en ny skrivekontekst som bloggingen innebærer. Både bloggeren og kommentatorene ser altså ut til å være opptatte av å etablere en samtaleplattform fremfor å diskutere et faglig emne.

Bloggen etableres imidlertid som dialogisk arena også når studentene forhandler om tekstutformingen av obligatoriske øvinger, slik det neste eksemplet viser. Marianne bruker bloggen som samskrivingsverktøy i gruppen når gruppemedlemmene skal skrive en øving: ”En liten liten begynnelse på øving 2” (Marianne, 15. februar 2006). I selve bloggposten parafraseres en tekst fra pensumlitteraturen som studentene har lest i fellesskap; selve dialogen starter i kommentarene hvor Marianne etterlyser faglig påfyll fra gruppen:

Trenger mer om at informasjon er noe som forstyrrer/gjør en forskjell for at det skal bli til informasjon. Har kun sett på det første avsnittet s. 215, så sidene som følger er vel essensielle de og. Trenger vel kommentarer/forklaringer ut fra egne fag for å vise at vi har forstått dette (Mariannes kommentar til Marianne ibid.).

Oppfordringene til gruppen resulterer i flere kommentarer fra gruppemedlemmene. Selv om kommentaren ikke er formulert som spørsmål, synes likevel en spørrende holdning i utsagnet ”Trenger vel...”. I bloggen til gruppemedlemmet Marius videreføres øvingen i posten ”Tanker rundt øving 2; hva er hyperkompleksitet og hva ligger i synet på IKT som

kompleksitetsreducerende” (Marius, 18. februar 2006). Det dialogiske finnes dermed ikke kun i kommentartråden til et enkelt blogginnlegg, men realiseres også mellom gruppebloggene.

4.1.4 Den hermeneutiske analysen – en kort oppsummering

Hensikten med denne analysen var å finne ut hva som karakteriserer blogg som egnet arena for dialogisk refleksjon. På den ene siden ble det tydelig at *refleksjon-i-blogg* er en prosessual, dialogisk og selvrefleksiv aktivitet, i tråd med det som i metodekapitlet ble omtalt som kantiansk orientering i verden, nærmere bestemt samspillet mellom ”Jeg”, ”de andre” og ”tingene” (s. 36). Studentene posisjonerte seg i forhold til seg selv (selvrefleksiv posisjonering) og til sine medstudenter ved å etablere et felles forståelsesrom eller en dialogarena (”Jeg og de andre”). Både posisjoneringen og etableringen av dialogarenaen kom til uttrykk gjennom en spesiell teknologi (blogg) som studentene måtte tilegne seg (”Jeg og tingene”). På den andre siden synliggjorde analysen tre erfaringsaspekt ved bloggen, som jeg har prøvd å vise ved å anvende sentrale hermeneutiske og Gadamer-inspirerte kategorier: A) en sjangerbevissthet om forskjellen mellom det private og det faglige, B) en bevissthet om bloggens selvframstillende og dialogiske dimensjon og C) en erfaring av at mediets egenart stimulerer til tekstproduksjon.

Til A): Analysen av studentenes bloggposter om blogging har vist behovet for å sammenligne blogging med noe kjent som for eksempel dagbokskrivning; samtidig ble bloggen fremhevet som et medium for lystbetont og selvframstillende skriving, noe som finner gjenklang i lignende studier (Brake 2007). Sammenligningen med en kjent sjanger støtter opp om den hermeneutiske forestillingen om hvordan forståelse oppnås gjennom sammensmelting av forståelseshorisonter. Forståelseshorisonten kan imidlertid ikke utvides om ikke subjektet er seg bevisst sin historiske posisjon. Resultatene viser at studentene uttrykker eksplisitt sin posisjon ved å presentere seg både personlig og faglig i bloggen.

Til B): Den dialogiske dimensjonen har vist seg på flere plan i analysen. For det første kan den karakteriseres som et ønske om kontakt med leseren ved direkte henvendelser: ”Det var meg. Hvem er dere”? (David, 19.januar 2006). For det andre vises den dialogiske dimensjonen i utvekslingen av faglig innhold i kommentarfunksjonen hvor bloggeren og leseren diskuterer faglige temaer. Og endelig har analysen av for eksempel Trines *Svartblogg* vist en tendens som vil bli tatt opp utførlig i den retoriske analysen: Selv om bloggpostene er

rettet direkte mot en leser, utelir kommentarer. Den dialogiske dimensjonen kan sies å bli overstyrt av en annen funksjon, nemlig den narsissistiske (Jf. s. 172).

Til C): Flere steder i materialet har studentene uttrykt seg forundret over blogging som overstyrende skriveprosess slik at teksten ble lengre enn tenkt, noe som likevel har ført til kommentarer fra lesere. Engasjement og praktisert skriveglede i bloggene har dermed vist seg å være utgangspunkt for å få kommentarer fra lesere. Men det finnes som nevnt ovenfor unntak: Trines blogg (*Svartbloggen*) utmerker seg gjennom engasjert skriving, men når kommentarer utelir, kan dette forklares i lys av en narsissistisk skrivestil som vi kommer tilbake til i den retoriske analysen.

Den hermeneutiske forståelsesrammen, som har vært bestemmende for de ovenstående betraktningene, har altså på flere måter bidratt til å beskrive bloggen som en arena med rom for dialogisk refleksjon, som bevisstgjøring av subjektets eget ståsted, posisjonering og som bloggerens bevissthet om leserens betydning som også Gadamer tiller stor vekt:

Solcher Selbstinterpretation der geisteswissenschaftlichen Methodik zufolge läßt sich allgemein sagen, daß der Interpret zu jedem Text einen Adressaten hinzudenkt, ob derselbe durch den Text ausdrücklich angesprochen worden ist oder nicht. Dieser Adressat ist in jedem Fall der ursprüngliche Leser, von dem sich der Interpret selber unterscheiden weiß (Gadamer 1990: 340).

Etter den hermeneutiske inngangen til materialet skal det i den påfølgende retoriske analysen gis slipp på bloggerne som empiriske og psykologiske subjekter. Den hermeneutiske analysen har vist at blogg er en egnet arena for dialogisk refleksjon når bloggere trer i dialog med hverandre. I den retoriske tilnærmingen rettes hovedfokuset, kort sagt, mot *tekster* i møte med ny teknologi, og den bloggende anses som mulige tekststrategier (modellsendere) i teksten. Den teknologiske tilnærmingen derimot ”rehabiliterer” bloggeren som empirisk subjekt når den retter fokus mot studentenes mestring av bloggens teknologiske funksjoner (s. 204).

4.2 Retorisk analyse

Ambisjonen bak denne analysen er å kunne gi begrunnede svar på forskningsspørsmålene: *Hva kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster? Hvordan realiseres refleksjonspotensialet i bloggene?* Hvorfor jeg har valgt å kalle analysen for ”retorisk”, har jeg redegjort for i metodekapitlet (s. 47). Den grunnleggende metodiske inngangen til analysen har jeg tidligere presentert ved hjelp av modellsender- og modelleserskjemaet (s. 54). Begrepsapparatet i denne oversikten har vist seg å kunne bidra til en nærmere

bestemmelse av det dialogiske og narsissistiske aspektet ved *refleksjon-i-blogg*. Ved siden av hovedkategoriene (novise, narsissistisk og dialogisk modellsender, sjangerforventning og konstruksjon av modelleser) har jeg brukt følgende kriterier for å kartlegge artikuleringen av refleksjon i bloggene: *Faglighet, spørsmålstyper, direkte og indirekte tekstnormer og refleksjonsmarkører*.

Jeg har slik lagt vekt på ulike sider eller fasetter i analysen for til sammen å kunne gi et både samlet og sammensatt bilde av refleksjonspotensialet i bloggytringene. Funn fra disse analysene presenteres i det følgende.

4.2.1 Refleksjonens dialogiske og narsissistiske aspekt

Refleksjon som faglig aktivitet viste seg å bli etablert etter en innledende fase i bloggene som jeg har valgt å betegne som *novise*, i tråd med Hubert Dreyfus' novisebegrep der nybegynneren ufaglært møter en utfordring, men kommer i gang etter instruksjoner, "like a computer following a program" (Dreyfus 2001: 33). Det må presiseres atter en gang at novisebegrepet er en tekstintern størrelse. Novisen manifesterer seg som tekststrategi i bloggene på ulikt vis. Den fremhever det nye og ukjente ved blogging eller manifesterer seg gjennom ren presentasjon av bloggeren, noe oversikten nedenfor illustrerer:

Bloggtittel	Eksempler på novisestrategien
<i>Svartblogg</i>	"Nå har jeg laga min første blogg. Den ble svart." (Ny)
<i>Livs fagblogg</i>	"Hei, velkommen til min blogg. Mitt fulle navn er..." (Presentasjon)
<i>AVSMarianne</i>	"Jeg tar nå siste semester på bachelorgraden min..." (Presentasjon)
<i>AVSLene</i>	"Da var min første blogg laget. Dette har jeg aldri gjort før så det kan bli en utfordring." (Ny)
<i>avs-daniel</i>	"Denne siden blir en logg hvor jeg noterer litt om fremdrift og tanker om faget." (Ny)
<i>AVSRune</i>	"Hei, her er jeg – dette er en testside." (Ny)
<i>AVSMarius</i>	"Sådan! Da skulle den være der... min første blogg... det er nesten så en skulle feire." (Ny)
<i>AVSMats</i>	"Her skal det postes et faglig innhold slik at siden etter hvert blir mer fyldig. Har aldri prøvd denne formen for "dagbok" før så dette kan bli mye rart." (Ny)

Figur 6: Eksempler på novisestrategien

To av bloggene, *Livs fagblogg* og *AVSMarianne*, utmerket seg ved at det nye aspektet ved bloggingen ikke fremheves, i stedet innledes bloggen med en presentasjon av bloggeren. Dette kan henge sammen med at en faglig presentasjon virker mer "ufarlig" i et offentlig og

ukjent skriverom. Novisestrategien som kommer til uttrykk i *Livs fagblogg* og *AVSMarianne*, viser således ikke personlige, avslørende sider, men legger tvert imot et faglig ”slør” over bloggen (Serfaty 2004).

Novisestrategien er ikke en gjennomgående tekststrategi som holdes ved like. Det ville også undergrave selve nybegynneraspektet ved den. Dens funksjon er snarere å legitimere nybegynnerstatusen, signalisere til en avgrenset gruppe, nemlig de øvrige bloggerne i faget, at bloggen er opprettet, for så å gå over til en annen modellsender.

Det skal presiseres at materialet ikke er av en slik art at det føyer seg inn i en på forhånd utarbeidet modell. Her er det snarere tendenser i materialet som anskueliggjøres ved hjelp av en terminologi som i etterkant ble plassert i en skjematisk oversikt (Jf. Figur 4 s. 54). Følgelig finnes det eksempelvis ingen rendyrket ”dialogisk” eller ”narsissistisk” blogg i mitt materiale. De ulike tekststrategiene – modellsendere, modellesere og sjangerforventninger – kan dessuten opptre side om side i en og samme blogg. Det finnes likevel enten overveiende dialogiske eller narsissistiske tendenser i utformingen av modellaktørene. Og det er disse tendensene som de følgende resultatene illustrerer.

Refleksjonens narsissistiske aspekt

Hverdagslighet som kategori rommer både innholdsmessige og språklige/retoriske aspekter i bloggytringer som utmerket seg ved ikke-faglighet; for eksempel:

Nå har jeg laga min første blogg. Den ble svart. *Hvorfor*, spør du? I mange blogger har jeg sett at man skriver hva slags humør man er i og lignende. Akkurat nå er humøret mitt ganske svart. *Hvorfor*, spør du igjen? Din nysgjerrige fis. Det kan du lure på. Mulig det er fordi jeg handla masse snop og brus på en bensinstasjon som lå rett ved siden av en kiwibutikk som viste seg å fortsatt være åpen? Mulig, mulig.

Jeg heter ihvertfall Trine og er 22 år. Nå må jeg tisse, så dette er alt jeg rekker å skrive i dag. Fortvil ikke. Jeg mistenker at det blir flere poster med tiden. Adios! (Trine, 19. januar 2006).

Hverdagsligheten i dette eksemplet kommer til uttrykk gjennom ytringer som: ”Mulig det er fordi jeg handla masse snop og brus på en bensinstasjon som lå rett ved siden av en kiwibutikk som viste seg å fortsatt være åpen?” Utdraget kan tilordnes en narsissistisk modellsender fordi det fremhever private behov og retter seg direkte til en tenkt leser uten å invitere modelleseren til en dialog: ”*Hvorfor*, spør du? ... *Hvorfor*, spør du igjen? Din nysgjerrige fis. Det kan du lure på. ... Fortvil ikke.” Spørsmålsfiguren betegnes som

hypophora, en retorisk figur i den klassiske retorikken som beskriver det forhold når skriveren både stiller og svarer på et retorisk spørsmål, ofte i den hensikt å understreke noe, men eksemplet ovenfor utmerker seg først og fremst gjennom noe jeg vil kalle for ”unnvikende intensitet”. Spørreordet ”Hvorfor” kursiveres, og spørsmålet med repetisjonsordet ”igjen” gjentas. Spørsmålet gjøres således påtrengende, men svaret er unnvikende og antyder flere muligheter: ”Mulig, mulig”.

Det faglige aspektet nevnes i den narcissistisk pregete ytringen nærmest i forbifarten:

Jeg skal også prøve å få studert litt. Masse stoff med, for meg, foreløpig ganske ukjente terminologier og fremmedord som må innjobbes før skolearbeidet blir brukbart å lese.
I dag jobba vi med PHP. Jeg har gjort masse jeg ikke skjønner noe av, men artig er det! Bare peiser på med rare greier på sida mi. Lyst å se?
<http://www.stud.ntnu.no/~90>
(Trine, 20. januar 2006).

De faglige utsagnene bærer i en viss grad preg av nybegynnerstatus når det faglige utbyttet omskrives som ”gjort masse jeg ikke skjønner noe av”. Det skal innarbeides ny terminologi, og det skal vises frem et produkt som ikke karakteriseres i faglige termer, men omskrives med ”rare greier”. Den hverdagslige skrivestilen nedtoner på dette viset det faglige innholdet, og den private, intime og ekspressive tonen dominerer. Med Ziehes forsvarstale for ny og annerledes læring in mente kan vi karakterisere det private stilleiet i Trines *Svartblogg* som *hverdagsretorikk*.

Språkliggjøringen av hverdagslige hendelser er altså ifølge Ziehe bevissthet om hverdagen (”Alltagsbewußtsein”) (Ziehe, Stubenrauch 1982: 171 ff.). Hverdagsbevisstheten utgjør en slags sikkerhetssone som filtrerer nye inntrykk for å kunne avgjøre om innholdet skal ”passere”; den avgjør på sitt vis om innholdet er truende eller berikende. Som følge av hverdagsbevissthetens sensur kan individet åpne seg mot det nye eller stenge av – såkalte handlingsstrategier i en lærings situasjon (Ibid.: 175), noe vi kan se i følgende eksempel:

Jeg stinker parfyme. Tok på alt for mye. Nok om det. I dag har jeg store planer! Vet bare ikke helt hva de er enda. Det involverer helt sikkert øll. For i kjøleskapet hjemme har jeg øll. Ååååøllølløllølløllølløllølløll. MEN! Skulle det vise seg at øll (eller vin eller vodka) ikke passer så godt inn i skjemaet i dag, gjør det nok det i morgen. Det gjør det kanskje uansett i morgen. *Jeg skal også prøve å få studert litt. Masse stoff med, for meg, foreløpig ganske ukjente terminologier og fremmedord som må innjobbes før skolearbeidet blir brukbart å lese.*

⁹⁰ Http-adressen er ufullstendig sitert for å ivareta studentens anonymitet.

I dag jobba vi med PHP. Jeg har gjort masse jeg ikke skjønner noe av, men artig er det!
Nå må jeg jammen tisse igjen. Så ut i stormen og hjem. Så handle mat. Så hjem og spise mat (Trine, 2. januar 2006) [m. uth.].

I dette utdraget har jeg uthevet det faglige aspektet for å vise hvordan fagretorikken rammes inn av hverdagens retorikk. Man kan være forledet til å trekke den slutningen at det er på dette viset den narsissistiske strategien kommer til syne i en tekst. En slik forståelse korrigeres imidlertid av at "faglige" funn integreres mer og mer i den narsissistiske stilen. Det virker nærmest som om terskelen for å formulere seg faglig senkes når modellsenderen har etablert seg gjennom sin begynnende hverdagsretorikk og nå utfolder seg (selv)bevisst. Det ovennevnte eksemplet illustrerer i så henseende hvordan hverdagsbeskrivelser kombineres med det faglig nye, både på innholds- og begrepsnivået og på det (blogg)teknologiske planet. Det faglige aspektet ("Jeg skal også prøve å få studert litt...") rammes slik således inn av personlig-private ytringer som viser nærhet til sansene ("Jeg stinker parfyme"), til kroppslige behov ("Nå må jeg jammen tisse igjen") og hverdagsaktiviteter som å handle og spise mat.

De sistnevnte aktivitetene formuleres imidlertid i en språkdrakt som snarere trekker veksler på litterære forbilder. I teksten brukes den retoriske figuren *gjentakelsen*: "Så ut i stormen og hjem. Så handle mat. Så hjem og spise mat" (Trine, *ibid.*). Gjentakelsesfiguren skaffer teksten en intensitet som kan få leseren til å assosiere teksten med en fiksjonstekst. Modellsenderens valg av et "litterært" stilleie kan dermed også betegnes som en metatekstlig markør ettersom det henspiller på kjennskap til andre sjangrer, og den narsissistiske modellsenderen kan karakteriseres av en leken holdning til et sjangerregister hun behersker samtidig som det faglige aspektet rammes inn av hverdagsretorikk.

Blanding av hverdagslighet og faglighet illustreres også i følgende eksempel som samtidig foregriper noe av dagboksjangerens betydning:

Bloggen bør vel i grunnen inneholde litt faglig refleksjon også, siden bloggen er en del av det obligatoriske på IKT kommunikasjon og kunnskapsutvikling som jeg tar på Dragvoll, mener jeg. Oi. Fryktelig lang setning (Trine, 26. januar 2006).

Det synes som om modellsenderen skriver mest til seg selv; hun "mener" at bloggen bør inneholde "litt faglig refleksjon", og hun vurderer og kommenterer det hun nettopp har skrevet i en stil som ikke er hentet fra et faglig språkregister, men heller fra et muntlig og hverdagslig språkregister: "Oi. Fryktelig lang setning." Setningsemner som det siste anses gjerne som kjennetegn på et muntlig språkregister, derfor er det viktig å presisere at analysematerialet består av skriftlige tekster. I denne sammenhengen heller jeg derfor til

Petter Aaslestad's oppfordring om å se på slike "muntlige kjennetegn" som "miming av det talemålsaktige" (Aaslestad 1999: 63, uth. i. orig.).

Som nevnt tidligere, aktualiserer den narsissistiske tekststrategien en bestemt sjangerforventning: *Dagboksjangeren*, som i denne sammenhengen betegnes som den sjangerforventningen som realiserer intensjonaliteten i bloggposter, skrevet av den narsissistiske modellsenderen. Denne forventningen ser ut til å gå ut over, ja sågar overstyre et viktig element ved det som kjennetegner den faglige refleksjonen – distanse – som følgende eksempel viser:

Lei
Jeg er utslitt for tida. Fullstendig tappa for energi. "Voksne" tilter på meg uten grunn og økonomien går i dass. Den gamle hybelverten min tvholder i depositumet mitt og pålegger meg å bote for en skade på ei vindusrute, rett og slett fordi jeg ikke kan bevise at jeg *ikke* har påført den. Jeg er rene drømmeleietakeren, skajæisiræi! Og det er denne fjotten temmelig klar over. Snyltedy. Tør mene den urimelige fisen burde betalt meg for å bo der. Jeg vil være unge igjen! Screw you guys, I'm going hooome (Trine, 2. februar 2006).

Som jeg har vært inne på i det retoriske sporet kjennetegnes dagboksjangeren ved en selvransakende skrivestil (von Wilpert 1989). Dette aspektet kommer allerede til uttrykk i tittelfeltet "Lei". Den etterfølgende teksten kan leses som en utdyping og begrunnelse av tittelordet. Modellsenderen forteller hvorfor hun er "utslitt for tida", og bloggposten kjennetegnes av frustrasjon i både ordvalg ("økonomien går i dass, den urimelige fisen") og setningsoppbygging. Setningsemnene "Fullstendig tappa for energi" og "Snyltedy" kan sies å forsterke det følelsesmessige aspektet i ytringen, samtidig som de er med på å "mime" talespråket, som jeg har vært inne på tidligere. Teksten avsluttes med et sitat fra Eric Cartman, en serie-figur fra TV-serien *South Park*: "Screw you guys, I'm going hooome." Jeg leser bruken av dette sitatet som en bevisst modelleserstrategi. Lesere som kjenner igjen sitatet, kjenner også Cartman, og her er det mulig å se for seg et rom for uttalt selvrefleksjon og selvironi, samtidig som sitatet også er en markør av gruppetilhørighet og ungdomskultur (til forskjell fra voksen kultur). For hvem er denne Cartman? Han er en liten lubben, rappkjeftet og utspekulert niåring. Når han "podes" inn i Trines *Svartblogg* som umarkert sitat,⁹¹ vil en leser være tilbøyelig til å jevnføre modellsenderens "jeg" og sitatets jeg: "I'm going hooome". Modellsenderen "lager" seg en "avatar",⁹² Eric Cartman, som kan sies å

⁹¹ Jf. Derrida 2004: 89.

⁹² Avatar-begrepet brukes i spill og chat på Internett for å beskrive en virtuell og grafisk stedfortreder for en empirisk person.

fungere som en tekstlig dobbelagent: På den ene siden brukes hans sitat uten eksplisitt referanse. På den andre siden kan sitatet regnes som godt kjent blant ungdommer i dag. De som assosierer sitatet med Cartman, aktiverer også de konnotasjonene som følger med ham: en liten, tykk og nesevis fyr som ofte havner i lite flatterende situasjoner. Det kan vel også nyanseres hvorvidt dette sitatet egentlig er umarkert, for ytringen ”Jeg vil være unge igjen!” kan også tolkes som en introduksjon til Cartmans sitat – riktignok kun for den leseren som også kjenner til denne serien. Endelig kan henvisningen til South Park-serien videre leses som et eksempel på intertekstualitet.⁹³ Denne bloggposten kommuniserer slik med en annen tekst, en tv-serie, og utvider på denne måten betydnings- og tolkningsrommet.

I konstruksjonen av modelleseren i det narsissistiske tekststrommet kom et annet moment til uttrykk som også viser slektskap med dagboksjangeren, det jeg har valgt å kalle for den narsissistiske tekststrategiens ”monologiske nøysomhet” – det vil si at bloggposten inviterer ikke til kommentarer selv om den adresseres tydelig til leseren:

Dette blir veldig rotete og grøssende kjedelig for den stakkaren som av en eller annen merkelig grunn har bestemt seg for å lese alt tullet som havner i posten min. Unnskyldningen min er at jeg skriver ganske konstant uten å tenke for mye igjennom det jeg skriver. Det er visst et nyttig redskap for noen å la tankene flyte ut fra hjernen og inn i en eller annen skriftlig form. (Trine, 26. januar 2006).

Den mulige leseren er ”stakkaren som av en eller annen merkelig grunn har bestemt seg for å lese alt tullet.” Modelleseren konstrueres ytterligere ved at modellsenderen unnskylder seg for skrivestilen sin. Når jeg karakteriserer ytringen som ”monologisk”, er det begrunnet i den nettopp påpekte narsissistiske tekststrategien: Å unnskyldte seg for sin måte å skrive på, er etter min mening en tekststrategi som også uttrykker selvrefleksivitet og dermed ”monologisk nøysomhet” i den forstand at ytringen kan tolkes som modellsenderens utprøving av en modelleserkonstruksjon som er ”seg selv nok”, og som derfor ikke når ut av det narsissistiske refleksjonsrommet.⁹⁴ Denne strategien beror også på en fordom i Gadammers forstand, nemlig fordømmen om dagboksjangerens skrivestil, som drøftet i metodekapitlet (s. 52).

De private behovene og de faglige utfordringene utgjør slik sett en viktig del av den narsissistiske modellsenderens skriveprosjekt: Å finne en fremstillingsform som kan

⁹³ Intertekstualitet går tilbake til Julia Kristeva som lanserer begrepet i ”Word, Dialogue and Novel”: ”(A)ny text is constructed as a mosaic of quotations; any text is the absorption and transformation of another. The notion of intertextuality replaces that of intersubjectivity” (Kristeva 1986: 37).

⁹⁴ Uttrykket ”monologisk nøysomhet” brukes her ikke i en moralsk forstand – det var nettopp Ziehes fortjeneste å beskrive narsissismen frigjort fra moralske krav. ”Nøysomhet” henspiller i vår sammenheng til den narsissistiske tekststrategien som forener både modellsender og modelleser i samme person.

kombinere den kjente dagboksjangeren med en ny type skriveverktøy som ifølge denne modellsenderen baserer seg på ”humøret”: ”I mange blogger har jeg sett at man skriver hva slags humor man er i og lignende” (Trine, 19. januar 2006). Dette forsøket på å integrere private erfaringer i en fremstillingsform som primært er underordnet et faglig perspektiv, kan med Ziehe beskrives som det problemet ”gerade narzißtische Wünsche produktiv und offensiv werden zu lassen” (Ziehe, Stubenrauch 1982: 71).

Det kan imidlertid legges til at de fleste ytringene i materialet mitt inneholder en stor grad av *faglighet*. Det kommer til uttrykk gjennom valg av tema og bruk av sjangerforventninger som ligger tettere opp til rapportsjangeren og den dialogiske modellsenderen.

Refleksjonens dialogiske aspekt

Fagligheten trer frem gjennom temavalg og gjennom konstruksjon av den dialogiske modellsenderen. I bloggposten om tekstbegrepet i *AVSLene* etableres den dialogiske modellsenderen ved å velge ut et aspekt ved tekstbegrepet, nærmere bestemt hypertekstbegrepet: ”Jeg syns hypertekstprinsippet er interessant med tanke på tekstbegrepet” (Lene, 26. januar 2006). Selve bloggposten er delt inn i tre avsnitt der det første presenterer temaet. Andre avsnitt er viet forholdet mellom hypertekstbegrepet og forfatter- og leserrollen, mens siste avsnitt peker tilbake på hovedspørsmålet om tekstdefinisjon i lys av hypertekstdiskusjonen. I dette tilfellet etableres den dialogiske modellsenderen blant annet ved at en tilbakeskuende (reflekerende) tankebevegelse realiseres i selve bloggposten. I innledningsavsnittet gjøres det klare forbehold overfor modellsenderens evne til å kunne innfri og besvare oppgaven: ”Jeg tror ikke jeg klarer å komme med en definisjon av tekst” (Ibid.). Reservasjonen er, kunne man være fristet til å si, ”forbeholden” siden modellsenderen avslutter med ”jeg vil allikevel skrive noen tanker omkring dette” (Ibid.). Avsnittet om hypertekst følger, og siste avsnitt avsluttes med ”Vel, dette var en tanke omkring tekstbegrepet” (Ibid.). Det er ”tanken” som innrammer bloggposten, og ordet ”tanke” kan litt velvillig leses som et uttrykk for en refleksiv holdning til selve skrivingen. Den dialogiske modellsenderen markerer slik også en bevissthet om sin egen skriving så vel som sin egen begrensning i et metaperspektiv.

I *AVSLene* er sjangerforventningen knyttet til ”lekse”-sjangeren: ”Ja da har vi altså fått i lekse å reflektere over hva en tekst er” (Lene, ibid.). Via et slags beskjedenhetstopos, som markerer modellsenderens begrensninger, etableres deretter et mer prøvende resonnerende

modus som har trekk av refleksjonstekstsjangeren, kjent fra skolen, og som lar seg dele inn i innledning, hoveddel og avslutning. I det retoriske sporet har jeg uavhengig av de veksler den trekker på sjangerforventningen fra skolearbeid, valgt å kalle denne refleksjonssjangeren for ”rapportsjanger” (s. 114).

Et annet eksempel jeg vil trekke frem for å illustrere hvordan den dialogiske modellsenderen manifesterer seg, er en bloggpost fra Marius’ blogg:

Koschmanns artikkel om paradigmeskifter og læringsteknologi

Koschmann tar for seg 4 forskjellige paradigmer (sett av oppfatninger/tenkemåter som forsyner sine meningsfeller med emner, verktøy, metoder og premisser for å løse vitenskapelige spørsmål) som har vært betydningsfulle i arbeidet med å kartlegge/undersøke/utprøve hvordan teknologi kan utnyttes og brukes i læringsøymed. Koschmann tar for seg CAI (Instruksjon/læring med datamaskinteknologi som hjelpemiddel), ITS (bygger på forskning på kunstig intelligens; AI, mange likhetstrekk med CAI), Logo-as-Latin (bygger bl.a på Piagets teori om utviklingspsykologi; barn lærer gjennom aktiv deltakelse) og CSCL (Computer supported collaborative learning). Målet med artikkelen som jeg forstår det, er å argumentere for at CSCL er i ferd med å få fotfeste (i 1996) som en ny paradigme innenfor IT (IKT:-) forskning. (Marius, 25.februar 2006).

Utgangspunktet for denne refleksjonsteksten er en artikkel studenten har lest, og som han oppsummerer. Oppsummeringen er delt inn i fire bolker som omhandler fire temaer: CAI (*Computer-assisted learning*), ITS (*Intelligent tutoring systems*), *Logo-as-Latin* og CSCL (*Computer supported collaborative learning*). Det synes å fremgå at skrivingen brukes i den hensikt å tilegne seg ny kunnskap eller å demonstrere tilegnet kunnskap. Stilnivået her er av en helt annen karakter enn det jeg har kommentert tidligere i både *Svartbloggen* og *AVSLene*. Bloggposten fremstår som en innholdstung sammenfatning av Koschmanns artikkel. Lange setningskonstruksjoner, bruken av semikolon og innskutte parenteser signaliserer en akademisk skolert skrivestil. Det som imidlertid bryter med denne stilen, er skrivefeil og en genusfeil i forbindelse med paradigmebegrepet. Det sistnevnte oppstår sammen med modellsenderens posisjonering i teksten: ”Målet med artikkelen som jeg forstår er å argumentere for at CSCL er i ferd med å få fotfeste (i 1996) som en ny paradigme innenfor *IT (IKT:-) forskning*” (Ibid.) [m.uth.]. På dette stedet formuleres i én setning hvordan *han forstår* det han tidligere har referert til. Når ordet ”paradigme” gjengis med feil genus, kan det være slurv i rettskrivingen, men det kan også være et uttrykk for at modellsenderen enda ikke er stø i eller fortrolig med fagterminologien.

Som eksplisitt ”jeg” er bloggeren som grammatisk subjekt fraværende i gjengivelsen av artikkelens hovedmomenter. Det er Koschmann som ”tar for seg” ulike tema, og noen av synspunktene gjengis ved hjelp av passivkonstruksjoner, ”teknologi kan *utnyttes* og *brukes* i læringsøyemed” (Ibid.) [m.uth.]. Den saklig pregete stilen ser ikke ut til å gi det skrivende jeget stor plass. Derimot markerer den siste setningen i første avsnittet en dreining mot en personlig skrivestil som videreføres i den andre delen av bloggposten. Her relaterer modellsenderen noe av det han tidligere har sammenfattet, til et konkret fag og en konkret undervisningssituasjon. Den nye kunnskapen, som bare noen linjer tidligere står som upersonlig og refererende tekst, fremstår her som både relevant og viktig for det skrivende jeg. Etter en omfattende gjengivelse av Koschmanns artikkel formulerer jeget sitt standpunkt i forhold til den nye kunnskapen. Slik gjenopptar han den eksplisitte jeg-posisjonen fra bloggpostens innledende bemerkninger:

Dette synet på læringsprosessen har blitt en rådende paradigme innenfor anvendt språkvitenskap/språklig kommunikasjon, og *jeg vil påstå* at det også preger undervisningen i XX. [...] For meg personlig synes jeg at det fungerer svært bra med både forelesning, It's learning og blogg (Marius, 25. februar 2006) [m.uth.].

I den personlig pregete fremstillingen mot slutten av blogginnlegget gjentas genusfeilen (”en rådende paradigme”), noe som kan tyde på at det ikke var slurv første gangen. Fra og med formuleringen ”jeg vil påstå” skjer det en glidende overgang mellom to sjangerforventninger. I første omgang artikuleres den resonnerende rapportsjangeren som er saksorientert – artikkelens innhold parafraseres, resymeres og omformuleres i et stikkordsmessig og upersonlig akademikerspråk. I neste omgang relateres artikkelinnholdet til studentens egen posisjon: ”... og jeg vil påstå at det også preger undervisningen i XX” (Ibid.). I den mer personlig skrevne delen manifesterer det seg altså en annen sjangerforventning. Den har jeg tidligere beskrevet som dagboksjanget, men den har også et visst preg av henvendelse, en appell om konsensus overfor dem som er deltakere i faget, og dermed potensielle lesere som tilhører den faglige konteksten (”jeg vil påstå at det også preger undervisningen i XX”). på dette viset tilkjenner modellsenderen også en gruppetilhørighet som vi har sett eksempler på i *Svartbloggen*. Samstundes kan utsagnet ”for meg personlig...” leses som bruk av brevformler i vid forstand. I en dagbok ville formuleringen ”for meg personlig” være overflødig, ja sågar forstyrrende, for dagboken er jegets medium. Den personlige henvendelsen fra modellsenderen i bloggposten trekker dermed mer på brevjanget som eksplisitt artikulere det personlige momentet.

Det er altså ikke kun den narsissistiske modellsenderen som forhandler mellom det faglige og det personlige, og på denne måten skaper en egen dynamikk i bloggposten. Også den dialogiske modellsenderen konstrueres gjennom sjangerforhandlinger der rapportsjangeren ser ut til å ivareta fagligheten etter kjente mønstre som valg av tema, oppbygging og strukturering av bloggposten, mens en mer personlig preget fremstilling kan sies å ”delta” i sjangre som dagbok og brev:⁹⁵

Lurer egentlig litt på hvordan det går an jeg? Er vel ikke akkurat første gang dette skjer med et spill....Store muligheter for at jeg er naiv her og ikke skjønner meg helt på alt dette...(Marianne, 25. april 2006).

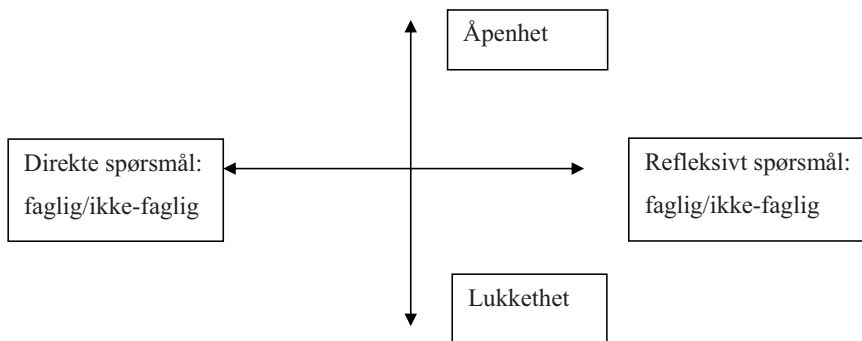
Nok babling. Med dette kobler jeg av AVS2220 og Dragvoll for en stund. Mitt friske hode trøner en pause for å holde seg friskt (David, 20. februar 2006).

Mens fagligheten i den narsissistiske fremstillingsformen så ut til å bli overstyrt av hverdagsligheter, dominerer den i ytringer som i stor grad kan tilordnes den dialogiske modellsenderen. Det dialogiske aspektet ved refleksjonsbegrepet, som tidligere ble utviklet i teoridelen, har jeg i det følgende analysert ved hjelp av ulike spørsmålstyper. Funn fra denne analysen presenteres i neste avsnitt.

4.2.2 Analyse av spørsmålstyper

Refleksjonens dialogiske og narsissistiske potensial ble også analysert i lys av ulike spørsmålstyper for å kunne gi et mer nyansert bilde av hvordan modelleseren ble konstruert i bloggene. Figuren nedenfor viser de kategoriene jeg har opprettet for å differensiere spørsmålstypene. Den illustrerer forholdet mellom spørsmål som er plassert som ytterpunkter på den vannrette aksene og deres forhold til åpenhetsgraden som beveger seg mellom ”lukket” og ”åpent” på den loddrette aksene. Et lukket spørsmål kjennetegnes ved at svaret som gis, er enten ”ja” eller ”nei”. Et åpent spørsmål krever derimot et utførlig svar. På lignende vis som den loddrette aksene fremstiller den vannrette aksene et kontinuum der en kan tenke seg glidende overganger mellom spørsmålstypene.

⁹⁵ Jf. det retoriske sporet (s. 105) der jeg diskuterer sjangerforhandlinger i lys av blant annet Derrida (Derrida 1994: 260).

Figur 7: Spørsmålstypenes åpenhetsgrader

I mangel av et bedre ord har jeg betegnet den ene kategorien for ”refleksive spørsmål”. Denne kategorien inneholder spørsmål som har likhetstrekk med ”retoriske spørsmål”, spørsmål som etter den klassiske retorikkens definisjon ikke forventes å bli besvart og stilles kun for retorisk effekt (Eide 1999: 80). Når jeg velger å kalle spørsmålstypen for ”refleksiv” og ikke ”retorisk”, er det først og fremst begrunnet i det forhold at et ”retorisk spørsmål” er et etablert uttrykk i hverdags- så vel som fagspråket, og således inneholder karakteristiske kjennetegn som ville være begrensende i analysearbeidet. Med andre ord ville et retorisk-spørsmål-filter fremvist færre presiseringer i det analyserte materialet enn kategorien ”refleksive spørsmål”. Etter disse betraktningene defineres ”refleksive spørsmål” som spørsmål modellsenderen stiller for å vekke interesse og for å utdype et tema. Det er med andre ord snakk om tekststrategier som ”åpner” et tema og fremviser ulike aspekter ved temaet som modellsenderen ønsker å fremheve:

Hva er så kriteriet for at noe skal være en tekst? Må en tekst ha en begynnelse og en slutt? (Lene, 26. januar 2006)

Hva er læring? Lærer vi ved å kopiere? Lærer vi ved å observere? Hva slags prosess er dette? (Trine, 8. mars 2006)

Refleksive spørsmål bidrar altså med å avgrense og presisere momenter som ønskes diskutert i bloggtekstene. Slik sett er denne tekststrategien også en del av modelleserkonstruksjonen i en bloggpost ettersom temaet formuleres og publiseres i et medium som gir mulighet for kommentarer fra lesere. Hvordan de ulike spørsmålstypene ble brukt for å konstruere modelleseren, presenteres i det følgende gjennom funn fra hovedsakelig Trines *Svartblogg* og *AVSLene*. Grunnen til å fokusere på de to bloggene er at *Svartbloggen* utmerket seg ved et

lavt antall kommentarer i motsetning til *AVSLene* som fikk 36 kommentarer i løpet av det aktuelle tidsrommet. Selv om det ikke uten videre kan trekkes direkte slutninger fra antall kommentarer til bloggens refleksjonspotensial, så indikerer en høy kommentarfrekvens i det minste en dialogisk aktivitet i bloggen. Det er uten tvil et tegn på at ”noe” i bloggen appellerer til leserne på en måte at de ønsker å respondere.

En optelling av antall kommentarer i *AVSLene* viser en klar sammenheng mellom spørsmål stilt i selve bloggposten og antall responser i form av kommentarer, med andre ord det finnes ingen eller i høyden én kommentar når bloggposten ikke inneholder spørsmål. Denne tendensen vises også i kommentartrådene. Kommentarer som inneholder spørsmål, initierer ofte nye kommentarer. Tabellen viser en oversikt over spørsmålstyper som ble kartlagt i både bloggposter og kommentarer i henholdsvis *AVSLene* og *Svartbloggen*:

Spørsmålstyper	<i>AVSLene</i>	<i>Svartbloggen</i>
Refleksive spørsmål i bloggposter	14	43
Refleksive spørsmål i kommentarer	14	2
Direkte spørsmål i bloggposter	4	19
Direkte spørsmål i kommentarer	5	1

Figur 8: Spørsmålstyper i *AVSLene* og *Svartbloggen*

Tabellen viser at modellsenderen i bloggposten står bak de refleksive og direkte spørsmålene i *AVSLene* og Trines *Svartblogg*, mens det ikke differensieres hvem som har stilt spørsmål i kommentarene. Jeg har valgt å se spørsmålstypene under ett i kommentarene siden det i denne sammenhengen ikke spilte noen rolle om modellsenderen var den samme som i bloggposten. Her var hensikten å undersøke hvordan den dialogiske aktiviteten kan sies å bli initiert av spørsmål.

I *AVSLene* ser det ut til at de refleksive og direkte spørsmålene både setter i gang diskusjoner og opprettholder dem, og denne formuleringen av refleksive og direkte spørsmål kan sies å være en måte å konstruere modelleseren på, for eksempel i bloggposten ”Hva er en tekst?” (Lene, 26. januar 2006). Spørsmålet stilles i tittelfeltet og indikerer et faglig perspektiv og en stor grad av åpenhet. Det refleksive spørsmålet ”Hva er en tekst?” peker mot en begrepsavklaring. Men i stedet for å presentere en definisjon, utdypes tittelspørsmålet med ytterligere spørsmål som avgrenser og presiserer det innledende spørsmålet: *Hva er så*

kriteriet for at noe skal være en tekst? Må en tekst ha en begynnelse og en slutt? Bloggposten signaliserer med sine i alt tre spørsmål et ønske om å diskutere selve tekstbegrepet og tekstens kriterier. Bloggposten kan sies å ha en åpen struktur, og tekststrategien med å sette i gang en diskusjon lyktes, for bloggposten fikk fire kommentarer.

Direkte spørsmål opprettholder dialogen og dermed det dialogiske aspektet for eksempel slik: Bloggposten "Hva er kommunikasjon?" (Lene, 8. februar 2006) avsluttes med: "Noen som kan hjelpe meg å ordne opp i mine tanker, eller i min kommunikasjon?" (Ibid.). Denne bloggposten følges av en kommentartråd som består av hele ni kommentarer. Selve diskusjonen i kommentartråden dreier seg om det som Lene formulerte som et refleksivt spørsmål i bloggposten: "Mitt spørsmål er om den kommunikasjonen som allerede foreligger vil forandre seg som følge av at vi kopler oss på?" Når bloggposten har fått så mange kommentarer, er det rimelig å anta at det er på grunn av det direkte spørsmålet om hjelp til å "ordne opp i mine tanker, eller i min kommunikasjon" (Ibid.).

Direkte spørsmål i kommentartråder viser på lignende vis hvordan dialogen enten settes i gang: "Jeg er ikke helt sikker på om jeg skjønner hva du mener med at det vil være lettere å fastsette konteksten for språkbrukssituasjonen.. Kan du gi et eksempel?" (Liv, kommentar til Lene, 19. februar 2006) eller opprettholdes: "... men kanskje vi kan gjøre det i fellesskap?" (Ibid.).

Den dialogiske modellsenderen lykkes altså gjennom faglig og åpent stilte spørsmål å opprette og vedlikeholde dialogen med leserne. Kommentarene til bloggpostene i *AVSLene* kan således betegnes som bevis på at modelleseren i teksten er blitt realisert av ulike lesere. Sammenhengen mellom graden av faglighet og vellykket modelleserkonstruksjon beror imidlertid ikke kun på den dialogiske modellsenderens formulering av åpne og faglige spørsmål, men kommer også til uttrykk gjennom tekstnormene i bloggene (se nedenfor s. 185).

Svarbloggen derimot inneholder et stort antall refleksive spørsmål i bloggpostene som ikke utløser reaksjoner i form av kommentarer i like stor grad som de vi fant i *AVSLene*. Det kan ikke uten videre trekkes den slutningen at en høy spørsmålsfrekvens automatisk gir høy kommentarfrekvens. "Kommentartørken" kan for det første forklares med at utenomtekstlige faktorer har vært utslagsgivende, som for eksempel passive gruppelemmer eller tidsmangel som Rune påpeker:

Egentlig sitter jeg med følelsen av at jeg kunne ha skrevet *Til ingen!* Øverst på postene mine. Men da møter jeg meg selv i døren, jeg har ikke akkurat vært den som har lagt igjen visittkortet mitt til dere andre heller. Men hva det

skyldes vet bare den enkelte. Sannsynligvis er grunnene et konglomerat av de faktorene jeg pekte på, flere som har tidsbrist, ikke lar seg engasjere eller oppdager noe nytt (Rune, 19. april 2006).

For det andre kjennetegnes skrivestrategien til den narsissistiske modellsenderen av at hun stiller refleksive spørsmål som er innholdsmessig faglig relatert, men som samtidig overstyres av en personlig skrivemåte, som i bloggposten om tekstdefinisjonen:

Her følger mest sannsynlig et idémylder rundt min definisjon av en tekst; et skriv, bokstaver satt sammen til ord som er strukturert i en setning. Det trenger vel nødvendigvis ikke være setninger heller. Kanskje bare bokstaver? Eks.; "jaffa" (eneste ordet jeg kan skrive med touchmetoden, må da få bruke det én gang til noe også). Eller eks. 2; "rhoeghfs!". Når jeg tenker på ordet "tekst" får jeg et bilde inn i hodet mitt som ser ut som et Word-dokument med én overskrift og tekster under med avsnitt her og der. Jeg ser det liksom på avstand, slik at jeg ikke får lest det jeg ser for meg. Kanskje jeg skal prøve å zoome inn og se om det står noe fantastisk lurt der? Kanskje det er noe underbevisst og nyttig?

pause

Nei, der sto det ingenting før stemmen i hodet mitt begynte å bli nedskrevet under overskriften "Word-dokument" - akkurat som i den Uendelige Historien (eller noe i den dur) (Trine, 26. januar 2006).

Det leseren blir presentert for, er modellsenderens tanker, det som omtales som et "idémylder" omkring hennes definisjon av tekstbegrepet. Etter ordet "idémylder" står det på en egen fraskilt linje ordet *pause*, og teksten fortsetter slik: "Nei, der sto det ingenting før stemmen i hodet mitt begynte å bli nedskrevet under overskriften "Word-dokument" – akkurat som i den Uendelige Historien (eller noe i den dur)" (Ibid.). I dette eksemplet er det etter min mening tydelig hvordan modellsenderen legger til rette for at en leser skal kunne følge henne. Hun gir ham attpåtil tid til å ta en *pause* før hun fortsetter. *Pause*-ordet kan formodentlig også stå for et avbrekk i hennes egen skriving der hun gir seg selv tid til "å zoome inn og se om det står noe fantastisk lurt der" (Ibid.).

Den narsissistiske modellsenderen kan altså sies å ha et selvrefleksivt syn på sin egen skriving, men den uhøytidelige og "underdrevne" uttrykksmåten ser ikke ut til å invitere lesere til å bli aktive dialogpartnere selv om det stilles spørsmål og modelleseren konstrueres eksplisitt i teksten. Selv når graden av faglighet økes i *Svarbloggen*, utblir kommentarer:

Tanker rundt begrepet "læring"
Hva er læring? Lærer vi ved å kopiere og imitere? Lærer vi ved å observere?
Hva slags prosess er dette? Mange spørsmål dukker opp når man arbeider med dette temaet.
[...]
Også her oppstår det nye spørsmål, som sannsynligvis vil føre til flere spørsmål; hva gjør en forskjell? Hvordan oppstår en forskjell? Det får jeg komme tilbake til senere (Trine, 8. mars 2006).

Denne bloggposten utmerker seg i materialet fordi den blant annet inneholder mange stilte spørsmål som er omsluttet av en bevissthet om spørsmålets virkemåte: "Mange spørsmål dukker opp når man arbeider med dette temaet". Enda tydeligere blir det i siste avsnitt: "Også her oppstår det nye spørsmål, som sannsynligvis vil føre til flere spørsmål". Bloggposten er rammet inn av spørsmål som kan leses som tematiske åpninger mot nye horisonter (som vi har vært inne på i den hermeneutiske analysen) (s. 159). I tittelfeltet antydes det at bloggposten skal handle om "Tanker rundt begrepet 'læring'", før fire refleksive spørsmål utdyper og presiserer problemstillingen. Spørsmålenes karakter varierer i åpenhetsgrad ettersom det andre og tredje spørsmålet kunne blitt besvart med et ja eller et nei, mens det første og siste er åpent formulert. Plassert som innledning til bloggposten uttrykker spørsmålene også en appell til leseren: "Hva er læring? Lærer vi ved å kopiere og imitere? Lærer vi ved å observere? Hva slags prosess er dette?" (Ibid.).

Denne bloggposten bestreber seg på å etablere en dialog med en tenkt leser ved å stille mange spørsmål, men når konkrete kommentarer likevel uteblir, er en nærliggende grunn å anta at gruppesamarbeidet ikke ble praktisert godt nok. Bloggposten kan også leses som modellsenderens dialog med seg selv der nytt fagstoff utprøves og formuleres ved hjelp av refleksive spørsmål. Men det er etter mitt skjønn flere markører i teksten som viser mottakelighet overfor eventuelle kommentarer, som for eksempel "(sterk påstand?)", og bruken av "vi" signaliserer en inkluderende holdning overfor leseren. Når denne teksten med en stor grad av åpenhet gjennom den refleksive spørsmålsstrukturen likevel ikke ble kommentert, kan det ved siden av de ovennevnte faktorene også være begrunnet i tekstnormvalget som utdypes nedenfor.

4.2.3 Direkte og indirekte tekstnormer

Tekstnormanalysen av bloggene har vist hvordan forholdet mellom direkte og indirekte tekstnormer har betydning for det dialogiske aspektet ved refleksjon og for konstruksjonen av modellsenderen (den dialogiske så vel som den narsissistiske). Som tidligere nevnt (s. 111),

kommer direkte tekstnormer til uttrykk gjennom utfylling av allerede førprogrammerte strukturer og funksjoner. Mye av bloggens utseende og endrings- og redigeringspotensial forutsettes nettopp av programvaren. Jeg har derfor "lokalisert" de direkte tekstnormene i bloggens tittelfelt og beskrivelse, samt sidespalten som ved sin førprogrammerte struktur allerede legger føringer på innhold som publiseres. De indirekte tekstnormer derimot kan leses ut av materialet ved å studere tematiske og språklige valg i de fortløpende bloggpostene og kommentartrådene.

I *Livs fagblogg* for eksempel kan den direkte tekstnormen beskrives som "faglighet og dialog" siden bloggeren annonserer både i tittelfelt og bloggbeskrivelse at bloggen er en fagblogg som også inviterer til deltakelse: "Dette er en fagblogg som i hovedsak vil bestå av faglige innlegg. Delta gjerne i diskusjonene!" Den direkte tekstnormen "faglig fremstilling" formidles også i sidespaltens profilvisning der bloggeren presenterer seg selv:

Mitt fagfelt er språklig kommunikasjon, også kalt anvendt språkvitenskap. I tillegg har jeg studert noe psykologi. Bloggen bruker jeg for å prøve ut og formulere tanker jeg gjør meg i mitt studiearbeid. Disse er tanker i stadig utvikling, og jeg mottar med glede kommentarer til det jeg skriver her. Delta derfor gjerne i diskusjonene uansett hvilken (fag)bakgrunn du har :) (Liv, profilvisning).

Samtidig som modellsenderen plasserer seg i en humanistisk fagtradisjon oppfordres leserne til å bli med i modellsenderens "tankeutvikling" ved å skrive kommentarer. Invitasjonen til å delta i fagdiskusjoner "vennliggjøres" ved hjelp av et avsluttende smile-ikon.

Figur 9: Skjerm bilde av *Livs fagblogg*

Analysen av denne bloggens indirekte tekstnormer viste at bloggpostenes tematiske og språklige utforming også kretser rundt ”faglighet og dialog”, for eksempel:

Tenkeskriving på blogg, der faglærer og andre studenter aktivt kommenterer hverandres innlegg, svarer på spørsmål, stiller utdypende spørsmål mm., kan bidra med en ny dimensjon til tenkeskrivingen; nemlig den å få hjelp til å klare tankene og til å tenke videre. Bloggene vi skriver i dette faget er et nærliggende eksempel å bruke i denne sammenhengen. Dersom jeg synes at noe er vanskelig å forstå, kan jeg skrive et innlegg i bloggen min og luften den forståelsen evt. den forvirringen jeg sitter med så langt. De andre og jeg kan så kommentere, dele innsikter, tenke videre, utforske ulike tanker, stille spørsmål og svare på hverandres spørsmål. Sett fra fagområdet anvendt språkvitenskap vil jeg si beskrive denne tankeutviklingen som en forhandlingsprosess, der aktørene aktivt forhandler om mening og innhold i begreper og dermed skaper forståelser (Liv, 9. februar 2006).

Den indirekte tekstnormen som kommer til uttrykk i dette innlegget, kan betegnes som ”faglig og dialogisk” siden det artikuleres hvordan blogging tilrettelegger for refleksjon som faglig og dialogisk prosess: Blogg tilfører tenkeskrivingen ”en *ny dimensjon*”, for skriveren har mulighet til å dele og diskutere tanker med fagfellesskapet [m.uth.]. Beskrivelsen av bloggskrivning som tenkeskriving og ”forhandlingsprosess” kan karakteriseres både som inngangsetter av en diskusjon (blogginlegget får syv kommentarer) og som metarefleksjon. I

dette innlegget praktiseres nettopp tenkeskriving, ”dele innsikter, tenke videre, utforske ulike tanker, stille spørsmål og svare på hverandres spørsmål” (Ibid.). Således bygges det en faglig tekstkultur, og bloggens direkte tekstnormer ”faglighet og dialog” finner gjenklang i bloggens indirekte tekstnormer som også handler om ”faglighet og dialog”; de direkte og indirekte tekstnormene spiller seg i hverandre, og kan i dette perspektivet anses som eksemplarisk *refleksjon*.

På bakgrunn av tekstnormanalysen kan vi si at *Livs fagblogg* fremstår som et uttrykk for en faglig og dialogisk tekstkultur fordi både de førprogrammerte bloggfunksjonene (tittel, bloggbeskrivelse, profilvisning) og innholdet i bloggpostene uttrykker ”faglighet og dialog”. Tekstnormvalget kan derfor også ses på som en indikator på hvilken modellsender som konstrueres, i dette tilfellet den dialogiske modellsenderen.

Ved mangel på samsvar mellom de direkte og indirekte tekstnormene avtegner det seg imidlertid et annet bilde. I *Livs fagblogg* kunne vi kort sagt konstatere at den overordnede tekstnormen (direkte og indirekte) var faglig. *Svartbloggen* derimot viste seg å velge en ikke-faglig norm som direkte tekstnorm:

Figur 10: Tittel og statisk beskrivelse av *Svartbloggen*

Bakgrunnsfargen i *Svartbloggen* er svart og skriften er hvit. Overensstemmelsen mellom tittel (”Svartblogg”), design (svart bakgrunn) og beskrivelse, forstått som uttrykk for en direkte tekstnorm, visualiserer i forbindelse med tekstnormdiskusjonen flere momenter. For det første synliggjør korrespondansen mellom den svarte bakgrunnsfargen og tittelen ”Svartblogg” en tekstnorm som kan sies å dra veksler på et ”mørkt sinn”, sorg og dysterhet. I *Svartbloggens* beskrivelse uttrykkes det eksplisitt at bloggen ikke er ment som en faglig diskusjonsarena: ”Så saklig kan jeg ikke garantere at den alltid vil være... Tiden vil vise”. Formuleringen ”Tiden vil vise” antyder at bloggen kommer til å være en tekst som er underveis. Denne normen har jeg kalt for *narsissistisk* fordi den trer frem gjennom bloggerens personlige (og til tider private) beskrivelser, men begrepet ”narsissistisk” velges også for å vise hvordan denne tekstnormen korresponderer med den tidligere analyserte

narsissistiske modellsenderen. Allerede i tittelfeltet til blogginnleggene kommer den narsissistiske tekstnormen til syne, som eksemplene nedenfor viser:

Ny dag, nye muligheter, og ikke minst - det er helg!
(Trine, 20. januar 2006)

Lei
(Trine, 2. februar 2006)

Øll! ...og annet
(Trine, 9. februar 2006)

Sladder
(Trine, 28. april 2006)

De tilsvarende bloggpostene til titlene stadfester også at den narsissistiske tekstnormen er den bærende og dominerende normen i disse innleggene.

Svartbloggens direkte tekstnorm, dens bruk av bloggmalens teknologiske strukturer, annonserer, som nevnt ovenfor, at den ikke kan garantere for saklighet, med andre ord, faglighet. Likevel inneholder flere poster i *Svartbloggen* faglig relaterte emner. Det ser derfor ut til at det finnes minst to parallelle tekstnormer: en narsissistisk og en faglig tekstnorm. I alt 15 bloggposter i Trines *Svartblogg* indikerer en faglig orientert tekstnorm i bloggpostens tittelfelt, som for eksempel:

Faglig refleksjon
(Trine, 26. januar 2006)

Hva er muligheten for at maskiner kan ha implisitt kunnskap?
(Trine, 13. februar 2006)

Det grunnleggende skillet mellom direkte og indirekte tekstnormer og forholdet mellom ulike indirekte tekstnormer blir synlig når man betrakter tittelfeltet og selve blogginnlegget som adskilte størrelser og formater. Bloggmalen til blogger.com tilskriver tittelfeltet én linje som tilsvarer 150 tegn. Når tittelen er skrevet, flytter man pekeren til tekstboksen, et blankt tekstfelt som inviterer til å skrive en tekst som undersøker, utforsker og utvikler et emne. Det er i dette bruddet eller grensesnittet, mellom tittelfelt og tekstboks, at det skjer noe i *Svartbloggen*.

Tittelen på bloggposten fra den 26. januar er "Faglig refleksjon" – en tittel som står i motsetning til den direkte tekstnormen i bloggbeskrivelsen, men som samtidig lager en forventning om en realisering av en faglig tekstnorm. Ved nærmere ettersyn trer imidlertid den narsissistiske tekstnormen frem igjen: "Bloggen bør vel i grunnen inneholde litt faglig

refleksjon også, siden bloggen er en del av det obligatoriske på IKT kommunikasjon og kunnskapsutvikling som jeg tar på Dragvoll, mener jeg. Oi. Fryktelig lang setning” (Trine, 26. januar 2006). Det ikke-faglige perspektivet i denne bloggposten har jeg kommentert tidligere, men i denne sammenhengen illustrerer bloggposten spenningen mellom ulike tekstnormer. På den ene siden ”kolliderer” bloggpostens narsissistiske fremstilling med tittelens faglige tilsnitt, mens den, på den andre siden, støtter bloggens ikke-faglige tekstnorm fra bloggbeskrivelsen. Dette bildet må like fullt nyanseres. I bloggposten ”Hva er muligheten for at maskiner kan ha implisitt kunnskap?” formulerer tittelen et faglig relatert spørsmål som igjen står i kontrast til bloggens generelt formulerte ikke-faglige tekstnorm, men som likevel indikerer at denne bloggposten ønsker å diskutere en aktuell problemstilling innenfor kunstig intelligens. I fortsettelsen av bloggposten er den faglige tekstnormen dominerende. (”Datamaskiner i dag kan lære enkel kunnskap, ved f. eks å observere hva mennesker gjør, i likhet med hvordan babyer lærer de første årene. Hvorfor skulle ikke intuisjon og følelser være mulige egenskaper for en maskin?” (Trine, 13. februar 2006)). Den narsissistiske modellsenderen er nærmest fraværende i denne bloggposten. I denne bloggposten er det altså samsvar mellom tittelfeltet og den tilhørende bloggposten, mens spenningen mellom bloggpostens faglighet (indirekte tekstnorm) og den statiske bloggbeskrivelsens ikke-faglighet (direkte tekstnorm) opprettholdes.

Kort oppsummert kan vi si at *Svarbloggens* direkte tekstnorm, formulert i bloggtittel og bloggbeskrivelse, i løpet av semesteret ble motarbeidet av bloggtitler og delvis blogginnlegg som prøvde å etterkomme fagets obligatoriske krav om faglig refleksjon. Spenningsforholdet mellom de tekstnormene viste at tekstnormene måtte forhandles underveis. Denne bloggen formidlet ikke én tekstnorm som *Livs fagblogg*, men uttrykte et dynamisk forhold mellom den narsissistiske og den faglige tekstnormen i nesten hver eneste post. Hvordan kombinasjonen av og forhandlingen mellom faglighet og narsissisme – på modellsendernivå, så vel som tekstnormnivå – også har fått konsekvenser for refleksjonsbegrepet, viser den følgende analysen av refleksjonsmarkører.

4.2.4 Refleksjonsmarkører

I det følgende presenteres resultater fra analysen der jeg har kartlagt hvordan andre retoriske markører (refleksjonsmarkører) tas i bruk for å imøtekomme kravet om faglig refleksjon. De spesifikke refleksjonsmarkører har jeg delt inn i *metatekstlige*, *metaforiske* og *metonymiske*

markører for å kunne forklare hvordan refleksjon omtales, omskrives og erstattes av alternative formuleringer i bloggtekstene, samt vise hvordan modellsenderen forhandler mellom en narsissistisk og dialogisk posisjon. Som tidligere drøftet, er refleksjon som begrep forankret i så vel optikken som filosofien. Derfor har jeg også kartlagt uttrykk som brukes i stedet for refleksjon og hentes fra både et visuelt og kognitivt betydningsområde. Optiske refleksjonsmarkører er, for å nevne noen, *avspeile, gjenspeile, kaste tilbake, belyse, fokusere, spekulere*, mens verb som *filosofere, tenke, skrive* ("tenkeskrive"), *resonnere og drøfte* tilordnes det kognitive refleksjonsspekteret.

Metatekstlige markører i bloggpostene

Metatekstlige markører betegner i det følgende forekomster i teksten som uttrykker *refleksiv* bevissthet om teksten, skriveprosessen og refleksjon. Disse finnes på ord- og setningsnivå, som for eksempel preposisjonsuttrykket *tilbake til*. Dette uttrykket illustrerer refleksjonens tilbakeskuende bevegelse på to måter – som bokstavelig tilbakevending eller som "tom frase". Når man vender *tilbake til* noe, har man vært der tidligere. *Å vende tilbake* kan brukes i den betydning at man kommer tilbake til plassen man forlot:

Faglig refleksjon
Bloggen bør vel i grunnen inneholde litt faglig refleksjon også, siden bloggen er en del av det obligatoriske på IKT kommunikasjon og kunnskapsutvikling som jeg tar på Dragvoll, mener jeg. Oi. Fryktelig lang setning. - Men *tilbake til* begynnelsen på min første fagrelaterte post... Vi fikk følgende lekse i dag... (Trine, 26. januar 2006) [m.uth.].

I dette bloggsitatet fungerte *tilbake til* som en slags reorientering i teksten for muligens å følge opp tittelens annonsering om faglig refleksjon og samtidig markere en forhandlingsstrategi mellom den narsissistiske og den dialogiske modellsenderen. "Oi. Fryktelig lang setning" er for det første et uttrykk for selvrefleksjon over en tenke- og skrivehandling som har gått forut for det å skrive nettopp dette. For det andre er det tett forbundet med refleksjonsmarkøren *tilbake til* som kan leses som en retorisk reaksjon på avbrekket. Tanken skal "føres tilbake til" begynnelsen og til fagligheten. Endelig kan denne setningen også leses som en slags unnsigelse av egen akademisk faglighet: "Oi" markerer i den forstand forundring over egen skrivepraksis.

Tilbake til som bokstavelig språklig vending markerer også en bevissthet om teksten som topologi der den skrivende beveger seg fra et sted til et annet. *Tilbake til*- markøren fungerer her som en konkret veiviser:

Jeg har fått en visuell dagbok for eget bruk hvor jeg legger inn et bilde fra dagen og eventuelt legger inn tilhørende tekst. Slik kan jeg lett gå tilbake og finne det ut når jeg lurer på hva jeg i helvete tok meg til i januar 2006 (David, 20. januar 2006).

Men jeg skal prøve å ro meg *tilbake til* det jeg i utgangspunktet tenkte å skrive om (Trine 19. april 2006).

I noen tilfeller uteblir derimot oppfølgingen av bloggerens løfte om å komme tilbake til temaet. Slike formuleringer fungerer da som uoppfylte løfter i teksten:

Kan heller komme tilbake til den senere.
(Trine, 26. januar 2006)

Det får jeg komme tilbake til senere.
(Trine, 8. mars 2006)

I løpet av dette semesteret kom denne modellsenderen aldri tilbake til de momentene hun antydte i januar og mars. De uoppfylte løftene kan da også forstås som mislykket konstruksjon av modelleseren. Leseren skal bære over med denne bloggposten hvis den ikke inneholder nok faglig tyngde og heller vente til senere. Fordi *Tilbake til* ble et tomt løfte, fungerte det her nærmest som en retorisk tom frase eller som død metafor når den forstås som en omskriving av refleksjonens opprinnelige tilbakevendende tankebevegelse.

Metaforiske og metonymiske markører

Resultatene fra denne analysen presenteres i det følgende ved å fremheve noen ”refleksjonserstatte” i lys av en metaforisk eller metonymisk anvendelse. Metaforiske refleksjonsmarkører betegner i det henseende forekomster som viser en likhetsrelasjon til det ”å reflektere”, mens det i de tilfellene hvor det kan synes at betydningen i alternative refleksjonsuttrykk forskyves, kalles markørene for *metonymiske*, i henhold til mine tidligere betraktninger om metonymiens rolle (s. 101). Kort repetert kjennetegnes metonymien av nærhetsrelasjoner mellom, i vårt tilfelle, refleksjon og dens språklige substitutter som i denne sammenhengen utgjøres av så vel optiske som kognitive verb som brukes for å innlede, utfolde og presisere tankeprosesser. Først presenterer jeg et utvalg av refleksjonserstatte som jeg har kalt ”kognitive” fordi det ser ut til at refleksjon omskrives ved hjelp av verb som har nedfelt seg i språket som synonyme for ”å tenke”, en observasjon som kan føres tilbake til Thomas Aquinas’ bruk av ”reflexio” (Jf. s. 74). Deretter viser jeg til optiske

refleksjonsmarkører som kan sies å peke tilbake til refleksjonens opphavlige betydningsområde som har etterlatt seg optiske spor i språket. Siden refleksjonens kognitive betydningsområde også gjengis av optiske markører, kan skillet mellom kognitive og optiske refleksjonsmarkører ikke være absolutt, noe jeg kommenterer der det er nødvendig.

Kognitive refleksjonsmarkører

Verbet ”filosofere” er et eksempel på en såkalt kognitiv refleksjonsmarkør og forekom to ganger som metaforisk og en gang som metonymisk refleksjonsmarkør i materialet. Den metaforiske bruken kjennetegnes ved at modellsenderen kunne ha brukt ordet ”reflektere” synonymt med ”filosofere”: ”’In reading the text, the reader is running a program.’ Dette var mer interessante greier! Slikt liker jeg å filosofere om” (Trine, 26. januar 2006). Fortsettelsen av bloggposten kan derfor leses som modellsenderens forståelse av aktiviteten ”filosofere”, som her forbindes med det å stille spørsmål:

Hva menes med dette utsagnet? Kanskje at vi mentalt strukturerer ord og lager mening i hodene våre med de forskjellige assosiasjonene og konnotasjonene vi har til disse ordene og bildene som popper opp i hodene våre? Er det et system på samme måte som i et leksikon der vi (som Faglærer snakket om på en forelesning i en annen sammenheng) finner relasjoner og kan lære noe av dette og lage konklusjoner/teorier? (Ibid.)

I dette eksemplet artikuleres faglig refleksjon ved hjelp av forestillingen om filosofering som interrogativ aktivitet ved å stille refleksive spørsmål (s. 180) og gjennom konstruksjon av den dialogiske modellsenderen. Som *metaforisk markør* kan ”filosofere” på dette viset sies å fremme både faglighet og ønske om dialog i bloggen.

Ved metonymisk bruk av verbet ”filosofere” endres imidlertid modellsenderen. Forskyvningen aktiviserer den narsissistiske modellsenderen:

Men nå føler jeg at jeg trenger mer input før jeg kan skrive mer om dette. Det får være nok filosofering i denne omgang (Trine, 10. april 2006).

Uttrykket ”nok filosofering” markerer en glidning over mot hverdagsretorikken der ”filosofering” gjerne betegner løsrevne og ustrukturerte tankerekker, ikke ulikt bruken av begrepet ”spekulasjoner” i en annen kommentartråd: ”Tror man må erfare dette for å kunne si noe mer enn spekulasjoner” (Mats’ kommentar i Mats, 20. februar 2006). ”Spekulasjoner” som begrep er strengt tatt hentet fra optikkens betydningsområde (speculum – speil) og fremstår her som usikker kunnskap i hverdagslig språkdrakt og ikke i betydningen *å grunne*

over, overveie o.l. På dette viset kan vi si at den dialogiske modellsenderen avløses av den narsissistiske, og både faglighetsaspektet og ønsket om dialog skyves i bakgrunnen.

Verbet ”tenkeskriving” er et faglig begrunnet begrep innen språk- og kommunikasjonsforskningen (Dysthe, Hertzberg, Hoel 2000). Som faguttrykk artikuleres ”tenkeskriving” 12 ganger i *Livs fagblogg*. Når en har in mente refleksjon som en tilbakeskuende tankebevegelse, er det nærliggende å studere nærmere hvordan ”tenkeskriving” eller lignende omskrivninger av tankens rolle brukes i bloggpostene:

Tenkeskriving er et verktøy jeg har blitt kjent med gjennom studiet av språklig kommunikasjon...
Tenkeskriving på blogg, der faglærer og andre studenter aktivt kommenterer hverandres innlegg, svarer på spørsmål, stiller utdypende spørsmål mm., kan bidra med en ny dimensjon til tenkeskrivingen; nemlig den å få hjelp til å klare tankene og til å tenke videre (Liv, 20. februar 2006).

Modellsenderen knytter her et begrep som hun er fortrolig med fra studiet i språklig kommunikasjon til bloggteknologien som etter hennes mening kan ”bidra med en ny dimensjon til tenkeskrivingen”. Refleksjon som tenkeskriving knytter tenking og skriving sammen i én aktivitet og kan betegnes som *metaforisk* markør ettersom den omfatter hele ”spektret” i refleksjonsbegrepet, så vel den rene tankevirksomheten i betydning ikke-skriftlig som den skriftlig fikserte varianten.

I *Svartbloggen* (Trines blogg) er det ”den flytende” og ”vandrende tanken” som kan forstås som en form for tenkeskriving:

Det er visst et nyttig redskap for noen å la tankene flyte ut fra hjernen og inn i en eller annen skriftlig form. Men hvor var jeg? (...)
(Trine, 26. januar 2006)

Vi velger selv (til en viss grad) hva vi vil fokusere på – eller om vi vil la tankene vandre.
(Trine, 10. april 2006)

Ved å spørre ”hvor var jeg?” med etterfølgende aposiopese ”(...)” viser modellsenderen at hun skriver seg inn i en tradisjon som ser på tenkning og refleksjon som en aktivitet som anviser subjektets tankevirksomhet en plass – om enn på vandring. Den ”vandrende tanken” kan i denne sammenhengen karakteriseres som en *metonymisk* markør siden den skaper en nærhetsrelasjon mellom tankens bevegelse (”flyte ut fra hjernen”) og tankens nedfelling i ”en eller annen skriftlig form” (Ibid.). Omskrivingen av det som studentene oppfatter som refleksjon, kobler i disse eksemplene tenkning og skriving sammen på ulikt vis – i *Livs fagblogg* som dialogisk aktivitet når hun beskriver blogging metaforisk som en form for

kommenterende tenkeskriving. Det vil si at tenkeskriving som *metaforisk markør* aktualiseres av den dialogiske modellsenderen, mens den narsissistiske modellsenderen i *Svartbloggens* eksempel sentrerer tenkningen rundt subjektet og beskriver refleksjon metonymisk gjennom en nærhetsrelasjon til den ”vandrende tanken”.

Sammensetningen av verbene ”tenke” og ”skrive” til *tenkeskriving* har synliggjort hvordan refleksjon kan ses på som en aktivitet som materialiserer seg både gjennom ren tankevirksomhet og gjennom skriftliggjorte tanker. Den metonymiske bruken av verbene ”tenke” og ”skrive” fikk også konsekvenser for modellsenderkonstruksjonen som viste seg å ligge tett opp til den narsissistiske.

I *Livs fagblogg* viser posten ”Informasjon – substans eller forskjell?” hvordan verbet ”tenke” brukes *metaforisk* i stedet for ”reflektere”: ”Hva er informasjon? Vi diskuterte dette i klassen på torsdag, og jeg har i *ettertid tenkt litt over* spørsmålet. Det første som slo meg da spørsmålet ble stilt var: Men det vet jeg da! Hvorfor klarer jeg ikke å svare på det?” (Liv, 14. februar 2006) [m.uth.]. Som metaforisk refleksjonsmarkør rommer det kursiverte uttrykket et refleksjonsbegrep som prøver å uttrykke ny innsikt i etterkant av det som ble stilt som spørsmål (” i ettertid”). Refleksjon foregår altså i tid og ”over noe” – i dette eksemplet utløses refleksjonen av spørsmålet ”Hva er informasjon?” Selve refleksjonen manifesterer seg i etterkant av tankeprosessen som et skrevet blogginnlegg. Således inkluderer uttrykket ”har i ettertid tenkt litt over spørsmål” både den rene tenkningen og tankens skriftliggjøring i det som følger. Denne metaforiske bruken av ”tenke” kan sammenlignes med ”tenkeskriving” i et tidligere sitert eksempel fra samme blogg, der kombinasjonen av tanken og skriften i samme formulering var med på å karakterisere en dialogisk modellsender.

Verbet ”tenke” ble ofte brukt i kombinasjon med ”litt”. Denne beskjedenhetsformelen markerer ved sin ubestemmlighet ”uvilje” mot å fremsette entydige påstander og glir slik tett opp til hverdagsretorikken som karakteriserer den narsissistiske modellsenderen: ”Jeg har tenkt litt på denne samtalen” (Liv, 19. april 2006). Enda tydeligere blir denne koblingen mellom nølende, utprøvende tenkning og narsissistisk fremstilling når den reflekterende tenkningen markeres sammen med en aposiopese: ”Jeg har tenkt litt mer på dette med slitne unge...” (Livs kommentar til Liv, 19. april 2006). Den glidende og ubestemmelige karakteren til ”litt” lar uttrykket derfor fremstå som *metonymisk markør*. Noe lignende ser vi i dette eksemplet: ”Hmm, det hadde jeg ikke tenkt på” (Lenes kommentar til Lene, 26. januar 2006). Tankeprosessen innledes med ”Hmm”, en nøling som ”fylles” med ”det hadde jeg ikke tenkt på”, det vil si kun en konstatering av et hittil upåaktet aspekt og. Når tanken ikke

videreutvikles, er jeg tilbøyelig til å kalle denne markøren for *metonymisk*; refleksjonen ”gjenspeiles” ikke i sin helhet i dette uttrykket, men kun i forhold til en påstått erkjennelse.

Metaforisk bruk av ”tenke” kan påvises i et blogginnlegg der bloggeren gjør opp status over det tilbakelagte semesteret:

Jeg har lært mye dette semesteret, og håper og tror at det er snakk om kunnskap som har festet seg. At noen av de perspektivene som har åpenbart seg har blitt en integrert del av mitt selv. At jeg f. eks med den største selvfølgelighet vil kunne *tenke på sammenhengen mellom livet, risiko og engasjement* når det skulle passe seg. Akkurat som når jeg med den største selvfølgelighet sykler,.. når det passer seg.... (Marius, 15. mai 2006) [m.uth.].

I sitatet ovenfor inkluderer ”tenke” en refleksjon over den store ”*sammenhengen mellom livet, risiko og engasjement.*” Marius forsøker med andre ord å inkludere de faglige erfaringene som betydningsfulle i sitt liv, og således kan modellsenderen betegnes som dialogisk i dette tilfellet. Å se på, tenke på eller reflektere over ”*sammenhengen mellom livet, risiko og engasjement*” kan også leses som den erfaringen han sitter igjen med etter å ha blogget i fem måneder.

Verbet ”skrive” forekommer i stor grad i de fleste bloggene i materialet, og noen eksempler illustrerer hvordan bevissthet om skriving og skriveprosessen forholder seg til tenkning og samtidig gjenspeiler den narsissistiske tekststrategien. Når modellsenderen i *Svartbloggen* skriver ”Jeg har visst en tendens til å skrive når jeg er opprørt over noe eller omvendt, evt. når merkelige humørsvinginger oppstår” (Trine, 9. februar 2006), uttrykker hun en refleksiv forståelse av sin egen skriveprosess. Hun angir ”merkelige humørsvingninger” som årsak til skrivemotivasjonen. Dette ser ut til å være en forskyvning av refleksjon til en psykologisk motivert aktivitet og er slik sett en *metonymisk* markør i det som kan betegnes som narsissistisk selvfremstilling. Når hun karakteriserer seg selv som en som skriver som følge av ”merkelige humørsvingninger”, ”skriver ganske konstant uten å tenke for mye igjennom det jeg skriver”(Trine, 26. januar 2006) og er ”ganske klar over måten jeg skriver på, som kan være innmari teit iblant, men som er meg” (Trine, 19. april 2006), gjenspeiler slike betraktninger bloggerens måte å se seg selv på. Dette aspektet forskyves enda mer i fortsettelsen av denne bloggposten: ”Det er faktisk utrolig deilig å sitte i sin egen verden og skrive ned alt man tenker i dette unike øyeblikket hvor man føler at man eier verden” (Ibid.). Skrivesituasjon beskrives som et lukket rom; hun sitter i ”sin egen verden” og har samtidig følelsen av ”at man eier verden”. ”Verden” brukes for å karakterisere både selvrefleksjonens skriverom og rommet utenfor, men i det som karakteriseres som ”dette unike øyeblikket”

hvor skrivningen foregår, selvrefleksjonens øyeblikk, oppleves, ”føles”, de to verdener som ett. Den selvrefleksive beskrivelsen, ”skrive ned alt man tenker i dette unike øyeblikket” beskriver snarere den narsissistiske modellsenderen enn refleksjonens egenart, og kan derfor betegnes som *metonymisk* markør.

Forstått som skriveaktivitet får refleksjon i *AVSMarius* en interessant vending (avbøyning): ”Ble dette for personlig for en faglogg? Håper ikke det, men merker at selve skriveprosessen *tok over styringen av teksten* og det ble litt lengre enn jeg hadde tenkt:-)” (Marius, 18. januar 2006) [m.uth.]. Skriveprosessen fremstår her som en autonom prosess som utvikler seg uten innflytelse fra det tenkende subjektet, ”enn jeg hadde tenkt:-).” Det avsluttende smiletegnet bidrar imidlertid til en modifisering av dette førsteinntrykket, for det kan også forstås ironisk, ja selvrefleksivt. Med andre ord markerer modellsenderen at han er klar over at det er han som er ansvarlig for teksten som øyensynlig ”lever sitt eget liv”. Således uttrykker smiletegnet en form for selvrefleksjon som karakteriserer refleksjonsprosessen fremfor bloggerens selvframstilling. Det gjengis (-speiles) altså et større spekter av refleksjonsbegrepet i dette eksemplet, og slik sett kan ”skriveprosessen” i dette eksemplet betegnes som *metonymisk* markør.

Analysen av så vel *metaforiske* som *metonymiske* markører innenfor refleksjonens kognitive betydningsområde viste at ulike verberstatninger fremhever ulike aspekter ved refleksjon. ”Tenkeskriving” kan opptre som både metaforisk og metonymisk markør, avhengig av hvilke sider som fremheves (den skriftlige, tankemessige, eller en kombinasjon). I de øvrige eksemplene viser forholdet mellom skrift og tanke, nærmere bestemt om ”tenke” og ”skrive” fremstiller *metaforiske* eller *metonymiske* markører, at det kan peke mot om modellsenderen er dialogisk eller narsissistisk. Med andre ord kan vi formulere en tendens hvor den dialogiske modellsenderen heller mot *metaforiske* markører som dekkende refleksjonserstattere der det faglige aspektet krever nøyaktighet. På den andre siden synes det som om refleksjonsbegrepet i en narsissistisk preget blogg erstattes hyppigere av *metonymiske markører* der noen momenter (det faglige, det dialogiske) ”blendes ut”, mens andre aspekter (det nære, private) ”zoomes inn” og fremheves, og på bakgrunn av mine nettopp valgte metaforer (”blende ut” og ”zooome inn”) nærmer vi oss analysen av de optiske refleksjonsmarkørene.

Optiske refleksjonsmarkører

Kartleggingen av optiske refleksjonsmarkører viste at forekomstene av dem for en stor del var knyttet til faste vendinger som ikke kan sies å være påfallende som troper, men heller eksempler på hverdagsmetaforikk (Lakoff & Johnson 2003) som i følgende bloggposter:

Refleksjonene fra andre fagbakgrunner belyste skillet på en litt klarere måte (Rune, 29. januar 2006).

Et tilbakeblikk
Forelesning 06.04
Denne forelesningen var nyttig. Den tjente som resymé og organiserte tidligere gjennomgåtte temaer i Qvortrup, Dreyfus og ikt, kommunikasjon og kunnskapsutvikling (Rune, 12. april 2006).

Kanskje jeg skal prøve å zoome inn og se om det står noe fantastisk lurt der? (Trine, 26. januar 2006)

I noen tilfeller var det pensumforfattere som Qvortrup (2001) som la føringer for å bruke optiske formuleringer:

Ser dere kapittelet i sammenheng med å koble seg på iakttagelsesoptikkens nivåer blir summen den faglige pakken i dette studiet og evnen til å ha et analytisk blikk på den virksomheten dere skal arbeide i. Kapitlet peker i seg selv på optikker, koder og organisasjonsstrukturer (Rune, 18. april 2006).

De optiske refleksjonsmarkørene brukes i de ovennevnte eksemplene metaforisk i den forstand at de presenterer den reflekterende aktiviteten som en helhetlig synsmåte, et blikk og en bestemt optikk. Å bruke optiske refleksjonsmarkører i skriftspråk er godt innarbeidet i språket, og slik sett er de anvendelige i så vel faglige som hverdagslige kontekster.⁹⁶ De lar seg derfor ikke tilordne til enten en dialogisk eller narsissistisk modellsender, men brukes av begge.

Den optiske markøren blir enda mer markant i forekomster som ikke bruker verbaltekst, men bilder som skal ”tale for seg selv”. Her representeres refleksjon av et annet tegnsystem. Modelleseren konfronteres med et bilde som speiler det modellsenderen ønsker å formidle. Denne anvendelsen av refleksjon kan betegnes som metonymisk siden den tillater avbøyninger i tolkningsprosessen som ikke medieres gjennom skriftspråket, som for eksempel bildet nedenfor:

⁹⁶ Jf. bruken av optiske refleksjonsmarkører i denne avhandlingen.

Thursday, April 20, 2006

POSTED BY [REDACTED] AT 4:02 AM

(Trine, 20. april 2006)

Selve bloggposten i *Svarbloggen* består av kun et bilde som kan forstås som speilbilde på modellsenderens tanker – altså refleksjon i en optisk forstand. Verbalteksten i denne bloggposten er bloggmalens automatiske oppdatering: Dato, klokkeslett og avsender, og således kan dette eksemplet forstås som en multimodal tekst hvor ulike tegnsystem forhandler om betydningspotensialet (Kress og van Leeuwen 2001). Jeg har imidlertid fokusert på bildemediet ettersom verbalteksten ikke er skrevet av modellsenderen, men er en automatisk oppdatering av bloggverktøyet. Likevel kan det være verdt å dvele litt ved klokkeslettet. Forutsatt at bloggens tidsinnstilling er korrigert til ”vår” tid og ikke har beholdt tidssonens standardinnstilling ”Stillehavskysten” – og publiseringstidspunktene til de øvrige postene tilsier at bloggen er oppdatert til norsk tid – er det tankevekkende og opplysende at bloggposten ble publisert klokken 4:02 AM. Bildet ble lagt på bloggen tidlig på morgenen, og slik sett rommer klokkeslettet ikke-verbal informasjon om modellsenderens mulige søvnløse natt. I denne betydningen er det nærliggende å anta at også billedbruken i kombinasjon med publiseringstidspunktet uttrykker en narsissistisk tekststrategi, en tekststrategi som åpner både tekst- og i dette tilfellet nærmest soverommet. Det er lite sannsynlig at denne bloggposten hadde blitt publisert klokken 8:30 AM eller til lunsjtider – selv om eventuelle

lesere leser bloggposten akkurat til disse tidspunkt. Nok en gang kan vi konstatere at teknologien både tilrettelegger og forutsetter bloggpostenes innhold (Jf. for eksempel s. 185).

I følgende eksempel kommer den metonymiske glidningen til uttrykk gjennom en kombinasjon av verbaltekst og bilde. Verbalteksten avrundes med en illustrasjon av en mediterende person:

Nå tror du kanskje jeg vil servere deg svaret? Nånei, du. Tenk selv.

(Trine, 21. april 2006)

Denne bloggposten er også et eksempel på en multimodal tekst. Bildet kan sies å representere en optisk refleksjonsmarkør i samspillet med verbalteksten. Det kan virke fåfengt å ”beskrive” en billedlig og bokstavelig talt optisk refleksjonsmarkør ved hjelp av verbalspråk, men ved å forklare det multimodale refleksjonspotensialet som metonymisk refleksjonsmarkør har jeg prøvd å ta høyde for det ”uutsigelige”, det ikke verbalt artikulerte, ved billedmediet. Det metonymiske aspektet rommer etter mitt syn forskyvninger, avbøyninger og flerstemmighet (Tønnesson; Gedde-Dahl 2002) som oppstår i forståelsesprosessen av en multimodal tekst.

4.2.5 Den retoriske analysen – en kort oppsummering

I den retoriske analysen har jeg kartlagt refleksjonspotensialet i blogg ved å studere ulike tekststrategier, som også er hovedkategoriene i denne analysen: modellsender, modelleser og

intensjonalitet (Jf. s. 54). For å få et mer nyansert bilde av hva som kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster har jeg utover de allerede nevnte kategoriene sett nærmere på hvilke typer spørsmål som stilles i så vel bloggposter som kommentartråder, hvilken betydning tekstnormene spiller, og endelig, hvordan ulike refleksjonsmarkører påvirker refleksjonspotensialet i bloggene. Jeg vil kort oppsummere funnene. Nybegynner-modellsenderen, novisen, viste seg som igangsetter av alle bloggene for å synliggjøre og etablere et skrive-, tenke- og refleksjonsrom som i neste omgang ble tatt i bruk av andre tekststrategier. Den narsissistiske modellsenderen utmerket seg ved å la hverdagsretorikken dominere fagligheten i blogginnleggene. Denne modellsenderen favoriserte dagboksjangeren, og slik sett kan vi hevde at den narsissistiske skriveren utelukke andre modellesere enn seg selv ved å favorisere dagboksjangeren. Eksempler på det sistnevnte er en manglende oppfølging av metatekstlige refleksjonsmarkører (*tilbake til*), sprikende tekstnormvalg, lukkede spørsmål og en tendens til å bruke *metonymiske* refleksjonsmarkører.

Den dialogiske modellsenderen derimot valgte å knytte sine betraktninger opp mot rapportsjangeren som utmerket seg gjennom forhandlinger mellom det faglige og personlige der det faglige aspektet dominerte. Dette kom blant annet til uttrykk gjennom tekstnormvalget som indikerte overensstemmelse mellom direkte og indirekte tekstnormer. Konstruksjonen av modellsenderen kan sies å være vellykket, for de åpent stilte refleksive og direkte spørsmål fungerte som både igangsettere og opprettholdere av dialogen i kommentartråder. Denne modellsenderen brukte i overveiende grad *metaforiske* refleksjonsmarkører som kan tyde på at refleksjonsaspektet skulle gjengis i sin helhet, uten avbøyninger (refraksjon).

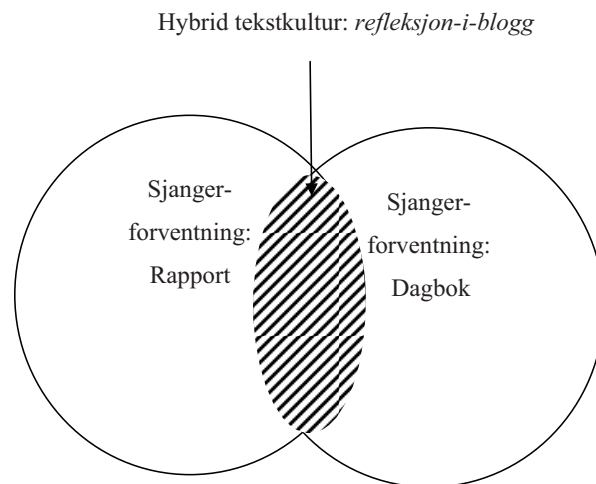
Begge modellsenderne viste seg å forhandle med sjangerforventningene til så vel dagboksjangeren som rapportsjangeren. Blogginnleggene ble ikke skrevet i ”ren” rapport- eller dagboksjanger. Analysen av modellaktørene viste hvordan sjangerforventningene ble kombinert slik at det oppsto en blandingsform av sjangrene. Realiseringen av ulike sjangerforventninger kan med Helge Jordheims term karakteriseres for ”sjangerforhandling” (Jordheim 2008). På den ene siden mobiliserte det obligatorisk artikulerte refleksjonskravet en for studentene kjent sjangerforventning: rapport- eller loggskrivning. På den andre siden fremsto mediet som refleksjonen skulle skrives i, bloggen, som en etablert nettkonvensjon

som studentene var kjent med utenfor den faglige sammenhengen.⁹⁷ I dette perspektivet kan forforståelsen av bloggen også karakteriseres som sjangerforventning til nettopp dagboken ettersom den kan sies å bli assosiert med *dagbokskrivning på nett*. På den ene side står altså rapportsjangeren med sine kjennetegn på refleksjon: distanse til stoffet, saklig resonnerende skriveform, ikke subjektiv, med andre ord en arena for den dialogiske modellsenderen. På den andre siden står dagboksjangeren med sin bekjennende, subjektive og hverdagslige stil, det vil si en arena for den narsissistiske modellsenderen. Denne stilen formidler nærhet, fortrolighet og intimitet. Den har også det særpreg at den ofte kun er skrevet for forfatterens egne øyne. I bloggtekstene fantes det imidlertid ingen rendyrkede former av disse to sjangrene, men heller en tredje form (hybrid tekstkultur) som kombinerte de to sjangrene. Resultatet kan slik sett betegnes som en ny type refleksjonstekst: *refleksjon-i-blogg*.

Avhengig av hvilken modellsender som dominerer, kjennetegnes den hybride tekstformen av en dialogisk eller narsissistisk stil. Den dialogiske er gjerne skrevet med en leserbevissthet som inviterer andre bloggere til å tre inn i dialog med forfatteren. Den narsissistiske kretser derimot mer rundt seg selv i veksling mellom hverdagsligheter og faglige utspill som ikke inviterer til dialog.

Analysen har dermed vist at mediet blogg tillater en annen og mer utvidet form for refleksjon, som jeg i dette arbeidet har valgt å betegne *refleksjon-i-blogg*. Det vil med andre ord si en tekst hvor ikke bare subjektet er seg bevisst sin selvrefleksjon, men hvor leserbevissheten inndras som forventningshorisont, og hvor endelig, bloggteknologien legger til rette for dialogisk og narsissistisk skriving. Studentenes sjangerforhandlinger kan illustreres slik:

⁹⁷ Jeg bruker ”konvensjon” for å markere at det her er snakk om en felles forståelse av blogg som har etablert seg gjennom bruk – noen kaller den derfor nettsjanger, men på bakgrunn av mine tidligere problematiseringer av sjangerbegrepet, foretrekker jeg begrepet ”nettkonvensjon”.

Figur 11: Illustrasjon av "sjangerforhandlingen"

Det skraverte feltet viser forhandlingen mellom de to sjangerforventningene som studentene aktiverte i denne studien, og som får ulike uttrykk alt etter hvilke modellsendere som "velges". Den narsissistiske modellsenderen befinner seg mest på den høyre siden av det markerte feltet, mens den dialogiske modellsenderen plasserer seg mest til venstre.

Det som ikke må glemmes, er at de to sjangerforventningene ikke henger i løse luften, men er avhengig av så vel situasjonskonteksten som kulturkonteksten (som i denne sammenhengen betegnes som (ut)dannelseskonteksten (Jf. s. 101f.)). Situasjonskonteksten er i snever forstand den konkrete skrivesituasjonen når studentene blogger, og i videre forstand undervisningen i dette emnet våren 2006. Denne konteksten er omsluttet av dannelseskonteksten som plasserer de bloggende studentene i et utdanningssystem som legger til rette for innføring og utprøving av ny skriveteknologi i undervisningen, men som også stiller krav til studentene om å delta i undervisningen, levere øvings- og eksamensoppgaver m.m. Hvordan den nye skriveteknologien legger premissene for den refleksjonen som studentene utøver i bloggene, har jeg studert i den følgende teknologiske analysen.

4.3 Teknologisk analyse

Den hermeneutiske og retoriske analysen har så langt klarlagt flere aspekter ved refleksjonsskriving i blogg. For det første er det mulig å forstå bloggtekstene som uttrykk for studentenes posisjonering i en hermeneutisk grunnsituasjon som konstitueres gjennom ulike forståelseshorisonter. For det andre etablerer studentene gjennom blogging en dialogarena med den hensikt å etterkomme fagets krav om å reflektere. Og for det tredje har den retoriske analysen kartlagt hvordan ulike modellsendere, modellesere, sjangerforventninger, spørsmålstyper og bestemte refleksjonsmarkører bidrar til å fremstille refleksjon i blogg.

I det følgende vil jeg se nærmere på det aspektet som i kraft av sin materialitet har frembrakt nettopp disse bloggtekstene, og som jeg har kalt "det teknologiske aspektet" siden materialet i denne avhandlingen har blitt til gjennom studenters utprøving av en bestemt type skriveteknologi. To innfallsvinkler har vært retningsgivende i denne analysen: Jeg har studert bloggens teknologiske mulighetsbetingelser og bloggen som refleksjonsarkiv.

Bloggforfatterne betegnes i denne analysen som empiriske subjekter (for eksempel Lene, Trine osv.) når det henvises til hermeneutiske aspekter og som modellaktører (modellsender og modelleser) når det retoriske forklaringsregisteret anvendes i den påfølgende teknologiske analysen.

I den metodologiske og prinsipielle delen av denne avhandlingen har jeg skissert på hvilken måte selve skriveteknologien historisk sett alltid har spilt en betydningsfull rolle i tekstproduksjon, -bearbeiding og -lagring, og bokstavelig talt formatert og informert det betydningspotensialet de forskjellige mediene har kunnet oppvise. Følgende forskningsspørsmål har vært retningsgivende i den teknologiske analysen: *Hva er bloggens teknologiske mulighetsbetingelser? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjon som foregår i bloggen?*

4.3.1 Bloggens teknologiske mulighetsbetingelser

Bloggteknologien har mange ulike skrive- og redigeringsfunksjoner. Derfor har jeg sett nærmere på noen teknologiske premisser som ligger i bloggen, og som slik sett kan sies å definere rammene for studentenes refleksjonsskriving. Følgende aspekter ble i det henseende studert: oppretting, redigering, publisering og – i vid forstand – utforming.

Oppretting

For å kunne si noe om bloggteknologiens tilrettelegging og brukervennlighet, har jeg måttet se på hvordan studentene mestret det å opprette en blogg og ta i bruk bloggfunksjonene. Siden studentene hadde valgt å bruke det samme bloggverktøyet, har jeg forholdt meg kun til de mulighetene som ligger i akkurat dette verktøyet.⁹⁸ Blogger.com ligger i sin enkle utgave gratis på nettet og er brukervennlig i den forstand at det kreves liten teknisk innsikt i å kunne begynne å bruke det. Å opprette en blogg på blogger.com er ifølge produsenten en prosess i tre trinn: En må opprette en brukerkonto, navngi bloggen sin og velge en mal. Etter å ha gjennomført disse trinnene er man klar til å publisere sin første bloggpost. Forut for de første publiserte bloggpostene til studentene ligger altså disse arbeidstrinnene. Den første bloggposten er et vitnesbyrd om at studenten har lyktes i å overstige den teknologiske terskelen, opprette en konto, navngi bloggen sin og velge en mal, som for eksempel David:

Faglogg herved åpnet
Denne siden blir en logg hvor jeg noterer litt om fremdrift og tanker om faget AVS2220 på Dragvoll. For de som ikke tar dette emnet, kan nok denne loggen bli noe intetsigende. For de som faktisk tar det ... gjenstår det å se (David, 12. januar 2006).

Det som er synlig som tekst i Davids bloggpost, er det han har valgt å publisere i tekstredigeringsvinduet tidligere. En blogger beveger seg alltid mellom to skrivenivåer. Etter påloggingen kan bloggeren velge å opprette en ny bloggpost. Han kommer til et tekstredigeringsvindu som tillater å fylle ut tittelfeltet og skrive en ubegrenset lang tekst i tekstvinduet. Den skrevne teksten kan lagres som utkast eller publiseres ved et tastetrykk til bloggens "ut-side" og dermed bli synlig for andre lesere på nettet. I det ovennevnte bloggverktøyet er det også mulig å legge inn bilder og videoklipp i tillegg eller i stedet for tekst, men i bloggmaterialiet mitt er det verbalteksten som dominerer, bortsett fra i *Svartbloggen*. Det er nemlig den eneste bloggen i materialet som inneholder bilder, enten for å fange oppmerksomheten som i den humoristiske cartoon-tegningen (s. 167) eller for å gi teksten om Shabana Rehman et ansikt:

⁹⁸ Studentene brukte blogger.com

For noen dager siden hadde jeg ment å legge ut en link til en artikkel som Shabana Rehman har skrevet angående "saken" som opptar oss alle. Her er den i alle fall. De som ikke har fått lest den oppfordres til det. Tøff, smart dame!

(Trine, 9. februar 2006).

Som nevnt legger bloggteknologien premissene for at en tekst publiseres i et bestemt format på Internett. Studenten fyller ut en mal, og med mindre studenten har kjennskap til programmering, er det denne malen studenten forholder seg til når han blogger. Med tanke på at tekstene i vår kontekst er skrevet for å synliggjøre refleksjon, er det formålstjenlig å kartlegge hvordan teknologien støtter eller begrenser muligheten til dialogisk skriving og dermed også til refleksjon.

Kort sagt er det to hovedmåter å kommunisere og komme i dialog med andre via blogg: Hyperlenking og kommentering. I det følgende presenteres først funn fra analysen der jeg har studert studentenes bruk av lenkefunksjonen.

Bloggen karakteriseres gjerne som en teknologi som er basert på hypertekst (Rettberg Walker 2008: 48), og denne teknologiske forutsetningen gjør det mulig å skape et nettverk mellom blogger som har felles interesser. Å integrere lenkene til medstudenters blogger, såkalte *permalenker*, i sin egen blogg er en måte å knytte bloggpostene sammen i et fagfelleskap. Når det derimot lenkes ut av bloggen til eksterne sider, kan det skyldes et ønske fra bloggerens side om å understreke og utvide et moment han har skrevet om. Lenker ut av bloggen kan på den ene siden svekke fagfelleskapet bloggerne imellom, på den andre siden kan nettopp en eksternt lenke være opphav til en diskusjonstråd i kommentarene. Således kan en kartlegging av hvilke tekniske funksjoner bloggerne anvender, tjene til å påvise bloggens dialogiske potensial. Oversikten nedenfor illustrerer hvilke tekniske funksjoner studentene har brukt i bloggene sine. Den viser også hvorvidt og i hvilken grad bloggene inneholder bilder ettersom billedfunksjonen i bloggen er basert på lenke-teknologi.

	Bilder	Portrettbilde	Lenker ut	Lenker til medstudenter	Annet
Lene	Nei	Nei	2	Nei	Arkivfunksjonen er ikke aktivert; vanskelig å finne tidligere bloggposter; hun bruker ikke permalenkene når hun viser til de obligatoriske kommentarene i andre blogger.
David	Nei	Nei	8	Nei	
Marius	Nei	Ja	11	1	
Marianne	Nei	Nei	14	Nei	
Mats	Nei	Nei	3	Nei	Han bruker ikke permalenkene når han viser til de obligatoriske kommentarene i andre blogger.
Rune	Nei	Nei	Nei	1	
Liv	Nei	Nei	1	6	
Trine	13	Nei	15	Nei	

Figur 12: Brukte tekniske funksjoner i bloggene

Bortsett fra Trine har ingen andre studenter lastet opp eller lenket til bilder i bloggpostene sine, noe jeg har vært inne på tidligere i avsnittet om selvrefleksjon og selvframstilling. En mulig forklaring på dette kan være at Trine har gjort seg fortrolig med bloggteknologien utover det å skrive og publisere ren tekst. Hun viser også at hun er i stand til å opprette eksterne lenker, men disse frembringer vel å merke ikke kommentarer, og derfor fungerer de ikke som forsterkning av den dialogiske refleksjonen. Marius har valgt å legge ut et bilde av seg selv i profilfeltet, men han bruker ikke billedfunksjonen i bloggpostene. Den eneste studenten som aktivt bruker permalinker til medstudenter, er Liv, som lenker seks ganger til utvalgte bloggposter i sin egen blogg. På denne måten trer *Livs fagblogg* i dialog med andre bloggposter:

Jeg beveger meg kanskje farlig nær den psykologiske tilnærmingen til kommunikasjon som Luhmann ville unngå, når han beskrev kommunikasjon som subjektløs, men jeg mener nå at det er subjekter som kommuniserer og at selv om de kommuniserer med hverandres kommunikasjon, vil denne

kommunikasjonen være påvirket av hvordan vi mennesker persiperer(oppfatter) verden (Liv, 20. februar 2006).

I dette utdraget fra Livs blogg integrerer hun bloggposten til Lene som lenke i sin egen tekst. Ved å klikke på lenken, kan man lese det Lene skriver om subjektløs kommunikasjon og etterpå vende tilbake til Livs tekst, eller fortsette å lese Lenes blogg.⁹⁹ Permalenken får man for eksempel tilgang til ved å klikke på tittelfeltet til den aktuelle bloggposten. Posten åpnes i et nytt vindu, og nettadressen vises i nettleseren. Når en blogger ønsker å vise direkte til et innlegg, må han derfor kun kopiere denne nettadressen og legge den inn i sin egen post slik Liv har gjort med Lenes blogginnlegg. I to tilfeller brukte studentene ikke permalenker selv om det hadde vært nærliggende å sette dem inn. Da Lene og Mats på slutten av semesteret redegjorde for hvor de har skrevet de pålagte kommentarene i medstudenters blogger, viste de til bloggene uten å gjøre dem klikkbare:

Oversikt over mine kommentarer

PER

*IKT som en kompleksitetsreducerende teknologi innenfor informatikk

LIV

* Blogg som kompleksitetsreducerende kommunikasjonsteknologi

MATS

* Hypertekst

* Telepresence (Lene, 9. mai 2006)

Når Lene ikke setter inn permalenkene til de ovennevnte kommentarene, kan det for det første være et uttrykk for uvitenhet og usikkerhet i å ta i bruk denne funksjonen ved bloggteknologien. For det andre er oversikten over hennes kommentarer i andre blogger et svar på faglærerens krav om å skrive et visst antall kommentarer, og ikke i hvilket format denne dokumentasjonen skulle presenteres i. Lene viser dermed at hun oppfyller dette kravet innenfor en undervisningskontekst som hun er fortrolig med, med andre ord, hun har gjort leksene sine.

Bildenes fravær og verbaltekstenes nærvær i bloggpostene kan også forstås som en konstruksjon av den dialogiske modellsenderens sjangerforventning. Hos den dialogiske modellsenderen dominerer rapportsjangerskrivingen når kravet om refleksjon skal oppfylles. En rapport som er skrevet for å logge en prosess over tid, er som regel skrevet som ren

⁹⁹ Hvis begge bloggene hadde hatt en aktiv track-funksjon, ville Lene ha blitt varslet da Liv lenket til bloggposten hennes. Trackfunksjonen er et varselssystem som bloggeren må aktivere om han ønsker å bli underrettet om en annen blogger har lenket til bloggen hans. I mitt bloggmateriale er denne funksjonen imidlertid ikke aktivert, og derfor fungerer lenkene som enveislenker (Rettberg Walker 2008: 67).

verbaltekst.¹⁰⁰ Studentene som ennå ikke var fortrolige med alle funksjonene i bloggteknologien, utøvde nettopp denne loggformen. Refleksjonsskriving i bloggene som ble dominert av en dialogisk modellsender, kom således til uttrykk som ”ren” verbaltekst. Blogging som teknologisk utfordring ble på den ene siden sammenlignet med ”tenkeskriving” (Liv, 9. og 20. februar 2006) der utveksling av tanker og ideer med lesere sto sentralt. På den andre siden kom det teknologiske aspektet til uttrykk i bloggposter som diskuterte sider ved den nye teknologien, for eksempel:

I hypertekster velger imidlertid leseren selv hvordan han vil komponere sin egen tekst, leseren har større valg. Leserens kan faktisk velge å bare lese deler av teksten, klikke seg rundt i teksten, klikke seg til andre tekster eller til deler av andre tekster... (Lene, 26. januar 2006).

Bloggen som skilte seg ut i denne sammenhengen, var *Svartbloggen* siden den også ble brukt som multimodalt medium der bloggposter med og uten verbaltekst ble publisert. Det førte til hypotesen om at billedbruken hadde sammenheng med den narsissistiske modellsenderen ettersom billedmediet ikke bare kan brukes som refleksjonsmarkør, men i dette tilfellet også representerer refleksjon i dets eget medium: Som bilde som gjenspeiles på en dataskjerm:

Thursday, April 20, 2006

POSTED BY [REDACTED] AT 4:02 AM

0 COMMENTS :

Figur 13: multimodalitet i *Svartbloggen*

Bloggposten ovenfor inneholder kun ett bilde uten forklarende tekst. Andre eksempler fra samme bloggen viser bilder integrert i teksten. Ved å eksperimentere med

¹⁰⁰ Det finnes selvsagt rapportkonvensjoner der illustrasjoner spiller en stor rolle. Men innenfor humaniora og språk- og kommunikasjonstudier som studentene i denne studien har posisjonert seg innenfor, er verbalteksten den fremherskende skriftlige uttrykksformen.

refleksjonsmarkører viser den narsissistiske modellsenderens en leken holdning til mediet (Jf. s. 198), samtidig er det også et vitnesbyrd om en skolert bloggbruker som i større grad har satt seg inn i bloggteknologiens funksjoner enn de andre studentene. Den narsissistiske modellsenderen er slik sett opptatt av å fremstille seg selv med de midlene som står til rådighet. Slik blir den narsissistiske impulsen også en drivkraft i teknologimestringen.

I den retoriske lesningen så jeg på de retoriske grepene som denne modellsenderen brukte. Her i den teknologiske analysen kunne denne modellsenderen kjennetegnes ved en utprøving av bloggfunksjoner som går utover det kun å produsere tekst. Hun var åpen for å prøve ut, leke seg med teknologien som utøver fascinasjon på henne: ”Jeg ble fascinert av alt man kunne tukle med i templatene og hvor mye rart man kan putte inn på sida si uten å være en supernerd. Artig å prøve hvor langt man kan gå” (Trine, 19. april 2006). Det kan derfor synes at det hverdagsretoriske språkregisteret kombinert med dagboksjangeren og de teknologiske mulighetene for selvframstilling (her i form av bilder) legger til rette for den narsissistiske modellsenderen. Derimot konstitueres den dialogiske modellsenderen ved hjelp av rapportsjangeren som fremstilles som ren verbaltekst, også i form av pekere som viser ut av bloggen som jeg har vært inne på.

Redigering

Hver bloggpost blir altså lagret kronologisk og utstyrt med en individuell nettside, en *permalenke*, som identifiserer bloggposten. Når bloggeren er på redigeringsnivået, har han mulighet til å åpne tidligere innlegg og redigere dem før de publiseres på nytt i endret form. På denne måten kan en tekst bearbeides og utvides. Denne formen for redigering er det så vidt jeg kan se, ingen tydelige eksempler på i materialet mitt.

Studentene har skrevet og publisert tekstene sine og fortrinnsvis brukt kommentartråden til å presisere og diskutere bloggposten. Dette forholdet beskrives i et metaperspektiv i følgende eksempel:

Til slutt vil jeg bare oppfordre alle dere som synes at det er utfordrende og vanskelig å skrive ofte på bloggen, til å sette av tiden og til å ikke være veldig kritiske til hva dere skriver. Man kan heller skrive noe, få kommentarer og skrive mer senere. Tanken trenger ikke å være ferdig - verken tenkt eller formulert. Den skal utvikles! :) Da blir det kanskje like kronglete som i dette lange og innviklede innlegget, men da kan man jo bare skrive igjen om en stund. Kanskje har stå det hele litt klarere for en da? Eller kanskje andre har oppkalrende kommentarer eller spørsmål til deg?
(Liv, 16. mars 2006)

Liv artikulere skriving for det første som utvikling av uferdige tanker som så legges frem i bloggen slik at de til slutt kan bli utfordret av medstudentenes spørsmål i kommentarfunksjonen. Denne bloggposten til Liv er forholdsvis omfattende – 1120 ord, og kommentartråden inneholder fire kommentarer, to fra medstudenter og to fra Liv. Redigeringen av Livs ”kanskje litt kronglete” innlegg foregår altså i kommentarene, mens hovedinnlegget ikke endres i ettertid. I stedet for å endre og redigere tidligere innlegg velger studentene altså å skrive nye bloggposter som er ment å bli diskutert i kommentarfunksjonen. Dette kan tyde på at den en gang publiserte bloggposten anses som ”ferdig”. Når det opprinnelige og publiserte innlegget også er blitt kommentert og resonneret logisk formulert i forhold til bloggposten, ville en endring av innlegget i etterkant gjøre kommentarene og deres innbyrdes logikk misvisende og ”kanskje litt kronglete.”

I tråd med hypotesen om at bloggpostene ble formulert som selvstendige tematiske enheter viser nedenstående oversikten at det i tittelfeltet anslås bloggpostens tema, enten i tilknytning til en holdt forelesning, som rapportering over gruppearbeidet eller som ikke-faglig tema:

David	9 februar 13. februar 20. februar 21. februar 27. mars 3. april	Om bloggbegrepet og forelesningen om blogg Samfunnets hyperkompleksitet og den menneskelige hjerne Bloggbygging Øving 2 Om å måtte forholde seg til alt Gammel kontra ny kunnskap
Lene	8. februar 19. februar 2. mars 15. mars 24. mars 28. mars 5. april 6. april	Hva er kommunikasjon? IKT som kompleksitetsreducerende teknologi innenfor språklig komm. Læring telepresence Refleksjoner rundt øving 3 Tillitt Søketriks på Google Hva jeg har lært av Qvortrup og AVS 2220 Nihilisme idag
Liv	9. februar 9. februar 14. februar 20. februar 13. mars 16. mars 19. april 19. april 19. april	Hva er hyperkompleksitet? (tenkeskriving)* *Tenkeskriving Informasjon - substans eller forskjell? Blogg som kompleksitetsreducerende kommunikasjonsteknologi? Sjanger, diskurs og sosiale nettverkstjenester Loggskrivning, blogg og telepresence Slitne unge Samtale og blog i skjønn forening :) Ny gruppe
Rune	1. februar 3. februar 20. februar	Litt mer om meningsskaping og mediering Om programmering Dialogisme og kommunikasjonsdiamanten

	21. februar 29. mars 12. april 17. april 17. april 18. april 19. april 19. april	Et bidrag til diskursen vår om hyperkompleksitet Kommunikative behov i kulturelle kommunikative rom Et tilbakeblikk Forelesning 06.04 Metamediabegrepet Konvergens Faget vårt, arbeidslivet og eksamen Tanker etter frokost-tv Siste blogg fra Rune
Marius	1. februar 16. februar 18. februar 18. februar 25. februar 14. mars 11. april	[Tittel mangler] Jeg har, til en viss grad, prøvd å ta tekstbegrepet litt videre i kommentarer i andres blogger. Litt om blogg som potensiale for læring. Tanker rundt øving 2; hva er hyperkomplekset og hva ligger i synet på Ikt som kompleksitetsreducerende? Koschmanns artikkel om paradigmeskifter og læringsteknologi [Tittel mangler] [Tittel mangler]
Marianne	15. februar 15. februar 16. februar 19. februar 21. februar 27. februar 14. mars 28. mars 29. mars 19. april 25. april	Et utvidet tekstbegrep for Marianne En liten liten begynnelse på øving 2... Stanford Universitetet via iTunes Portvakt- og dagsordensfunksjonene "Øyeblikkets tyranni....." IT gjør hverdagen mindre effektiv... IKT-verktøy ved ansettelse Analyse av sosialt nettsted - øving 4 Dreyfusplakaten? Norge - et samfunn med digitale kløfter? Piratkopiering i spillindustrien
Mats	5. februar 17. februar 20. februar 21. mars 24. mars 28. mars 20. april	Tanker om programmering IKT, en selvmotsigelse? Telepresence Hypertekst Øving 3 AI, noen betraktninger om kunstig intelligens. Identitet
Trine	2. februar 9. februar 13. februar 8. mars 8. mars 10. april 19. april 19. april 20. april 20. april 21. april 22. april 22. april 26. april 26. april 28. april 28. april	Lei Øll! ...og annet Hva er muligheten for at maskiner kan ha implisitt kunnskap? Tanker rundt begrepet "læring" Fordeler og farer ved å leve on-line Filosofering Hva er en blog? Identitet - noe konkret eller abstrakt? Hverdagslig høyteknologi 8 Tittel mangler (kun bildet)] "Cogito ergo sum" ...eller Sum ergo cogito? Refleksjon Kunnskapsutvikling VeriChip Gud Sladder Digital skriveglede

Figur 14: Bloggpostenes titler i kronologisk orden

Oversikten viser tittelfeltet til bloggposter fra februar, nærmere bestemt etter oppstartsfasen i januar og frem til mai. Bloggpostene, slik de er oppført her kronologisk etter tittelrekkefølgen, er uttrykk for det studentene selv oppfatter som refleksjonstekster. Men de er samtidig også markeringer på en tidslinje – ikke ulik knutene på tråden som tjener skipperen til å kunne bestemme farten ved hjelp av skipsloggen (Rettberg Walker 2008: 18). Bloggtekstene (-"knutene") visualiserer skriveprosessen som begivenheter på en tidsakse, men til forskjell fra prosessorientert skrivepedagogikk bearbeides og redigeres tekstene ikke. Postene står uendret i sin kronologiske rekkefølge – et moment som jeg kommer tilbake til i avsnittet om bloggen som arkiveringsteknologi.

Ved ett tilfelle så det likevel ut til at det var ønsket å markere en tematisk sammenheng mellom bloggpostene. I bloggposten fra 1. februar beklager Marius at han ikke har gjort hjemmeleksen om å definere tekstbegrepet, og denne bloggposten mangler derfor en "knote". Tittelfeltet er tomt, og han starter rett på teksten:

Har hatt litt dårlig samvittighet for at jeg ikke har gjort "hjemmeleksa" mi...:-)
Tekstbegrepet har blitt mer komplisert de siste dagene.. Jeg støtter opp om Davids dialogiske forhandlingsmodell, hvor leseren er like viktig som skriveren for at en tekst skal kunne oppfylle sitt iboende meningspotensial (eller et kinopublikum for en film, en lytter(e) for en sang/musikkstykke etc).[...] (Marius, 1. februar 2006).

Etter en kommentar fra faglæreren som etterlyser at Marius viderefører definisjonen ("Greier du å ta dette videre?"), følger bloggposten fra 16. februar der Marius gjør rede for sine kommentarer i andre blogger og utvikler tekstdefinisjonen ytterligere:

Jeg har, til en viss grad, prøvd å ta tekstbegrepet litt videre i kommentarer i andres blogger.
For å oppsummere: En utvidet definisjon av tekstbegrepet, må etter min mening også ha rom for en utvidet definisjon av meningsskaping.[...] (Marius, 16. februar 2006)

Her inneholder tittelfeltet bloggpostens første setning, og slik blir Marius' bloggpost om tekstbegrepet en avsluttet tekst, en "knote", på bloggtråden hans. Hovedtendensen er imidlertid at bloggpostene ble skrevet som avsluttete enheter. Dette kan forstås innenfor rammen av hva som synes å være en felles konvensjon om at bloggmediets egentlige vekslingsmodus er "samtalet". I så måte er det heller ikke urimelig å anta at en endring av et blogginnlegg i etterkant kunne også oppfattes som utilbørlig revisjon siden den ville få følger for de opprinnelige kommentarene. Det er med andre ord ikke teknologiens

redigeringsmuligheter som overstyrer skriveprosessen, men i stedet de delte forventningene, forestillingene eller ”kontrakter” om sjanger og stil.

Kort oppsummert kan det se ut som om redigeringsmuligheten i bloggen ikke ble brukt som ”angre-knapp”, men snarere ble forstått som et tilbud fra blogger.com om å kunne endre et innlegg i ettertid. Når det ikke skjer (det store antallet skrivefeil i bloggpostene vitner om det), er det nærliggende å anta at det har etablert seg noe man kan kalle for ”vanlig praksis” ved blogging. Denne praksisen kan settes i sammenheng med en sjangerforventning som heller ikke inneholder en redigeringskonvensjon: Dagboksjangeren. En dagbok skrives som regel kontinuerlig og fortløpende for å dokumentere ”øyeblikket”. Øyeblikket er i denne sammenhengen ikke ment å bli endret, tilpasset eller omskrevet senere. Derimot skulle man anta at den andre hovedsjangeren i materialet mitt, rapporten, viste tegn på redigering siden rapporten kjennetegnes av et fagretorisk språkregister. Men også i de bloggene som preges av en dialogisk modellsender, så det ikke ut til at bloggteknologiens redigeringsfunksjon ble tatt i bruk. Det er derfor rimelig å anta at studentene brukte teknologien til det de hadde bruk for, nemlig å realisere sine sjangerforventninger og dessuten innfri kravene fra faglærer og utdanningsinstitusjon ved hjelp av en teknologi hvis potensial ikke ble brukt fullt ut.

Publisering

Å skrive en bloggpost innebærer for bloggeren å logge seg på bloggkontoen sin og åpne redigeringsverktøyet. Her skrives tittel (hvis ønsket) og tekst i et redigeringsvindu som kan publiseres umiddelbart etter at bloggeren anser teksten sin som ferdig. Den lettvinnte måten som teknologien tilbyr å offentliggjøre bloggteksten på, kan også være en forklaring på at teksten ikke redigeres etter at den er publisert. Selvfølgelig kan det hevdes at det skjer en indirekte form for redigering av bloggposten gjennom kommentarfunksjonen.

Bloggpostene og kommentarene ser ut til å være underlagt teknologien som muliggjør skrivingen og publiseringen, eller som Anders Fagerjord formulerer det: ”Skrivestilen kan også bli påvirket av grensesnittet. Det mest nyskapende med blogger er ikke at det er mulig for hvem som helst å skrive, men at det er så raskt og enkelt å få til” (Fagerjord, i: Lüders m.fl. 2007: 180). Påvirkningen av skrivestilen har både et retorisk og et teknologisk aspekt. Det retoriske aspektet har jeg undersøkt tidligere som en aktivering av de ulike sjangerforventningene og retoriske grepene som aktiveres av bloggeren.

Det teknologiske aspektet kan så langt sies å betinge skrivestilen gjennom et brukervennlig og malbasert skrive- og publiseringsverktøy, som i utformingen av

kommentarene. I kommentarene blir enkelte momenter fra bloggposten diskutert, presisert og nyansert. Livs bloggpost om bloggen som kompleksitetsreducerende kommunikasjonsteknologi fikk syv kommentarer som nettopp diskuterer begrepet ”kompleksitetsreducerende”.¹⁰¹

Lene said...

Hei Liv :)

Jeg er enig med deg, bloggen fungerer kompleksitetsreducerende. Den er blant annet til stor hjelp når vi skriver øvingsoppgaver.

Det er med at vi kan lufte tankene våre og få tilbakemeldinger er jo noe av det vi gjør ved å gi hverandre respons. Respons har jo vært en god kultur på vårt institutt lenge. Kanskje bloggen er en måte å gi respons på i et tidlig stadium av skrivingen, og kanskje også før skrivingen har begynt?

Mats said...

Det er vel ikke bloggen i seg selv som virker som kompleksitetsreducerende, det er vel strengt tatt innholdet i bloggen og hva som blir sagt. En blogg kan virke på mange områder, som mail, arkiv og som en dagbok. Og respons er viktig og jeg tror at den er større når den er faglig rettet en om den er personlig rettet.

Marius said...

Bloggen har etter min mening stort potensiale. Den krever imidlertid noe.. Den krever kontinuerlig oppfølging og engasjement av aktive deltakere. For at fagbloggen skal være i nærheten av å oppfylle sitt potensiale krever den ikke bare noe, den krever mye.. Ikke for det, den vil jo virke kompleksitetsreducerende også ved moderat "bruk":-)

Alt etter hvilke innstillinger bloggeren har valgt, krever kommentarene i seg selv pålogging og/eller en ordverifikasjon før de kan publiseres.¹⁰² Hvis bloggeren har valgt denne funksjonen, innebærer det at terskelen for deltakelse heves, og følgelig at enkelte kan avstå fra å kommentere fordi det krever flere trinn før kommentaren blir publisert. Selve kommentaren kan heller ikke endres når den en gang er publisert; den kan bare slettes av bloggeieren eller kommentarforfatteren. Slik sett bestemmer teknologien hvordan kommentarene blir utformet.

I vår sammenheng har studentene brukt et ferdigprodukt fra nettet som kan tas i bruk uten forkunnskaper i programmering. Nå er riktignok mulighetene for å gå inn i html-koden og endre bloggen til stede i blogger.com, men ingen av studentene i gruppen gjorde dette eller uttrykte interesse for det.¹⁰³ Programmalen til bloggen er imidlertid styrende for

¹⁰¹ Eksempelene er fra studentblogger som har gitt tillatelse til å være med i denne avhandlingen.

¹⁰² Ordverifikasjoner brukes gjerne for å unngå spam-kommentarer fra automatiserte leteprogrammer.

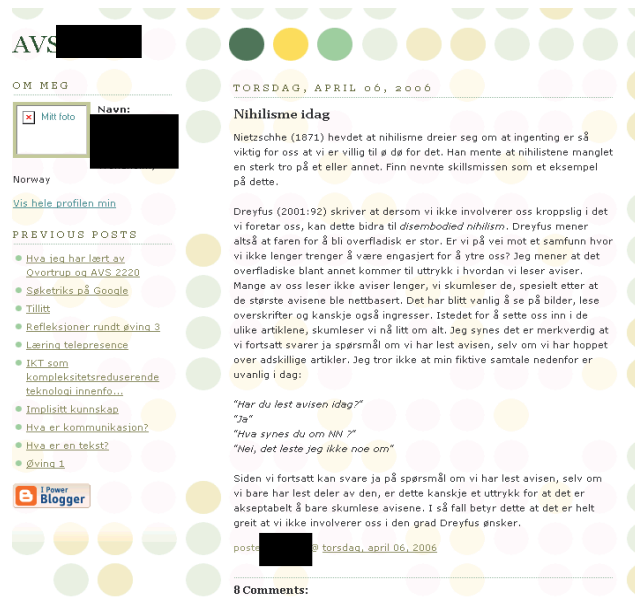
¹⁰³ Dette momentet kommer jeg tilbake til i avsnittet om bloggen som refleksjonsarkiv (s. 221).

bloggens design og bloggens utforming – den fjerde og siste teknologiske mulighetsbetingelsen som jeg tar opp i det følgende avsnitt.

Bloggens utforming

En bloggs utseende er teknisk gitt av det programmet som ligger til grunn for bloggverktøyet og påvirker derfor hvordan bloggen kommer til å se ut. I det henseende har jeg studert hvilke blogginnstillinger som ble redigert og hvordan bloggens elementer, dens sammensatte og multimodale karakter, kan forstås ved hjelp Gérard Genettes *paratekst*-begrep (Genette 1992: 13). Analysen av i hvor stor grad studentene eksperimenterte med bloggens tekniske funksjoner og utnyttet bloggens teknologiske potensial viser at utprøvingen av de tekniske finessene var begrenset. Det kan i den forbindelse nevnes at kun en av studentbloggerne brukte profilbilde, en annen brukte bilder i bloggpostene, de fleste studentene brukte kun verbaltekst som egenprodusert innhold i bloggen sin, som kommentert ovenfor.

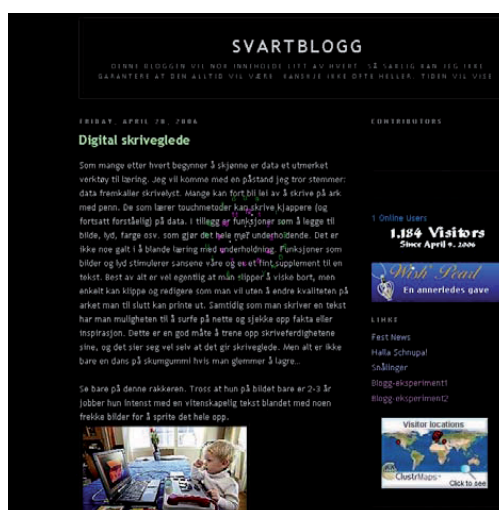
Når bloggens teknologiske mulighetsbetingelser utnyttes i begrenset omfang, er det nærliggende å anta at det kan være et uttrykk for et ønske om at teksten, forstått som refleksjonstekst, ikke skal ”forstyrres” av andre elementer, som bilder, lenker eller videosnutter. Denne observasjonen kan også ses og tolkes i sammenheng med at refleksjon som skrivepraksis primært er knyttet til ord og de sjangerforventningene som støttes av slik diskursiv praksis, for eksempel:

Figur 15: Skjermbilde av AVSLene

Ved første øyekast kunne det se ut som om AVSLene kun har fylt ut en ferdig bloggmal, men ved nærmere ettersyn ble det tydelig at det er gjort noen endringer som vitner om at bloggeren har endret noen av innstillingene på redigeringsnivået som etter lagring blir synlige på nettsiden. Disse innstillingene begrenser seg i hovedsak til å ha tilpasset bloggpostens datering til europeisk tidssone og velge norske ukedager i datovisninger. Når det likevel står ”posted by” og ”Previous posts”, tyder det på at det ikke har blitt gjort språkinnstillinger i selve profilen. Denne bloggeren brukte et minimum av bloggteknologien for å få publisert teksten, noe som kan være tegn på at det er selve verbalteksten, refleksjonen i bloggposten, som står i sentrum. Det kan på den annen side også være et tegn på at studenten bruker bloggen på lik linje med annen kjent skriveteknologi, som for eksempel et WORD-dokument, et chatvindu eller en meldingsboks i et læringsstøttesystem. Og endelig kan det være et uttrykk for begrenset fortrolighet eller kompetanse, manglende vilje eller motivasjon til å gjøre mer enn det som er påkrevd eller forventet i forhold til de kravene faget stiller. Studenten synes med andre ord ikke å interessere seg for de teknologiske mulighetene for tilpasning bloggen tilbyr, men overfører i stedet en kjent og fortrolig skriveaktivitet til det nye introduserte bloggverktøyet.

Enkelte forekomster i materialet viste imidlertid at bloggeren hadde grepet fatt i og latt seg inspirere av andre bloggteknologiske muligheter og funksjoner utover det å publisere tekst for å utvide verbaltekstens betydningspotensial, som i eksemplet nedenfor der bloggdesignet ble koblet til en narsissistisk tekststrategi som har latt seg inspirere av ”humøret”: ”Nå har jeg laga min første blogg. Den ble svart. Hvorfor, spør du? I mange blogger har jeg sett at man skriver hva slags humør man er i og lignende. Akkurat nå er humøret mitt ganske svart” (Trine, 19. januar 2006). Bakgrunnsfargen i denne bloggen er svart og gjenspeiler således blogg tittelen *Svartblogg* og humøret til modellsenderen. Utsnittet av *Svartbloggen* viser at bloggeren har brukt tid på å tilpasse bloggens utseende slik at designet fremstår som et personlig og individuelt uttrykk. Hun har endret bakgrunnsfargen til den ferdige malen ved å gå inn i bloggens ”innstillinger” og lagt til bilder i flere bloggposter og noen applikasjoner i sidespalten:

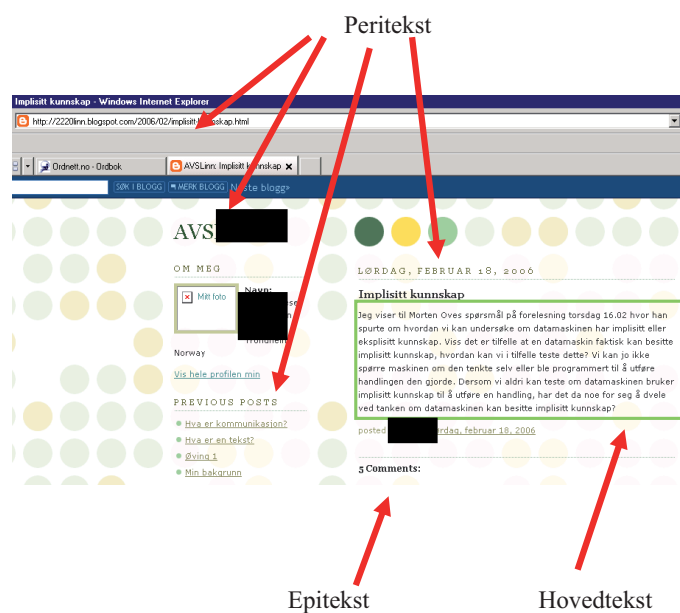
Figur 16: Skjerm bilde av *Svartbloggen*

Bloggteknologiens nye muligheter ser ut til å ha vært motiverende for denne bloggeren når det gjelder å designe bloggsiden etter ”humøret”. Hun brukte også eksterne lenker for å ”utvide” teksten til nye nettsteder, men denne teknologiske kompetansen alene så ikke ut til å kunne ivareta den dialogiske refleksjon.

Fokuset hittil har vært rettet mot bloggpostens sentrale stilling i bloggen. Det er i dette feltet studentene har blogget sine formodete refleksjoner. For å nyansere analysen ytterligere har jeg sett på hvordan de andre elementene som befinner seg på en bloggside, forholder seg til bloggpostens midtstilte og derfor fremtredende plassering. Med andre ord har jeg sett

nærmere på hva som gjør en bloggside til en sammensatt og multimodal tekst ved å undersøke bloggens *paratekster* (Genette 1992) som beskrevet i metodekapitlet (s. 55f.).

Det er ikke min hensikt å gi en uttømmende analyse av paratekstens paralleller og utfoldelser i bloggen, men å bruke Genettes innfallsvinkel til å beskrive de elementene i bloggen som plasseres over, under og rundt hovedteksten, selve bloggposten. I lys av dette har jeg undersøkt ulike multimodale elementer som vises i bloggen: Hyperlenker, nettside, fargevalg, for å nevne noen. Utgangspunktet for denne analysen var med andre ord en hypotese basert på forskningsspørsmålet om hva som er bloggens teknologiske mulighetsbetingelser: Bloggens sammensatte elementer fungerer som navigasjonshjelp for leseren og deres multimodale karakter kan forklares ved hjelp av Genettes paratekstbegrep.

Figur 17: Eksempler på peri- og epitekster i *AVSLene*

Bloggens hovedtekst, bloggposten, er rammet inn med grønt; eksempler på peri- og epitekst er markert med røde piler. Som peritekst har jeg markert nettsiden, bloggittel, overskriften til "previous posts" og datolinjen. Permalenken ("posted by....") under

hovedteksten faller også inn under denne kategorien. De ovennevnte peritekstene er konstituerende for publiseringen og lesingen av hovedteksten.

Når Liv markerer en frase i bloggposten sin som hyperlenke med adressen til *AVSLene* som adressat, har jeg tidligere kalt denne type paratekstualitet for *peritekst*. Når lenken derimot viser til en side på Internett som står uavhengig og selvstendig til denne bloggposten, men likevel har en tematisk forbindelse til det bloggeren ønsker å uttrykke i posten, har jeg betegnet dette paratekstuelle forholdet som *epitekst* (Jf. Figur 17). I neste utdrag er det opp til leseren å velge om han vil klikke seg ut av posten, eller fortsette uten å ta epitekstens tilleggsinformasjon med seg videre i sin lesning av bloggposten. Pekerne er markert ved understreking:

Tanken om en microchip med overvåkningssensor har lenge vært debattert (se [link](#), [link](#) og [link](#)). Tanken; sensor som implanteres under huden. Den kan brukes som betalingsmiddel og skal kunne holde oppsyn med den fysiske tilstanden til brukeren. For to år siden ble [VeriChip](#) godkjent av regjeringen i USA (bombe) for bruk på mennesker [...] (Trine, 26. april 2006).

De tre første pekerne viser til nettsider som diskuterer historikken bak mikrochipsen før det lenkes til en spesiell brikke, *VeriChip*. Pekerne kan sies å være tematisk relevante for å underbygge det som skrives i bloggen. Spesielt interesserte lesere har slik en mulighet til å lese mer enn det som står i bloggposten om VeriChipen.

Kommentarfunksjonen i bloggen står i en særstilling i grensegangen mellom peri- og epitekst. I eksemplet fra *AVSLene* utgjør kommentarene epiteksten som ligger skjult under bloggposten (Jf. Figur 17). Det eneste som er synlig, er antall kommentarer som er gitt. For å få tilgang til kommentarene, må leseren først klikke på kommentarene, og kommentartråden som da dukker opp, kan sammenlignes med den kommunikasjonen som Genette tilskriver den tekstrelevante og private kommunikasjonen. Det kan selvsagt diskuteres om ikke kommentarene også er en form for peritekst. Når kommentartråden er aktiv, er den en integrert del av bloggsiden, plassert under bloggposten, men like fullt synlig samtidig med hovedteksten. På denne måten skiller den seg fra Genettes strenge skille mellom peritekst og epitekst:

Ein Epitext ist jedes paratextuelle Element, das nicht materiell in ein und demselben Band als Anhang zum Text steht, sondern gewissermaßen im freien Raum zirkuliert, in einem virtuell unbegrenzten physikalischen oder sozialen Raum (Genette 1992: 328).

Når jeg likevel har valgt å karakterisere kommentarene som epitekst, er det begrunnet i at kommentarene er skjult når man åpner bloggen. Kommentarene er slik sett en ekstern tekst som eksisterer og ”sirkulerer i et virtuelt rom”, og som først etter aktivering blir synlig. Den

klikkbare kommentarlenken er dermed en terskel som fører leseren ut av hovedteksten og inn i en samtale med andre lesere.

Bloggens design og utforming kan som følge av de ovennevnte resultatene beskrives og forstås ved hjelp av de ulike tekniske funksjonene som studentene mestrer. Analysen av bloggens paratekst viste samtidig hvordan peri- og epitekst tilbyr leseren å navigere på bloggsiden og slik sett bidra til å forklare bloggen som et dynamisk refleksjonsrom. Gjennom for eksempel innsettingen av eksterne pekere ”bøyes” refleksjonen av og ut av dette refleksjonsrommet. Den teknologiske konteksten griper dermed direkte inn i refleksjonsprosessen og differensierer det tidligere retorisk definerte refleksjonsbegrepet gjennom peri- og epitekster som igjen står i et dialektisk forhold til teknologiens mulighetsbetingelser.

Bloggen er imidlertid også et lagringssted for publiserte refleksjonstekster. Analysen av blogg som refleksjonsarkiv presenteres i neste avsnitt.

4.3.2 Bloggen som refleksjonsarkiv

Blogg er et lagringsmedium som baserer seg på tidligere skriftteknologier slik jeg beskrev tidligere i teorikapitlets teknologiske spor (s. 148f.). Studentbloggene i materialet mitt består av bloggposter som alle er utstyrt med en individuell nettadresse, en permalenke. Tidligere bloggposter legges automatisk i bloggens arkiv som samler innleggene for hver måned. Den permanente lenken til bloggposten gjør bloggposten søkbar slik at man kan finne frem til enkelte blogginnlegg som er lagret. Arkivstrukturen tillater det som Rettberg kaller for ”slow conversations” (Rettberg Walker 2008: 65). Så lenge bloggen er tilgjengelig på Internett, kan en leser finne frem til tidligere bloggposter og lese og kommentere dem selv om det kan ha gått lang tid siden bloggposten ble publisert. Til forskjell fra synkrone kommunikasjonsteknologier som chat og videospill er tidligere bloggposter altså tilgjengelige selv etter at de er publisert. Arkivstrukturen er en funksjon som bloggteknologien utøver automatisk. I det bloggprogrammet som studentene brukte, kan bloggeren kun velge *om* arkivet skal være aktivt, og *hvor ofte* innleggene skal lagres – daglig, ukentlig, månedlig eller ikke i det hele tatt. Sett fra et bloggteknologisk synspunkt har man her å gjøre med et statisk arkiv som fortløpende lagrer og arkiverer blogginnleggene i kronologisk rekkefølge uten å endre dem.

I arbeidet med materialet har det imidlertid utkrystallisert seg noen momenter som motarbeider et slikt statisk arkivsyn. Disse momentene er betinget av den teknologien som er grunnleggende for bloggen, nemlig hyperteksten. Ved å integrere eksterne lenker i bloggposten endrer blogginnlegget, selv det lagrete, karakter. Den eksterne lenken fører ut av bloggen, ut av arkivet, og i noen tilfeller kan den føre til en blindgate – når lenken ikke er aktiv lenger. Kjennetegnende for et slikt arkiv er dets dynamikk og foranderlighet: ”Dynamisch erzeugte Information ist die Signatur des Internet, während die Benutzer des klassischen Archivs bisher überwiegend auf *statische* Informationen zugegriffen haben” (Ernst 2002: 134). I dette perspektivet utgjør studentbloggene i tekstmaterialet mitt både statiske og dynamiske arkiv som på den ene siden forespeiler statisk og uforanderlig lagring av bloggposter i bloggarkivet, og på den andre siden, uten påvirkning av bloggeren selv, er underlagt Internettets vilkårlighet. Dette todelte aspektet illustreres nedenfor med eksempler fra bloggmaterialet mitt.

4.3.3 Det ”statiske” bloggarkivet

Det statiske aspektet ved bloggene er skrevet med anførselstegn for å markere den tilsynelatende statiskheten. Så lenge studentene blogger *online*, er de koblet til Internettets dynamikk som i noen tilfeller kan gjøre oppmerksom på sin ustabile karakter ved å legge ned blogg tjenesten på grunn av vedlikehold eller oppdatering. Bloggen er del av det dynamiske Internett-arkivet, som er underlagt ”einer ständigen Evaluation” (Ernst, op.cit.: 132), og det som i det følgende presenteres som det tilsynelatende statiske aspektet, er begrunnet i bloggteknologiens forutsigbarhet og repeterbarhet innenfor Internettets ustadighet. Det forutsigbare er tett forbundet med forventningen om stabilitet og muligheten for gjentakelse. Denne uttrykker seg for det første i forventningen om å finne igjen bloggen sin ved å logge seg på blogger.com eller skrive bloggadressen i nettleseren. I materialet mitt finnes ingen merknader om at en student har ”mistet” bloggen sin eller har oppdaget feil ved pålogging. For det andre styrker bloggmalen det forutsigbare og repeterbare aspektet. Å forfatte en bloggpost skjer i et grensesnitt som ved gjentatt bruk oppleves som kjent og trygt: ”Det jeg skriver i denne bloggen er jo nettopp tanker og forvirring. Det var skummelt og uvant i begynnelsen, har nå blitt trygt :)” (Liv, 16. mars 2006). Sitatet til Liv illustrerer at blogging er for henne en aktivitet som har gitt henne både tekniske og innholdsmessige utfordringer. Det

”skumle og uvante” kan gjenspeile møtet med en ny skriveteknologi og konsekvensen av å bruke denne teknologien: å dele de uferdige tankene sine med andre.

Det statiske aspektet ved bloggen kommer også til syne gjennom bloggteknologiens sorteringsprinsipp i tid og sted. Tidskategoriseringen manifesterer seg gjennom den automatisk genererte klokkeslettfunksjonen, permalenken under hver bloggpost: `POSTED BY TRINE AT 1:44 AM`. I tillegg til tidfestingen inneholder denne arkiveringsfunksjonen bloggerens navn. Innenfor arkivlæren opererer man med ulike organiseringsprinsipper som inneholder prosedyrene som ”arkivpleie”, ”arkivformat” og ”arkivkoder” (Franz 2004). En arkivkode er en ordningsverdi som identifiserer et dokument ved hjelp av en arkivnøkkel. I denne sammenhengen kan også bloggmalen karakteriseres som arkivnøkkel ettersom den legger premissene for hvordan de enkelte bloggpostene opprettes og lagres. Bloggens permalenker som identifiserer den enkelte bloggposten og kommentarene, kan i et slikt perspektiv betegnes som arkivkode. Hver permalenke har en unik adresse som fører direkte til det ønskete innlegget.

Å lagre og sortere tekst kronologisk etter tidsnøkler er ikke noe nytt, noe jeg var inne på i det teknologiske sporet. Der nevnte jeg blant annet hvor avgjørende oppfinnelsen og utbredelsen av det håndholdte uret var for dagbokskriving og skipsloggføring. Med en klokke i lommen kunne en skribent tidfeste notatet og på det viset dokumentere tekstenes kronologiske tilblivelse. På en båt kan den nøyaktige loggføringen få store konsekvenser når posisjonen til et forlist skip skal kunne beregnes. Men også i bloggkonteksten kan tidfestingen gi viktige opplysninger om bloggerens skriveaktivitet og -motivasjon, samt leserens ”reaksjonstid” i kommentarfeltet. Kommentarene som publiseres, er på samme måte som bloggpostene utstyrt med leserens navn og klokkeslett.

I materialet mitt kan tidsaspektet sies å ha påvirket selve skriveprosessen og dialogen mellom blogger og leser/kommentator, som i *Svartbloggen*. Den 2. mai 2006 skriver Trine et blogginnlegg med tittel ”Kjedelig blogg”; seks dager senere, den 8. mai, kl.11:41 kommenterer David denne bloggposten og Trine svarer på kommentaren dagen etter, den 9. mai, kl.03:14:

David said...
Når vi er inne på slike viktige tema, vil jeg gjerne få høre hvilket syn folk har på homofili og adopsjon.

Selv synes jeg det er helt greit at man får adoptere homofile.
08 May, 2006 11:41

Trine said...

Fra spøkelse til revolver så fikk jeg nesten litt vondt i magen nå når jeg tenker på at dette kunne virke støtende på de i klassen som leser dette (ja, du ja) og kan tro jeg snakker om dem. Jeg snakker så klart om teit fjortis og...lignende. De bør vel være noe av det letteste å tirre på seg.

Ellers sier jeg ja til adopsjon, og et stOrt ja til homofili! Se Queer as folk. Fine, fine serien.

For meg er det greit med adoptering av noen heterofile også. Bare så det er sagt.

09 May, 2006 03:14

Kun fire minutter senere samme dag publiserer David en kommentar til *Svarbloggens* post fra den 28. april. Og Trine svarer 17 minutter etter sin siste kommentar:

David said...

Jeg tror ikke hjernen fylles opp. Noe kommer og tar den gamle informasjonens plass. Jmfør [mitt grensesprengende diskursive innlegg om seljefløyte](#).¹⁰⁴

Det som dog irriterer meg, er hva hjernen velger å huske på. Jeg har et ukesgammelt minne av en bekjent som roper "Nei! Jo!" i Nordre gate. Jeg kan i detalj beskrive hvordan hun gikk og samtidig snudde seg mens hun ropte det, men det er ikke sjanse i havet for at jeg kommer på hva det var hun ropte "Nei! Jo!" for.

Hva slags bedømmelse av relevans er dette, da, hjerne!? Mennesket er virkelig ikke en så fantastisk kjøttmaskin som vi prøver å gi inntrykk til oss selv av.

08 May, 2006 11:45

Trine said...

Åja? Bloggposten der har jeg forresten allerede lest. Men jeg tror hjernen fylles opp, og at alt vi får i oss av inntrykk blir lagret i hjernen. Masse små ubetydelige filer man ikke er klar over som er med på å danne våre konnotasjoner. Noe ny informasjon kan bli mer tydelig og "overlappe" den gamle. La oss spørre [spaghettimonsteret](#)¹⁰⁵ hva det mener, neste gang vi møter det.

Snille kommentarfyren.

09 May, 2006 03:32

Når vi studerer klokkeslettene under bloggpostene, kan det se ut som om det har foregått en dialog som startet med Davids kommentar under bloggposten fra 2. mai og som ble fulgt opp av Trine dagen etter. Men dette svaret kan David ikke ha lest før han la igjen en kommentar på bloggposten "Sladder", datert 28. april. Med andre ord har David lagt igjen kommentarer

¹⁰⁴ Permalenke til bloggposten, m.anm.

¹⁰⁵ Hyperlenke til nettsted, m.anm.

uten å vite om kommentaren hans var blitt lest. Dette skjer først den 9. mai når Trine først kommenterer Davids kommentar under bloggposten fra den 2. mai og så hans kommentar til bloggposten fra 28. april. Kommentarenes publiseringstidspunkt viser at leserne, både den "snille kommentarfyren" (Kommentar fra Trine, 9. mai 2006) og bloggeren Trine, har beveget seg nedover bloggsiden ved å lese og kommentere i omvendt kronologisk rekkefølge. Uten tidfestingen kunne en muligens ha forstått Trines ytring "Snille kommentarfyren" som utløser og igangsetter for kommentaren til den senere publiserte bloggposten fra 2. mai. Men klokkeslettene viser at det ikke foreligger en slik tematisk kobling mellom de to kommentarene. Det foreligger med andre ord ingen dialog mellom kommentarene fra 8. og 9. mai, men kun mellom bloggpost og tilhørende kommentarer. En mulig årsak til Davids "ensidige, monologiske" kommentering er at han måtte oppfylle det obligatoriske antallet kommentarer som var påkrevd i dette faget, og dermed valgte å "få unna" kommenteringen mens han var i *Svartbloggen*. Trine på sin side kommenterer bare den 9. mai med noen minutters mellomrom, og slik blir hennes "Snille kommentarfyren" stående som en slags takk til Davids to kommentarer, og ikke som en oppfordring til ytterligere kommentarer.

Bloggteknologien støtter som jeg har vist i det foregående, noen aspekter ved tradisjonell arkivering: identifisering av innleggene (bloggpost og kommentar) gjennom unike permalener og et kronologisk organiseringsprinsipp i bloggens arkivstruktur. Slik sett ivaretar bloggteknologien arkiveringsprinsipper som er kjent fra så vel statlige som private arkiv. Bloggen er imidlertid også et uttrykk for ambivalensen mellom offentlig tilgang og tilgang til endring og redigering av bloggarkivet. Ved å publisere bloggpostene på Internett gir bloggeren tillatelse til at et uoverskuelig antall lesere har tilgang til bloggen, men det er bare bloggeren som har tilgang til å føye til eller slette bloggposter. Bloggeren er på sett og vis en arkont som vokter over bloggpostene sine og samtidig gir lese- og kommentartillatelse til Internettbrukere, som Liv formulerer så treffende: "Bloggen kan i dette henseende brukes som et fristed. Det er ditt sted. Det er du som setter premissene, men andre inviteres til å kommentere. Et slikt fristed for utprøving av tanker og skrivemåte, tror jeg er veldig viktig" (Liv, 16. mars 2006). At bloggarkonten ikke nødvendigvis har full kontroll over det han vokter, utdypes i det følgende.

4.3.4 Det dynamiske bloggarkivet

Ved siden av ambivalensen mellom bloggens offentlige tilgang og private redigering finnes det riktignok enda en ambivalens, nemlig bloggerens tilsynelatende redigeringsautoritet. Som bloggforvalter og ”bloggarkont” er det ved første øyesyn bloggeren som kontrollerer sin egen blogg. Tilgangen til bloggen er passordbelagt, og denne funksjonen forsterker et eierforhold mellom blogg og blogger. Dette demonstreres med all ønskelig klarhet i den utstrakte bruken av eiendomspronomenet:

Sådan! Da skulle den være der.. min første blogg.. det er nesten så en skulle feire.. (Marius, 18. januar 2006)

Da var min første blogg laget.
(Lene, 13. januar 2006)

DA ER LOGGEN MIN OPPE!
(Mats, 8. januar 2006)

Da er det på tide å begynne å fylle bloggen min med noe substans.
(Rune, 22. januar 2006)

”Min blogg” fremstilles som noe studentene eier, noe de har laget og opprettet, og som de nå ønsker å ”fylle med noe substans” som Rune uttrykker det. I slike utsagn kommer etter mitt syn ikke bare det jeg tidligere har karakterisert som loggens sjangerforventning til uttrykk, men også en forventning om at relasjonen mellom skriver og logg i papirformat og skriver og logg i elektronisk format står i et en-til-en-forhold.

En student som skriver logg på papir, har mer eller mindre full kontroll over loggens teknologi: papir og skriveredskap. Loggens innhold kan strykes, viskes ut, og loggens materielle underlag kan krølles og kastes. Denne skriveteknologien som studentene er kjent med gjennom tidligere skolegang, kan se ut til å bli overført ved oppretting av en blogg, for noen studenter kaller bloggen sin ”logg” i den første bloggposten.

Bloggerens eierforhold til den nyopprettete bloggen forsterkes også gjennom den unike nettadressen, permalenken, som ofte inneholder studentens navn eller deler av den, som i Davids tilfelle: <http://avs-David.blogspot.com/>. Det er først i det øyeblikket en blogger ønsker å ”krølle sammen og kaste” bloggen sin at eierforholdet problematiseres. Riktignok har enhver blogger mulighet til å slette bloggen sin, men selv om bloggen er slettet fra blogger.com-domenet kan den fremdeles finnes som kopier andre plasser på Internett eller på

private datamaskiner.¹⁰⁶ Bloggeren har dermed ikke i like stor grad kontroll over bloggen sin som over en håndskrevet logg. Det er snarere bloggteknologiens underliggende og skjulte funksjoner som har tatt bloggarkontens plass. Bloggeren selv er i dette perspektivet kun bloggarkontens stedfortreder med begrenset autoritet.

Dette teknologiske avhengighetsforholdet ser ikke ut til å bli tematisert og problematisert av studentene. I bloggposter som handler om bloggens funksjonalitet og potensial beskrives blogging på den ene siden som en ny måte å skrive på: ”Det er lov til å leke seg med nye tanker her. På min egen blogg har jeg så vidt begynt å bruke dette verktøyet. Der har jeg kalt skrivingen min for tenkeskriving” (Livs kommentar til David, 9. februar 2006). På den andre siden berøres det teknologiske aspektet, men kun for å sammenligne blogg med en personlig hjemmeside. Teknologiens betingelser og funksjoner i forhold til bloggerens tilsynelatende eierskap problematiseres derimot ikke:

Må si meg veldig enig med din sammenligning av personlige hjemmesider og blogger. Jeg hadde allerede i 1994 en hjemmeside gjennom Geocities. Her hadde man mulighet for å benytte seg av en hjemmesidebygger som det het, som rett og slett var basert på å velge template, og fylle på innhold, akkurat slik som her på blogger.com. Denne hadde faktisk flere muligheter enn dagens blogger når det gjelder menyer og den slags også. Så jeg kan ikke se det helt store med blogger, er vell i grunnen et nytt navn på gammel teknologi (Kommentar til David, 9. februar 2006).

Den faglige diskusjonen i denne kommentaren begrenser seg til å sammenligne blogg med et byggesett som tilbyr en mal som kan fylles ut, men bloggerens tap av rettighetene over sin egen tekst kommenteres ikke.

Bloggmaterialet mitt viser en felles ubesværetthet og letthet når det gjelder å publisere bloggposter. Publiseringsterskelen ligger ikke på et teknisk avhengig mestringsnivå, men heller i en overvinnelse av en publiseringsblyghet slik Liv beskriver det: ”Det jeg skriver i denne bloggen er jo nettopp tanker og forvirring. Det var skummelt og uvant i begynnelsen, har nå blitt trygt :)” (Liv, 16. mars 2006). Det uvante og skremmende ved bloggingen ser ut til å være begrunnet i selve skrivingen i et offentlig rom og mindre av en publiseringsterskel som kan føres tilbake til teknologien. De bloggende studentene forholder seg altså til bloggteknologien kun på den synlige overflaten når selve bloggingen skal karakteriseres:

¹⁰⁶ I bloggmaterialet mitt finnes en blogg som ble slettet uten at jeg var klar over det. Denne bloggen eksisterer som kopi på min datamaskin selv om den ikke lenger kan spores gjennom blogger.com. Ettersom hypertextfunksjonen er borte i denne kopivarianten, er denne bloggen ikke del av forskningsmaterialet.

Tenkeskriving på blogg, der faglærer og andre studenter aktivt kommenterer hverandres innlegg, svarer på spørsmål, stiller utdypende spørsmål mm., kan bidra med en ny dimensjon til tenkeskrivingen; nemlig den å få hjelp til å klare tankene og til å tenke videre. Bloggene vi skriver i dette faget er et nærliggende eksempel å bruke i denne sammenhengen. Dersom jeg synes at noe er vanskelig å forstå, kan jeg skrive et innlegg i bloggen min og luften den forståelsen evt. den forvirringen jeg sitter med så langt. De andre og jeg kan så kommentere, dele innsikter, tenke videre, utforske ulike tanker, stille spørsmål og svare på hverandres spørsmål. Sett fra fagområdet anvendt språkvitenskap vil jeg si beskrive denne tankeutviklingen som en forhandlingsprosess, der aktørene aktivt forhandler om mening og innhold i begreper og dermed skaper forståelser (Liv, 20. februar 2006).

Sitatet til Liv viser at skriving i blogg problematiserer andre skrivestrategier som hun er kjent med. Men blogginnlegget hennes viser også at hun anser bloggen som et tilforlatelig skriveverktøy som gir henne muligheten til å kommunisere med faglærer og andre studenter. Hvordan bloggen muliggjør og innskrenker skrivingen hennes, nevnes derimot ikke. Med andre ord så aksepterer hun bloggens underliggende program og malstruktur for å få publisert tekstene sine. Hun forholder seg til bloggens skrivegrensesnitt og ikke til bloggens skjulte struktur. "Hinter jeder narrativ oder ikonisch verkleideten Sammlung steht eine nackte technologische Struktur, ein archivalisches Skelett, strategisch bewußt dem diskursiven Zugriff auf Interface-Ebene entzogen (die Ästhetik von *Windows*) (Ernst, op. cit.: 136). Ernsts beskrivelse av Windows-grensesnittet som skjuler teknologiens struktur, kan også overføres til bloggteknologien. Ved at bloggen drar veksler på tidligere skriveteknologier (logg, dagbok, rapport), lages det et grensesnitt som synes kjent for blogg-novisen. Skriving og publisering i blogg krever liten teknisk innsikt; bloggteknologiens underliggende struktur er riktignok tilgjengelig, men ikke nødvendig å kjenne til for å få laget og vedlikeholdt en blogg.

Den skjulte teknologien, det "arkiviske skjelettet" integrerer hver blogg i Internettets store kontekst. Den teknologien som muliggjør det, er blant annet hypertextprinsippet. Bloggadressen, permalenker og lenker ut av bloggposter gjør hver enkelt blogg klikkbar. Denne klikkbarheten destabiliserer den tilsynelatende statiske arkivstrukturen ved bloggen. For hver blogg bærer med seg den illusjonen at den er en fysisk lokalisert nettside. At det er en illusjon, kan belyses ved at en blogg ikke er noe annet enn en adresse som er underlagt Internettets ikke-topologiske struktur. "Traditionell konnte nur das, was gespeichert war, auch lokalisiert werden; im Internet aber gibt es gar keine *lieux de memoire* mehr, vielmehr nur noch Adressen" (Ibid.: 131). I det tradisjonelle arkivet er ifølge Ernst den lagrete

informasjonen søkbar fordi den finnes lokalisert på anviste plasser i arkivet. Slike fysiske ”minne-plasser” finnes ikke lenger på Internett siden informasjonen lagres som nettsadresser.

4.3.5 Den teknologiske analysen – en kort oppsummering

I den teknologiske analysen av bloggene har jeg fokusert på bloggene fra to ulike innfallsvinkler: Bloggens teknologiske mulighetsbetingelser og bloggen som refleksjonsarkiv. Den førstnevnte analysen har blant annet synliggjort et dialektisk forhold mellom refleksjonsskriving som sjangerrealisering og teknologiens underliggende og betingende struktur i skriveprosessen. Bloggen legger med andre ord gjennom sine teknologiske premisser føringer for bloggdesign og fremtoning på nettet. Tema i den retoriske analysen (s. 170) var aktiveringen av ulike modellsendertyper og sjangerforventninger, mens vi her så hvordan det dialektiske samspillet mellom teknologiens premisser og studentenes forståelse av refleksjon, frembrakte det som i denne studien ble analysert som refleksjonstekster.

Dialektikken mellom teknologien og modellsenderens retoriske valg kommer imidlertid i ulik grad til syne i bloggtekstene. På den ene siden manifesteres den i bloggposter hvor det vises liten interesse i å utforske bloggteknologien, men i stedet kompenserer eller overser manglende teknologikunnskaper ved å realisere kjente sjangerforventninger (for eksempel rapportskrivning i *AVSLene*). På den andre siden endrer forholdet mellom teknologibruken og retoriske valg karakter i bloggposter hvor den narsissistiske modellsenderen konstituerer seg i samspillet mellom bevisste teknologiske valg og realiseringen av bestemte sjangerforventninger (eksempelvis dagboksjangeren i *Svartbloggen*). Denne observasjonen kan imidlertid ikke generaliseres, for det kan tenkes at det finnes narsissistisk pregete blogger med manglende teknologiske kunnskaper, selv om de ikke forekom i materialet mitt.

I analysen av bloggen som refleksjonsarkiv har jeg konsentrert meg om hvordan bloggteknologien drar veksler på tradisjonelle arkiveringsprinsipper (eksempelvis den kronologiske organiseringen av blogginnlegg og bloggforfatterens autoritet), men samtidig undergraves disse prinsippene gjennom for eksempel hypertekstprinsippet og overstyring av bloggforfatterens suverenitet og eierskap i ukontrollerbare bloggekopier.

Gjennom de tre analytiske inngangene til bloggmaterialen – den hermeneutiske, retoriske og teknologiske tilnærmingen – har jeg prøvd å beskrive og *forklare* (i Habermas’ forstand) hvordan refleksjon kommer til uttrykk i en konkret pedagogisk kontekst. Det

gjenstår imidlertid å drøfte hvordan analysens forståelse av refleksjonsbegrepet forholder seg til den teoretisk funderte refleksjonsforståelsen fra avhandlingens første del. Dette tas opp i neste, som også er avhandlingens siste, kapittel.

5 Drøfting og konklusjon

I dette kapitlet skal jeg ta for meg i hvilken grad avhandlingen har besvart de forskningsspørsmålene som ble stilt innledningsvis, og hvordan den empiriske analysen har bidratt til å utvikle forståelsen av hvordan refleksjon artikuleres i en ny teknologisk kontekst. I det følgende vil jeg derfor diskutere hvordan det teoretisk funderte refleksjonsbegrepet fra avhandlingens første del forholder seg til den konkrete realiseringen av refleksjon i avhandlingens annen hoveddel. Slik håper jeg å kunne klargjøre hvordan møtet med ny teknologi, i dette tilfellet bloggmediet, får innvirkninger på og preger refleksjonsprosessen som betinges av en doxisk refleksjonsforståelse (Jf. s. 13). Rent generelt diskuteres de etablerte forestillingene om dannelsesdiskursen hvilket, mer spesifikt forhåpentlig, vil kunne føre til en endring i forståelsen av hva meningsdannende refleksjonsarbeid er.

Kapitlet rommer også et fremtidsperspektiv ved å plassere analyseresultatene i en dynamisk og fremtidsrettet dannelseskontekst (den narsissistiske og den dialogiske dannelsesveien). Avslutningsvis formuleres det noen kritiske merknader til studien, og det fremmes noen forslag til hvordan veien skal kunne fortsette etter at punktum for denne avhandlingen er satt.

Som overordnede kategorier i denne avsluttende drøftingen tjener et sett med begrepspar som har stått sentralt i mitt arbeid. Det er henholdsvis det *dynamiske* versus det *statiske* (i sjanger-, arkiv- og dannelsesdiskusjonen), det *dialogiske* versus det *narsissistiske* og det *faglige* versus det *hverdagslige*.¹⁰⁷

5.1 Diskusjon av forskningsspørsmålene

Analysen av bloggtekstene har vist hvordan studentene som oppretter en blogg og prøver å oppfylle faglærerens krav om å reflektere i bloggen, mobiliserer forskjellige strategier for å etterkomme de faglige kravene fra institusjonen. Disse strategiene lar seg også betrakte i et dannelsesperspektiv. Analysens hovedanliggende var å beskrive og rekonstruere forståelse i Habermas' forstand: Hvordan kan "refleksjon" forklares i bloggene? Analysen av *refleksjon-*

¹⁰⁷ Begrepene "hverdagslig" og "ikke-faglig" brukes synonymt i det følgende.

i-blogg i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv har også synliggjort en dannelsesprosess som er tett forbundet med studentenes håndtering av den pålagte oppgaven og av en kontekst som er preget av flere faktorer – sosiale, sjangermessige og den teknologiske. I den forstand har det vært maktpåliggende for meg å integrere det teknologiske perspektivet i avhandlingens dannelsesperspektiv ved hjelp av et begrep om *teknologisk dannelse* (s. 71). Teknologisk dannelse omfatter for det første tekniske ferdigheter, det vil si hvor godt man behersker mediet. For det andre betegner teknologisk dannelse et grensesnitt der ulike forståelseshorisonter, knyttet så vel til refleksjonsbegrepet som til sjangerforventning (for å nevne to av dem), møtes og interagerer. Med dette dannelsesperspektivet in mente vil jeg i det følgende trekke frem noen funn fra analysen for å drøfte dem i lys av avhandlingens hovedproblemstilling og forskningsspørsmål.

Problemstillingen for dette arbeidet *Hvordan artikuleres refleksjon i en ny type skrive- og arkiveringsteknologi som blogg?* presiserte jeg innledningsvis som, for dette arbeidet styrende, forskningsspørsmål. I kapittel 3 var hovedanliggendet å gi et svar på spørsmålet *Hva er refleksjon i et hermeneutisk, retorisk og teknologisk perspektiv?* mens de fem sentrale spørsmålene i analysen var *Hva gjør bloggen til en egnet arena for dialogisk refleksjon? Hva kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster? Hvordan realiseres refleksjonspotensialet i bloggene? Hva er bloggens teknologiske mulighetsbetingelser? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen?* I et overordnet perspektiv artikuleres og drøftes det i dette kapitlet dermed også et bestemt grensesnitt innenfor avhandlingens disposisjon og fremgangsmåte: kontaktflaten mellom det teoretiske fundamentet og det praktiske analysearbeidet.

5.1.1 Refleksjonens teoretiske forankring

I teorikapitlets tre ”spor”, det hermeneutiske, det retoriske og det teknologiske sporet, fremsto refleksjonsbegrepet som ”tilpasningsdyktig” i den forstand at det viste seg å ha en dynamisk komponent som gjorde det svært anvendelig innenfor alle de tre sporene. Denne avhandlingen er dog bare i en begrenset grad et rent teoretisk arbeid som kun undersøker refleksjonsbegrepets prinsipielle muligheter og mangslungne historiske fasetter. Min ambisjon har vært å nyttiggjøre meg disse mer prinsipielle perspektivene i analysen av et konkret materiale. Inngangen til det teoretiske arbeidet med refleksjonsbegrepet kan betegnes som grunnleggende retorisk: Refleksjonsbegrepets lite definerte og likevel markante

tilstedeværelse i pedagogiske sammenhenger (s. 16) – og slik sett nærværende i studentenes forståelseshorison – kan beskrives som denne avhandlingens *kairos*, i den forstand at det er dens umiddelbare foranledning – en retorisk situasjon som i dette tilfellet krevde en teoretisk avklaring av refleksjonsbegrepet for å kunne være anvendbar i avhandlingens analysearbeid.

Den filosofiske gjennomgangen av refleksjonsbegrepet har avdekket en ”bevegelig” og dynamisk begrephistorie som strekker seg fra nyplatonikernes selverkjennelse (*epistrotē*) via Thomas’ noe omtrentlige, men svært følgerike, bruk av *reditio* og *reflexio*, til Gadammers hermeneutikk. Med Gadammers betraktninger om det *spekulative* ”als Vollzug von Sinn, als Geschehen der Rede, der Verständigung, des Verstehens” (Gadamer 1990: 473) fremstår refleksjon som spekulativ prosess i bevisstheten (s. 81f.). Men hermeneutikkens forståelse av refleksjon som fullbyrdelsen av en meningsdannende prosess er, når alt kommer til alt, ikke så liketil som Gadammersitatet synes å antyde. Jeg har pekt på at den etymologiske og begrephistoriske forbindelsen mellom refleksjon og spekulasjon viser hvordan filosofiens begreper vanskelig lar seg løsrive fra deres opphav innenfor andre kunnskapsfelt. Begge begrepene hadde nemlig sitt opphav i optikken før de ble benyttet metaforisk i så vel filosofi- som dannelsesdiskursen. Denne transporten mellom vitensfelt er et konkret eksempel på metaforens iboende dynamiske virkemåte, den er forøvrig også, og desto mer slående i vår sammenheng, analog med den tankens bevegelse som kjennetegner refleksjonen. På nettopp dette punktet har Derridas betraktninger om kommunikasjonsbegrepet vært av stor betydning for mitt arbeid. De har ikke minst vært et korrigerende bidrag til å nyansere refleksjonsbegrepet slik at det ikke begrenser seg til å betegne et rent spillingsfenomen, men til å betegne en prosess som tillater ufullstendige og til dels villedende (refraksjon) og derfor også produktive refleksjoner.

Når refleksjonsarbeidet subjektiveres, tenkes som en prosess i et subjekt, med andre ord, når ”jeget”, som skjuler seg i den grammatiske første persons singularis i Descartes’ ”cogito” og Thomas’ ”reflexio”, kommer til bevissthet om sin egen subjektivitet, ledsages dette av et narsissistisk aspekt. Dette kommer på ulikt vis til uttrykk i teksten. Narsissistens selvspeiling er grunnleggende sett også selvrefleksjon – teksten kan på dette viset sammenlignes med Narcissus’ speilbilde i vannflaten.¹⁰⁸ Speilbildet reflekterte ansiktet hans, men lot seg samtidig ikke ”gripe” og fastholde uten at det ble ødelagt, og bildet forsvant. ”Å gripe” den reflekterende tanken er slik sett et fåfengt (og for Narcissus dødelig) prosjekt ettersom det er å ville fastholde noe som er definert ved å befinne seg i prosess. Den

¹⁰⁸ Jf. presiseringen av narsissismebegrepet s. 122.

narsissistiske dimensjonen av refleksjonen bringer dessuten også inn en annen dimensjon, det begjær eller den selvkjærlighet som selvbetraktningen aldri helt kan unndra seg. Derfor har det vært avgjørende for meg i analysearbeidet å supplere mitt begrep om den dialogiske modellsenderen med et parallelt begrep om den narsissistiske modellsenderen.

Refleksjonens opphav i optikken synliggjør imidlertid også et annet aspekt: Når for eksempel lysstråler reflekteres i vannflaten, fungerer vannet som reflektor. Refleksjonen forutsetter her et materiale, et medium som er egnet for lysstrålenes tilbakekasting, men som idet det påvirkes, også endrer refleksjonen det kaster tilbake. Slik innvirker mediets materielle egenskaper på dets evne til å reflektere, og dermed også på refleksjonen. Når refleksjoner språkliggjøres og, som vi har sett tidligere, metaforiseres, kommer dette materielle aspektet til syne i den teknologien som uttrykker, formaterer og lagrer den språklige refleksjon.

I kraft av å være produsert og lagret i et bestemt medium er refleksjonstekstene alltid underlagt refleksjonens avbøyninger. Dette har jeg forsøkt å utfolde i det teknologiske sporet ved å påpeke hvordan hermeneutikkens refleksjonsarbeid alltid foregår på premisser som er av retorisk så vel som teknologisk art. Refleksjon ytterliggjøres alltid i et medium, og dette mediet vil derfor alltid prege den, noe jeg drøfter mer inngående senere i dette kapitlet. I denne avhandlingens sammenheng dreier det seg om skriftmediet fordi det var verbalteksten som dominerte i materialet mitt. Blogg som multimodal tekst kunne ha vært studert mer inngående i analysen, men materialets beskaffenhet tilsa ikke en grundigere analyse av bloggens multimodalitet. Derfor har jeg konsentrert meg hovedsakelig om verbalteksten.

Innledningsvis tok jeg utgangspunkt i hvordan refleksjonstermen brukes i læreplaner og i sentrale tekster i utdannings-Norge. Etter min oppfatning har diskusjonen i teorikapitlet synliggjort behovet for en kritisk gjennomgang av begrepet. For meg har det derfor handlet om å problematisere, rekonstruere og utvikle et filosofisk begrep om refleksjon, som dessuten er forankret i en retorisk og teknologisk sammenheng. Dette refleksjonsbegrepet har vist seg å være et begrep som ikke er statisk, men som i eminent forstand kan ”forhandles”. Det interagerer med et bredt retorisk register og teknologiske forutsetninger som ”ytterliggjør” tanken i et bestemt medium.

5.1.2 Refleksjonens manifestasjoner i blogg

I den hermeneutiske analysen har det følgende spørsmålet vært retningsgivende for min lesning av bloggtekstene: *Hva gjør bloggen til en egnet arena for dialogisk refleksjon?* Teorikapitlets gjennomgang av refleksjonsbegrepet leverer et rammeverk for lesningen av bloggene, i den forstand at begripelsen av grensesnittet mellom teori og analyse manifesterer seg på et bestemt vis i min, forskerens, forståelseshorisont. Med dette som utgangspunkt har jeg eksempelvis undersøkt og analysert bloggmaterialer ut fra ønsket om å beskrive refleksjonens faglige og dialogiske aspekt. I tråd med dette har det forekommet meg intuitivt riktig å kartlegge forhold som hvor mange kommentarer de enkelte bloggene har fått. Antallet kommentarer har i dette perspektivet vært en pekepinn på ”hvor” dialogisk en blogger har formulert seg, altså i hvilken grad bloggen har lyktes å sette i gang en meningsutveksling. Når for eksempel Liv avslutter en bloggpost med ”Så synes du dette er en diskusjon med noe som helst hold i, så følge med og kom gjerne med kommentarer eller spørsmål” (Liv, 20. februar 2006), signaliserer hun bevissthet om en leser som hun ønsker velkommen til diskusjonen, og den bevisst artikulerte holdningen til en tenkt leser kan forstås som et uttrykk for dialogisk refleksjon.

Det finnes imidlertid også blogginnlegg hvor direkte henvendelser til leseren ikke skaper kommentarer. I et blogginnlegg skriver Trine at ”Kommentarer er hjertelig velkomne. Vil gjerne vite om dette ble ”too far out” eller om det faktisk på merkelig vis finnes noen interessante tanker her som jeg bør filosofere mer på” (Trine, 20. april 2006). Hun får ingen kommentarer på tross av at hun uttrykkelig ønsker kommentarer velkommen. I hvilken grad kan man slutte av dette at hennes post ikke uttrykker dialogisk refleksjon? Slike eksempler i materialet har utfordret det dialogisk funderte refleksjonsbegrepet som til å begynne med ”fant sin bekreftelse” i kommenterte blogginnlegg. Denne utfordringen, studiet av refleksjon som en tilsynelatende ikke-dialogisk aktivitet (hvor invitasjonen til å utvikle en tanke i fellesskap avvises eller møtes med likegyldighet), har jeg forsøkt å håndtere i den retoriske analysen ved hjelp av en modell der ulike tekstlige modellsendere og modellesere kunne identifiseres og kategoriseres.

Mens bloggen i den hermeneutiske analysen primært ble tenkt som en egnet arena for dialog hvor det felles refleksjonsarbeidet i overveiende grad realiseres i form av kommentartråder til blogginnlegg, fokuserte den retoriske analysen på refleksjonens uttrykk i

teksten og forsøkte å gi svar på to andre forskningsspørsmål: *Hva kjennetegner bloggtekstene som refleksjonstekster? Hvordan realiseres refleksjonspotensialet i bloggene?*

Den hermeneutiske bevisstheten om leseren videreutvikles og differensieres som modellaktører i den retoriske analysen på bakgrunn av de analytiske kategoriene *modellsenderen* og *modelleseren*. Her har jeg studert hvordan bloggtekstene fremstiller enten en dialogisk eller narsissistisk modellsender når refleksjon skal utøves. Ved siden av modellsenderen og modelleseren har intensjonalitet vist seg å være en sentral variabel i modellen. I tekstene kommer intensjonalitet til uttrykk gjennom to sjangerforventninger som er fremtredende i bloggene: dagboksjangeren og rapportsjangeren. Tekstmaterialet viser imidlertid ingen rendyrkede sjangrer og modellsendertyper i forhold til de ovennevnte. Likevel kan det observeres noen tendenser som demonstrerer hvordan en narsissistisk orientert skriver foretrekker dagboksjangeren, som i *Svartbloggen*, mens den dialogiske fortrinnsvis aktiverer rapportsjangeren, eksempelvis i *AVSLene*. Hovedfunnet i denne analysen er imidlertid at modellsenderen ikke er enten narsissistisk eller dialogisk, men veksler mellom modellsendertypene hvis ulike sjangerforventninger får konsekvenser for refleksjonstekstens utforming.

Det er altså flere faktorer som er ”på spill” når en bloggtekst skal kunne karakteriseres som refleksjonstekst. Når Trine eksempelvis blogger om ”Øll!...og annet” den ene dagen (Trine, 9. februar 2006) og en måned senere om ”Tanker rundt begrepet læring” (Trine, 8. mars 2006), avslører allerede tittelfeltet at det er et dynamisk forhold mellom faktorene *faglighet, narsissistisk og dialogisk posisjon*. I et slikt perspektiv fremtrer bloggen ikke som statisk sjanger som kategoriserer tekster, men snarere som en tekstkultur eller et grensesnitt som tillater ulike sjangrer. Dermed synes det å være grunnlag for å hevde at sjangeren etableres post festum, eller som Derrida uttrykte det: ”Jeder Text hat teil an einer oder mehreren Gattungen, es gibt keinen Text ohne Gattung, es gibt stets eine Gattung und Gattungen, aber diese Teilhabe ist niemals Zugehörigkeit” (Derrida 1994: 260). De to eksemplene fra *Svartbloggen* er slik sett tekster som deltar i ulike sjangrer. Innlegget fra den 9. februar ”kobler seg på” dagboksjangeren, mens den andre teksten i kraft av dens faglig relaterte tittel ”kobler seg på” rapportsjangeren.

Analysen har på den ene siden vist hvordan den narsissistiske skriveren kombinerer ulike språkregistre, hverdagsretorikk så vel som fagretorikk, for å etterkomme refleksjonskravet. På den andre siden har analysen avdekket at også den dialogiske skriveren inngår i dynamiske forhandlinger med ulike sjangrer. Selv om skriveren i overveiende grad

unngår hverdagsretorikk, finnes det flere elementer fra personlige sjangrer som dagboken og brevsjangeren.

På bakgrunn av resultatene fra den retoriske analysen så langt kan den første delen av forskningsspørsmålet besvares på følgende vis. Refleksjonstekster i blogg kjennetegnes av et dynamisk sjangerbegrep som manifesteres i bloggen gjennom en kombinasjon av ulike modellaktører (narsissistisk og dialogisk) og ulike sjangerforventninger (dagbok og rapport). Denne kombinasjonen utgjør noe nytt som oppstår i møte mellom de ovennevnte faktorene, og jeg har derfor kalt denne tekstformen for *hybrid tekstkultur* for å betegne hvordan den låner fra flere sjangre, eller sågar veksler mellom dem uten at det nødvendigvis etableres noen form for internt hierarki. Her kan det drøftes hvorvidt "sjangerforventningen" til blogg burde ha vært med i analysen. Det er åpenbart at studentene ikke var ukjente med selve bloggfenomenet ("I mange blogger har jeg sett..." Trine, 19. januar 2006), og slik sett kan det antas at de gjennom lesning av andre blogger hadde dannet seg et bilde av hva en blogg er eller bør være. Denne forforståelsen av blogg har jeg prøvd å ta høyde for gjennom dagboksjangeren siden forventningen til blogging så ut til å ligge nærmest den: "Har aldri prøvd denne formen for 'dagbok' før..." (Mats, 8. januar 2006). Det nye som oppstår når dagboksjangeren og rapportsjangeren "overlapper" hverandre i bloggmaterialiet, er det rimelig å tilskrive bloggens teknologiske potensial som nettopp tillater denne formen for refleksjonsskriving. Refleksjon realiseres altså i et retorisk grensesnitt mellom ulike modellaktører og sjangerforventninger basert på historiske erfaringer. Den retoriske analysen har på dette viset synliggjort hvordan den hermeneutisk funderte forforståelsen av "dialogisk refleksjon" som ble utviklet i teorikapitlet og tatt opp i den hermeneutiske analysen, fremstår som et dynamisk begrep.

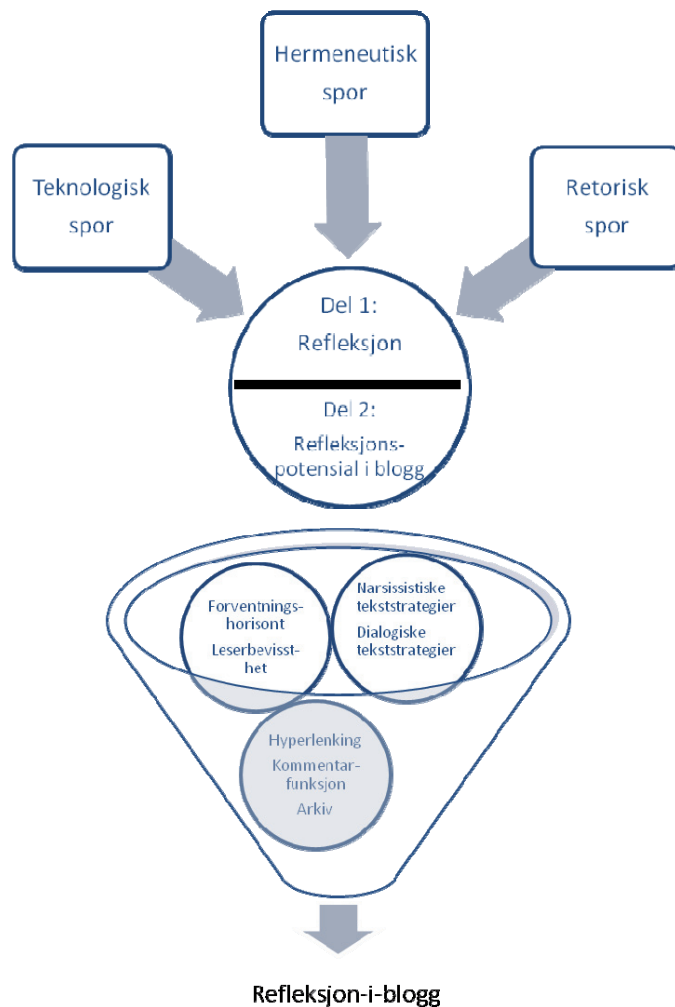
Som svar på spørsmålets andre del (*hvordan realiseres refleksjonspotensialet i bloggene?*) kan en nå si at *refleksjon-i-blogg* kjennetegnes av en iboende dynamikk som alt etter hvilken sjangerforventning som dominerer, kan bevege seg mellom en narsissistisk og en dialogisk posisjon. Skriveposisjoneringen (modellsenderen) bestemmer altså i stor grad hvilke sjangrer som aktiveres. I tillegg til den valgte skriveposisjonen har to andre variabler vist seg å være avgjørende for å fremstille refleksjon: bruken av refleksjonsmarkører og graden av faglighet. Metaforiske og metonymiske refleksjonsmarkører kunne i denne studien kobles til så vel den dialogiske som den narsissistiske modellsenderen, mer presist, i mitt materialet ble de metaforiske markørene hovedsaklig brukt av den dialogiske modellsenderen, mens de metonymiske forekom overveiende hos den narsissistiske

modellsenderen. Vekslingen mellom den dialogiske og narsissistiske posisjonen synes ikke kun i valg av refleksjonsmarkører, men også i graden av faglighet. En narsissistisk modellsender kan nemlig tre i "dialog med seg selv" og reflektere over et faglig emne slik vi for eksempel så i *Svartbloggens* post om læringsbegrepet (Trine, 8. mars 2006). Bloggen kan i dette perspektivet også betegnes som retorisk grensesnitt mellom ulike sjangerforventninger, modellaktører og språkregistre som muliggjør faglig selvframstilling.

Det gjenstår imidlertid å diskutere bloggteknologiens forhold til refleksjonsskriving slik det tidligere ble artikulert i forskningsspørsmålene: *Hva er bloggens teknologiske mulighetsbetingelser? Hvordan legger disse qua skrive- og arkiveringsteknologier premissene for den refleksjonen som foregår i bloggen?* Blogging er kjennetegnet av at skrivingen foregår innenfor en bloggmal. Dermed er visse valg allerede forutbestemt av eller underlagt denne bloggmalen. Ingen av studentene hadde blogget tidligere, og derfor møtte de i bloggen en ny skriveteknologi. Et uttrykkelig ønske om å utforske det teknologiske potensialet i bloggen har ikke vært påtagelig i bloggmaterialer mitt. Studentene har i stor grad brukt bloggen som et skriveredskap selv om teknologien åpner for flere muligheter enn kun å publisere verbaltekst. Den manglende eller snevre bruken av teknologien kan ha sammenheng med at bloggen var ukjent for studentene, og at studiet ikke inneholdt kursing i bloggens teknologiske muligheter.

Som kodet skriveteknologi legger bloggteknologien alltid noen premisser for hvordan tekstuttrykket i bloggpostene blir sendt ut. Nettopp på grunn av sitt enkle grensesnitt tillater den selv en novise å dra veksler på tidligere skriveerfaringer (som dagbok- og rapportskriving), samtidig som den åpner ved kommentarfunksjonen for en type dialogskriving som ikke har vært praktisert før i samme format. De to hovedfunksjonene som kjennetegner bloggen som teknologi, er hyperlenking og kommentering til hver bloggpost. Særlig kommentarfunksjonen legger til rette for en leserbevisst skriving. En dialogisk modellsender vil derfor kunne dra veksel på teknologien siden den muliggjør direkte kommentarer fra leseren. I slike tilfeller utnyttes teknologiens muligheter i en retorisk sammenheng, noe vi har sett eksempler på i analysen.

Hvordan avhandlingens teoretiske og analytiske tilnærming til forskningsobjektet utfyller og betinger hverandre illustrerer følgende figur:

Figur 18: Illustrasjon av den teoretiske og analytiske tilnærmingen til forskningsobjektet

I figuren ønsker jeg å fremstille hvordan den teoretiske delen i avhandlingen (del 1) har bidratt til en begrepsavklaring av refleksjonsbegrepet. I vid forstand kan teoridelen slik sett betraktes som en analyse av begrepet ”refleksjon”. Resultatet av den teoretiske begrepsavklaringen var en definisjon av refleksjon som dialektisk og spekulativ prosess (s. 81), en definisjon som er begrunnet i så vel hermeneutikken som retorikken. Samtidig viste den teoretiske gjennomgangen at refleksjon ikke kan synliggjøres uten et materielt grunnlag som bearbeider og formaterer refleksjon gjennom teknologiens muligheter og begrensninger.

I figurens ”trakt” ovenfor vises noen av kategoriene som har sprunget ut av den teoretiske gjennomgangen, og som jeg anvendte i analysen av det empiriske materialet. Resultatet av analysen, *refleksjon-i-blogg*, kjennetegnes av forhandlinger mellom sjangerforventninger, modellsendere og tekstnormer og kan slik sett sies å være en hybrid tekstkultur.

5.2 Refleksjon og dannelse

En avhandling med tittelen ”Refleksjon i blogg” impliserer et metaperspektiv som rommer en forpliktelse overfor eget prosjekt: Å reflektere over refleksjon. Dette selvrefleksive momentet har hatt konsekvenser for forskerrollen og fremgangsmåten i dette arbeidet (s. 36f.). I den forstand har refleksjonens ”selv-besinnelse” på avhandlingens utforming vært en bestrebelse på å sikre prosjektets gyldighet i vid forstand. Inspirert av den kantianske reflekterende dømmekraften som et formidlende prinsipp mellom språk og virkelighet, Peirce’ abuserende og Habermas’ rekonstruerende metode, er avhandlingens refleksjonsarbeid også et uttrykk for den prosessen som prøver å utvikle og etablere ny kunnskap og innsikt av allmenngyldig karakter basert på individuelle erfaringer.

Bevisstgjøringen av egen posisjon og selvrefleksive holdning medfører imidlertid en viss risiko, nærmere bestemt faren for en tautologisk selvreferensialitet innenfor et hermetisk lukket teoriunivers. Et slikt teoretisk lukket univers ville motarbeide det som kjennetegner refleksjonens egenart slik den her, innledningsvis gjennom Habermas’ kritiske erkjennelsesbegrep og i forlengelse av Gadammers hermeneutikk, er blitt utarbeidet. Den filosofiske, retoriske og teknologiske gjennomgangen av refleksjonsbegrepet har vist hvordan refleksjon fremstår som et fasettrikt og dynamisk begrep. Dette innebærer at den latente selvreferensialiteten som også kan sies å foreligge i prosjektet mitt, holdes i sjakk av et refleksjonsbegrep som ikke lukkes om seg selv, men som åpner seg for ”ubekvemme spørsmål” i Heideggers forstand. Av den grunn har jeg forsøkt å utsette det for dekonstruksjonens kritiske grep som for eksempel Derridas gjennomgang av kommunikasjonsbegrepet (s. 99f.). Avhandlingens forsøk på å elaborere refleksjon som et formålstjenlig begrep i dannelsesdiskursen kan i dette perspektivet forstås som grensesnitt eller skjæringspunkt mellom et filosofisk, retorisk og teknologisk forankret begrepsregister. I den forstand er refleksjon et begrep som ikke lar seg entydig bestemme uavhengig av konteksten, men uttrykker det som Heidegger omtalte som ”besinnelse”, nemlig ønsket om og bestrebelsen etter å nå frem til det mest spørreverdige i kunnskapsdannelsen.

Nødvendigheten av å tenke refleksjon som åpen og uavsluttet prosess støttes og underbygges i denne avhandlingen også av Derridas analyse av arkivet og dets funksjonsmåte. Arkivet rommer ifølge Derrida både orden (det statiske) og kaos (det dynamiske). Dets orden trer frem i strukturingsprinsipper som er gjenkjennelige, og som for eksempel tjener gjenfinning av informasjon. Det dynamiske aspektet utfoldes hos Derrida på bakgrunn av psykoanalysens fortrenings- og undertrykkingsmekanismer og uttrykker en temporalitet som snarere betegner en ubestemt og åpen fremtidshorison, noe Derrida kaller for "l'à-venir". I lys av dette kan bloggen også beskrives som et digitalt arkiv som karakteriseres av sin egen temporalitet. På den ene siden tillater og legger bloggteknologien til rette for at refleksjonstekster ordnes, lagres og klassifiseres etter visse prinsipper. Men på den andre siden undergraves det statiske strukturingsprinsippet av bloggens iboende teknologi som er underlagt Internettets hypertekstprinsipp og Internettets uforutsigbarhet når det gjelder stabilitet og varighet. Ikke alle klikk fører frem; "råtne linker" er slik sett eksempler på hvordan hypertekstprinsippet både rommer teknologiske mulighetsbetingelser og begrensninger.

Refleksjonsbegrepet er fasettrikt i den forstand at det har bidratt til å prege og nyansere ulike filosofiske diskurser som omhandler tanken, tenkningens og erkjennelsens vesen som i det hermeneutiske sporet har blitt synlig gjennom eksempler fra Descartes til Gadamer. Refleksjonens dynamiske komponenter kommer tydelig til uttrykk i det retoriske perspektivet. Her har refleksjonens optisk-metaforiske opprinnelse visualisert og – med referanse til Derridas diskusjon av kommunikasjonsbegrepet – til en viss grad også bidratt til å problematisere metaforens egenart som overføringstroe. I det teknologiske sporet har jeg, inspirert av blant andre Friedrich A. Kittler, prøvd å vise hvordan refleksjon uvegerlig er et produkt av den teknologien som muliggjør den, dens hardware og software, noe som jeg illustrerte blant annet ved å henvise til hvordan Freud brukte en skriftteknologi, *Wunderblock*, til å illustrere bevissthetens evne til å erindre på ulike nivåer. Det som er skrevet i platens voks, kan viskes ut, og overflaten kan brukes på nytt, men i voksen ligger det spor etter alt som er blitt skrevet. En parallell finnes i dagens datateknologi der informatikere kan spore opp dokumenter som man tror er slettet, men som likevel lar seg rekonstruere ut fra elektroniske spor som ligger lagret på harddisken. Refleksjonsteknologien kjennetegnes således av ulike uttrykksformer som ideenes avtrykk i en voksblokk, sansenes avtrykk i en *Wunderblock* eller refleksjonens manifestasjoner i en html-kodet blogg. Hvordan *refleksjon-i-blogg* setter sitt preg på dannelsesdiskursen diskuterer jeg i det følgende.

5.2.1 Den narsissistiske dannelsesveien

Å vise vei i dannelsesspørsmålet er et ambisiøst foretak, især når denne veien er av en slik art at den "blir til mens man går" siden en slik åpenhet er et avgjørende element i et moderne begrep om dannelse. En av dem som har bidratt til å presisere dannelsesbegrepet, er den tyske pedagogen Thomas Ziehe som redefinerte narsissismebegrepet fra å være et i denne forbindelse stort sett negativt ladet ord til å betegne en ressurs individet kan bruke offensivt. "Es geht um das Problem, gerade narzißtische Wünsche produktiv und offensiv werden zu lassen" (Ziehe, op.cit.: 71).

I den retoriske analysen kartla jeg hvordan bloggteksten er strukturert og organisert i forhold til sender-, mottaker- og sjangerforventningskategorier. Jeg har med andre ord studert tekststrategier og ikke de konkrete bloggerne som empiriske og psykologiske analyseobjekter. Slik sett kan det ved første øyekast fortone seg som problematisk å ta med seg Ziehe som veiviser. For Ziehe baserer sin narsissismeteori nettopp på observasjoner av ungdommer, familier og undervisningssituasjoner i konkrete situasjoner. Men siden Ziehe abstraherer og utvikler en teori og en modell basert på observasjonene sine, er det etter min mening mulig og vitenskapelig forsvarlig å bruke noen av hans abstraksjoner i det følgende.

Mens jeg i analysen la vekt på å beskrive forholdet mellom den narsissistiske modellsenderen, modelleseren og bestemte sjangerforventninger, kan narsissistiske tekststrategier også ses på som en realisering av et narsissistisk fundert dannelsesperspektiv. Også dette er en dannelsesvei som kan betegnes ved hjelp av begrepsparet faglig og hverdagslig. Faglighet er en variabel som synliggjør graden og utformingen av det faglige, henholdsvis ikke-faglige aspektet i en tekst, som vi har sett eksempler på i *Svartbloggen* (s. 172f.).

Analysen viste at narsissisten ikke først og fremst skriver for å invitere andre til dialog. *Svartbloggen* er et eksempel på en blogg som har fått få kommentarer. Slik kan dette refleksjonsrommet beskrives som bloggerens "lille speilkabinett". I etableringsfasen var dette rommet nytt og lite møblert, men ved valget av en dominerende sjangerforventning (dagboken) kan man si at det "første speilet" ble hengt på veggen. I dagboksjangeren møtte denne skriveren en etablert sjanger som hun kjente seg igjen i. Det er fristende å si at hun kunne "speile" seg i den og betrakte de hverdagsretoriske beskrivelsene som "refleksjoner" fra nettopp dette speilet. Men, og denne innsigelsen kan leses som et "derridask ekko", speilets refleksjoner kan forstyrres, bøyes av, noe jeg har betegnet som refraksjon. I dette tilfellet endrer de faglige innspillene de "rene" narsissistiske selvrefleksjonene, og

refleksjonsrommet bærer preg av noe nytt. Kombinasjonen av den narsissistiske hverdagsretorikken og fagets retorikk åpner for en ny type refleksjon som kanskje kan sies å peke mot et nytt dannelsesbegrep, basert på en bevisstgjøring av en personlig og faglig skrivestil.

Et annet kjennetegn ved den narsissistiske refleksjonen er hva jeg har kalt for dens ”monologiske nøysomhet”. *Svartbloggens* bloggposter har ikke generert lange kommentartråder, men har til gjengjeld gjennom bruk av tallrike refleksive spørsmål klart å lage et refleksjonsrom der modellsenderen kan sies å være sammenfallende med modelleseren. Innenfor speilmetaforikken fremstår *Svartbloggen* således som et nærmest lukket refleksjonsrom. Men sett fra en teknologisk synsvinkel blir denne retoriske ”lukketheten” motarbeidet av bloggteknologiens hypertextstruktur. *Svartbloggen* er også et eksempel på et digitalt arkiv som kjennetegnes av statiske og dynamiske struktureringsprinsipper. Det dynamiske aspektet kommer blant annet til uttrykk gjennom pekere ut av bloggen. Hyperlenkingen og det høye antallet refleksive spørsmål kan formentlig også være et uttrykk for en dialogisk virksomhet selv om denne ikke eksplisitt vises i *Svartbloggens* kommentarfunksjon.

Når det narsissistiske momentet også knyttes til selvframstilling, åpner dette perspektivet rommet for den og de andre hvor selvframstilling ”betyr at en stiliserer egne opplevelsesuttrykk rettet mot tilskuere” (Dale 1990: 179). Selvframstillingen i *Svartbloggen*, dens refleksjoner om hverdagslige og faglige hendelser, artikuleres og rettes mot et publikum i det øyeblikket bloggeren velger å publisere bloggposten. Ved å offentliggjøre teksten signaliserer bloggeren et ønske om å bli lest og kommentert og gir derfor uttrykk for skuffelse når kommentarene uteblir: ”Jeg har konkludert i at bloggen min må være fantastisk kjedelig siden jeg ikke har fått noen kommentarer” (Trine, 2. mai 2006).

Det narsissistiske refleksjonsrommet er således et variert innredet rom. I dette rommet er det plass til hverdagslige, private så vel som faglige refleksjoner. Med den narsissistiske skriverens ønske om å fremstille seg selv for et publikum får også dialogen innpass i dette rommet. ”Monologisk nøysomhet” viser i denne sammenhengen til modellsenderens selvrefleksjoner – i lys av selvframstilling forstått som handling overfor et publikum utvides denne nøysomheten imidlertid med en dialogisk dimensjon.

5.2.2 Den dialogiske dannelsesveien

Mens jeg ovenfor har vist hvordan funn fra *Svartbloggen* balanserer mellom et narsissistisk skriveprosjekt og en "utadvendt" hypertekstteknologi, vil jeg i det følgende se på hvilken dannelsesvei som avtegner seg i kjølvannet av funn fra dialogiske tekststrategier. Når vi ser på graden av faglighet og antall kommentarer i for eksempel *AVSLene*, fører refleksjon, forstått som en dialektisk og spekulativ prosess i bevisstheten, til ny erfaring og kunnskap (s. 81). Innenfor et dannelsesperspektiv peker denne refleksjonsformen i en annen retning enn den tidligere nevnte narsissistiske veien. I stedet for å "lukke" seg inne i et refleksjonsrom, preget av en blanding av hverdagsretorikk og fagretorikk, brukes fagretorikken i den dialogisk utformete bloggen bevisst for å dra inn leseren. Når David avslutter bloggposten sin ved å appellere til medstudentene om å være med og dele deres forståelse av "fenomenet", kan dette på den ene siden leses som en etablering av et reisefølge på den dialogiske dannelsesveien:

Det er ikke meningen å bruke denne posten til å klage, langt ifra, bare lufte noen tanker, skuffelser, men ikke minst ideer. Jeg håper at de som lest dette nå også har fått de spørsmålene jeg har om "fenomenet". Slik kan vi kanskje reflektere om det på hver vår kant i hver våre blogger. Jeg er i alle fall interessert i å høre hva andre mener om dette fenomenet vi er satt til å bli en del av i dette faget (David, 9. februar 2006).

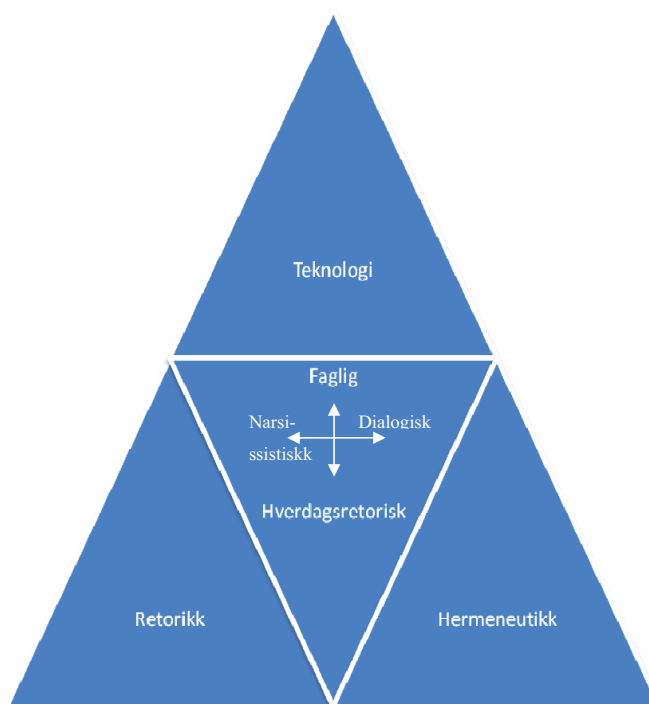
På den andre siden ligger det også en oppfordring til medstudentene om å "reflektere om det på hver vår kant i hver våre blogger". Således er det kanskje heller snakk om et veinett eller nettverk som det legges opp til her, og som etterkommes av én student: "På min egen blogg har jeg så vidt begynt å bruke dette verktøyet. Der har jeg kalt skrivingen min for tenkeskriving" (Liv, kommentar til David, 9. februar 2006).

Det er avgjørende for denne type refleksjon at den dominerende sjangerforventningen som realiseres, er preget av rapportsjangeren. Både hos *AVSLene* og *avs-david* er det få tilfeller av hverdagsretorikk slik vi har sett det i *Svartbloggen*. Kravet om faglighet gjenspeiles i bloggpostene og i kommentarene slik den retoriske analysen viste. Den dialogiske dannelsesveien kan dermed sies å bli staket ut av bloggforfatteren i bloggposten og videreført av kommentatorene – ikke helt vilkårlig, men ved å artikulere seg dialektisk og spekulativt med utgangspunkt i bloggposten. I *AVSLene* kommer for eksempel denne refleksjonsformen til syne i spørsmål. "Noen som kan hjelpe meg å ordne opp i mine tanker, eller i min kommunikasjon?" (Lene, 8. februar 2006) utløser flere kommentarer. I denne forstand kan den dialogiske refleksjonen anses som både "kart og kompass" på den dialogiske dannelsesveien, men med et viktig forbehold: Kartet blir til i etterkant. Først som

arkiv, som lagrete bloggposter, viser både bloggpost og kommentarer, refleksjonens tilbakelagte vei.

5.2.3 Refleksjon-i-blogg – en dynamisk dannelsesvei

De to skisserte dannelsesveiene, den narsissistiske og den dialogiske, viser hvordan forsøkene på å imøtekomme fagets krav om refleksjonsskriving har fått ulike uttrykk i bloggene. Studentbloggenes realisasjoner av refleksjonsbegrepet beveger seg i et slikt perspektiv mellom fire aspekter: Det narsissistiske, det dialogiske, det faglige og det hverdagsretoriske:

Figur 19: Refleksjonsmodell

Refleksjonsmodellen illustrerer hvordan refleksjonens manifestasjonsformer betinges av de tre teoretisk funderte ”sporene” i denne avhandlingen: hermeneutikken, retorikken og teknologien.

I *Svarbloggens* tilfelle vil det si at denne bloggens refleksjonsforståelse skal plasseres nærmest den narsissistiske posisjonen ettersom den kjennetegnes av en bestemt

sjangerforventning (dagbok), hverdagsretorikk og selvrefleksive tekststrategier (refleksive spørsmål). Samtidig står den narsissistiske posisjonen også i et dialektisk, det vil si forhandlende, forhold både til den faglige og den dialogiske posisjonen.

Denne inndelingen er ikke ment å sette bloggene ”i bås”. Hensikten med å tegne tosidete piler mellom de fire posisjonene er nettopp å visualisere at det finnes glidende overganger mellom dem. Således kan noen av *Svartbloggens* bloggposter plasseres nærmere den faglige posisjonen, nemlig i de tilfellene der det faglige aspektet fremheves og det private trer i bakgrunnen. Det må heller ikke glemmes at det stilles mange spørsmål i *Svartbloggen*, noe som tyder på en modelleserbevissthet hos modellsenderen. Men som analysen har vist, spørsmålene forblir ubesvart, og bloggen lyktes ikke med å involvere andre. Det er flere faktorer som spiller inn her. En mulig årsak til uteblitte kommentarer kan være at gruppearbeidet ikke fungerte godt nok, en faktor som denne avhandlingen ikke har etterprøvd. I stedet har jeg prøvd å fokusere på selve teksten og dens strategier. I den sammenheng kan bruken av hverdagsretorikken være en forklaring på at leserhenvendelsene ikke følges opp. Bloggeren inntar en selv-speilende posisjon der det høye antall spørsmål også kan ses på som en selvrefleksiv kommunikasjonsform. Spørsmålene i *Svartbloggen* stilles slik sett i mindre grad til utenforstående lesere enn til seg selv.

Svartbloggen er, på lik linje med de andre bloggene, et prosessuelt dokument som, når det gjelder graden av faglighet, har utviklet seg i løpet av bloggperioden. Det faglige aspektet kommer nemlig sterkere inn i senere daterte bloggposter. De er preget av en mer resonnerende skrivestil som ligger nærmere rapportsjangeren enn dagboksjangeren. Selv om *Svartbloggens* refleksjonsforståelse altså har tyngepunktet sitt i den narsissistiske posisjonen, kan det ikke plasseres statisk der, men må utvides med aspekter fra et dialektisk samspill mellom den faglige så vel som den dialogiske posisjonen.

De fleste bloggrefleksjonene i materialet mitt kan i denne modellen plasseres nærmest den dialogiske posisjonen når kommentarer tilknyttet bloggpostene legges til grunn for en slik inndeling. Men det finnes også eksempler på at den dialogiske posisjonen beveger seg mot den narsissistiske, nærmere bestemt når det i bloggene som jeg har karakterisert som overveiende faglige, fremtrer elementer fra hverdagsretorikken. Disse elementene finnes hovedsaklig i kommentartrådene: ”Phuiii...det var en solid dose der Liv!” (Mats’ kommentar i Liv, 16. mars 2006). Samtidig skal det bemerkes at kommentaren fortsetter ved å ta opp et fagrelatert spørsmål ”Men jeg bet meg merke i ditt spørsmål om hvorvidt bloggen ville fungert uten a-t-a?” (Ibid.). Resultatet av den vekslende påkoblingen mellom de to

hovedsjangrene, dagbok og rapport, svarer til det jeg omtaler som hybrid tekstkultur. I en slik tekstkultur synliggjøres dermed også en dynamikk når sjangerelementer blandes, kombineres og brukes i nye sammenhenger.

Bloggeren ser ut til å plassere seg enten i en posisjon der subjektet forholder seg til seg selv (speilbilde), eller i overveiende grad til andre, nærmere sagt til et fagfellesskap (som del av et prisme). Som speilbilde forholder subjektet seg til egne erfaringer i refleksjonsprosessen. Som skrivende Jeg i et fagfellesskap blir subjektet en del av fellesskapet som sammenlignbart med et prisme reflekterer en del av hele spekteret. Bloggposter med kommentarer kan i dette perspektivet beskrives som et ”fagprisme”. Enkelte blogginnlegg kommenteres og belyses fra andre, og dermed ses den opprinnelige teksten i et spektrum av ulike fagrelaterte refleksjoner, som igjen kan være speilbilder av kommentatorenes refleksjoner.

Dermed utgjør de to dannelsesveiene, den narsissistiske og den dialogiske, i dette perspektivet ikke nødvendigvis to innbyrdes uforenlige veier, men snarere to i større eller mindre grad komplementære strategier i en prosess som er ”merket” av et dynamisk dannelsesbegrep. En slik dynamisk vei til dannelse kan også anses som banebrytende for et refleksjonsbegrep som med nødvendighet *må* konstituere seg i grensesnittet mellom de premisser det konstitueres av, nemlig filosofiens tradisjon, retorikkens språksyn og teknologiens potensialer. På bakgrunn av dette trekker jeg den slutningen at et på forhånd uartikulert og lite definert refleksjonsbegrep i samspill med ukjent teknologi utfordrer studentene til å aktivisere ulike strategier for å etterkomme det faglige kravet som de forsøker å innfri: for eksempel som posisjonering i ukjent landskap (hermeneutisk analyse), ved å aktivisere kjente sjangrer som brytes mot etablerte tekstsjangrer og det som oppfattes som ”bloggsjanger” (retorisk analyse), og, som jeg har vært inne på i den teknologiske analysen, ved å ta i bruk bloggen som skriveteknologi.

5.3 Kritiske tilbakeblikk og veien videre

Avslutningsvis vil jeg kaste et kritisk blikk på den studien jeg har gjennomført ved å diskutere noen av de valgene jeg har tatt, både teoretiske og metodiske, for slik å plassere mitt prosjekt som ett av mange nåtidige og fremtidige bidrag i forskningsfeltet *IKT og læring* (s. 11). I begynnelsen av dette arbeidet trakk jeg inn den noe naive bruken av ”refleksjon” i den pedagogiske diskursen. Jeg påpekte at ordet gjerne brukes på et vis som forutsetter en allmenn innforståthet om hva termen betyr. Dette synet på refleksjon har jeg betegnet som denne avhandlingens *kairos*, slik forstått at mitt arbeids foranledning var iakttagelsen av og undringen over refleksjonens udefinerte forekomster i de ”dannelsesdokumentene” jeg siterte fra i innledningen. De kan sies å ha vært en utløsende faktor for den teoretiske diskusjonen av refleksjonsbegrepet og kan forhåpentligvis anses som et tilskudd i debatten om å problematisere nettopp dette noe naive synet på refleksjon og bringe forståelsen for hva refleksjon er, et steg videre.

Tidligere i kapitlet har jeg kommentert avhandlingens metaperspektiv i henhold til egen forskerrolle. Det foreliggende arbeidet er i så måte en refleksjonstekst som har studert refleksjon ved selv å benytte seg flittig av refleksjonens metaforiske og metonymiske markører (”i lys av, fokusere, perspektivere” og lignende). Man kan spørre seg om denne skrivemåten kunne vært unngått uten å gå i refleksjonsfilosofiens fotspor,¹⁰⁹ for eksempel ved å unngå slike metaforer, ved å utheve alle refleksjonsmetaforene i teksten og slik dokumentere tekstens og forskerens selvrefleksivitet, eller ved å velge en fremstillingsform som favoriserer andre språklige metaforer enn de optiske. Disse betraktninger berører sentrale filosofiske og retoriske problemstillinger som denne studien er ment å være et så vel teoretisk som metodisk bidrag til uten å gjøre krav på å ha fulgt alle mulige filosofiske og retoriske spor. Når det gjelder den hermeneutiske tilnærmingen til refleksjonsbegrepet, kan denne fremgangsmåten for noen fortone seg som eklektisk ettersom jeg for eksempel har valgt å bruke det som oppfattes som så ulike teoretikere som Gadamer og Derrida. Men jeg har funnet det særlig fruktbart å integrere Derrida i studien blant annet for å holde dialogen om sentrale filosofiske begreper gående og således praktisere dialektisk refleksjon – slik jeg har forstått Gadamer – i min egen tekst. Eklektisisme i min studie bør derfor oppfattes som sunn skepsis mot normerte og formaliserte forskningstradisjoner. En slik forstått eklektisisme, som både artikulere og sikrer forskerens autoritet overfor forskningsobjektet sitt, er inspirert av

¹⁰⁹ Jf. fotnote 65 om Adorno.

Leo Spitzer (1887 – 1960) som ble både beskyldt og berømmet for sine metodiske fremgangsmåter:

Eklektizismus – das heißt bei Leo Spitzer nicht alexandrinische Selbstgefälligkeit und Selbstbescheidung im Spiel mit Themen und Verfahrensweisen, nicht rückwärts gewandte Akkumulation abgestandener Methoden und Forschungsrichtungen: der Eklektizismus Spitzers ist vielmehr Skepsis gegen alle zur Norm und damit zur Gewohnheit verfestigten Forschungsintentionen, vorwärtsweisender Drang zur Überwindung fremder und eigener Positionen ...die Freiheit der nur vom Gegenstand abhängigen Methodenwahl [untersteht] der jeweiligen Einsicht und Verantwortung des Forschenden [...] (Miller i: Spitzer 1990: 276).

En viss eklektisisme kan også etterspores og kritiseres i det retoriske sporet. Her har jeg ”plukket” noen begreper fra den klassiske retorikken (for eksempel kairos) og redegjort for en sentral trope innenfor retorikken: metaforen. De andre kategoriene og begrepene som jeg diskuterer i det retoriske sporet, kan snarere tilordnes tekstvitenskapen, som for eksempel sjangerbegrepet og tekstnormbegrepet (Berge 1990, 2002a). Når jeg på en måte har ”tviholdt” på retorikkbegrepet både i teoridelen og i analysen, er det også begrunnet i avhandlingens bestrebelse etter å artikulere en viss skepsis mot etablerte normer i Spitzers forstand (Ibid.) og karakterisere refleksjon i en større pedagogisk kontekst: dannelseskonteksten. Jeg trakk i den forbindelse inn Quintilian som brobygger mellom retorikkens ferdighetslære og elevens dannelse (s. 95f.). I tråd med dette brukes ”retorisk” i avhandlingen som overordnet betegnelse for ikke å miste dannelsesaspektet av syne. Samtidig betegner ”retorisk” både teoretiske og metodiske innfallsvinkler til så vel refleksjonsbegrepet som til empirien der hensikten var å forklare tekstinterne og språklige relasjoner. I det henseende har jeg gjentatte ganger påpekt at den retoriske analysen ikke presenterer studentenes forventninger og sjangervalg, men at det er ulike tekststrategier som aktualiseres. I ettertid ser jeg imidlertid muligheten for å videreføre og utvikle analysen av tekststrategiene ved hjelp av et tekstlingvistisk begrepsapparat som for eksempel fokuserer på tekstene i forhold til sammenbindingsmekanismer.¹¹⁰

Den teoretiske gjennomgangen har vist at refleksjonsbegrepet generelt og *refleksjon-i-blogg* spesielt langt fra er et avklart begrep, og jeg vil i det følgende nevne noen kritiske momenter som har utkrystallisert seg i arbeidet med analysen.

Det kan virke som om materialet mitt er noe tynt siden bare åtte studenter hadde gitt sin tillatelse til å være med i prosjektet. Men etter å ha kartlagt og analysert bloggposter og

¹¹⁰ Jf. Iversen, Otnes, Solem 2007.

kommentarer som selvstendige ytringer, viste det seg at omtrent 300 bloggytringer var tilstrekkelig for å være et representativt materiale i henhold til å kunne si noe om *refleksjon-i-blogg*. Vanskeligere var det å sikre etterprøvbareheten siden jeg er pålagt av Norsk datatjeneste om å anonymisere og fjerne bloggadressene i avhandlingens offentlige versjon (Jf. s. 43). Slik sett er materialet mitt utilgjengelig for andre forskere som ønsker å etterprøve funnene, men denne mangelen betyr etter min mening ikke at min metodiske tilnærming til bloggmaterialer ikke kan overføres på lignende empiri ved for eksempel å anvende og eventuelt utvide modellsender-modellesermodellen. Bloggenes utilgjengelighet som konsekvens av den pålagte anonymiseringen har jeg i analysen prøvd å bøte på ved å gjengi lengre sitater og utsnitt fra bloggskjermbilder.

Et annet moment jeg vil fremheve, er at analysen belyser de samme bloggeksempelene flere ganger fra ulike aspekter for blant annet å demonstrere den hermeneutiske metoden som dette arbeidet er tuftet på, og ikke fordi det manglet eksempler fra andre blogger. En tilnærmet uttømmende analyse av hele bloggmaterialer ville sannsynligvis avdekket flere aspekter ved refleksjonsbegrepet enn de som blir nevnt i dette arbeidet. Tilbakeskuende på mitt eget prosjekt fremstår utvalget og de dermed forbundne analyseresultatene som en nødvendig begrensning så vel overfor prosjektets problemstilling som en påminnelse om forskningsobjektets autonomi. Det ville være naivt å anta at dette prosjektets tilnærming til bloggmaterialer har gitt et endelig svar på problemstillingen, men den kan snarere anses som en veiviser for fremtidige bloggprosjekter i en pedagogisk kontekst. Også i dette perspektivet kan denne studien om *refleksjon-i-blogg* betraktes som utgangspunkt for videre studier. Jeg vil derfor avslutningsvis skissere noen forslag til studier som i fremtiden kan presisere, utvide og etterprøve aspekter ved min studie:

1. Lignende studier av refleksjon i blogg der refleksjonsbegrepet på forhånd er definert med henblikk på hva som forventes i en refleksjonstekst. En slik studie kunne anses som denne avhandlingens motstykke ettersom utgangspunktet for min studie var et lite entydig definert refleksjonsbegrep.
2. Sammenlignende studier av narsissistiske tekststrategier i private blogger som skrives på fritiden, og blogger som skrives på oppdrag i en undervisningskontekst.
3. Lignende studier om refleksjon i blogg der modellsender-modellesermodellen anvendes, utvides og utvikles ved hjelp av tekstlingvistikken.

4. Studier av blogg som undersøker blogg som sammensatt tekst for å studere bloggens multimodale potensial i refleksjonstekster.
5. Studier av narsissisme som selvrefleksjon på andre sosiale nettsteder enn blogg, som for eksempel *facebook*.
6. Studier av refleksjonstekster som er skrevet i forbindelse med mappeevaluering for å kartlegge hvordan *Kunnskapsløftets* refleksjonsforståelse implementeres og innfris i studenters refleksjonsforståelse.

5.4 Sluttrefleksjon

*Abschied an den Leser
Wenn du von allem dem, was diese
Blätter füllt,
Mein Leser, nichts des Dankes wert
gefunden:
so sei mir wenigstens für das
verbunden,
was ich zurück behielt.
Gotthold E. Lessing*

Avhandlingens *kairos* har flere ganger blitt omtalt i det foregående, og det kan være på sin plass å gjøre opp status for denne undringen over hva refleksjon er, og hvordan refleksjon ytrer seg i blogg. Denne studien ender ikke opp med en entydig og normativ definisjon av refleksjon. En slik definisjon ville undergrave det dynamiske forhandlingsaspektet som jeg har pekt på i forbindelse med dannelses-, tekstnorm- og sjangerbegrepet. Likevel har det i analysen av bloggens refleksjonstekster blitt lagt for dagen noen kjennetegn som synes å være til stede under visse premisser.

Refleksjon-i-blogg har manifestert seg som hybrid tekstkultur som kombinerer og forhandler mellom ulike sjangerforventninger og tekstnormer i en teknologisk gitt kontekst. Karakteriseringen av *refleksjon-i-blogg* som et *dialektisk* refleksjonsbegrep gjenspeiler og utfordrer imidlertid denne avhandlingens teoretiske fundament. Hermeneutikkens definisjon av refleksjon som *dialogisk refleksjon* viste seg å komme til kort når det gjaldt å forklare refleksjonens ulike aspekter i avhandlingens materiale. Via retorikkens bidrag som både metaspråklig og analytisk disiplin har det teknologiske perspektivet kunnet presisere materialets skriveteknologiske muligheter og begrensninger. *Refleksjon-i-blogg* sirkulerer mellom narsissistiske, faglige og dialogiske posisjoner, men realiseres dog først gjennom den

teknologien som muliggjør den. Med andre ord bloggteknologien – gjennom sin multistabilitet – tillater og legger til rette for en skrivepraksis som kan utfolde seg i et dialektisk samspill mellom den narsissistiske, dialogiske og faglige posisjonen.

Refleksjon-i-blogg er i denne avhandlingen en studie av enkeltfenomen som, i tråd med Kants begrep om den reflekterende dømmekraften, tillater oss nå å formulere noen innsikter av allmenngyldig karakter. I elaboreringen av refleksjon i et filosofisk, retorisk og teknologisk perspektiv har jeg forsøkt å vise hvordan refleksjon er en aktivitet som beror på de ovennevnte premissene. Sett i forbindelse med en mer generell pedagogisk kontekst må refleksjon derfor sies å være en aktivitet der det ikke bare trekkes veksler på elevens eller studentens individuelle erfaringer, men at disse alltid allerede er preget av ulike forståelseshorisonter, sjangerforventninger og det mediet de formuleres i og formateres av. Med en slik bred forståelse vil det etter mitt skjønn være lettere å kunne innfri refleksjonens allmenne eller prinsipielle mål, å kunne avlede nye innsikter av allmenngyldig karakter. Slik sett er den refleksjonen som manifesterer seg i studentenes bloggtekster, et forsøk på å artikulere seg selv i relasjon til andre og overfor ”virkeligheten” i et medium som qua sin teknologi muliggjør nettopp denne refleksjonsskrivingen.

Litteratur

- Aarseth, Espen (1997). *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. The Johns Hopkins University Press.
- Aadland, E. (1995). "Heidegger og litteraturen". I: *BØK 6*.
- Aaslestad, P. (1999). *Narratologi. En innføring i anvendt fortelle teori*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Andersen, Ø. (1995). *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aristoteles (1982). *Poetik*. Griechisch/Deutsch, hg. v. Fuhrmann, M. Stuttgart.
- Aspaas, A. (1904). *Skolestil: En vakker udsikt*. <http://www.tfb.no/cgi-bin/websok-kildenett?mode=p&tnr=298&st=p> [1.1.2010].
- Bahrtdt, C. F. (1786). *Griechisch-Deutsches Lexicon*. Berlin: Friedrich Vieweg.
- Bakhtin, M.M. (2004). *Speech Genres and Other late Essays*, translated by Vern W. McGee. Austin: University of Texas Press.
- Bausch, P., Haughey, M., Hourihan, M. (2002). *We Blog. Publishing Online with Weblogs*. Wiley Publishing, Inc.
- Berge, K. L. (1988). *Skolestilen som genre. Med påtvungen penn*. Landslaget for norskundervisning (LNU)/Cappelens Forlag.
- Berge, K. L. (1990). *Tekstnormers diakroni. Noen idéer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring*. I serie: *Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet*. MINS 33. Stockholm: Institutionen för nordiska språk.
- Berge, K. L., Coppock, P., Maagerø, E. (1998). *Å skape mening med språk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk Forlag as.
- Berge, K. L. (2002a). "Å skape mening med tekst – et etterord om sakprosa og tekstvitenskap". I: Tønnesson, J. L. (red.). *Den flerstemmige sakprosaen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berge, K. L. (2002b). "Teksthistorie". I: Berge, K.L. (red.). *Teksthistorie - tekstvitenskapelige bidrag. Sakprosa – skrifter fra prosjektmiljøet Norsk sakprosa*, nr 6.
- Berge, K. L., Evensen, L. S., Hertzberg, F., Vagle, W. (2005). *Ungdommers skrivekompetanse. Bind II: Norskeksamen som tekst*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Berge, K.L. (2008). "Teksten". I: Asdal, K., Berge, K.L., Gammelgaard, K., Riiser Gundersen, T., Jordheim, H., Rem, T og Johan L. Tønnesson. *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bitzer, L. F. (1968). "The Rhetorical Situation". I: Covino, W. and Jolliffe, D. (ed.) (1995). Dale 1990: *179Rhetoric: Concepts, Definitions, Boundaries*. Boston: Allyn and Bacon.
- Blood, R. (2000) "Weblogs: A History and Perspective". I: *Rebecca's Pocket*: http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html [1.1.2010].
- Bolter, J.D. , Grusin, R. (2001). *Remediation. Understanding New Media*. Cambridge Mass.: Mit Press.
- Bolz, N. (1993). *Am Ende der Gutenberg – Galaxis. Die neuen Kommunikationsverhältnisse*. München: Fink Verlag.
- Brake, D. (2007). „Personlige bloggere og deres publikum: hvem tror bloggerne at de snakker med?“ I: Lüders, M., Prøitz, L., Rasmussen, T. (2007): *Personlige Medier – Livet mellom skjermene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Chartier, R. (2007). *Inscription and erasure: literature and written culture from the eleventh to the eighteenth century*. Philadelphia, Penn. : University of Pennsylvania Press.
- comScore MediaMetrix (2008). <http://technorati.com/blogging/state-of-the-blogsphere/> [1.1.2010].
- Coulmas, F. (1992). *The Writing Systems of the World*. Oxford UK&Cambridge USA: Blackwell.
- Dale, E.L. (1990). *Kunnskapens tre og kunstens skjønnhet. Om den estetiske oppdragelse i det moderne samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Dalgaard, Rune (2004). "Scholarly Collections on the Web: Media Reconfigurations at Play." *HUMAN IT 7.2* (2004): 138-170.
- Debray, R., translated by Rauth, E. (1996). *Media Manifestos: on the technological transmission of cultural forms*. London; New York: Verso.
- Dekker, R. (2007). "Zeitmessung und Tagebuchführung im 17. Jahrhundert". I: Messerli, A., Chartier, R. (Hrsg.). *Scripta volant, verba manent. Schriftkulturen in Europa zwischen 1500 und 1900*. Basel: Schwabe Verlag.
- Derrida, J. (1972). *Marges de la philosophie*. Collection "Critique". Paris: Minuit.
- Derrida, J. (1974). *Grammatologie*. Frankfurt/M.
- Derrida, J. (1988). *Limited Inc*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Derrida, J. (1994). "Das Gesetz der Gattung". I: Derrida. *Gestade*. Wien: Passagenverlag.

- Derrida, J. (1996). *Archive fever: a Freudian impression*. Chicago: University of Chicago Press.
- Derrida, J. & P. Thévenin (1998). *The secret art of Antonin Artaud*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Derrida, J./Kittler, F. (2000). *Nietzsche – Politik des Eigennamens*. Berlin: Merve Verlag.
- Derrida, J. (2004). *Die Différance, Ausgewählte Texte*. Hrsg.v. Peter Engelmann, Stuttgart: Reclam.
- Descartes, R. (1992). *Meditasjoner over filosofiens grunnlag og andre tekster*. Oslo: Aschehoug i samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det norske akademi for sprog og litteratur.
- Dewey, J. (1910). *How we think*. Lexington, MA, US: D C Heath.
- Digitalfoto. <http://digitalfoto.hib.no/index.php?op=ViewArticle&articleId=560&blogId=1> [1.1.2010].
- Dreyfus, H. L. (2001). *On the Internet. Thinking in Action*. London and New York: Routledge.
- Dysthe, O. (1995). *Det flerstemmige klasserommet: skriving og samtale for å lære*. Oslo: Ad Notam Gyldendal: I samarbeid med NAVFs program for utdanningsforskning.
- Dysthe, O., Hertzberg, F., Hoel, L. T. (2000). *Skrive for å lære*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dysthe, O. (2001). *Dialog, samspel og læring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Dysthe, O. , Engelsens, K.S. (2003). *Mapper som pedagogisk redskap: perspektiver og erfaringer*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Eide, T. (1999). *Retorisk leksikon*. Oslo: Spartacus forlag.
- Elbow, P. (1973). *Writing without teachers*. London: Oxford University Press.
- Eliassen, K.O. og Jacobsen, Y.S. (2007). "Hvor var media før Samuel Morse?" I: Lüders, M., Prøitz, L., Rasmussen, T. (2007): *Personlige Medier – Livet mellom skjermene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ernst, W. (2002). *Das Rumoren der Archive. Ordnung aus Unordnung*. Berlin: Merve Verlag.
- Ernst, W. (2006). "Dis/continuities: Does the Archive Become Metaphorical in Multi-Media Space?" I: Wendy Hui Kyong Chun & Thomas Keenan (ed.): *New Media, Old Media. A History and Theory Reader*. New York: Routledge.
- Erstad, O. (2005). *Digital kompetanse i skolen – en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Evensen, L., Hoel, T.L. (1997). *Skriveteorier og skolepraksis*. Oslo: LNU/Cappelen.

- Fagerjord, A. (2007). "Å skape fra en mal: preskripter i personlige medier". I: Lüders, M., Prøitz, L., Rasmussen, T. (2007): *Personlige Medier – Livet mellom skjermene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Fagplan i kroppsøving ved Høgskolen i Sør-Trøndelag,
<http://www.alt.hist.no/adm/studier/fagplan/2005/KO230.doc> [1.1.2010].
- Feenberg, A. (1999). *Teknikk og modernitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Filosofisk institutt, NTNU: http://www.hf.ntnu.no/hf/filosofi/studier/Filosofi/Skrive_essay [1.1.2010].
- Fischer, K. (2004). *Die Turmgesellschaft in Goethes Wilhelm Meisters Lehrjahre. Eine Deutung unter Bezug auf Goethes Einstellung gegenüber Teleologie und im Kontext der Frage, was ein gelungenes Leben gewährleistet*.
http://www.goethezeitportal.de/db/wiss/goethe/meisterslehrjahre_fischer.pdf [1.1.2010].
- Foucault, M., Rabinow, Paul (editor) (1984). *The Foucault Reader*. New York: Pantheon.
- Freadman, A. (2001) "The Visit of the Instrument Maker". I: Patrick Coppock (ed.). *The Semiotics of Writing: Transdisciplinary Perspectives on the Technology of Writing*. 183-204. Bologna: Brepols.
- Freud, S. (1975). *Psychologie des Unbewussten*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Gadamer, H.-G. (1983). "Text und Interpretation". I: Gadamer, G.-H. (1986). *Gesammelte Werke, Band 2*. Tübingen: Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1985). "Destruktion und Dekonstruktion". I: Gadamer, G.-H. (1986). *Gesammelte Werke, Band 2*. Tübingen: Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1986). *Gesammelte Werke, Band 2*. Tübingen: Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1987a). "Frühromantik, Hermeneutik, Dekonstruktivismus". I: Gadamer, G.-H. (1995). *Gesammelte Werke, Band 10*. Tübingen: Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1987b). "Dekonstruktion und Hermeneutik". I: Gadamer, G.-H. (1995). *Gesammelte Werke, Band 10*. Tübingen: Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1990). *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr.
- Genette, G. (1992). *Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches*. Frankfurt/M, New York: Campus Verlag.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Jane A. Lewin (transl.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Goethe, J.W. (2005). *Werke Kommentare und Register*. Bd 4. Dramen II. München: C.H.Beck.
- Goody, J. & I. Watt (1968). "The consequences of literacy". I: Goody, 1968 (ed.). *Literacy in traditional societies*. 27-68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Green, J.N., Stallybrass, P. (2006). *Benjamin Franklin: writer and printer*. New Castle, Del. Philadelphia, Pa. : Oak Knoll Press Library Company of Philadelphia.
- Grimen, H. og Nortvedt, P.(2004). *Sensibilitet og refleksjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Grüters, R., Langseth, I. (2009). "Å være digital i fremmedspråk". I: Otnes, H. (red.). *Å være digital i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gustafson, E. (2002). "Moderne undervisningsideer – for snart 2000 år siden!" I: *Norsk pedagogisk tidsskrift* 2/3.
- Habermas, J. (1968). "Erkenntnis und Interesse". I: *Technik und Wissenschaft als "Ideologie"*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Habermas, J. (1995). *Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag Taschenbuch Wissenschaft.
- Hatton, N., Smith, D. (1995). "Reflection in teacher education: towards definition and implementation." I: *Teaching and Teacher Education*, Volume 11, Number 1, January 1995, pp. 33-49 (17): Elsevier.
- Haverkamp, A. (1996). *Theorie der Metapher*, Darmstadt.
- Hegel, G. W. F. (1952). *Phänomenologie des Geistes*. Leipzig: Meiner.
- Heidegger, M. (1994). *Holzwege*. Frankfurt am Main: Klostermann.
- Herder, J.G. (1970). *Bildung zur Menschlichkeit. Eine Auswahl*. Besorgt und eingeleitet von Heinz Mühlmeier. Heidelberg: Quelle & Meyer Verlag.
- Hicks, R.D. (1907). *Aristotle. De Anima*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoel, T. L. (2000). *Skrive og samtale: responsgrupper som læringsfellesskap*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hörisch, J. (2001). *Der Sinn und die Sinne. Eine Geschichte der Medien*. Frankfurt am Main: Die Andere Bibliothek/ Eichborn.
- Horowitz, T. (1978). *Vom Logos zur Analogie. Die Geschichte eines mathematischen Terminus*. Zürich: H. Rohr.
- Humboldt, W.v. (1841). *Gesammelte Werke*, Bd. I. Berlin: G. Reimer.
- Hume, D. (1999). *A Treatise of Human Nature: Being an Attempt to introduce the experimental Method of Reasoning into Moral Subjects*. Kitchener: Batoche Books.

- Husserl, E. (1963). *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Herausgegeben und eingeleitet von S. Strasser. Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1984). *Logische Untersuchungen*. Husserliana XIX:1-2. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Håland, E. (2008). *Verktøy, symbol og mote. En studie av innføring av Learning Management System (LMS) i Statoil*. Doktoravhandling ved NTNU: NTNU-trykk.
- Ihde, D. (2002). *Bodies in Technology*. Minneapolis, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Iversen, H.M., Otnes, H. Solem, M.S. (2007). *Grammatikken i bruk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Jaeger, W. (1989). *Paideia: die Formung des griechischen Menschen*. Berlin, Walter de Gruyter.
- Jacobsen, R. (1933/1996). *Jord og jern*. I: *Norges nasjonallitteratur*, bd 26, 4. utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Johnsen, E. B. (1993). *Skriften på pulten. Artiumsstilen i Norge 1880-1993*. Ad Notam Gyldendal A/S.
- Jordheim, H. (2008). "Kunnskap som kan forandre". I: *Morgenbladet*, 11.7.2008. <http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20080711/OKULTUR/331208160> [1.1.2010].
- Jordheim, H. (2008a). "Sjangeren". I: Asdal, K., Berge, K.L., Gammelgaard, K., Riiser Gundersen, T., Jordheim, H., Rem, T og Johan L. Tønnesson. *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kafka, F. (1970). *Sämtliche Erzählungen*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Kant, I. (1923). "Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?" I: *Kant's gesammelte Schriften*, Bd VIII, Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter.
- Kant, I. (1974). *Kritikk der Urteilkraft*. Werkausgabe X, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Karlsson, A-M, Ledin, P. (2000). "Cyber, hyper och multi - några reflektioner kring IT-ålderns textbegrepp". *Human IT*, nr 2/3. <http://etjanst.hb.se/bhs/ith//23-00/index.htm> [1.1.2010].
- Kaycee, N. (2008, May 27). In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Retrieved 10:49, September 3, 2008, from http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Kaycee_Nicole&oldid=215357200

- Kiran, A. (2009). *The Primacy of Action. Technological co-constitution of practical space*.
 Doctoral Thesis, NTNU, Trondheim.
- Kirschenbaum M., G. (2008). *Mechanisms: new media and the forensic imagination*.
 Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Kittler, F. (1985). *Aufschreibesysteme 1800-1900*, München: Wilhelm Fink Verlag.
- Kittler, F. (1986). *Grammophon Film Typewriter*, Berlin.
- Kittler, F. (1993). *Draculas Vermächtnis. Technische Schriften*. Leipzig: Reclam.
- Kittler, F. und Banz, S. (1996). *Platz der Luftbrücke. Ein Gespräch*. Berlin: Oktagon.
- Kittler, F. (2002). *Optische Medien. Berliner Vorlesungen 1999*. Berlin: Merve Verlag.
- Kittler, F. (2003). "Zahl und Ziffer". I: Krämer, S. und Bredekamp, H. (red.). *Bild- Schrift- Zahl*. München: Wilhelm Fink.
- Kittler, F. (2009). "Towards an Ontology of Media". I: *Theory, Culture & Society*. Vol. 26(2-3): 23-31. London: Sage.
- Kjeldberg, S. (2009). "Blogs as Interfaces between Several Worlds: A Case Study of the Swedish Academic Blogosphere." *HUMAN IT* 10.3 (2009): 1-45. Published by the University College of Borås.
- Klafki, W. (2001). "Kategorial dannelse". I: Erling Lars Dale, (red.). *Om utdanning: klassiske tekster*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Korthagen, F. (2001). *Linking practice and theory the pedagogy of realistic teacher education*. Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum.
- Kress, G., van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.
- Kristeva, J. (1986). "Word, Dialogue and Novel". I: Moi, T. (red.). *The Kristeva Reader*. Oxford: Basil Blackwell.
- Krogh, E. (2009). "Potensialer og utfordringer i refleksjonskriving". I: Haugaløkken, O.K., Evensen, L., Hertzberg, F., Otnes, H. (red.). *Tekstvurdering som didaktisk utfordring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsløftet (LK06). <http://www.udir.no/grep> [1.1.2010].
- L97, Generell del:
http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/larerplaner/generell_del/bokmal.pdf
 [1.1.2010].
- Lakoff, G., Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Liddell, H.G., Scott, R. (1968). *Greek-English Lexicon*. Oxford: The Clarendon Press.

- Liestøl, G., Fagerjord, A., Hannemyr, G. (2009). *Sammensatte tekster. Arbeid med digital kompetanse i skolen*. Oslo: Cappelen.
- Locke, J. (2001). *An Essay concerning human understanding*. Kitchener, Ont., Batoche.
- Lothe, J. (1994). *Fiksjon og film. Narrativ teori og analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ludvigsen, S., Østerud, S. (eds.) (2000). *Ny teknologi - nye praksisformer. Teoretiske og empiriske analyser av IKT i bruk*. Oslo: Publisher: ITU, Unipub forlag.
- Lüders, M., Prøitz, L., Rasmussen, T. (2007): *Personlige Medier – Livet mellom skjermene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lægreid, S., Skorgen, T. (red.). (2001). *Hermeneutisk lesebok*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Læreplan i norsk:
http://www.utdanningsdirektoratet.no/templates/udir/TM_L%C3%A6replan.aspx?id=2100&laereplanid=114245 [1.1.2010].
- Løvlie, L. (2003). "Teknokulturell danning". I: Slagstad, R., Korsgaard, O. & Løvlie, L. (red.). *Dannelsens forvandlinger*. Oslo: Pax Forlag.
- Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Massachusetts Insitiute of Technology.
- Manovich, L. (2008). "The Practice of Everyday (Media) Life."
http://www.manovich.net/DOCS/manovich_social_media.doc [2010-07-07].
- Marx, L. (1994). "The Idea of "Technology" and Postmodern Pessimism". I: Smith, M.R. & Marx, L. (ed.). *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism*. Cambridge, London: MIT.
- Matre, S. (red.). (2006). *Utfordringar for skriveopplæring og skriveforskning i dag*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- McLuhan, M. (1987). *Understanding Media. The Extensions of Man*. London: Routledge.
 Originalut.: London: Ark Publishers, 1987. Første gang utgitt i England i 1964.
- Merholz, P. (2002). "Play With Your Words."
<http://www.peterme.com/archives/00000205.html> [1.1.2010].
- Michelfelder, D. P. and R. E. Palmer (1989). *Dialogue and deconstruction: the Gadamer-Derrida encounter*. Albany, N.Y., State University of New York Press.
- Miller, C.R. (1984). "Genre as Social Action". *Quarterly Journal of Speech*, 70, 151-176.
- Miller, C.R., Shepherd, D. (2004). "Blogging as Social Action: A Genre Analysis of the Weblog": http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/blogging_as_social_action_pf.html [1.1.2010].

- Miller, N. (1990). "Nachbemerkung". I: Spitzer, L. (1990). *Texterklarungen. Aufsatze zur europaischen Literatur*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- von Mollendorff, P.(1996). *Grundlagen einer Asthetik der Alten Komodie: Untersuchungen zu Aristophanes und Michail Bachtin*. Tubingen.
- Nyrnes, A. (2004). "Retorisk pedagogikk". I: Kristiansen, H.-I., Nordhaug, O. (red.). *Retorikk, ledelse og samfunn*. Oslo: Retorikkakademiet – Logografia.
- OECD (2005). "Definition und Auswahl von Schlusselkompetenzen. Zusammenfassung": <http://www.oecd.org/dataoecd/36/56/35693281.pdf> [1.1.2010].
- Otnes, H. (2004a). *IKT og nye lareprosesser: en artikkelsamling basert pa erfaringer fra et prosjekt ved avdeling for larerutdanning*. Tonsberg, Hogskolen i Vestfold.
- Otnes, H. (2004b). "Apne, digitale mapper som forskningsmateriale. Noen etiske overveielser". I: Sigmundsson, H., Bostad, F. (red.). (2004). *Lering. Grunnbok i lering, teknologi og samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Otnes, H. (2007). *Folge med og folge opp: verbalspraklig lyttemarkering i synkron nettsamtaler*. Doctoral Thesis, NTNU, Trondheim 2007:131.
- Peirce, Ch. S. (1955). *Philosophical writings of Peirce*. Justus Buchler (ed.). New York: Dover.
- Platon (2004). *Samlede verker*. Oslo: Vidarforlaget.
- Qvortrup, L. (2001). *Det lerende samfund: hyperkompleksitet og viden*. Kobenhavn, Gyldendal.
- Quintilian, M.F. (2001). *Institutio Oratoria. The Orator's Education, Books 1-2*. Edited and translated by Donald A. Russell. Cambridge, Mass., London, Engl.: Harvard University Press.
- Rabbas, O. (2004). "Innledning til *Theaitetos*". I: Platon. *Samlede verker*, bd. VI. Oslo: Vidarforlaget.
- Rettberg Walker, J. (2008). *Blogging*: Polity Press.
- Richards, I.A. (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. New York: Oxford University Press.
- Ritter, J. (1992). *Historisches Worterbuch der Philosophie*. Basel: Schwabe Verlag.
- Salen, T. (2007). *Weblogs and Blogging: Constructivist Pedagogy and Active Learning in Higher Education*. Master Thesis. Universitetet i Bergen.
- Schleiermacher, F. (1959). *Hermeneutik*. Hrsg.v. Kimmelerle, H. Heidelberg: Carl Winter Universitatsverlag.
- Schon, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Serfaty, V. (2002). *L'Internet en politique, des Etats-Unis à l'Europe*. Strasbourg: Presses Universitaires de Strasbourg.
- Serfaty, V. (2004). *The Mirror and the Veil. An Overview of American Online Diaries and Blogs*. Amsterdam – New York: Rodopi.
- Stauffer, T. (2002). *Blog On. The Essential Guide to Building Dynamic Weblogs*. McGraw-Hill/Osborne.
- Stone, B (2003). *Blogging. Genius Strategies for Instant Web Content*. New Riders Publishing.
- St.meld. nr.16 (2001-2002). "Kvalitetsreformen Om ny lærerutdanning. Mangfoldig - krevende – relevant". <http://odin.dep.no/kd/norsk/dok/regpubl/stmeld/045001-040003/hov001-bn.html> [1.1.2010].
- St.meld. nr. 30 (2003-2004). "Kultur for læring". <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-030-2003-2004-.html?id=404433> [1.1.2010].
- Svennevig, J., M. Sandvik, et al. (1995). *Tilnærminger til tekst: modeller for språklig tekstanalyse*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Søndenå, K. (2004). *Kraftfull refleksjon i lærerutdanninga*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Tyner, K. (1998). *Literacy in a Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Tønnesson, J. L. (red.), Gedde-Dahl, T. [et.al.] (2002). *Den flerstemmige sakprosaen: nye tekstanalyser*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tønnesson, J. L. (2004). *Tekst som partitur*. Oslo: Unipub AS.
- Tønnesson, J. L. (2008). *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Veum, A. og T. Raddum (2006). "Avistekstens mange stemmer". I: *Norsk medietidsskrift* 2/2006, 135-158.
- Vygotsky, L. (1986). *Thought and Language*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Walker, J. (2005a). "Weblog". I: *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London, Routledge.
- Walker, J. (2005b). "Weblogs: Learning in Public". I: *On The Horizon* 13 (2), 112-118.
- Werlich, E. (1975). *Typologie der Texte*. Heidelberg: Quelle&Meyer.
- Wilpert, G. v. (1989). *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Kröner.
- Zahavi, D. (2001). *Husserls fænomenologi*. Gyldendal Filosofi.

- Zeichner, K. M., Liston, D. P. (1987). "Teaching Student Teachers to Reflect". I: *Harvard Educational Review* 57(1): 23-48.
- Ziehe, T. (1975). *Pubertät und Narzissmus: sind Jugendliche entpolitisiert?* Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.
- Ziehe, T., Stubenrauch, H. (1982). *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen. Ideen zur Jugendsituation*. Reinbek: Rowohlt.
- Østerud, S.(2007). "Krever medieutviklingen en ny dannelsestenkning?" I: Vettenranta, S. (red.). *Mediedanning og mediepedagogikk: fra digital begeistring til kritisk dømmekraft*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 34-61.
- Østerud, S., Skogseth, E. G. (red.). (2008). *Å være på nett. Kommunikasjon, identitets- og kompetanseutvikling med digitale medier*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

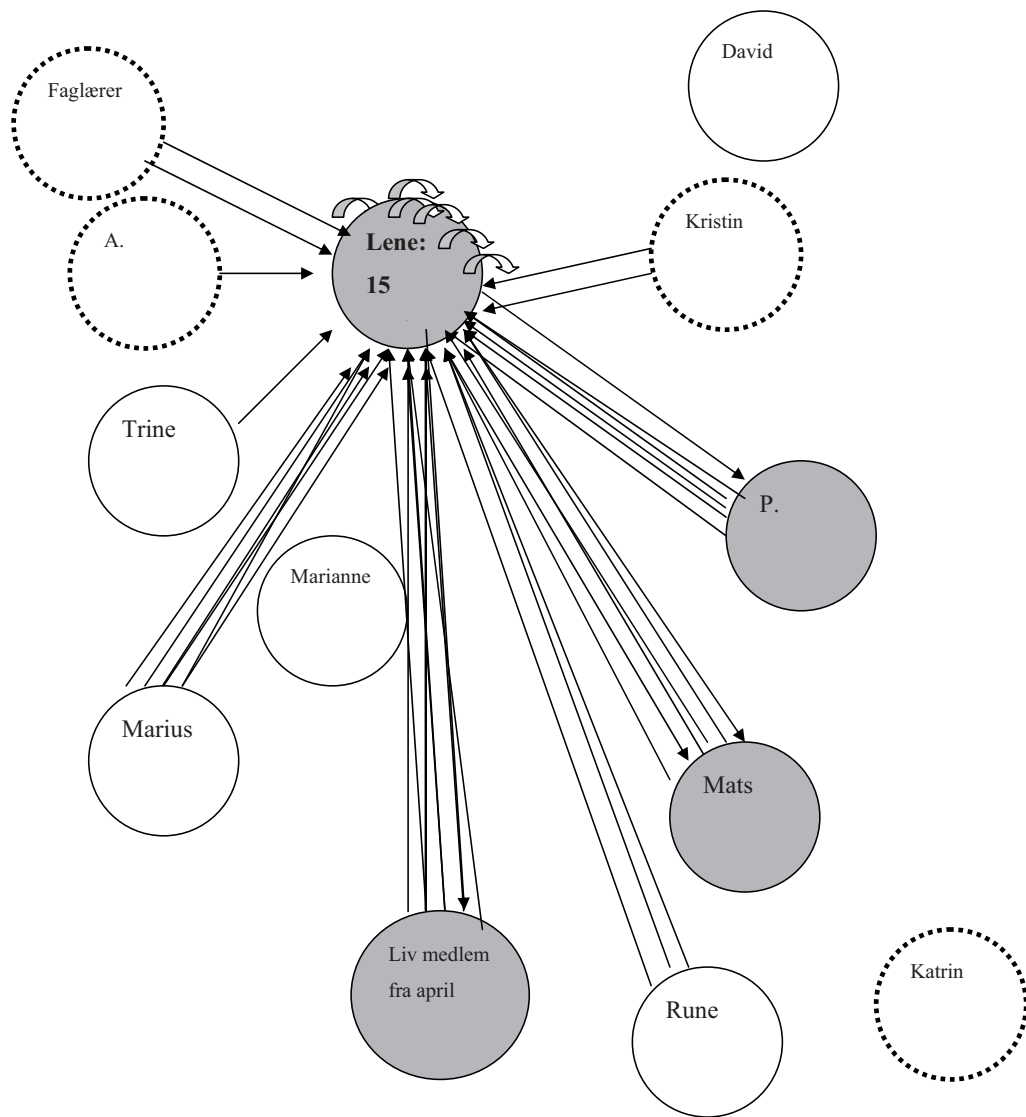
Figurliste

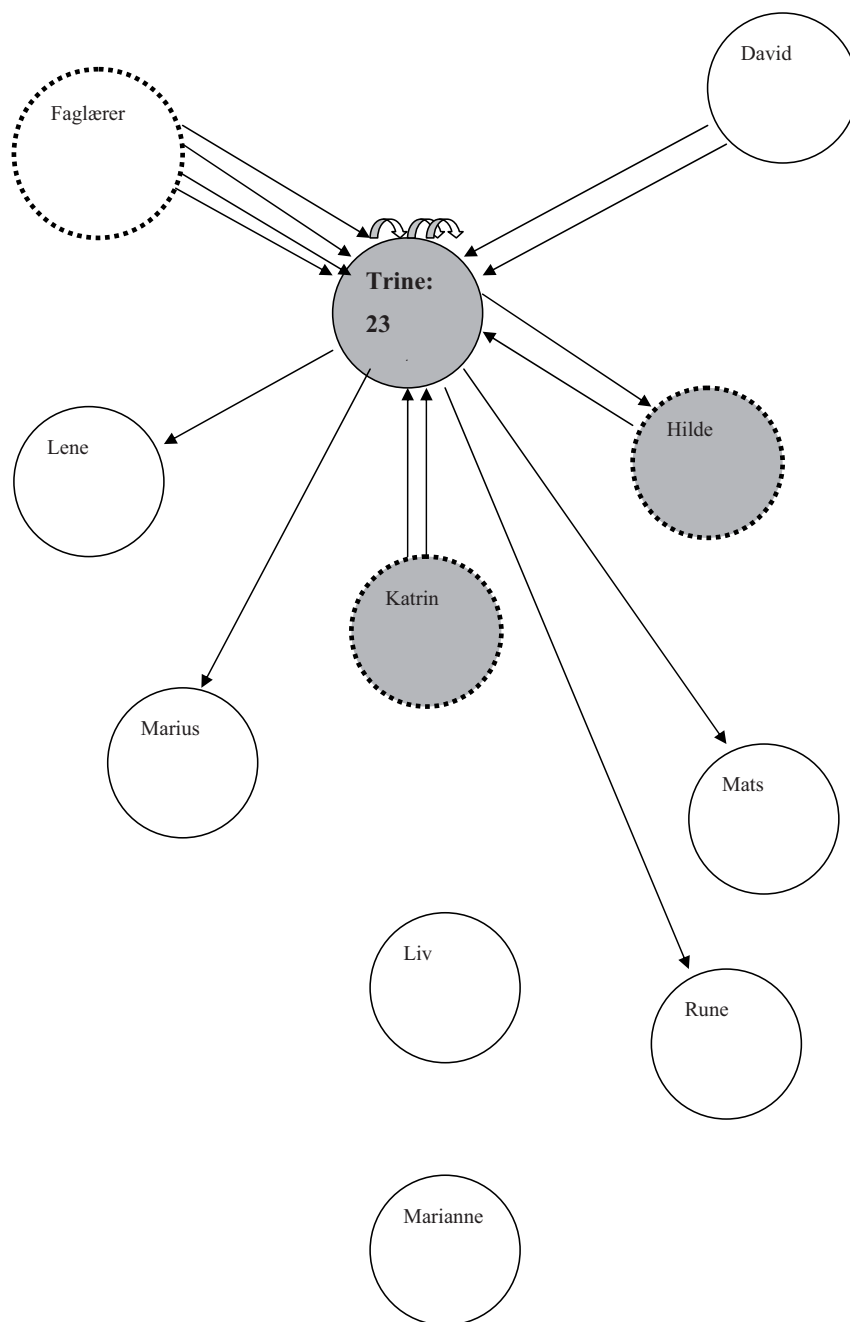
FIGUR 1: OVERSIKT OVER ANALYSENS KORPUS I FORHOLD TIL HELE MATERIALE.....	32
FIGUR 2: ANTALL POSTER OG KOMMENTARER	33
FIGUR 3: OVERSIKT OVER BLOGGTITTEL OG BLOGGFORFATTER.....	34
FIGUR 4: MODELL AV ANALYSENS HOVEDKATEGORIER.....	54
FIGUR 5: UTSNITT AV SVARTBLOGGEN.....	167
FIGUR 6: EKSEMPLER PÅ NOVISESTRATEGIEN	171
FIGUR 7: SPØRSMÅLSTYPERNES ÅPENHETSGRADER	181
FIGUR 8: SPØRSMÅLSTYPER I AVSLENE OG SVARTBLOGGEN.....	182
FIGUR 9: SKJERMBILDE AV LIVS FAGBLOGG	187
FIGUR 10: TITTEL OG STATISK BESKRIVELSE AV SVARTBLOGGEN	188
FIGUR 11: ILLUSTRASJON AV "SJANGERFORHANDLINGEN".....	203
FIGUR 12: BRUKTE TEKNISKE FUNKSJONER I BLOGGENE.....	207
FIGUR 13: MULTIMODALITET I SVARTBLOGGEN.....	209
FIGUR 14: BLOGGPOSTENES TITLER I KRONOLOGISK ORDEN	212
FIGUR 15: SKJERMBILDE AV AVSLENE	217
FIGUR 16: SKJERMBILDE AV SVARTBLOGGEN.....	218
FIGUR 17: EKSEMPLER PÅ PERI- OG EPITEKSTER I AVSLENE	219
FIGUR 18: ILLUSTRASJON AV DEN TEORETISKE OG ANALYTISKE TILNÆRMINGEN TIL FORSKNINGSOBJEKTET .	239
FIGUR 19: REFLEKSJONSMODELL	245

Vedlegg

Skisse over bloggene

Nedenfor presenteres de to bloggene i en grafisk fremstilling for å illustrere forholdet mellom bloggpostene og kommentarene. Illustrasjonen gir også opplysning over hvem som kommenterer. De stiplede bloggene blir ikke analysert i avhandlingen. Den grå bakgrunnen markerer gruppemedlemmene til hovedbloggen. Pilene viser kommentaraktiviteten mellom hovedbloggen og de andre bloggene som ble opprettet i løpet av semesteret. Retningen på pilen markerer hvem som har kommentert.

Samtykkeerklæring

Hei,

jeg sender denne mailen for å få en tilbakemelding fra dere som har brukt bloggen dette semesteret til faglig refleksjon. Som dere kanskje husker, prøver jeg å kartlegge i hvilke digitale rom faglig refleksjon foregår - eller kan foregå. Ett av disse rommene er bloggen, og siden dere har vært ivrige bloggere i faget AVS2220, kunne jeg tenkt meg å bruke noen av deres blogtekster som empiri. Det er alltid en etisk side ved bruken av slike tekster. Til deres informasjon har jeg tenkt å anonymisere tekstene i selve doktorgradsavhandlingen, men jeg ser ikke bort fra at jeg også ønsker å vise til noen blog-eksempler i analysekapitlet.

Det jeg ber om nå, er egentlig en kort tilbakemelding om det er greit at jeg bruker blogtekstene deres. Hvis ja, så håper jeg dere lar bloggene leve til utgangen av 2008.

Hilsen

Ruth Grütters-Eiken

1.6.2006

Tilleggsopplysninger om bruk av bloggene i AVS2220 i prosjektet mitt

Så lenge bloggen din ligger åpent på nettet, kan din blog bli identifisert gjennom sitering i avhandlingen min selv om jeg anonymiserer ditt navn og øvrige personopplysninger

Du bestemmer selv når du vil slette bloggen din på nettet, men jeg ville sette pris på å bli informert om det.

Blogtekstene som utgjør materialet mitt, er fra våren 2006. Det finnes en papirkopi av bloggen din som vil bli makulert når avhandlingen er ferdigstilt, rundt februar 2009. Det øvrige datamaterialet vil da anonymiseres ved at navn og nettadresser etc fjernes. Selve avhandlingen vil ikke være anonym før din blog evt slettes.

Det er helt frivillig å samtykke til at tekstene skal brukes i prosjektet mitt, og samtykket kan trekkes tilbake uten at dette må begrunnes.

På vedlagte samtykkeerklæring kan du gi ditt samtykke til at bloggen din skal brukes i dette prosjektet.

Samtykkeerklæring i forbindelse med prosjektet

Weblogg - et kommunikasjons-og refleksjonsverktøy i et dannelsesperspektiv

En studie av hvordan faglig refleksjon kan bli ivaretatt som skriveprosess i en digital læringsarena.

Jeg er inneforstått med at stipendiat Ruth Grütters bruker deler eller hele bloggen min som jeg opprettet i løpet av AVS2220-faget våren 2006 i forskningsarbeidet sitt. Jeg er blitt informert om prosjektet og hvordan datamaterialet skal behandles under og etter prosjektet. Jeg er klar over at sitater fra bloggen kan spores tilbake til min blog på nettet, men det er jeg inneforstått med.

